

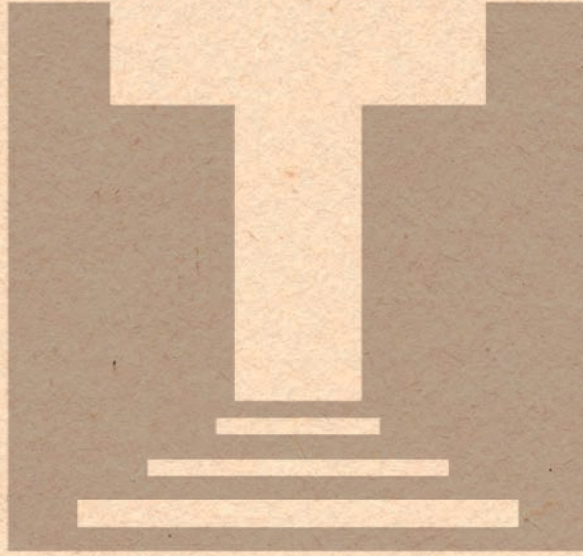
TERCÜME

- ★★★ *Antik Roma'dan Özlü Sözler*
★★★ *Hint - Budist Şiirleri*
LA FONTAINE *Masallar*
WILHELM VON HUMBOLDT *Devletin Faaliyet Alanı*
GERARD DE NERVAL ... *Istanbul'da Tiyatrolar ve Şenlikler*
CHARLES BAUDELAIRE *Üç Şiir*
ANDRE GIDE *Günlük (1905)*
ROGER MARTIN DU GARD *Jean Barois*
JEAN COCTEAU *Amerikalılara Mektup*
CARL ZUCKMAYER *Kurtlar*
HANS EGON HOLTHUSEN *İki Şiir*
ERNST JÜNGER *Renkler*
RICHARD HUGHES *Kızkardeşler (Oyun)*
GOTTFRIED BENN *Şiir*

- Tabsin Saraç *Fransız Edebiyatında Son Şiir Akımları*
George Savory *Devirler Boyunca Tercüme*
Prof. Melâhat Özgü *Yeni bir "Faust" Tercümesi*
Fuat Pekin *Tercüme Sanatı*

TÜSTAV

TERCÜME

*Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu tarafından
üç ayda bir çıkarılır*

Tercüme Bürosu adına idare eden:

Prof. Bedrettin TUNCEL

İdare yeri: Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu, Ankara

Dizildiği ve basıldığı yer: Millî Eğitim Basımevi, Ankara

Dergiye gönderilen yazılardan basılmayanlar geri verilmez.

Tercüme ve yazılar şu adrese gönderilmelidir:

TERCÜME dergisi, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu
Posta Caddesi, ANKARA

TERCÜME

SAYI: 69-70

OCAK - HAZİRAN 1960

CİLT: XIV

ANTİK ROMA'DAN ÖZLÜ SÖZLER

Okurlarımıza, asıl metinleri ile birlikte:

- 1) *Edebiyat öncesi çağlardan kalma birkaç atasözünün;*
- 2) *Üç halk mezar yazıtı ile üç ünlü şairin mezar yazıtlarının;*
- 3) *Bir devlet adamının iki sözünün;*
- 4) *Şair Naevius'un beş fragmentinin tercümesini sunuyoruz.*

1.

Necessitas caret feriis.

★

Aer, aqua, terra, industria.

★

Uvam uva videndo varia fit.

★

Nescis, quid vesper serus vekat.

Qui asinum non potest, stratum caedit.

Di facientes adiuvant.

Mutuum muli scabunt.

Sat cito, si sat bene.

Sociorum olla male fervet.

Tollat te, qui non novit!
Iucundi acti labores.

Unius pecudis scabies totum conmaculat gregem.

Dives aut iniquus aut iniqui heres.

TERCÜME

SAYI: 69-70

OCAK - HAZİRAN 1960

CİLT: XIV

ANTİK ROMA'DAN ÖZLÜ SÖZLER

Okurlarımıza, asıl metinleri ile birlikte:

- 1) *Edebiyat öncesi çağlardan kalma birkaç atasözünün;*
- 2) *Üç halk mezar yazıtı ile üç ünlü şairin mezar yazıtlarının;*
- 3) *Bir devlet adamının iki sözünün;*
- 4) *Şair Naevius'un beş fragmentinin tercümesini sunuyoruz.*

1.

Necessitas caret ferriis.

★

Aer, aqua, terra, industria.

★

Uvam uva videndo varia fit.

★

Nescis, quid vesper serus vekat.

Qui asinum non potest, stratum caedit.

Di facientes adiuvant.

Mutuum muli scabunt.

Sat cito, si sat bene.

Sociorum olla male fervet.

Tollat te, qui non novit!
Iucundi acti labores.

Unius pecudis scabies totum conmaculat gregem.

Dives aut iniquus aut iniqui heres.

1.

Zarûretin tatil günü yoktur.

★

Hava, su, toprak, emek (1).

★

Üzüm üzüme baka baka kararır.

★

Akşam yıldızı sonunda ne getirecek, bilinmez.

★

Eşeğini dövmeyen döseğini döver.

★

Tanrılar gayret edenin yardımcısı olurlar.

★

Katır katıra kaşınmak için sürtünür.

★

Gecikti sayılmaz, düzgün oldu ise.

★

Dost kazanı tez kaynamaz.

★

Seni, bilmeyen kaldırsın (2)!
Geçmiş günün cefası tatlıdır.

★

Bir koyunun uyuzu bütün sürüye bulaşır.

★

Zengin mi? Ya hırsızdır, ya bir hırsızın oğlu!

(1) Bol mahsul alabilmek için lâzım olan şeyler.

(2) Bu söz şu hikâyeye dayanır: gerçekten bacağı kırılan bir hokkabaz, gelene geçene yalvarmış, "Sen onu yabancılara anlat!" demişler (Horatius, *Epistulae*, I, 17, son). Biz, "yalancının evi yanmış da, kimse inanmamış" deriz.

Hospes, quod deico paullum est: asta ac pellige:
 Hic est sepulcrum hau pulcrum pulcrae feminae.
 Nomen parentes nominarunt Claudiam.
 Suom mareitum corde dilexit sovo.
 Gnatos duos creavit; horunc alterum
 In terra liquit, alium sub terra locat.
 Sermone lepido, tum autem incessu commodo.
 Domum servavit, lanam fecit. Dixi: abei.

★

Fili, bene quiescas.
 Mater tua rogat te,
 Ut be ad te recipias. Vale.

★

Ego tibi, quod tu mi
 Facere debuisti.
 Mi qui faciat, nescio.

★

Immortales mortales si foret fas flere,
 Flerent divae Camenae Naevium poetam.
 Itaque potquam est Orci traditus thesauro,
 Obliti sunt Romai loquier lingua Latina.

★

Postquam est mortem aptus Plautus, comoedia luget,
 Scaena est deserta. Dein Risus, Ludus Iocusque
 Et Numeri innumeri simul omnes conlacrimarunt.

★

Nemo me dacrumis decoret nec funera fletu
 Faxit. Cur? Volito vivos (s) per ora virum.

2.

*Ey yabancı, söyleyeceğim uzun değil: dur da dinle!
Burası güzel bir kadının hiç de güzel olmayan mezarı. Annesi
ile babası onu Claudia adı ile çağırırlardı. Kocasını bütün
kalbi ile sevdi. İki çocuk dünyaya getirdi: bunlardan birini
geride bıraktı, ötekini toprağa gömdü. Hoş konuşurdu; rahat
bir yürüyüşü vardı.*

Evini bekledi, yün eğirdi.

Söyledim: git artık.

★

Oğlum, rahat olası.

Annen, kendisini yanına almanı diliyor. Elvedâ.

★

*Senin bana yapman gereken şeyi ben sana yaptım.
Benimkini bana kim yapacak, bilmiyorum (3).*

★

*Ölümsüzler, ölümlüler ardından ağlayabilselerdi,
Ağlardı tanrısız Musa'lar şair Naevius'un ardından.
Çünkü o, Ölüm diyarına gideli beri
Unuttular Roma'da Lâtince konuşmayı.*

★

*Plautus ölüme erdikten sonra Komedi yas tutuyor, Sabne
bomboş.*

*Gülüş, Oyun'la Nükte ve sayısız Vezinler hep birden
ağlaşıyorlar.*

★

*Kimse beni göz yaşı ile yüceltmesin, ağlayarak yas tutmasın.
Neden mi? İnsanların ağızlarında uçuşarak yaşıyorum (4).*

(3) Bir dul kadının sözleridir.

(4) Destan ve tragedya yazarı Ennius'un mezar yazıtı.

3.

Suae quisque faber fortunae.

★

Quis animi compote esse,
Ne quid fraudis stuprique
Ferocia pariat.

4.

Laetus sum laudari me abs te, pater, a laudato viro.

★

Male parta male dilabuntur.

★

.....ego semper prius feci
potioremque habui libertatem multo quam pecuniam.

★

- Cedo qui vestram rem publicam tantam amisistis tam ci to?
— Proveniebant oratores novi, stulti adolescentuli.

TÜSTAV

3.

Herkes kendi talibinin yapıcısıdır (5).

★

Rubuna bâkim ol, tâ ki vahşi tabiatın dolana düzene düşmene meydan vermesin (6).

4.

Baba, senin gibi herkesçe övülen bir insan tarafından övüldüğüme memnunum.

★

Haydan gelen buya gider.

★

Ben hürriyete paradan çok daha büyük değer verdim ve hürriyeti daima tercih ettim.

★

— Kuzum, nasıl oldu da şu koca devletinizi bu kadar çabuk mahvettiniz?

— Yeni yeni hatipler türeyordu, toy delikanlılar...

Çeviren: Prof. Samim SİNANOĞLU

(5) IV. yüzyılın başında ve III. yüzyılın başında konsüllük etmiş olan ve ihtiyar yaşında, kör olduğu halde, Senatoya gidip söylediği canlı bir nutukla vatandaşlarını Pyrrhos ile yüz kızartıcı bir barış yapmaktan vazgeçiren Appius Claudius Caecus'un sözleridir.

(6) "Orator" kelimesi aynı zamanda "politika adamı", "politikacı" anlamına gelir.

ESKİ HİND-BUDİST ŞİİRİNDEN
ÖRNEKLER

Ergin Kişi

Sessizdir onun düşüncesi
Sessiz söylediği söz.
Sürer gider sonsuzluğa
Bütün yaptıkları sessiz.

Görmüş gerçeği içinden
Bağından kopmuş, hür olmuş.
Kavuşmuş son rahatlığa
Değişmez dengeyi bulmuş.

Ölümsüz

Durdur oluşun akışını
At yüreğinden acıyı, sevinci.
Bilinmez oluşun bitişi
Ölmezi ara, olmamıştı.

Yavaş Yavaş

Düşer damlalar farkına varmadan
Yavaş yavaş dolar testi.
Hayır da işlesen, bilgi de toplasan,
Gümüşü, altını dağ gibi yığsan,
Değişmez bu yasa, hiç değişmedi.

Taş Yürekli

*Mavili su güllerinden
Yaratmış Tanrı güzellerini;
Güzel kız, ıfık çiçeklerinden
Dokumuş Yaradan senin yüzünü.*

*İşte dişlerin yâseminden ak,
Beyaz çiçekler gibi parıldar
Al dudakların gonca gonca
Yüzünde pembecik şafaklar.*

*Çiçekten de ince, tâzecik
Kolların, ellerin çelenk çelenk.
Yalnız bilinmez nedir hikmeti,
Göğsünde niçin taş gibi yürek? (1)*

Çeviren: Selâhattin BATU

TÜSTAV

(1) Bu şiirler, Weller'in almanca manzum tercümelerinden çevrilmiştir.

LA FONTAINE'DEN ÇEVİRİLER

La Fontaine Fransa'nın küçük bir şehrinde, orta halli bir evde, 1621 yılında doğmuş; en sevdiği çağdaşları ve dostları Molière'den bir, Boileau'dan onbeş, Racine'den onbeş yıl önce. Biraz kırlarda, biraz okullarda dünyayı tanıdıktan, babasının gönlünü hoş etmek için biraz evlenip boşandıktan sonra Paris'e gelmiş, açık yüreği, hoş sohbeti, candan dostluğu, gülümser, acıyı tatlı eder filozofluğu, kimseyi kırmadan kimseye boyun eğmezliği, saygısızlığa, zevksizliğe, dalkavukluğa, fırsatçılığa düşmeyen şakalarıyla kendini sevdirmiş, hiç akademik olmadan Akademi üyesi olmuş, kıralı tutmadan kıralca tutulmuş, dost evlerinde yata kalka, gönlünce okuya yaza, masallar dolusu güle söyleye yaşamış ve yetmiş dört yaşında, son masalı başında, uyur gibi ölmüş.

Bu şair, çağında, yaşayışı, davranışı, şiir anlayışı, edası ve üslûbuyla tek başınadır; bununla beraber en fazla orta malı olmuş Fransız şairi de odur. Kendi kalarak herkesin olmak, La Fontaine'in en büyük özelliği bu. Anlattığı her masalın konusunu başkalarından, herhalde kendileri de başkalarından, en çok da halktan alan masalcılardan, Bidpai'den, Aisopos'tan, Phaidros'tan, İtalyan, Fransız yazarlarından, şundan bundan almış, yine de dünya edebiyatı tarihinde pek az şairin kalabildiği kadar kendisi kalmış.

Doğrusunu isterseniz, orta malı olmak, ortanın içinde ortadan en çok kurtulanların başına geliyor. Bildiğiniz büyük şairler arasında konularını kendi uydurmuş, kimsenin bilmediği, yaşamadığı, düşünmediği şeyler anlatmış olanları arayın: zor bulursunuz. Bulsanız da öyleleri, çokluk, kendince olmamak korkusuyla kimsenin bilmediğinden yana gidenlerdir.

La Fontaine orta malında kendinceyi bulmuş, bulduğu için de yeniden orta malı olmuş. Ne var ki, orta malı olan şair, hayrat çeşme gibi bir şey oluyor. Her geçişte kolayca içilen su tadına varılmaz, kendini aratmaz, alışıldığı için şaşırtmaz, önünde fazla durulmaz, beylik, bilindik bir nimet oluyor. Üstelik kim olsa içiyor bu çeşmeden: akıllı akılsız, namuslu namussuz, zengin fakir, hırlı hırsız, içebildiği kadar içip, çeşmeden çok kendi kendini düşünüp gidiyor. La Fontaine'i öyleleri beğenir ki insanın bir daha okumayası gelir; öyleleri kötüler ki, "yaşa La Fontaine!" denir; kimi öğretmenin elinde La Fontaine karınca gibi kalbsiz, tilki gibi hin oğlu hin, aslan gibi haksız olur, kimi öğretmenin elinde de ağustos böceği gibi sevimli, güvercin gibi dost, geyik gibi haklı, taşvan gibi tatlı. Fransız edebiyatı tarihinde, bir bakarsınız,

La Fontaine'i öven övene; bir de bakarsınız yeren yerene. Kimi en büyük şairimiz der, kimi en büyük serserimiz. Kimine göre *La Fontaine* haktan yanadır, kimine göre haksızlıktan yana. Boileau'ya göre melektir. Rousseau'ya göre şeytan. Bir zaman da gelir, herkes *La Fontaine*'de birleşir: kıralcı *La Fontaine*'i kıralcı görür, kıral düşmanıysa kıral düşmanı. Her ideoloji onda kendini destekleyecek bir şey bulur. Bir Fransız dostum bana: Bizim okullarda *La Fontaine* okudukça bizde haklıyı haksızdan ayırmak zordur, demişti. Bu dostumun karısıysa kocasına şunları söylemişti: Ben seni *La Fontaine*'e benzeterek sevdim. Dünyanın haksızlıklarla dolu olduğunu da ondan öğrendim.

Bir de şu var: bütün ünlü yazarlar gibi, *La Fontaine*'i de herkes şundan bundan dinlediği, bilir gibi olduğu için okumaz. Çocukluğundan beri bildiği birkaç masalıyla kalır. Onları bile kendince değil, şunun bunun anladığı gibi anlamıştır. Cimri karınca serseri ağustos böceğini kovmuş, kurnaz tilki budala kargayı aldatmış, güçlü kurt güçsüz kuzuyu yemiştir... *La Fontaine* de aferin, oh olsun demiş, ya da hiç aldırmamış; dünya böyledir, deyip geçmiş. Jean-Jacques Rousseau'nun bile *La Fontaine*'i baştan sona alıcı gözüyle okuduğunu sanmıyorum. Okumuş olsa, *La Fontaine*'i hep kurnaz tilkiden yana olmak, çocukları baştan çıkarmak, tabiatı hor görmekle suçlandırmazdı. Bütün bu hayvan masalları geniş bir insanlık komedyasının birer sahnesidir sadece. Bu komedyada iyi kötü her çeşit insan, zaman zaman rol değiştirerek, boyunu gösterir, gider. *La Fontaine* hepsini, kuklacı gibi, ve bütün tiyatroyu ustaları gibi, yukardan yönetir. Her masalın başında veya sonunda verdiği öğütler, bir taraf tutmadan çok, sahneye koyduğu parçanın bir özeti gibidir. Araya girdiği zaman, kendini belli ederek, parantez açarak girer, oyuncuların postuna girerek değil. O da kızıyor elbet dünyanın haline, komedyasına iyilerden çok kötülerin girmesine, kurtluğun, tilkiliğin insanlar arasında yürümesine, şairce kızıyor ama; vâizce, hatipce değil. Şiiri bırakıp öfkesini Rousseau gibi mi anlatsın? İstese de yapamaz ki onun gibi. Şiir başka şey, nutuk başka; insanlığın hâlini görüp göstermek ya da sezdirmek başka, onu düzeltmeğe çalışmak başka. İkisi aynı kapıya çıkar belki, ama çok ayrı yollardan. *La Fontaine* bir akıl hocası olarak okunur, okutulursa doyurmaz elbet; çocukları da, büyükleri de sıkabilir; ama bir de şair, komedyacı yazarı olarak ele alın, o zaman bakın tadına doyuluyor mu? Onun iyi bildiği şey ders vermek değil, kukla oynatmak. Oysa *La Fontaine*'i yüzyıllardır çocukları masal yoluyla öğüt veren bir öğretmen gibi görmüş; onun için de masallarını daha çok çocuklara sunmuşlar. İşin tuhafı, *La Fontaine* çocukları pek sevmez; hele hayvanlarına taş atan yumurcıkları!

Bütün cömert sanat çeşmeleri gibi, *La Fontaine*'den çocuklar da içebilir; ama *La Fontaine*, masallarını onlar için yazmış olmak şöyle dursun, masalları çocukların elinden alıp, çocuk oyun-

çağı olmaktan çıkarıp, kendi oynamış onlarla; bir olgun insan eğlencesi yapmış masalları. Konuşan hayvanlar, çocukları eğlendirebilir, belki biraz düşündürebilir de; ama aslında, kurtta, tilkide, gazetelerde adı çıkan şu veya bu ünlü insanı görmek, kurtla kuzu masalını falan mahkemenin kararıyla birleştirmek hangi çocuğun aklından geçebilir? Geçmeyince de okuduğu ha La Fontaine olmuş, ha da her hangi bir hayvan masalı. Ancak büyüdükten sonra anlar La Fontaine'in ne demek istediğini. Ne kurtlar arasında yaşadığını çocukken ne bilir?

Gerçi La Fontaine'in bir çocuksu tarafı yok değil; bütün gerçek şairler gibi o da çocukluğunu yitirmemiş, ya da kırkindan sonra yeniden bulmuş. Ama bu bir başka çocukluk; yumurtanın değil, düşüncenin kabuğunu kırarak ulaşılan bir çocukluk. La Fontaine de oynuyor; ama evin avlusunda, okulun avlusunda değil, insanlık pazarında; bilyalar bebeklerle değil, tanrılar, kırallar, kahramanlar, papazlar, softalar, zenginler, cimriler, şarlatanlar, bilgiçler, dedikoducularla. Nice çağdaşlarının birer çocuk gibi kandığı yalanlara, Racine'leri, Corneille'leri bile büyüleyen gösterişlere kanmamış, masalları dokunulmazlığı içinden nice koca bebeklere kıs kıs gülmüş. Böyleyken yine de fazla ciddiye alınmayıp çocuklara maledilmesi fena olmamış belki de. Bu sayede masallar bir hürriyet kazanmış, alay ettikleri evlere, kafalara girmiş, papaz kitaplarında bile yer almışlar.

Masalların hür havası La Fontaine'e Fransız dilinin bütün incelikleriyle oynamak imkânını da vermiş. Köylü ağzından kiral ağzına kadar nerde bir hoş deyim bulmuşsa almış, öyle de tadını çıkarmış ki, kendi uydurmuş gibi gelir insana. O kadar ki La Fontaine'de şiirin kendinden mi, yoksa düpe düz halkın dilinden mi geldiğini kestiremezsiniz. Milli şair asıl böylesine denir, bence: kendini milletin dilinde buluyor, milleti de onun dilinde kendini. Onunla çarşı pazar şiire, şiir çarşı pazara giriyor. Bakıyorsunuz, en bayağı, en orta malı söz, beklenmedik bir anlam kazanıvermiş, ya da kaybettiği bir tadı yeniden bulmuş; filozofların kullandığı bir terimse farenin, kurbağanın ağzından sokağa düşmüş; yalnız tümcedeki yeri değişmekle bir kelime bütün bir yergi, ya da övgü olmuş. Öyle bir dil harmanı ki bu, sözler bir savruluşta öz oluveriyor. La Fontaine Fransız çocuklarına asıl bu yanıyla faydalı olsa gerek. Dillerini ustaca kullanmasını en çok ondan öğreniyorlar: ister istemez ezberledikleri masalların dil kıvraklığı, herşeyi kısaca anlatıverme gücü, söz yerindeliği ömürleri boyunca örnek oluyor onlara. La Fontaine'in ahlâk hocalığı dil öğretmenliği yanında sonrakıdır. Ona en büyük Fransız şairi demeleri daha çok dilinden ötürüdür.

Masalların kuruluşu da örnek olmağa değer. Çeviri ne kadar kötü de olsa, yapının sağlamlığı şiiri kurtarıyor. Okuyun bakın, nasıl bir çırpıda dekoru çizip, şahıslarını en kestirme yoldan so-

kuveriyor içine; nasıl ayrıntıları yerinde ve tadında işe karıştırıp bütününün emrine veriyor; kimi yerde hızlanıp kimi yerde yavaşlayan, bir hoplayıp bir süzülen anlatış ne rahatça bitiveriyor.

La Fontaine'in insanı sıkmaması, anlattığı masalın konusundan değil, hele verdiği öğütlerden hiç değil, anlatışın çevikliğinden, masalın takıntısız gelişmesinden geliyor. Bildiğiniz bir konuyu yeniden tanır gibi olmanız da bundan.

Bizim edebiyatımızda da La Fontaine gibisi neden yetişmemiş dersiniz. Aisopos'un Anadolu olması bir yana, bizim kadar masal dinlemiş, Hint'ten, Çin'den, Arab'tan, Fars'tan masal getirmiş, efsaneleri katmış karıştırmış millet azdır. Sâdi, Mevlânâ gibi büyük saydığımız şairler de masalları küçümsememişler. Üstelik halkımız Nasrettin Hoca diye eşsiz bir masal tipi de yaratmış. Hâlâ bugün bile çocuğumuz inanışını, görüşünü bir masal yardımıyla anlatır. Gazetelerde politik fıkra yazarları masalsız edemezler. Öyleyken, çığır açamamış birkaç eski şairimizi çıkarırsak, kimse masal değerlerimizi şiire aktarmayı iş edinmemiş. Orhan Veli'nin ömrü yetseydi, belki geçim zoruyla başladığı Nasrettin Hoca masallarını daha öteye götürürdü. Başkası pek çıkmadı. Orhan Veli'den daha da genç ölen Muzaffer Tayyip Uslu da masal yoluna girer gibi olmuş, hattâ La Fontaine'e duyguluca dokunmuştu:

Gel etme karınca kardeş,
Ağustos böceğine acı.
Onun mu kabahat sanki
Şarkı söylediye bütün yaz.

Divan şiiri zaten masal anlatmaya elverişli değildi. Masalların sahici türkçeliği bir yana, yalan içinde gerçekliği, din, devlet dışındalığı, bir de beyitlerin kısa soluklarına sığmazlığı onları edebiyat dışı bırakıyordu. Tanzimat'tan sonra Batı'ya özenen şairlerimizse, anlaşılana, masalları yeterince batılı görmüyorlardı. Daha sonrakiler, yeniler, ikinci yeniler, çağdaş Batı şiirine çevrik oldukları ve onda şimdilik masala pek yer verilmediği için La Fontaine gibileri çocuklara bıraktılar. Oysa asıl batılı şiir masal anlatan, uzun soluklu, başlı sonlu, gelişmeli şiirdir. Öbür türlüünü, kesintili, tutarsız, dünya ile ilişiksiz şiiri Doğu, hattâ Uzak Doğu Batı'dan daha iyi kıvrımıştır.

KURTLA KÖPEK

Köpekler kuş uçuramaz olmuş çiftlikten,
Kurt çelebi tazıya dönmüş açlıktan.
Bir deri bir kemik, dolaşırken dağda
Bir çomar görmüş, ama ne çomar,
Kerli ferli, yağlı besli, parlak tüylü.
Yolunu şaşırmış besbelli.
Saldır, lokma lokma et şunu,
Hazretin canına minnet,
Ama, bakmış, kan gövdeyi götürecek:
Kelleyi pahalıya vereceğe benzer
Bu koca köpek.

Aşağıdan almış, ne etsin;
Abbaplığa dökmüş, biraz da pöhpöblemiş;
— İyi ense yapmışsınız maşallah! demiş.
— Sizin de elinizde hayım, demiş köpek,
Benim gibi beslenmek.

Bırakın şu ormanları, beni dinleyin.
Yaşamak değil bu sizlerinki;
Her böyle sefil, perişan, serseri,
Açlıktan ölmek hepinizin kaderi.
Nedir bu canım, ne rahat uyku, ne rahat lokma,
Her şeyiniz can pahasına.
Gelin benimle de dünya varmış deyin.
Kurt sormuş: Orda işim ne olacak benim?
— Hiç canım, demiş çomar, işten değil:
Fakir fukaraya saldırmak,
Evin adamlarına kuyruk sallamak,
Efendine boş görünmek, hepsi bu kadar.
Buna karşılık yağlı gündelik;

Bütün artıklar senin:

*Tavuk kemiği mi istersin,
Güvercin, bildircin kemiği mi istersin.*

Üstelik sırtın okşanır sabah akşam.

*Kurdun ağız kulaklarına varmış,
Gözleri dolmuş sevinçten.*

Tutmuş yolu giderken

Kurt köpeğin boynunda bir iz görmüş çepeçevre.

— Bu da nesi? demiş.

— Hiç, demiş köpek.

— Hiç, ama ne?

— Değmez üstünde durmaya.

— Söyleyin canım, merak bu ya!

— Tasmanın yeri olacak;

Hani bağıyorlar ya arada bir...

— Ne? Bağlıyorlar mı, demiş kurt;

Demek her istediğiniz yere gitmek yok?

— Her zaman yok, ama ne çıkar bundan?

— Ne mi çıkar? Bundan çıkar ne çıkarsa!

Sizin olsun eti de, kemiği de;

Dünyaları verseler yokum bu işte.

Böyle demiş kurt çelebi, der demez de çekip gitmiş:

Gidiş o gidiş. ••

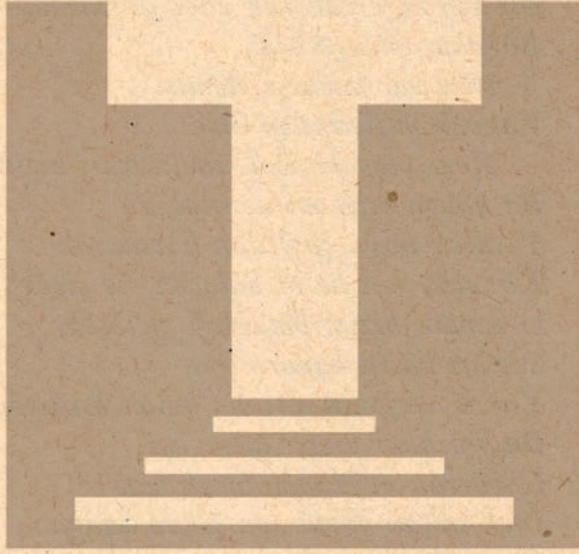
TUSTAV

KURTLA KUZU

*Kim daha güçlüyse hep odur baklı,
İnanmayan dinlesin bu masalı.*

*Kuzunun biri su içiyormuş
Pırıl pırıl bir dereden.
Aç bir kurt çıkagelmiş yukardan,
Av peşinde besbelli:
— Vay, demiş öfkeyle:
Sen kim oluyorsun da, demiş,
Suyumu bulandırıyor sun benim?
Şimdi anlatırım ben sana!
— Aman efendim, demiş kuzu,
Kızmayın da, bir bakın nerdeyim.
Ben nasıl bulandırırım suyunuzu?
Akıntı benden yana,
Siz yukardasınız,
Ben yirmi adım aşağıda...
— Onu bunu bilmem, demiş canavar:
Bulandırıyor sun işte; okadar!
Hem dahası var, hımbıl,
Sen bana küfretmişsin geçen yıl.
— Nasıl olur Haşmetlim, demiş kuzu;
Ben daha dünyada değildim:
Süt kuzusuyum hâlâ...
— Sen değilsen kardeşindir, ukalâ!
— Kardeşim yok ki...
— Seninkilerden biri öyleyse.
İşiniz, gücünüz beni çekiştirmek,
Çobanlarımız, köpeklerinizle birlikte.*

*Hepsini anlattılar bana:
Size haddinizi bildirmeli,
Deyip kesmiş Devletli.
Kaptığı gibi kuzuyu, doğru ormana.
Ve orada
Görmüş hesabını güzelce,
Danıştayı, yargıtayı hepsi içinde.*

TÜSTAV

İKİ BOĞA İLE KURBAĞA

İki boğa cenge tutuşmuş,
Hangisinin olacak diye,
İnek sultan ve çayır çimen
Bir kurbağa vak vak eder dururmuş
Boğalar vuruştukça.
— Nen var kardeş? demiş
Vakvak milletinden biri.
— Nem olacak? Baksana, demiş bizimki:
Bu kavga bitti mi ne olacak?
Yenilen boğa çayırdan kovulacak!
Kovuldu mu ne ot bulacak, ne çiçek,
O zaman bizim bataklığa gelecek,
Sazları kasıp kavurmağa,
Yandı ayağının altında kalan kurbağa!
Bugün beni ezer, yarın seni.
Görürsün neye mâlolacak bize
İnek sultan yüzünden çıkan kavga
Ona göre hava hoş.
Hacı vakvak korkmakta haklıymış
Yenilen boğa
Gelmiş sığınmış sazlığa
Ve başlamış ezmeğe
Bir saatte yirmi kurbağa.

Ab! böyledir işte bu dünya:
Hep küçükler yanar
Büyükler azıtınca.

ASLANLA SİNEK

— Çekil git, miskin yaratık, pis ufaklık!
Bir gün böyle demiş sineğe aslan.
Sinek de meydan okumuş hemen:
— Sen kim oluyorsun be, demiş;
Kral dediler sana diye
Korkacak mıyım senden?
Vız gelirsin bana!
Öküzden güçlü olmyasın;
Öküzü yıldırılmışım ben!
Sinek der demez bunu,
Çalmış hücum borusunu.
İlkin açılmış şöyle bir, hız almış,
Sonra vuzzz, aslanın ense köküne!
Aslan deli olacak öfkeden:
Ağız köpük saçarmış, gözleri şimşek.
Derken bir kükreyiş kükremiş ki,
Etrafta kaçan kaçana:
Bütün dünya sinmiş korkudan.
Kim bu kıyameti koparan?
Bir ufak sinek!
Bir piç kurusu sinek,
Isırmadık yer komamış koca aslanda,
Kıçından tut, munzuruna,
Tâ burnunun deliğine dek,
Haşmetli ha kudurdu, ha kuduracak.
Görülmez düşmanıysa memnun,
Hora tepiyor sevinçten,
Gülüyor aslanın diş diş, pençe pençe,
Kendi kendini didiklemesine.

Kan revân içinde zavallı,
 Kendi öfkesi tüketmiş aslanı,
 Soluk soluğa yıkılmış yere.
 O zaman artık sinek
 Çekilmiş kavgadan, göğsünü gererek.
 Zafer boruları çalmış bu sefer,
 Dört bir yana haber
 Vereyim derken
 Düşmüş örümceğin ağına,
 Örümcek de bakmış icabına.

Bu masal bize neler öğretebilir?
 İki şey bence; biri şu:
 Küçük düşman çokluk büyüğünden beterdir.
 Öteki de şu:
 Büyük belâlardan kurtulur da insan,
 Pisi pisine gidebilir.

TÜSTAV

KRAL İSTEYEN KURBAĞALAR

Kurbagalar demokrasiden birkmıs;

Bir vak vak, bir kıyamet,

İllallabi Medet!

Gökleri tutmuş bağrısmaları.

Peki, demis, vaktak tanrı;

Kralık yapivermiş cumburıyeti.

Ağzi var, dili yok, vurdum dıymaz

Bir kral inmiş göklerden.

Ama öyle gün diye düşünüş ki mubarek göle,

Bizim gamurluğiller

— Ki, bilirsiniz, bir baylı ödlek ve semelektivler—

Cap diye atlayıp snya;

Her biri girmiş bir deliğe.

Bir kral kalmış ortada, bir de sazlar.

Yaman bir dev geldi sarmış kurbagalar:

Uzun zaman kimse gikarıp basım

Bakamamış kralının yüzüne.

Oysa ki, korktukları şey bir kütükmiş sadace.

Ama öyle ciddi, öyle heybetliymiş ki kütük,

İlk gikan kurbaga zor gikmiş yüze,

Korkudan titreye titreye

Yaklaşmış koca devletliye.

Kurbagalar bakmış, bir şey olmuyor yaklaşıma:

O zaman artık koşan koşana!

Kralın dort bir yam kurbaga dolmuş,

Geliş omuzuna oturanlar bile olmuş.

Bu ne biçim kral?

Vur, ağzından lokmasını al.

Yoo, demis kurbaga milleti;

Bu kadar susmak olmaz,
 Başlamışlar yeniden dert yanmaya
 Vakvak tanrıya:
 Aman, ne olursun, demişler,
 Bir kral yolla ki bize, ağzı burnu oynasın!
 Peki, demiş tanrı Vakvak,
 Bir balıkçıl yollamış, her yanı oynak.
 Ağız dersen işlek mi işlek:
 Sağa bir gaga, sola bir gaga;
 Her gagada bir kurbağa;
 Ye babam ye!
 Bizimkiler basmış yine yaygarayı,
 Bu sefer kızmış artık Vakvak tanrı:
 Sizin oynucağınız mıyım ben, demiş;
 Demokrasi verimiz, vak vak!
 Kral indiririz gökten,
 Uslu akıllı, babacan,
 Yine vak vak!
 Kesin artık şamatayı,
 Bir yiyip bin şükredin yeni krala:
 Yoksa daha beteri gelir ha!

TÜSTAV

KURTLA LEYLEK

*Kurtlar nasıl yer, bilirsiniz:
Kaptı mı koparır, kopardı mı yutarlar.
Kurdun biri bir ziyafete konmuş
Ve öylesine tıknmış ki,
Ölüyormuş az kalsın;
Kimse yok, çağıramaz,
Bağırarak, bağırarak.
Bir leylek geçiyormuş bereket versin,
Allem kallem anlatmış derdini.
Koşmuş imdâdına leylek.
Kuş değil, operatör mubarek!
Gaga dersin, makastan iyi,
Soktuğu gibi gırtlığına,
Çıkarıvermiş kemiği.
Tamam deyip ücretini istemiş.
— Ne ücreti? demiş kurt,
Alay mı ediyorsun babalık?
Canını kurtardığın yetmiyor da,
Bir de ücret ha!
Ağızma girmişken kafan,
Bir kapasam ne olurdun?
Bu ne nankörlük be,
Çekil git, bir daha da elime düşme!*

MAHZENE GİREN GELİNCİK

*Yosma gelincik, bir deri bir kemik,
Daracık bir delikten*

Bir mahzene girivermiş:

Hastalıktan yeni kalkmış, bitikmiş.

Bakmış, yiyecek dolu mahzen,

İn cin de yok görünürde:

Dilediğin kadar kemir, ye!

Domuz etleri dizi dizi,

Yedikçe yemiş bizimki.

Şiştikçe de şişmiş bir yandan.

Bir hafta geçince aradan,

Yağ tulumuna dönmüş ince gelincik.

Bir gün, yine, tıka basa yerken,

Bir tıkırtı duymuş,

Sıvışmak istemiş girdiği delikten.

Çıkamayınca yanlış .delik sanmış.

Dört döndükten sonra mahzende,

Gelmiş, yine zorlamış aynı yeri:

— Burası, demiş, burdan girdim geçende;

Neden çıkamıyorum şimdi?

Gelinciğin telâşını gören bir sıçan:

— Bu karınla girmedi de ondan, demiş;

İnce girdin, ince çıkman gerek.

Bu sözüm çoklarına söylenir dünyada,

Ama derinlere gitmeyelim pek:

Onlar başka, sen başka!

SOKRATES NE DEMİŞ?

Sokrates bir ev yaptırmış nasılsa;
Eş dost başlamış kusur bulmaya:
Kimi içini beğenmemiş;
Kızmayın ama, demiş;
Şânımıza lâyük değil odalari.
Kimi cephesine çatmış:
Karşıdan görünüş berbatmış,
Hepsine göre de çok darmış bu ev.
Kim sığarmış bu kulübeye?
Koca filozof: Ah, demiş; keşke bu evin alabileceği
Gerçek dostum olsa! | kadar

Sokrates'in sözü yerinde:
Bir ev dolusu gerçek dost nerde?
Sözde herkes dost, ama gel de inan.
Dosttan bol şey de yok dünyada,
Dosttan az şey de.

TÜSTAV

ALTINLARINI YITİREN CİMRI

İnsan bir şeyi kullanmadıktan sonra
Sabibi olsa da bir; olmasa da!
Sorardım yemeyip biriktirene:
Parası olmayandan farkı ne?
Diojen küpünde cimri kadar zengin,
Cimriyse köşkünde onun kadar yoksul.
Hani Aisopos anlatır,
Altın saklayan bir adam vardır:
Ondan ibret almalı.

Yemez içmez bu zavallı,
Bir başka hayat beklermiş gibi,
Servetini yemek için.
Altın onun değil, o altının kuluymuş,
Gömmüş efendisini toprağa,
Canı ciğeriyle birlikte.
Gece gündüz aklı fikri definede:
Kendi gömdüğüne tapınacak nerdeyse!
Ne yediği yedik, ne içtiği içtik,
Nereye gitse içi darda,
Rahat nefes alamaz olmuş
Altınların mezarını düşünmedikçe.
O kadar gitmiş gelmiş ki oraya adam,
Bir mezarıcı görüp kuşkulmuş,
Kazıp bulmuş altınları sessizce.
Bizim cimri gelmiş ki bir gün,
Kuş uçmuş, yuvası kalmış sadece.
Başlamış ağlayıp vahlanmaya,
Dövünüp yırtınmaya.

Oralardan geçen biri gelip sormuş
Ne var diye.

— Gitti, altınlarım gitti!

— Altınların mı? Nerdeydi altınların?

— Tam şu taşın dibinde.

— Allah Allah! Harpte miyiz be adam:

Ne diye gömersin bu uzaklara?

Odanda dursa olmaz mıydı paran?

Çıkarır harcardın her zaman.

— Her zaman mı? Allah korusun! Altın bu:

Harcaması kolay, kazanması zor

Hiç el bile sürmezdim.

— Peki, Allah rızâsı için, demiş adam:

Ne diye dertlenirsin öyleyse?

Madem hiç dokunmuyordun altına,

Al, bir taş koy yerine,

Sana göre farkı ne?

TÜSTAV

HEKİMLER

*Hekim Vahvah bir hastaya çağrılmış,
Aynı hastaya hekim Ohob da bakıyormuş.
Ohob'a göre hasta iyileşecek,
Vahvah'a göreyse yakında
Atalarını gömeye gidecek.
İki hekim, iki ayrı bakım:
Hasta, Vahvah'ın dediğini de yapmış
Ve tabtalı köyü boylamış.
İki hekime göre hava hoş:
İkisinin de ağız kulaklarında:
Biri demiş: Nasıl? Ben demedim mi?
Öteki demiş: Nasıl? Beni dinlese ölmezdi!*

TÜSTAV

İHTİYARLA EŞEK

Bir ihtiyar, binmiş eşegine, gidiyormuş,
Bakmış, gayriik gimenlik bir yer, durmuş;
Çözmuş eşegin yularını, salmış çayırda.
Seninki saldırmış tazecek otlara,
Bir yemiş, bir tükü söylemiş,
Eğirmiş, tepmiş,
Yatmış, kaşınmış,
Dünyalar onun olmuş.
Derken,
Düşman görünmüş uzakta.
— Hadi, kaçalım, demiş sakallı.
— Neden? demiş uzun kulaklı;
O gelen gıfte semer mi kor,
Dört guval mı yükler sırtına?
— Yüklüyemez, demiş ihtiyar kaçar ayak...
— Öyleyse bana ne, demiş eşek:
Ha senin olmuştum, ha onun!
Sen kaç, bana göre çayır boş!
Hem, daba türkçesini ister misin?
Bizim efendimiz kimse
Düşmanımız o!

ŞARLATAN

Şarlatanlar eksik olmaz dünyadan.
Bu mesleğin, ne hikmetse,
Hocası, bilgini boldur her zaman.
Kimi peygamberim diye çıkar ortaya;
Kimi Çiçeron geçinir köyde, kentte.
Bu sözde Çiçeron'lardan biri
Öyle övermiş ki kendini,
Söz sanatının allahıymış nerdeyse!
Bir hımbılı, bir mankafayı, bir hödüğü
Bülbül gibi konuştururmuş isterse.
— Evet baylar, diyormuş kükreyerek;
Bir hödük, bir hayvan, bir eşek,
Bir eşoğlu eşek getirin bana,
Uğraşıp adam edeyim inanmayana.
Gelsin, nutuk söylesin önünüzde,
Cübbe, takye de giysin isterseniz.
Bu sözler kralın kulağına gitmiş,
Çağırılmış üstadı saraya, demiş:
— Bir güzel boz eşek var ahırında benim;
Şunun bir hatip olmasını isterdim.
— Baş üstüne, demiş bizimki;
Siz istersiniz de, ne olmaz ki?
Bir hayli para almış gider ayak:
Tam on yıl sonra eşeği kürsüye çıkaracak.
Yoksa, demiş, asın beni râzıyım;
Sırtımda diplomalarım
Ve başımda iki uzun kulak!
Saraylılardan biri yanaşıp şarlatana
Gizlice demiş ki kulağına:

— Görmeğe geleceğim seni asılırken,
 Tam darağacına yakışacak adamsın.
 Bize bir nutuk çekmeyi de unutma sakın;
 Tunturaklı, dokunaklı cinsinden:
 Kulağında küpe kalsın çaçaronların.
 — Sen hava alırsın, demiş şarlattan;
 On yılda ya kral ölüür, ya eşek, ya ben!

Herif baklı;
 Asıl on yıl bekleyen deli!
 Bugünü iyi yaşamak mesele,
 On yıl sonra kim öle, kim kala!

TÜSTAV

VEBÂYA TUTULMUŞ HAYVANLAR

Bir belâdır sarmış dünyayı;
Ne günablar işlenmiş ki Tanrı kızmış,
Salmış yeryüzüne vebâyı.
Adı batasınca, bir geldi mi,
Geldiği gün doldurur cebennemi.
Hayvanlar başlamış bir bir tutulmaya,
Her tutulan ölmüyormuş ama,
Kötüymüş hepsinin hâli.
Ölümlü dayanmaya görsün kapıya,
Kim çıkar karın doyurmaya?
Tadı kalmamış etin kemiğin:
Ne kurt kuzu arıyormuş artık,
Ne tilki tavuk.
Kumrular bile sevişmez olmuş, düşünün;
Aşk olmayınca da dünyayı neylersin.

Aslan, toplamış milleti, dostlarım, demiş:
Bu vebâ, Tanrının bir cezâsı galibâ;
Kimin günahı çoksa kurban edilmeli;
Tanrı öfkesi yatışmaz başka türlü.
Tarih boyunca hep böyle olmuş:
Bir can fedâ etmiş kendini,
Bin can kurtulmuş.
Gelin, sorguya çekelim kendimizi;
Yalan dolan yok,
Hatır gönül sayma yok;
Ne mal olduğumuzu koyalım ortaya.
En suçlu benim belki de, olur ya!
Şu pis boğazım yüzünden

Az mı koyun yedim ben?
 Ne günahı vardı biçârelerin?
 Hadi koyun yenir diyelim, çoban yenir mi, çoban?
 Ben yedim.
 Alın canımı, fedâ olsun; olsun ama,
 Herkes de söylesin bakalım ne yaptıysa.
 En suçlumuz ölmeli ki
 Hak yerini bulsun.
 — Sultânım, demiş tilki;
 Bu kadar iyilik de olmaz ki...
 Yakıştır mı size böylesine yumuşamak,
 Yok yere kendinizi kötölemek?
 Sizin koyun yemeniz mi günah?
 Fesuphânallah!
 İyilik etmişsiniz, şeref vermişsiniz
 O aşâğılık, o sünepe, o budala yaratıklara!
 Çobana gelince:
 Haddini bildirmişsiniz gereğince.
 Hayvan gütmeye de ne oluyor yâni?
 Bizden üstün mü sanıyor kendini?
 Tilki bunları der demez
 Dalkavuklar alkışa boğmuş ortalığı.
 Gayrı boş görünmüş herkese
 Kaplaman kaplanlığı, ayının ayılığı.
 Şirretlere gün doğmuş;
 En azılı köpeğin bile
 Bir evliya olmadığı kalmış,
 Sonunda eşek söz almış:
 — Bir gün, demiş, biç unutmam,
 Papazların çayırından geçiyordum.
 İn cin yok, acıkmışım;
 Otlar öyle tâze, öyle yeşil...
 At bir dil, dedi şeytan.
 Hakkım yoktu, biliyorum, ama gel de dayan:

Bir dil attım...
 Sen misin bunu söyleyen, yüklenmişler eşeğ.
 Bir kurt, sözde okur yazar, çıkmış kürsüye:
 İşte, demiş, içimizdeki şeytan!
 Üstümüze lânet yağdıran budur,
 Bu uyuz, bu baldırı çıplak, bu mendebur...
 Kurt coşmuş, kanıt mantı ne gerekse bulmuş,
 Eşegin bir lokma suçu sehpalık olmuş:
 Elâlemin otunu yemek ha?
 Yalnız ölüm temizlermiş bu cinayeti...
 Ve eşek boylamış cenneti.

Sarayda akla kara
 Böyle çıkar ortaya:
 Zorlu ne yapsa eyvallah,
 Yoksul ağzını açsa günah!

TÜSTAV

DÜNYADAN EL ÇEKEN SIÇAN

Şarklılar anlatır,
Bir sıçan varmış evvel zaman içinde.
Yorulmuş, canından bezmiş bu sıçan;
Çekmiş elini yalan dünyadan,
Gitmiş, kapanmış, tek başına,
Bir Hollanda peyminin içine.
In cin yok, ıssız bir yermiş burası,
Tam erilecek yer, demiş
Bizim yeni zaman evliyası.
Dişini, tırnağını işletmiş,
Kovuğunu delmiş, genişletmiş.
Az zamanda kurmuş içerde tekkeyi,
Postu serip murâdına ermiş,
Yağlanmış, göbek koyuvermiş.
Allah böyle bolundan verir işte
Kendini Allaha verenlere!

Günün birinde bu sofı kişiye
Elçiler gelmiş sıçan milletinden
Biraz yiyecek istemeğe.
Yurt dışına gidiyormuş bu elçiler,
Kedi milletine karşı
Yardım istiyceklermiş dünyadan,
Dört bir yandan sarılmış çünkü Sıçanistan.
Beş parasız çıkmışlar yola,
Neden dersen,
Sıfırı tüketmiş koca Devlet
Abluka yüzünden,
Az bir şey istiyoruz, demişler:

Dört beş günlük yiyecek yeter.
 — Dindaşlar, demiş bizim evliya;
 Benim artık alış verişim yok ki
 Bu dünyanın işleriyle.
 Allahına sığınmış bir fakir
 Size nasıl yardım edebilir?
 Ne gelir elimden hayır duadan gayri:
 Allah büyüktür, düşünür sizi;
 Bu belâdan da kurtarır milletimizi.
 Hazret böyle söylemiş
 Ve kapıyı sürgülemiş.

Sizce kim,
 Bu cimri sıçanla anlatmak istediğim?
 Bir papaz mı? yok canım, bir derviş:
 Hiç böyle hıristiyan olur mu? Nerde görülmüş?

TÜSTAV

ARABAYLA SİNEK

Kumlu, çakıllı, belâlı bir yokuş,
Bir de güneş, cebennem! ne ağaç, ne gölge.
Altı gürbüz at zor çekiyor arabayı.
Kadını, papazı, ihtiyarı
Hep inmiş yola.
Atlar kan ter içinde, soluk soluğa,
Pes ediyorlar ikide bir.
Derken bir sinek çıkagelir,
Vızz vızz, tebelleş olur atlara.
Gayret verecek hepsine aklı sıra.
Bir onu ısır, bir bunu.
Ha gayret, ha göreyim sizi!
Vızz arabanın okuna,
Vızz arabacımın burnuna...
Atlar çekti mi biraz,
Yolcular sevinip yürüdü mü,
Seninkinde bir caka, bir caka!
Ben olmasam ne yapardınız gibilerden.
Pürtelâş mekik dökür ortada.
Cephede çavuş sanki mubarek!
Dört bir yana koşup
Askeri ileri sürecektir!
Durmadan da dert yanar herkesten,
Bütün yük benim sırtımda diye:
Bak kimse geliyor mu atları dürtmeğe?
Papaz efendi dua kitabına dalmış,
Dünya umurunda değil.
Bayan dersin, bir türkü tutturmüş,
Tam sırası çünkü türkü söylemenin!

*Gel de kızma, der sinek yoldaş,
 Onun kulağına vızz,
 Bunun kulağına vızz,
 Derken araba çıkar yokuşu zor belâ.
 — Hele şükür, der sinek, bir nefes alayım bâri,
 Feraba çıktı millet, ama benim canım da çıktı.
 Haydi, kuyruklu baylar, sökülün paraları.*

*Aramızda böylesi adam çok var,
 Her işe burnunu sokar,
 Dırdırı bitmez, kovarsın gitmez,
 İş sen yaparsın, parsayı o toplar.*

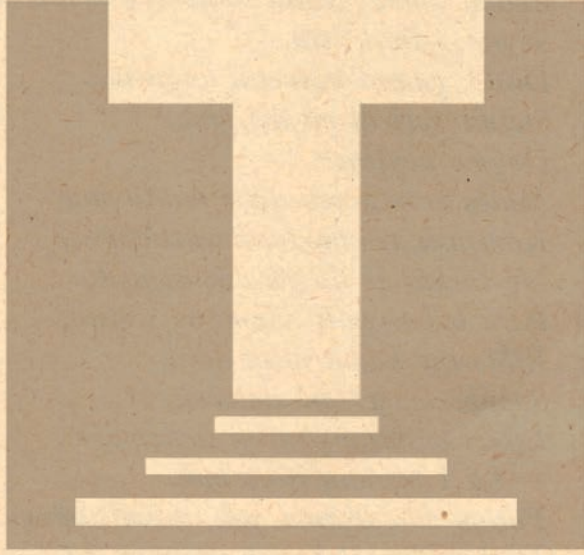
TÜSTAV

KEDİ, GELİNCİK VE TAVŞAN

Toy tavşanın köşküne
Gelincik kadın el koymuş bir sabah,
O ne kurnazdır o!
Bakmış evde kimseler yok,
Getirip atıvermiş içeri
Pilisini pirtisini.
Tavşan erken çıkmış o gün;
Bıyık burmağa gitmiş, çapkın,
Şafak Sultan'a.
Kekikler, çiğler arasında.
O yana hop, bu yana hop,
Ordan bir ot, burdan bir ot;
Sonra tıptış tıptış,
Yeraltı köşküne dönmüş.
Ne görsün bir de:
Fârenin burnu pencerede!
— Ey yurdumun, yuvamın tanrıları,
Evimde ne arıyor bu cadı karı?
Hadi, yallah, kuyruklu bayan, demiş,
Gürültü çıkarmadan,
Çek bakalım arabayı burdan!
Yoksa gider kaldırırim ayağa
Ne kadar sıçan varsa memlekette!
Bayan Sivriburun direktmiş:
— İlkin kim gelir oturursa, demiş,
Toprak onundur,
Hem, canım, lâfı mı olur,
İçine sürünerek girdiğin
Böyle bir deliğin?

Saray mı bu? Kaldı ki saray da olsa,
 Rica ederim, hangi kanun, hangi yasa
 Sana vermiş tapusunu kıyametedek?
 Neden falan oğlu falan da,
 Filân kızı feşmekân değil,
 Ben değilim meselâ
 Buranın sahibi? Neden yâni!
 Tavşan, hak bukuk demiş;
 Gelenek görenek demiş;
 Bu toprak babadan oğula gele gele
 Bana kadar gelmiş.
 Böyle olmasın da,
 Kapanın elinde mi kalsın?
 Bu mu sence adalet, bu mu kanun?
 — Uzatmıyalım, demiş fare kadın,
 Gel, gidip soralım Margo Çelebiye,
 Kim haklı diye.
 Margo Çelebi bir sofı kediymiş,
 Dünyadan elini eteğini çekmiş,
 Samur kürkleri içinde bir evliya,
 Yağ bağlamış okuya üfleye.
 Üstüne yokmuş yargıcılıkta:
 Her şeyin yerini bilirmiş
 Kara kitapta.
 Tavşan: peki, gidelim, demiş.
 İki dâvacı çıkmış
 Haşmetli kürkün huzuruna.
 — Gelin, evlâtlar, demiş Kürklü Baba;
 Yakın gelin, bakayım, daha yakın;
 Kocadım artık, iyi işitmiyor kulaklarım.
 Bizimkiler hiç çekinmeden sokulmuş
 Ve işte o zaman olan olmuş:
 Evliya, attığı gibi iki yana iki pençeyi,
 Uzlaştırmış iki dâvacıyı.

*Derebeyleri de fâreyle tavşan gibidir,
Toprak için döğüşür dururlar,
Kim haklı diye krala baş vururlar:
Kral da haklarından gelir.*

TÜSTAV

ESKİCİYLE ZENGİN

Bir eskici varmış,
Pabuç yamar, türkü söylemiş sabah akşam.
Seyret, için açılsın,
Dinle, gamın kasvetin dağılsın...
Sicimi geçirdi mi deliğine,
Değme keyfine:
Mutlu erenlerden daha mutluymuş.
Komşusu, tersine, asık yüzlüymüş,
Ne türkü, ne doğru dürüst uyku.
Para babasıymış adam, ne yapısın;
İliklerine kadar altın dolu.
Sabaha karşı, tam dalacak,
Eskici başlarmış türkü söylemeğe.
— Şu Tanrı'nın işine bak.
Param var, uykum yok, dermiş adam.
Neden yiyecek içecek satılıyor da,
Uyku satılmıyor çarşı pazarda?
Böyle sızlanır dururmuş seninki.
Bir gün konağına çağırmış eskiciyi:
— Merak ettim komşu, demiş,
Sizin yıllık kazancınız nedir?
Eskici gülmüş, vallahi, bayım, demiş,
Ben bütçeyle yıl üstüne kurmam,
Bir günün hesabını ötekine karıştırmam.
Her gün kendi ekmeğini getirir.
Bir yıl yaşar mıyız, kim bilir?
— Peki, demiş, günlük kazancınız ne kadar?
— Gününe bakar: kimi çok, kimi şöyle böyle.

Her gün iş olsa kazancım kötü sayılmaz.
 Ne var ki, işsiz günler giriyor araya;
 Bizler boş oturduk mu fena.
 O bayramlar yok mu, bayramlar?
 Onlar yıkıyor bizi!
 Biri bitmeden öteki.
 Papaz efendinin de insâfı yok ki,
 Her vaazında yeni bir aziz çıkarıyor ortaya,
 Her aziz de bayram istiyor bizden.
 Zengin gülmüş adamın saflığına.
 — Dur, demiş, ben de bir azizlik yapayım sana.
 Al şu yüz altın, sakla bir köşeye,
 Bayram günlerinde bozdur bozdur ye.
 Eskici bu kadar parayı rüyasında görmemiş,
 Bütün dünya yüz yıl geçinir demiş bununla.
 Koşmuş evine,
 Gömmüş altınları mahzene.
 Ah, onlarla keyfini de gömmüş meğer.
 Gayri türkü mürkü bak getire.
 Evine girince dünyanın baş belâsı,
 Kesilmiş eskicinin sesi sedâsı.
 Gayri uyuyabilirsen uyu.
 Türü kaygular sarmış başını.
 Sinsi kuşkular, boşuna korkular.
 Bütün gün göz tetikte,
 Bütün gece kulak kiriste.
 Bir gürültü yapsa kedi,
 Tamam! Paralar gitti!
 Adamlıktan çıkmış biçâre,
 Sonunda kaptığı gibi paraları,
 Doğru zenginin evine!
 — Al, demiş, altınlarımı geri,
 Elden gel uykumu, türkülerimi!

ASLAN, KURT VE TILKI

Kocamış, işi bitmiş bir aslan,
Tutturmuş, derdime bir çâre diye.
Sen gel de, kabadayıysan,
Bir krala çare yok de!
Haber gitmiş bütün hayvanlara:
Onlarda da hekim boldur maşallah!
Dört bir yandan gelmiş türlü türlü.
Bakmışlar, gelenler arasında tilki yok:
Sinmiş o ara bir köşeye, malın gözü.
Kurtsa, tersine,
Kralın etrafında pervâne.
Çıtlatıvermiş bir ara
Tilkinin yokluğunu krala.
— Hemen, yaka paça, getirin kâfiri!
Diye kükremiş başmetli.
Tilki gelmiş, çıkmış huzura;
Ve hemen çakmış tabii
Bu azizliğin kurttan geldiğini:
— Aman Sultânım, demiş,
Korkarım yanlış anlatılmış efendimize,
Niçin koşmadığım davetinize.
Bir evliyânın türbesine gitmiştim,
Sağlığınız için kurban adamaya.
Uzmanlara, bilginlere başvurduğum yolda;
Anlattım hepsine derdinizi.
Sultânım baklı, dedim, tasalanmakta.
Meğer eksiginiz sıcaklıkmiş sadece:
İçiniz soğumuş sizin biraz yaşlanınca.
Bir kurt diri diri yüzülecek, dediler;

Postu üstünüze sarılacak,
 Buğusu üstünde, sıcak sıcak.
 Ne kerâmet varsa bunda,
 Bire birmiş beden zâfiyetine.
 Emrederseniz, bizim kurt peblivan
 Bu iş için biçilmiş kaftan.
 Kralın akli yatmış bu çâreye,
 Soydurmuş kurdun postunu şıp diye.
 Hemen doğramışlar hazretin etini budunu,
 Aslan yutuvermiş hepsini,
 Postu da kürk misâli geçirmiş sırtına.

Dalkavuk baylar, vazgeçin
 Birbirinizi kötölemekten.
 Mârifet, sizin meslekte
 Kimsenin kuyruğuna basmadan yaranmakta.
 Sizlerde vuran, dört katlı vurulur;
 Fitleyen er geç fitlenir, şaşmaz:
 Dalkavuk, dalkavuğun göz yaşına bakmaz!

TÜSTAV

FÂRE İLE FİL

Kendini beğenmiş çoktur Frans'da;
Bakarsın, en küçük burjuvada
Bir çalım, bir çalım; kral sanır kendini.
Bir Fransız hastalığı bu gösteriş;
İliklerimize kadar işlemiş.
İspanyol da sever böbürlenmeyi;
Budalaca değil bizim gibi.
Her milletin böbüğü bir başka biçim;
Biz kendimizden örnek verelim:
Miniminnâcık bir fâre
Bir fil görmüş koskocaman:
Dört bir yanı uşak dolu;
Üstünde kat kat bir köşk,
Köşkün içinde ünlü bir sultan,
Sultanın yanında kedisi, köpeği, maymunu,
Papağanı, dadısı madısı,
Hacca gidiyormuş hepsi.
Fâre başlamış alay etmeğe,
Filin ağır, hantal yürümesiyle:
— Nesine bayılırlar anlamam, demiş;
Kendini zor taşıyan bir koca gövde.
Mârifet mi sanki bu kadar yer tutmak?
Şaşarım insanların fil hayranlığına;
Çocukları ürkünür ancak bu lendûha.
Biz fâreler, parmak kadar fâreyken,
Hiç de farklı görmeyiz kendimizi fillerden.
Daha neler, neler söyleyecekmiş zibidi.
Ama bırakmamış ki kedi:
Fırladığı gibi kafesten,
Anlatıvermiş tezelden,
Fille fârenin farkını.

DEMOKRİTOS İLE HEMŞERİLERİ

*Câbil balk kafası ne kötü şey,
Ne çamurlu, ne baksız yollara gider,
Ne çılgınlıklar eder.
Perdeli gözlerle bakar dünyaya,
Kendi ölçüsüne sokar herkesi.
Demokritos bu kafadan almış payını:
Memleketi deliye çıkarmış adını.
Zâten kim peygamber olmuş
Kendi memleketinde?
Beyinsizlerin yediği nâneye bakın!
Koca Demokritos aklını yitirmiş de,
Onlar bulmuş.
Olmaz demeyin, öyle olmuş.
Akl-ı evvel Abderialılar
Acıyıp deli bilgine,
Mektuplar, elçilerle
Hippokrates hekime haber salmışlar,
Gelip akıl hastasını görsün diye.
— Ah, sormayın, demişler, ağlaşarak;
Zavallı iyice kaçırdı kaçtıracak.
Hep okumaktan oldu böyle.
Hiç okumaz olaydı biçâre.
Neler söylüyor bilerseniz:
Sayısız dünyalar varmış;
Hem bu sayısız dünyalar belki de
Sayısız Demokritos'larla doluymuş.
Bu saçma yetmiyormuş gibi, bir de
Atomlar diye bir şey tutturmuş,
Göze görünmez acaip bir şeyler,*

Bozuk kafası neler uyduruyor, neler!
 Oturduğu yerden gökleri ölçer biçirmiş,
 Böylece de bütün evreni bilirmiş,
 Kendini bilecek yerde.
 Önceleri konuşur, çekişirdi herkesle,
 Şimdi kendi kendine konuşur oldu.
 Gel, yüce bekim, gel, kurtar dostunu.
 Hippokrates pek aldırmamış bu sözlere,
 Ama kalkmış gitmiş yine de.
 Tâlibin cilvesine bakın ki,
 Hippokrates geldiği zaman yanına,
 Aklını kaçırmış saımlan kişi,
 Aklın yerini arıyormuş
 İnsanda, hayvanda;
 Yüreği, kafayı inceliyormuş.
 Bir beyin kıvrımlarına bakıyormuş,
 Dere kıyısında, gölgelikte.
 Ayak ucunda bir sürü yazı, çizi.
 Öyle dalmış ki işine,
 Görmemiş bile dostunun geldiğini.
 Bilgeler ne söz barcar, ne zaman boşuna,
 Kısa bir hoş beşten sonra
 Boş verip bütün dedikodulara,
 İnsan ve düşüncesi üstüne
 Bir hayli konuşmuşlar,
 Ablâk üstüne de durmuşlar.
 Neler söylemiş iki bilge?
 Anlatmak istediğim bu değil benim,
 Anlattığım kadarı yeter sanırım,
 Halkın nasıl yanıldığını göstermeğe.
 Ama, kimine göre, öyle değilmiş:
 Bir yerde okudum geçende:
 Halkın sesi tanrının sesiymiş.

BALIKLARLA KARABATAK

*Bir karabatak varmış, azılı;
Haraca kesmiş ortalığı.
Nerde göl, nerde balık, seninki orda.
Boğaz işletmesi tıklarında.
Gel zaman, git zaman, karabatak yaşlanmış:
İşletme kötü gitmeğe başlamış.
İnsan değil ki bu karabatak,
Rızkını sulardan kendi çıkaracak.
Gözleri görmez olunca
Nasil tutsun da yutsun balığı?
Açlıktan öldü ölecek zavallı.
Ama zorda kalanın kafası işler:
İhtiyaç yaman bir akıl vermiş karabatağa.
Gitmiş bir yengeç bulmuş kıyıda:
— Abbap, demiş, hemen git,
Balık milletine şu haberi ilet:
Ölüme hazır olsun hepsi
Neden dersen, tam sekiz gün sonra
Ava çıkacak buraların efendisi.
Yengeç yaymış haberi dört bir yana
Balıklarda bir telâş, bir telâş!
Koşuşmuş, toplanmış, anlaşmışlar
Ve karabatağa bir elçi yollamışlar.
— Sayın Karabatak, demiş elçi;
Nerden aldınız bu haberi?
Bir yanlışlık olmasın sakın?
Neyse bildiğiniz bize söyleyin.
Doğruysa, bir akıl öğretin bize:*

Bu belâdan nasıl kurtulsak, ne yapsak?

— Göç edin burdan, demiş Karabatak.

— Nasıl, nereye göçelim? demiş elçi.

— Siz bana bırakın, demiş Karabatak;

Birer birer gelirsiniz ardımdan,

Öyle bir yere götürürüm ki sizi,

Bir Allah bilir yolunu, bir de ben.

Böyle sığınak görülmemiş:

Arasın bakalım buluyor mu

Kalleş insanoğlu!

Ancak orda bulur hürriyeti

Balık cumhuriyeti.

İnanmış bu söze sessiz dünyalılar,

Düşüp Karabatağın ardına,

İssiz bir kayanın dibine dolmuşlar.

Daracık bir yer, ne derin, ne bulanık,

Tam Karabatağın gözüne göre;

Her dalışta bir balık;

Bir gün uskumruya çıkmış, bir gün lüfere.

Cana kıymışlara güvenilir mi hiç?

Balıklar anlamış, ama biraz geç;

Onu bunu yiyenin, seni beni de yiyeceğini.

TÜSTAV

LA FONTAINE

Çeviren: Sababattin EYUBOĞLU

KARGA İLE TILKI

Karga Reis, tünemiş bir ağaca
Gagasında bir tekerlek peynir;
Tilki Usta da kokuyu alınca,
Yanaşıp hemen lâfa girişir:
"Oooo! Beyefendi, bu ne saadet!
Ne güzelliştir bu, bu ne tarâvet!
Yeminle söyleyim, ötüşünüz,
Tüyleriniz gibiye pürüzsüz,
Haltetmiş yanınızda zümrüt-anka."
Karga zevkten biter bu lâkırdıya.
Şakıyıp sözde caka satacak;
Açınca ağzım, peynir cuppadak
Tilkinin kucağına! Bizimki memnun,
"Dostum, der, kulağına küpe olsun!
Hırtlardır piyazcığı yaşatan.
Böyle derse az bile bu armağan."
Haptolur karga; biraz geç ama,
Abdeder bir daha kül yutmamağa.

TUSTAV

CIRCIR BÖCEĞİ İLE KARINCA

*Circir böceği, elinde sazı,
Geçirmiş yazı.*

*Derken efendim, bastırınca kış,
Bizimkini bir telâştır almış.*

Lokma yok ilâç için arasan,

Ne sinek kalmış, ne de solucan.

Acımdan öldüm ab diye komşu,

Karınca Beye gider bir koşu,

Yamıp yakılıp avuç açmaya.

Çoktan râzı bir apaz buğdaya;

Ab bir gelecek mevsimi bulsa!

"Korkma, öderim, der, ağustos,

Hayvan değilim, vermezsem eğer,

Aslı, fâizi, hepsi beraber."

Karınca bu, yaş tahtaya basmaz;

Bütüin kusuru bu olsa iyi!

"Pekiy ama, der, ne yaptın bu yaz?

Düşünmedin mi hiç geleceği?"

— Vakit bulsam, hiç düşünmez miydim?

Vallaa, elimden düşmedi ki saz...

— Hep saz çaldınız demek? Âferin!

Şimdi de kumda oynayın biraz!

LA FONTAINE'İN KENDİ MEZAR TAŞI
İÇİN YAZDIĞI...

*Geldiği gibi gitti Jean,
Geliri giderden noksan.
Bakmazdı paraya pula,
Hesapsız adamdı ama,
Gâvur etmezdi vaktini,
Pek bilirdi kıymetini;
Dalga geçer çoğu zaman,
Ya da uyurdu durmadan.*

LA FONTAINE

Türkçe söyleyen: Can YÜCEL

TÜSTAV

DEVLETİN FAALİYET ALANININ SINIRLARINI TESPİT YOLUNDA YAPILAN DENEMELERLE İLGİLİ BAZI DÜŞÜNCELER

WILHELM VON HUMBOLDT

Wilhelm von Humboldt (1767-1835) ile küçük kardeşi Alexander von Humboldt (1769-1859), XVIII. yüzyılın ikinci ve XIX. yüzyılın ilk yarısında Almanya'da tarih ve ilim alanlarında en önemli iki şahsiyettir. Yetiştirmeleri, fikirleri bakımından, kelimenin gerçek anlamıyla "evrensel" karakterli insanlardır. Hele Wilhelm von Humboldt, bunu en iyi şekilde temsil eder. Antik çağ düşüncesine bağlı Alman yazarlarıyla Romantikler arasında iki ayrı dünya görüşünü bağdaştıran, açık, ileri, liberal, özgür düşünceli, kültürlü (gebildet) ve geniş görüşlü bir Avrupalı'dır. Bir bakıma Wilhelm Meister'in canlı bir örneği sayılabilir.

Kardeşi gibi o da Potsdam'da doğmuştur. İlk gençlik yıllarından başlayarak, bütün bilgilere karşı büyük ilgi göstermiş, 1789 Fransız İhtilâli sıralarında Göttingen Üniversitesinde iken, olayları yerinde incelemek için arkadaşı Campe ile birlikte Paris'e gitmiş, o yaşta umulmadık bir olgunlukla bu ihtilâl üzerine duygu ve düşüncelerini açıklamış, arkadaşlarından birine yazdığı mektupta Fransa'da 1791 anayasası hakkında düşüncelerini derli toplu bir şekilde özetlemişti. Humboldt'a göre: Fransa'da Kurucu Millî Meclis'in hazırlamaya başladığı yeni anayasa, sosyal düzeni yeni baştan kurmak amacını gütmekte, bu işi yaparken de tamamiyle aklın gereklerine uymaktadır. Oysa, sırf bu gereklerle dayanılarak meydana getirilen bir anayasanın başarı sağlaması imkânsızdır, çünkü canlı, sağlam bir anayasa: günün gerçeklerinin ve bu gerçekleri değiştirmeye çalışan aklın eseridir. Yeni bir anayasa, eskisinin bir devamı sayılmamalıdır. Akıl ancak var olan bir maddeye şekil verebilir; yeni bir madde yaratamaz. Bir anayasa, yeni bir sürgünün ağaç üzerinde kendini göstermesi gibi, Devlete aşılanamaz; zamanın olgunlaştırmadığı şey, bir sicimle bağlanmış çiçeğe benzer: güneş yüzü görünce kuruyuverir.

Bu fikirler her nekadar Fransızların "ihtilâl" fikri karşısında Almanların "inkilâp" anlayışını belirtiyorsa da, tarihi gerçeklere uygunluğu bakımından üzerinde durulmaya değer. Arkadaşına yazdığı ve kısa zamanda aydınlar arasında yayılan mektubunun yol açtığı tenkitleri Humboldt, aşağıda tercümesi verilen yazısıyla (Ideen zu einem Versuch die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen) cevaplandırmıştır.

Humboldt, Devlet'in başlıca vazifesinin vatandaşlara iç ve dış emniyeti sağlamak olduğuna; herkesin kendi şahsî sorumluluğu altında, maddî ve manevî refahını sağlamak durumunda bulunduğuna inanmıştır. Din, Devlet dışında kalması gereken bir konudur; millî eğitim konusu da tamamiyle Devlet'e ait sayılamaz. Devlet sadece her vatandaşa verilmesi gereken ve her çeşit haklarını kullanabilmesine, siyasi ve medenî görevlerini yerine getirebilmesine yarımacak asgarî eğitimi sağlamakla mükelleftir. Halk eğitimi, Devlet'in en önemli ödevlerinden biridir. Yüksek öğretime gelince: muhtar olduğu nisbette verimlidir. Kısacası: Wilhelm von Humboldt için en iyi Devlet, en az hükmeden Devlettir.

Bu değerli fikir adamı, memleketinde birçok önemli idarî vazifeler görmüş, Viyana Kongresi sırasında Viyana Büyükelçiliğinde bulunmuş; Eğitim Bakanlığında vazife aldığı yıllarda Alman okullarına Pestalozzi metodunu getirmiş; Berlin Üniversitesinin kuruluşunda büyük hizmetleri olmuştur. Hayatının son yıllarında özellikle edebiyat ve mukayeseli diller tarihi üzerinde çalışmıştır. Schiller'e yazdığı mektuplar da, fikirlerini yakından tanımak bakımından, önemlidir.

B. T.

En çok dikkati çeken anayasalar ve bunlar hakkında tanınmış filozof ve politikacıların ileri sürdüğü düşünceler birbiriyle mukayese edildiği zaman, herkesin her şeyden önce ilgilenir gibi olduğu bir mesele, yâni devlet müessesesinin hangi gayeye hizmet etmesi gerektiği ve bunun faaliyet alanı sınırlarının ne olması icab ettiği hususunun pek az incelenmiş ve bunlarla ilgili sorulara tam bir cevap verilmemiş olduğunu hayretle görürüz. Yalnız milletin, yahut onu teşkil eden sınıfların hükûmet işlerine iştirak derecesini tespit etmek, devlet mekanizmasının karışık işlerini en uygun bir şekilde düzenlemek ve hiç bir sınıfın ötekisinin haklarını gasbetmemesi için gereken tedbirleri almak bahsi müstesna. Bu bahisle, devlet rejimlerini değiştiren inkılâbcılar, yahut siyasi reform tekliflerinde bulunan yetkililer hemen hemen istisnasız olarak meşgul olmuşlardır. Bununla beraber bana öyle geliyor ki, kurulan her yeni devlet teşkilâtında, ihmal edildikleri takdirde, büyük zararlar yaratacak olan iki önemli noktayı göz önünde bulundurmamak lâzımdır. Bunlardan biri, milletin hükümrânlık haklarına sahip olanlarla teb'a durumunda bulunanların vazife ve mesuliyetlerinin ve gerçek bir hükûmetle ilgili müesseselerin tespiti; ikincisi de, bu hükûmetin hukukî tasarruflarının ve bunların ne gibi hallerde en çok ve en az hadleri içinde kullanabileceğinin tâyinidir. Bunlardan ikincisi, vatandaşların hususî hayatlarına müdahale ve onların serbest faaliyetlerinin sınırını tâyin etmesi bakımından önemlidir ve son hedefi teşkil etmektedir. Birincisi de, sadece bu hedefe ulaştıran gerekli bir vasıttan ibarettir. Bununla beraber insanın, bilhassa birincisine daha büyük bir dikkat ve ilgi ile sarılmasının sebebi, faaliyet ve gayretlerinin tabii bir neticesidir. Bir hedefe ulaşmağı istemek ve bunu bütün maddî ve mânâvî kuvvetleriyle sağlamağı çalışmak normal ve enerjik bir insanın saadetinin kaynağını teşkil eder. Bir gayeye ulaşmak için sarf edilen gayretler, ona ulaşıldığı takdirde, gayret edende sükûnet yaratacağından, hedefe ulaşma isteği ancak aldatici muhayyellede bâki kaldıkça insanı tahrik eder. Gerçekten bütün kuvvetleri uyanık bir halde olan ve tabiatın kendisini daima hareket ve faaliyete sevk eden bir insanda sükûnet ve itminan ancak ide halinde mevcuttur. Tek taraflı insanlarda, arzu kalmadığı takdirde sükûnet kendini gösterir ve cahillerde de herhangi bir konu pek az arzu uyandırır. Yalnız şunu belirtmek lâzımdır ki, fikir faaliyetleri sahasında söz gelişi ileri sürülen tam bir itminan diye bir şey yoktur; hele bu, muhayyelenin yarattığı ideal bahsinde ise, hiç bir suretle yoktur. Ancak pek cahil insanlarda böyle bir itminandan bahs edilebilir ve insanda kültür arttıkça bu itminan derecesi gittikçe azalır. Bu bakımdan bir fâtihin kazandığı zafer onu, fethettiği memleketten daha çok sevindirir; bir reformatörü, yarattığı yeniliklerin sükûnet içerisinde idrakinden çok, onu, reformu yapmak için giriştiği tehlikeli mücadele daha çok çeker. İnsan için de umumiyetle hâkimiyet, hürriyetten daha çekicidir veyahut hiç olmazsa, hürriyeti korumak için giriştiği mücadele ona hürriyetin kendisinden daha tatlı gelir.

güçlü kanıtlar,
güçlü kanıtlar

Bir bakıma hürriyet demek, sadece belirsiz birçok faaliyetlerin yapılabilmesi imkânı demektir. Halbuki hâkimiyet, yâni hüküm sürmek ise, tek fakat gerçek bir faaliyettir. Hürriyet hasreti en çok hürriyet yokluğu düşüncesinden doğar. Bununla beraber devletin gayesinin ve onun tesir sahasının sınırlarını araştırmanın çok büyük bir önemi olduğu da bir gerçektir ve denilebilir ki bunun, herhangi başka bir siyasî meselenin incelenmesinden daha çok önemi vardır; hattâ bunun, politikanın son gayesi olduğuna da yukarda işaret etmiştik. Ancak böyle bir incelemedir ki, tatbikatı ve bunun daha şumullü olmasını kolaylaştırır. İhtilâller ve buna benzer esaslı rejim değişiklikleri ekseriya birçok tehlikeli ihtilâflar ve beklenmedik durumların meydana çıkmasını göze almadan başarılı hareketler değildir. Bunların daima uzun süren bir sarsıntıyı da birlikte getirdiklerini hesaba katmak lâzımdır. Buna karşılık otoriteyi temsil eden kuvvetler, ister bu, demokratik, aristokratik veya monarşik devletlerde olsun, devletin tesir sahasını sessiz ve farkına varılmadan gerektiği gibi bazan çok, bazan az ayarlıyabilirler. Bu suretle otorite, dikkati çeken hareketlerde bulunmaktan ne kadar kaçınırsa gayesine de o kadar emin bir şekilde erişmiş olur. İnsanların en iyi işleri, tabiattakilerine en uygun olarak yaptıkları işlerdir. Toprağın, sessiz ve farkına varılmadan aldığı bir tohum, zamanı gelince, bir yanardağın sırasında muhakkak ki lüzumlu fakat büyük zararlar doğuran indifândan çok daha hayırlı ve bereketli sonuçlar sağlar. Buna kıyas ettiğimiz zaman görürüz ki, esasen eriştiği yüksek kültür seviyesiyle haklı olarak övünen asrımızın anlayışına da bu türlü hareketten, yâni devletin tesir ve faaliyet sahasının hakkıyla incelenmesinden başka bir reform hareketi yaraşmaz. Bu yapıldığı takdirde, kolayca anlaşılacağı üzere bunun, kuvvetlerin daha yüksek bir hürriyet seviyesine ve hayatın daha renkli bir hale gelmesine sebep olacağı tabiidir. Yüksek bir hürriyet seviyesine erişme imkânı her zaman bu seviyeye uygun bir kültür derecesine sahip olmayı gerektirir. Seviyeleri yükselmiş kitleleri idare etmek ise, devleti birçok külfetlerden kurtarır, onu daha kuvvetli yapar ve teşebbüs kabiliyeti yüksek fertlerinin sayısı artar. Eğer içinde bulunduğumuz çağ, bu kültüre, bu kuvvete ve müteşebbüs fertlerinin çokluğu gibi bir meziyete sahipse, bu takdirde yerinde olarak ona, bu meziyeti sayesinde hak ettiği hürriyeti vermek gerekir. Aynı zamanda devlet otoritelerinin uzak görürlüğü sayesinde devamlı olarak gelişen bir kültür, ıslahata götüren çarelerin en iyisidir; böyle olmadığı takdirde günün birinde milletin kımından çıkan kılıcı mevcut otoriteyi diz çökmeğe mecbur eder. İşte bu durum, aydınlık devrinin ve kültürün, hükümdarın iradesine üstün gelmesi demektir. Halbuki hükümdar, terakkinin icablarına uyduğu takdirde meydana gelen değişiklik milletten ziyade kendi eseri imiş gibi gözüktür. İnsanlık ve vatandaşlık haklarını tamamiyle idrâk ederek zincirlerini kıran bir milletin manzarası insanı ne kadar hayran bırakırsa, ihtiyaç ve zaruretin zoruyla vukubulan ayaklanmalardan elde edilene nazaran, kanuna duyulan saygı ve ilginin tesiriyle ulaşılan şeyler daha güzel olduğu için — zincirleri kendi eliyle kaldıran ve milletine hürriyet veren bir hükümdarın bu hareketi şüphesiz ki insanı daha çok hayran bırakır ve mesud eder; bilhassa bunu bir lütuf ve ihsan olarak değil de, kendisinin başlıca vazifesi olduğu şuuru içinde yaparsa tadına doyum olmaz.

4 Millettin zoruyla elde edilmeğe çalışılan hürriyetle devletin kendiliğinden

verdiği hürriyet arasındaki fark, zevke kavuşma ümidiyle, o zevke tekâmül yolu ile yüzde yüz ulaştırılacak bir istidadın varlığı arasındaki fark gibidir.

Devletlerin anayasa hukuku tarihlerine bir göz atıldığı takdirde bu anayasaların devlete verdiği selâhiyetlerin derecesi ve bunların tesir sahaları hakkında tam bir fikir edinmek çok zordur; çünkü bunlardan hiç birisi tam mânasiyle düşünülmüş ve belli bir plâna göre hazırlanmış değildir. Bu anayasalarda vatandaşların hürriyeti esas itibariyle iki bakımdan tahdit edilmiştir. Bunlardan birincisi, anayasayı tesis ve garanti altına alma zaruretinden; ikincisi de, milletin maddî ve mânevi varlığının emniyetini sağlama gibi bir fayda düşüncesinden doğmuştur. Anayasayı az çok garanti altına alma düşüncesi, onun başka suretle desteklenmesini gerektirmiştir. Kanun vâzılarının uzak görüşlü oldukları hallerde ise, bu iki görüşten bazan birine, bazan da ötekine iltifat edilmiştir. Çok kere de bu iki görüşü birleştirme yolu tutulmuştur. Daha eski devletlerde vatandaşların özel hayatıyla ilgili mevzuatın hemen hemen hepsi esas itibariyle siyasi mahiyette idi. Bu devletlerde anayasanın pek az müeyyidesi bulunduğu için devamlılığı ancak milletin arzusuna bağlı idi. Bundan dolayı bu anayasanın karakterini milletin iradesiyle bağdaştırabilmek maksadiyle birçok çarelere baş vurulurdu. Bu durum, şimdi de cumhuriyetle idare edilen devletlerde böyledir; ve mesele ancak bu bakımdan göz önünde bulundurulduğu zaman görülür ki, özel hayata ait hürriyetler ancak hürriyetleri tahdit edildiği nisbette çoğalır. Fakat buna karşılık emniyet unsuru da o nisbette azalır (1). Fakat çok kere eski kanun vâzıları ve hemen bütün eski filozoflar her şeyden önce insanı düşünürlerdi. Bunlar insanda ahlâkı en yüksek değer saydıkları için, meselâ Efiâtun'un cumhuriyeti, Rousseau'nun yerinde olarak belirttiği gibi, devletle ilgili bir eser olmaktan çok bir terbiye eseridir. En yeni devletleri bu eskilerle mukayese ettiğimiz takdirde bunların, yâni yenilerin gayesinin, özel hayata çok kere belirli bir şekil vermeğe çalışan birçok kanun ve teşkilâta rağmen genel olarak vatandaşın rahatı ve refahı olduğunu görürüz. Anayasalarımızın eskilerinkine göre daha sağlam olan iç yapıları, onların millî karakterin o andaki keyfine ve kaprislerine tâbi olmaları ve daha esaslı bir şekilde düşüncecek durumda olan bazı bilginlerin tesiri altında bulunmaları, milletin, günlük hayatıyla ilgili işleri daha iyi görebilmeği sağlayan bir sürü icatlar ve nihayet hükümdarı, vatandaşların ahlâkî selâmetleri ve gelecekle ilgili durumları için sorumlu tutan bazı dinî kavramlar hep birlikte bu değişikliğin meydana gelmesine sebep olmuşlardır. Fakat idari teşkilât ve müesseselerin tarihi teker teker ele alındığı takdirde bunların kuruluş sebeplerinin bazan devletin hakikî, bazan da ârizî ihtiyaçlarının giderilmesi için vatandaşlardan vergi alma gayesini güttüğünü görürüz. Bundan başka bütün bu teşkilâtın başka bir amacının da mevcut devlet rejiminin korunması olduğuna göre, bu müesseseler eski çağların mümasil müesseseleriyle bir benzerlik durumu göstermektedirler. Fakat devleti bir tarafa bırakıp da onu meydana getiren fertlerin hareketlerini sınırlandırma bakımından konulan tahditleri göz önünde bulunduracak

(1) Bu cümle yazının dayandığı fikir sistemi içinde bir ana düşünceyi ifade ettiğine göre, yazarın burada tarihi gerçeklere uymayan hatalı bir mantık neticesine vardığını belirtmek zordur. Yazıyı yayınlayan

olursak eski devlet şekilleriyle yeniler arasında çok büyük bir fark bulunduğunu görürüz. Eski devletler insanı, maddî ve manevî kültürü bakımından sırf insan olarak ele almış bulunuyorlardı; yeni devletler ise, onun refahını sağlayacak, mülkiyet haklarını koruyacak, kazanç imkânlarını arttıracak tedbirleri almakla yetiniyorlar. Eski devletler ahlâk ve fazilete önem vermediği amaç edinmişken, yeniler saadeti arıyorlar. Bundan dolayı eski devletlerde hürriyetin tahdidî bir yönden ezici ve tehlikeli bir mahiyet gösteriyordu; çünkü onlar, insanın varlığını meydana getiren tabiat unsurlarına, bir kelime ile insanın iç hayatına müdahale ediyorlardı. Bu böyle olunca, eski kavimlerin tek taraflı bir görüşe sahip oldukları meydana çıkar; bunu da (eski zamanların şimdiki teknik terakkiden yoksun olmasını, ulaştırma imkânlarının azlığını hesaba katmak şartıyla) hemen hemen her yerde vatandaşlara tatbik edilen kollektif terbiye sistemiyle maksatla yürütülen kollektif yaşama tarzının bir neticesi olarak kabul etmek gerekir. Öte yandan bütün bu teşkilât eski devletlerde insanın hayat gücünü arttırıyordu; bunlarda, enerjik ve kanaatkâr vatandaşlar yetiştirme gayesi ön plânda geliyordu. Bu düşünce ile yetiştirilen insanların ruhları ve karakterleri şüphesiz ki, ona göre bir gelişme içinde idi. Buna karşılık zamanımızda insana, dış hâdiselerin kendi etrafında sınırlandırıcı bir şekil alması gibi durumlar bir tarafa bırakılacak olursa, daha az tahditler konmuştur. Onun için bu dış engellere karşı mücadele etmek ve karşı koymak mümkün görünmektedir. Zamanımızın devletlerinin, insanın kendisinden ziyade mülkiyetini ilgilendiren ve eski devletlerdeki gibi, tek taraflı da olsa, onun maddî, entelektüel ve mânevî kuvvetlerini geliştirmeye pek önem vermeyen devlet anlayışları ile eskilerinkiler arasında büyük farklar vardır. Zamanımız devletlerinin hürriyeti tahdit edişlerinin mahiyeti ile eski devletlerin bu yoldaki tutumlarının mahiyeti birbirinden ayrıdır. Şimdiki devlet, insanın kendisinden ziyade onun mülkiyetini koruma amacını güden ve eski devletlerdeki gibi, tek taraflı da olsa, insanın maddî, mânevî ve entelektüel varlığına önem vermekten ziyade kendi ideolojisini muayyen kanunlarla ona zorlayan bir devlettir. Bu bakımdan bu tip devlet faziletin kaynağı ve dolayısıyla yüksek ve çok taraflı bir gelişmenin de sebebi olan beşerî enerjiyi baskı altında tutar. Şu halde eski devlette büyük bir güç sahibi olmak için milleti tek taraflı yetiştirmeye topluma için zararsız gören bir zihniyet, yeni devlette yerini, insan gücüne ehemmiyet vermeyen bir zihniyete bırakmakta ve bu suretle meydana çıkan zaaf, tek taraflılığı büsbütün arttırmaktadır. Eski ile yeni arasındaki bu farkı hemen her yerde görmek mümkündür. Son yüzyıllarda terakkinin hızı, yapılan icatların çokluğu ve süratle yayılışı, kurulan müesseselerin büyüklüğü hepimizin dikkatini nasıl çekiyorsa, eski çağlarda da bilhassa insana has olan büyüklükler bizi hayran bırakmaktadır. Hayalin renkliliği, derin bir tefekkür kabiliyeti, kudretli bir irâde, insana gerçek değerini veren iç ve dış varlığının âhenkli yapısı bizi şaşırtacak bir yüceliktir. İnsanın yetiştirilme tarzı ve bunun neticesi olarak onda yaratılan enerji her teşebbüsü başarılı ve verimli kılmakta idi. Bizde, milletten bahs edildiği zaman çok defa fikrî bir bütün düşünülür. Bu kavram içinde ferd, nerde ise unutulmuş, iç varlığı hiç düşünülmemiştir. Düşünülen sadece onun huzur içinde yaşaması, refahı ve saadettir. Eskiler saadeti fazilette ararlardı. Yeniler ise fazileti, saadetten elde etmeye uğraşmışlardır. Hattâ ah-

lâki en sâf şekliyle düşünüp tasvir eden Kant bile, çok ince ve ustaca bir te-fekkür sistemi ile ideali olan insana saadetin ne olduğunu öğretebileceğini, daha doğrusu onu, insanın kendi kendine mal etmesi gereken bir kıymet olarak değil de, başkası tarafından bahşedilmiş bir değer olarak verilebileceğini sanmıştı. Bu iki görüş arasındaki farkı burada daha çok belirtmeğe lüzum görmüyorum. Yalnız Aristoteles'in şu sözlerini buraya almakta fayda vardır: "Bir şeyin tabiatına uygun olarak özelliği meydana getiren her şey, onun en iyi ve en güzel tarafıdır. Böylece insan için de, en çok kendisine göre ayarlanmış akla uygun bir hayat da onu mesut etmeğe kâfidir denilebilir".

Devletin ancak asayiş işleri ile mi uğraşması, yoksa bütün milletin maddî ve mânevi varlığını göz önünde bulunduran bir politikası mı olması gerektiği konusu esasiye hukuku bilginleri arasında çok tartışılmıştır. Bu görüşlerden birincisi herşeyden önce ferdin ve onunla ilgili hususî hayatın hürriyetini sağlama endişesi ile ileri sürülmüştür. Halbuki daha tabii olan ikinci görüşü ileri sürenler, devletin, emniyet ve asayişî sağlamaktan daha çok görevleri olduğunu, gerçi bu çeşit devletin hürriyeti kısılabileceğini fakat bunun zaruri olmadığını iddia etmektedirler. İnkâr edilemez ki, bu düşünce, nazariyede olduğu kadar tatbikatda da üstün durumdadır. Bunun böyle olduğuna esasiye hukukunun birçok sistemleri, en yeni hukuk felsefesi kitapları ve ekseri devletlerin teşkilât ve bunlarla ilgili mevzuatı inceleyen tarihleri şahitlik etmektedir. Ziraat, her çeşit sanayi işleri, ticaret, maarif, sanat ve hattâ ilmin kendisi bile devletin sevk ve idaresine muhtaç ve ondan hayat almaktadırlar. Bu prensibin ışığı altında hemen her yerde devletle ilgili hukuk telâkkilerinde bir takım değişikliklerin yer almakta bulunduğunu görüyoruz. Yavaş yavaş devlet teşkilâtına yeni bir takım kollar katılmakta, bilhassa malî işlerin düzeni mil-letle ilgili bütün meseleleri içine almağa doğru giden bir istikamette gelişmektedir. Devletin, millî hayatın her sahasına koruyucu elini uzatması fikri, daha henüz umumi mahiyette bir prensip olmanın dışına çıkmış olmakla beraber, öyle sanıyorum ki, onun daha etraflı bir inceleme konusu olması yerinde bir hareket olacaktır. Bu incelemeye her şeyden önce insanın ve onun en yük-sek gayelerinin ne olabileceğinin ele alınması suretiyle başlamak bizi hedefimize ulaştıracak en kestirme yoldur.

Çeviren: Cemil Ziya ŞANBEY

VOYAGE EN ORIENT

THÉÂTRES ET FÊTES

I

ILDIZ - KHAN

Après m'être reposé, je m'informai du moyen d'assister aux fêtes nocturnes qui se donnaient dans la ville turque. Mon ami le peintre, que je revis dans la journée, familier avec les moeurs du pays, ne vit pour moi d'autre moyen que de me faire habiter Stamboul, ce qui présentait de grandes difficultés.

Nous prîmes un caïque pour traverser la Corne-d'Or, et nous descendîmes à cette même échelle du marché aux poissons où nous avions été, la veille, témoins d'une scène sanglante. Les boutiques étaient fermées partout. Le bazar égyptien, qui vient ensuite, et où se vendent les épiceries, les couleurs, les produits chimiques, était hermétiquement fermé. Au delà, les rues n'étaient habitées et parcourues que par les chiens, étonnée toujours, pendant les premiers jours du Ramazan, de ne plus recevoir leur pitance à une boutique voisine du bazar, occupée par un marchand arménien que connaissait mon ami. Tout était fermé chez lui; mais n'étant pas soumis à la loi musulmane, il se permettait de veiller le jour et de dormir la nuit comme à l'ordinaire, sans en rien faire voir extérieurement.

Nous pûmes dîner chez lui, car il avait eu la précaution d'acheter des vivres la veille; autrement il eût fallu revenir à Péra pour en trouver. La pensée que j'avais d'habiter Stamboul lui parut absurde au premier abord, attendu qu'aucun chrétien n'a le droit d'y prendre domicile: on leur permet seulement d'y venir pendant le jour. Pas un hôtel, pas une auberge, pas même un caravansérail qui leur soit destiné; l'exception ne porte que sur les Arméniens, Juifs ou Grecs, sujets de l'empire.

Cependant je tenais à mon idée, et je lui fis observer que j'avais trouvé le moyen d'habiter le Caire, hors du quartier franc, en prenant le costume du pays et en me faisant passer pour cophte. "Eh bien!

ŞARK'TA SEYAHAT

TIYATROLAR VE ŞENLİKLER

I

YILDIZ HANI

Dinlendikten sonra, Türk şehrinde yapılan gece şenliklerini nasıl seyredebileceğimi soruşturdum. Gündüz tekrar gördüğüm ressam dostum, memleketin usullerini, âdetlerini iyi bildiğinden, benim için İstanbul semtinde oturmaktan başka çare görmedi, ama bunun da büyük güçlükleri vardı.

Haliç'i geçmek için bir kayığa bindik ve, bir akşam önce kanlı bir sahneye şahit olduğumuz o iskeleye, Balıkpazarı iskelesine çıktık. Her tarafta dükkânlar kapanmıştı. Daha sonra gelen ve baharat, boyalar, kimyevî maddeler satılan Mısır Çarşısı da sımsıkı kapalıydı. Öteye doğru, sokaklarda, başıboş dolaşan köpeklerden başka kimseler yoktu. Onlar da Ramazan'ın ilk günlerinde, dostumun tanıdığı bir ermeni tâcirin çarşı kenarında tuttuğu bir dükkândan artık rızıklarını alamadıklarına şaşıp duruyorlardı. Onun dükkânında da her şey kapalıydı; fakat müslüman dininin icaplarına tâbi olmadığı için, görünüşte bir şey belli etmiyor, her zamanki gibi gündüz oturup gece uyuyabiliyordu.

Öğle yemeğini orada yiyebildik, zira bir gün öncesinden yiyecek şeyler satın almak ihtiyatlılığını göstermişti; yoksa bunun için Beyoğlu'na dönmek iycabedecekti. İstanbul tarafında oturmayı düşünmem ona, önce saçma bir şey gibi geldi, çünkü hiçbir hıristiyanın orada ev tutup oturmaya hakkı yoktu: yalnız gündüzleri oraya gelmelerine müsaade ediliyordu. Hıristiyanlara mahsus ne bir otel, ne bir misafirhane, hattâ ne bir kervansaray var; ancak imparatorluk tebası olan Ermeniler, Yahudiler veya Rumlar müstesna.

Bununla beraber fikrimden caymak istemiyordum, kendisine Kahire'de de, yerlilerin elbisesini giyerek ve kendimi Kıptî gibi göstererek, frenk mahallesinin dışında oturmanın çaresini bulmuş olduğumu anlattım. Bana "Pekâlâ! dedi, burada bir tek çare var, o da kendinizi İranlı gibi göstermek. İstanbul'da Yıldız Hanı denilen bir

me dit-il, un moyen seul existe ici, c'est de vous faire passer pour Persan. Nous avons à Stamboul un caravansérai nommé Ildiz-Khan (Khan de l'Étoile), dans lequel on reçoit tous les marchands asiatiques des diverses communions musulmanes. Ces gens-là ne sont pas seulement de la secte d'Ali; il y a aussi des Guèbres, des Parsis, des Koraites, des Wahabis, ce qui forme un tel mélange de langages, qu'il est impossible aux Turcs de savoir à quelle partie de l'Orient ces hommes appartiennent. De sorte qu'en vous abstenant de parler une langue du Nord, que l'on reconnaîtrait à la prononciation, vous pourrez demeurer parmi eux."

Nous nous rendîmes à Ildiz-Khan, situé dans la plus haute partie de la ville, près de la *Colonne brûlée*, l'un des restes le plus curieux de l'ancienne Byzance. Le caravansérai, entièrement bâti en pierre, présentait au dedans l'aspect d'une caverne. Trois étages de galeries occupaient les quatre côtés de la cour, et les logements, voûtés en cintre, avaient tous la même disposition: une grande pièce qui servait de magasin et un petit cabinet parqueté en planches où chacun pouvait placer son lit. De plus, le locataire avait le droit de mettre un chameau ou un cheval aux écuries communes.

N'ayant ni monture, ni marchandises, je devais nécessairement passer pour un commerçant qui avait tout vendu déjà, et qui venait dans l'intention de refaire sa pacotille. L'Arménien était en relation d'affaires avec des marchands de Mossoul et de Bassora, auxquels il me présenta. Nous fîmes venir des pipes et du café, et nous leur exposâmes l'affaire. Ils ne virent aucun inconvénient à me recevoir parmi eux, pourvu que je prisse leur costume. Mais comme j'en avais déjà plusieurs parties, notamment un *machlak* en poil de chameau, qui m'avait servi en Égypte et en Syrie, il ne me fallait plus qu'un bonnet d'Astracan pointu à la persane, que l'Arménien me procura.

Plusieurs de ces Persans parlaient la langue franque du Levant, dans laquelle on finit toujours par s'entendre, pour peu qu'on ait vécu dans les villes commerçantes. De sorte que je pus facilement lier amitié avec mes voisins. J'étais vivement recommandé à tous ceux qui habitaient la même galerie, et je n'avais à m'inquiéter que de leur trop grand empressement à me faire fête et à m'accompagner partout. Chaque étage du Khan avait son cuisinier, qui était en même temps cafetier, de sorte que nous pouvions parfaitement nous passer des relations extérieures. Cependant, quand venait le soir, les Persans qui, comme les Turcs, avaient dormi toute la journée pour pouvoir

kervansarayımız var, buraya çeşitli mezheplerden bütün Asyalı müslüman tâcirleri kabul ederler. Bunlar sadece Alevîlerden ibaret değildir; içlerinde Mecusiler, Parsiler, Koraitler, Vahabîler de var, bu hal öylesine bir dil karışması meydana getirir ki, bu adamların Şarkın hangi bölgesine ait olduklarını ayırtetmek Türkler için imkânsızdır. Şu halde telâffuzundan belli olacak bir Şimal dili konuşmazsanız onların arasında kalabilirsiniz.”

Şehrin en yüksek kısmında, eski Bizanstan kalma garip eserlerden biri olan *Yanık Sütun*'ün (Çemberlitaş'ın) yanında inşa edilmiş olan Yıldız Hanı'na gittik. Tamamiyle taştan yapılmış olan kervansarayın içi bir mağaraya benziyordu. Avlunun dört yanından üç kat dehliz yükseliyor, kemer tonuzlu odaların hepsi birbirine benziyordu: depo vazifesi gören büyük bir bölme ile, her yolcunun yatağını koyabileceği tahta döşemeli bir hücre. Ayrıca müşterinin, umumi ahırlara bir deve veya bir at koymaya hakkı vardı.

Ne binek hayvanım, ne de malım olmadığı için kendimi, her şeyini satmış ve yeniden öteberi toplama gelmiş bir tâcir olarak göstermek zorundaydım. Ermeninin, işleri iycabı, Musul ve Basra tâcirleriyle münasebeti vardı, beni onlara tanıttı. Onlar da, kendileri gibi giyinmek şartıyla, beni aralarına almakta hiçbir mahzur görmediler. Esasen giyeceğim elbisenin birçok parçaları, bilhassa Mısır ve Suriye'de işime yaramış olan deve tüyünden bir meşlah, bende vardı, İranlıların giydiği tarzda sivri bir astrakan kalpaktan başka bir şey ihtiyacım yoktu. Onu da Ermeni bana buldu.

Bu İranlılardan birçoğu, ticaret şehirlerinde pek az zaman yaşansa bile, eninde sonunda insana daima anlaşma imkânını veren, Şark memleketlerine mahsus frenk dilini konuşuyorlardı. Bu sayede komşularıyla kolayca dostluk kurabildim. Aynı dehliz üzerinde oturan bütün han sakinlerine hararetle tavsiye edilmişim, onun için beni ağırlamak, her yere benimle beraber gelmek hususunda lüzumundan fazla nezaket ve ihtimam göstermelerinden başka bir endişem yoktu. Handa her katın, aynı zamanda kahvecilik eden, bir aşçısı vardı, bu sayede dışarıyla münasebetimiz olmadan yaşayabiliyorduk. Bununla beraber akşam oldu mu, Türkler gibi, her Ramazan gecesini neşe ve eğlence ile geçirebilmek için bütün gün uyumuş olan İranlılar, kendileriyle beraber beni de otuz gece sürecek devamlı şenlikleri görmeye götürüyorlardı.

Beyoğlu tepelerinden bakan bir insan için şehir muhteşem bir şekilde aydınlatılmış görünürse de, iç sokaklar bana daha da parlak göründü. Bütün dükkânlar açılmış, gırlantalarla, çiçek saksılarıyla

fêter ensuite chaque nuit du Ramazan, m'emmenaient avec eux voir la fête continuelle qui devait durer trente lunes.

Si la ville était illuminée splendidement, pour qui la regardait des hauteurs de Péra, ses rues intérieures me parurent encore plus éclatantes. Toutes les boutiques ouvertes, ornées de guirlandes et de vases de fleurs, radieuses à l'intérieur de glaces et de bougies, les marchandises artistement parés, les lanternes de couleur suspendues au dehors, les peintures et les dorures rafraîchies, les pâtisseries surtout, les confiseurs, les marchands de jouets d'enfants et les bijoutiers étalant toutes leurs richesses, voilà ce qui, partout, éblouissait les yeux. Les rues étaient pleines de femmes et d'enfants plus encore que d'hommes, car ces derniers passaient la plus grande partie du temps dans les mosquées et dans les cafés.

Il ne faut pas croire même que les cabarets fussent fermés; une fête turque est pour tout le monde; les *rayas* catholiques, grecs, arméniens ou juifs pouvaient seuls fréquenter ces établissements. La porte extérieure doit être toujours fermée, mais on la pousse, et l'on peut ensuite s'abreuver d'un bon verre de vin de Ténédos moyennant dix paras (cinq centimes).

Partout des frituriers, des marchands de fruits ou d'épis de maïs bouillis, avec lesquels un homme peut se nourrir tout un jour pour dix paras; — ainsi que des vendeurs de *baklavas*, sortes de galettes très imprégnées de beurre et de sucre, dont les femmes surtout son friandes. La place du Sérasquier est la plus brillante de toutes. Ouverte en triangle, avec les illuminations de deux mosquées à droite et à gauche, et dans le fond celle des bâtiments de la guerre, elle présente un large espace aux cavalcades et aux divers cortèges qui la traversent. Un grand nombre d'étalages de marchands ambulants garnissent le devant des maisons, et une dizaine de cafés font assaut d'annonces diverses de spectacles, de baladins et d'ombres chinoises.

II

VISITE A PÉRA

N'étant pas forcé, comme les musulmans, de dormir tout le jour et de passer la nuit entière dans les plaisirs pendant le bienheureux mois du Ramazan, à la fois carême et carnaval, j'allais souvent à Péra pour reprendre langue avec les Européens. Un jour, mes yeux

süslenmiş, içerileri aynalar ve mumlarla ışıl ışıl parlıyordu. Büyük bir meharetle allanmış, pullanmış olan o mallar, dışarıya asılmış olan o renk renk fenerler, tazelenmiş olan o boyalar ve yıldızlar, hele bütün servetlerini sıra sıra dizmiş olan o tatlıcılar, şekerlemeciler, oyuncakçılar ve kuyumcular, işte her yanda gözleri bunlar kamaştırıyordu. Sokaklar, erkeklerden çok kadınlar ve çocuklarla doluydu, çünkü erkekler vaktin büyük bir kısmını camilerde, kahvelerde geçiriyorlardı.

Meyhanelerin kapanmış olacağına bile inanmamak lâzımdır; bir Türk bayramı herkes için bayramdır; bu gibi yerlere yalnız Katolik, Rum, Ermeni ve Yahudi *raayalar* gidebiliyorlardı. Dış kapı her zaman kapalı durmalıdır, ama kapı itilir ve sonra, on paraya bir bardak nefis Tenedos şarabı içilebilir.

Her yanda tavada kızarmış şeyler satanlar, meyva yahut haşlanmış mısır satıcıları, bunlarla insan bütün gün on paraya karnını doyurabilir; — aynı zamanda, bilhassa kadınların pek sevdikleri, bol tereyağlı ve şekerli bir çeşit galetadan farksız olan, *baklava* satanlar. Serasker meydanı bütün meydanların en parlağı. Üçgen şeklinde açılmış olan bu meydan, sağında ve solundaki iki caminin ve nihayetindeki Harbiye dairesi binalarının ışıklarıyla, orada yapılan geçitlere ve çeşitli tören alaylarına geniş bir yer veriyor. Seyyar satıcıların çok sayıdaki işportaları evlerin önünü donatıyor, meddahların ve karagözlerin gürültülü ilânları ortalığı kaplıyor.

II

BEYOĞLU'NU ZİYARET

Hem büyük perhiz, hem de karnaval vortusu demek olan mübarek Ramazan ayında, müslümanlar gibi, bütün gün uyuyup bütün geceyi keyif ve eğlence ile geçirmeğe mecbur olmadığım için, çoğu zaman Beyoğlu'na, Avrupalılarla tekrar temas edip görüşmeğe gidiyordum. Bir gün, tiyatro mevsiminin açılışını ilân eden, duvarlara yapıştırılmış büyük bir afiş gözüme çarptı. Bu, üç aylık temsillerine başlayacak olan İtalyan trupuydu ve zamanın tiyatro *yıldızı* olarak büyük harflerle parlıyan isim de *Ronzi - Tacchinardi*'nin ismiydi, Rossini'nin en iyi zamanlarının muganniyesi, Stendhal'in kendisi için çok güzel şeyler yazdığı şu ses sanatkârı. Ne yazık ki Ronzi artık genç değildi! O da İstanbul'a birkaç yıl önce buradan geçmiş olan ünlü tragedyalı sanatkârı Matmazel Georges gibi geliyordu, Matmazel Georges Beyoğlu'nda sahneye çıktıktan, Sultan'ın huzurunda da oy-

furent frappés d'une grande affiche de théâtre posée sur les murs, qui annonçait l'ouverture de la saison théâtrale. C'était la troupe italienne qui allait commencer trois mois de représentations, et le nom qui brillait en grosses lettres comme l'étoile dramatique du moment, c'était celui de la *Ronzi-Tacchinardi*, cette cantatrice des plus beaux temps de Rossini, à laquelle Stendhal a consacré de belles pages. La Ronzi n'était plus jeune, hélas ! Elle venait à Constantinople, comme y avait passé quelques années auparavant l'illustre tragédienne mademoiselle Georges, qui, après avoir paru au théâtre de Péra, et aussi devant le sultan, était allée donner ensuite des représentations en Crimée, et jouer *Iphigénie en Tauride* aux lieux mêmes où s'élevait jadis le temple de Thoas. Les artistes éminents, comme les grands génies de toute sorte, ont le sentiment profond du passé ; ils aiment aussi les courses aventureuses, et sont attirés toujours vers le soleil d'Orient, comme se sentant de la nature des aigles. Donizetti présidait l'orchestre, par une permission spéciale du sultan, qui l'a depuis longtemps engagé comme chef de sa musique.

Il est vrai que ce nom rayonnant n'était que celui du frère de ce compositeur que nous avons tant admiré ; mais il n'en brillait pas moins sur l'affiche avec un charme particulier pour les Européens ; aussi la ville franque n'était-elle occupée que de la représentation prochaine. Les billets, distribués d'avance dans les hôtels et dans les cafés, étaient devenus difficiles à obtenir. J'eus l'idée d'aller voir le directeur du principal journal français de Constantinople, dont les bureaux étaient à Galata. Il parut charmé de ma visite, me retint à dîner et me fit ensuite les honneurs de sa loge. "Si vous n'avez pas oublié, me dit-il, votre ancien métier de feuilletoniste, vous nous ferez les comptes rendus du théâtre, et vous y aurez vos entrées." J'acceptai un peu imprudemment peut-être, car, lorsqu'on demeure à Stamboul, il n'est pas commode d'y retourner tous les deux jours en pleine nuit, après la fin du spectacle.

On jouait *Buondelmonte* ; la salle de spectacle située dans le haut de Péra est beaucoup plus longue que large ; les loges sont disposées à l'italienne, sans galeries ; elles étaient occupées presque toutes par les ambassadeurs et les banquiers. Les Arméniens, les Grecs et les Francs composaient à peu près tout le parquet, et à l'orchestre seulement on distinguait quelques Turcs, de ceux sans doute que leurs parents ont envoyés de bonne heure à Paris ou à Vienne ; car si aucun préjugé n'empêche, au fond, un musulman d'aller à nos théâtres, il faut songer que notre musique ne les ravit que médiocrement ; la

nadıktan sonra, temsiller vermek ve bir zamanlar Thaos mâbedinin yükseldiği yerlerde *Iphigénie en Tauride*'i (1) oynamak üzere Kırım'a gitmişti. Seçkin sanatkârlarda, her çeşitten büyük dehâlarda olduğu gibi, geçmişe derin bir bağlılık duygusu var; tehlikeli seyahatleri seviyorlar, kendilerini kartallar gibi yaratılmış hissettikleri için de, daima Şark güneşinin cazibesine tutuluyorlar. Orkestrayı, Sultanın hususi müsaadesiyle, Donizetti idare ediyordu, Padişah onu çoktanberi muzikasının şefi olarak saraya almış.

Doğrusunu isterseniz bu ünlü isim, sadece kendisine pek hayran olduğumuz o bestekârın kardeşinin ismiydi; ama gene de afişin üzerinde Avrupalılar için ayrı bir cazibe ile parlamaktan geri kalmıyordu; zaten şehrin frenklerle meskûn kısmında, yakında verilecek olan temsilden başka bir şey konuşulmuyordu. Otellere, kahvelere önceden dağıtılmış olan biletlerden bulmak güçleşmişti. Aklıma, İstanbul'un bellibaşlı Fransız gazetesinin müdürünü gidip görmek geldi, idarehanesi Galata'da idi. Ziyaretimden pek sevinmiş göründü, beni akşam yemeğine alıyordu, sonra da locasına dâvet etmek nezaketini gösterdi. Bana "Eski gazetecilik mesleğinizi unutmadınızsa, dedi, tiyatrodaki gördüklerinizi bize yazarsınız, böylece oraya her zaman serbestce girebilirsiniz de." Teklifini, belki de biraz ihtiyatsızlık edip, kabul ettim, zira İstanbul'da oturunca insanın, iki günde bir, temsilden sonra oraya dönmesi pek kolay bir iş değildir.

Buondelmonte (2) oynanıyordu; Beyoğlu tepesindeki tiyatro salonu, genişliğinden çok uzunluğu olan bir salon; localar İtalyan tarzında, balkonsuz sıralanmış; hemen hepsini de sefirlerle bankerler doldürmüştü. Aşağı yukarı bütün salon Ermenilerden, Rumlardan ve Frenklerden ibaretti, yalnız ön sıralarda birkaç Türk farkediliyordu, bunlar da her halde ailelerinin genç yaşta Paris'e, yahut Viyana'ya gönderdiği Türklerden olacaktı; çünkü, aslında hiçbir peşin hüküm bir müslümanın tiyatrolarımıza gitmesine mâni olmasa bile, bizim musikimizin onları pek hayran etmediğini de unutmamak lâzımdır; nasıl ki onların çeyrek tonlar üzerinde dolaşan musikileri de bizim için aynı şekilde anlaşılmaz bir şeydir. Meğer ki, tâbir caizse, musiki sistemimize göre tercüme edilmiş olsun. Görüntüye bakılırsa yalnız Rum veya Ulah havaları herkes tarafından anlaşılıyor. Donizetti bu havalardan mümkün olduğu kadar toplamasını kardeşinden istemişti, onları her halde operalarında kullanıyordu.

(2) Pacini'nin 1844 de Floransa'da temsil edilmiş olan operası.

(2) Pacini'nin 1844 de Floransa'de temsil edilmiş olan operası.

leur, qui procède par quarts de ton, nous est également incompréhensible, à moins d'être pour ainsi dire traduite selon notre système musical. Les airs grecs ou valaques paraissent seuls être compris de tous. Donizetti avait chargé son frère d'en recueillir le plus possible, et les utilisait sans doute dans ses opéras.

Le directeur du journal de Constantinople voulait me présenter à l'ambassadeur français; mais je déclinai cet honneur, attendu qu'il m'aurait invité à dîner, et l'on m'avait prévenu contre cette éventualité.

Ce fonctionnaire habitai tout l'été à Thérapia, village situé sur le Bosphore, à six lieues de Constantinople. Il faut, pour s'y rendre, louer un caïque avec six rameurs pour une demi-journée, ce qui coûte environ vingt francs. On le voit, c'est un dîner assez cher que vous offre l'ambassadeur... On peut ajouter aussi aux chances fâcheuses de cette invitation, l'ennui de revenir par mer à une heure assez avancée, quelquefois par le mauvais temps, dans une barque en forme de poisson, épaisse comme la main, et accompagnée d'un chœur infatigable de marsouins qui dansent ironiquement à la pointe des vagues, dans l'espérance de souper aux dépens des convives attardés de l'ambassadeur de France.

La représentation se passa comme dans un théâtre italien quelconque. La Ronzi fut couverte de bouquets, rappelée vingt fois; elle dut être satisfaite de l'enthousiasme byzantin. Puis chacun ralluma sa lanterne, les ambassadeurs et les banquiers firent avancer leurs voitures, d'autres montèrent à cheval; pour moi, je me disposai à regagner Ildiz-Khan, car à Péra on ne trouverait pas à loger pour une seule nuit.

Jé connaissais assez le chemin fort long qui conduit à Stamboul par le pont de bateaux qui traverse la Corne-d'Or, pour ne pas craindre de m'y engager à la pure clarté de la lune du Ramazan, par une de ces belles nuits qui valent nos aurores. Les chiens, qui font si exactement la police des rues, n'attaquent jamais que les imprudents qui, au mépris des ordonnances, se dispensent de porter une lanterne. Je m'engageai donc à travers le cimetière de Péra par un chemin qui conduit à la porte de Galata correspondante aux bâtiments de la marine; l'enceinte fortifiée se termine là; mais on ne peut traverser la Corne-d'Or sans y pénétrer. On frappe à un guichet, et le portier vous ouvre moyennant un bakchis; on répond au salut des gens du corps de garde par un *aleikoum al salam*; puis, au bout d'une rue qui

İstanbul gazetesinin müdürü beni Fransız sefirine takdim etmek istiyordu; ama ben bu şerefi nezaketle reddettim, çünkü muhakkak akşam yemeğine dâvet edecekti, bu ihtimale karşı da beni önceden ikaz etmişlerdi.

Bu memur bütün yaz Tarabya'da, Boğaziçi kıyılarında, İstanbul'dan altı fersah uzakta oturuyordu. Oraya gitmek için, yarım günlüğüne üç çifte bir kayık tutmak lâzımdır, bu da aşağı yukarı yirmi franga malolur. Görüyorsunuz, sefirin size ikram ettiği akşam yemeği oldukça pahalı bir yemektir... Bu dâvetin hoşla gitmeyecek tarafları arasında, oldukça geç saatlerde, bazan kötü havada, balık biçiminde, avuç içi kadar ince bir kayıkta, Fransız sefirinin geç kalmış misafirlerinden kendilerine akşam ziyafeti çıkar ümidiyle dalgaların üstünde alaylı alaylı koşuşan, yorulmak bilmez bir yunus korosunun refakatinde, deniz yolundan şehre dönmenin âzabını da ilâve edebilirsiniz.

Temsil herhangi bir İtalyan tiyatrosundakinden farksızdı. Ronzi çiçek buketleri arasında kayboluyordu, yirmi defa perdenin önüne çıkarıldı; Bizanslı seyircilerin coşkunluğu kendisini tatmin etmiş olmalıdır. Sonra herkes el fenerini yaktı, sefirlerle bankerler arabalarını kapıya getirttiler, başkaları da ata bindiler; bana gelince, Yıldız Hanı'na dönmeğe hazırlandım, çünkü Beyoğlu'nda bir akşam için yatacak yer bulmak mümkün değildi. Haliç üzerindeki duba köprüden geçerek İstanbul semtine giden hayli uzun yolu oldukça biliyordum, onun için, bizim şafaklarımıza bedel olan o güzel gecelerden birinde, Ramazan mehtabının berrak aydınlığında yola koyulmaktan çekinmedim. Sokakları âdeta polis emniyeti altında tutan köpekler, emirler hilâfına, fener taşınmak zahmetine katlanmayanlardan başkasına saldırmazlar. Ben de, bu yüzden Beyoğlu mezarlığından geçerek bahriye binalarına bitişik olan Galata kapısına inen bir yolu tuttum; müstahkem duvarlar orada biter, ama bu duvarlardan içeri girmeden Haliç'i geçemezsiniz. Bir gişeye vurursunuz, kapıcı bahşişini alınca size kapıyı açar; nöbetçilerin selâmına bir *aleyküm üsselâm*'la cevap verirsiniz; sonra, denize doğru inen bir yolun nihayetinde, Sultan Mahmud'un yaptırmış olduğu bir çeyrek fersahlık o muhteşem köprüye varırsınız.

Karşı kıyıya geçince, Ramazan şenliklerinin ışıklarına tekrar kavuştuğuma sevindim, gece vakti serviler ve mezarlar arasından geçerek bir fersah yürüdükten sonra, insanın içini açan bir manzara-dır bu.

descend vers la mer, on gagne ce magnifique pont, d'un quart de lieue, qu'a fait construire le sultan Mahmoud.

Une fois sur l'autre rive, j'ai retrouvé avec plaisir les illuminations de la fête, tableau des plus réjouissants quand on vient de faire une lieue, la nuit, à travers les cyprès et les tombes.

Ce quai du *Fanar*, encombré de vendeurs de fruits, de pâtisseries, de confiseurs, de frituriers ambulants, de Grecs vendant de l'anisette et du rosolio, est très fréquenté des matelots, dont les navires sont rangés par centaines dans la baie. Les cabarets et les cafés, illuminés de transparents et de lanternes, se voient encore quelque temps dans les rues environnantes, puis les lumières et le bruit diminuent peu à peu, et il faut traverser une longue série de quartiers solitaires et calmes, car la fête n'a lieu que dans les parties commerçantes de la ville. Bientôt apparaissent les hautes arches de l'aqueduc de Valens, dominant de leur immense construction de pierre les humbles maisons turques toutes bâties en bois. Parfois le chemin s'élève en terrasses dominant d'une cinquantaine de pieds la rue qui se croise avec lui ou qui le suit quelque temps avant de monter ou de descendre vers les collines ou vers la mer.

Stamboul est une ville fort montueuse et où l'art a fait bien peu de chose pour corriger la nature. On se sent sur un meilleur terrain quand on a pris le bout de cette longue rue des Mosquées, qui forme l'artère principale, et qui aboutit aux grands bazars. Elle est admirable, la nuit surtout, à cause des magnifiques jardins, des galeries découpées, des fontaines de marbre aux grilles dorées, des kiosques, des portiques et des minarets multipliés qui se dessinent aux vagues clartés d'un jour bleuâtre; les inscriptions dorées, les peintures de laque, les grillages aux nervures éclatantes, les marbres sculptés et les ornements rehaussés de couleurs éclatent çà et là, relevant de teintes vives l'aspect des jardins d'un vert sombre, où frémissent les festons de la vigne suspendus sur de hautes treilles. Enfin la solitude cesse, l'air se remplit de bruits joyeux, les boutiques brillent de nouveau. Les quartiers populeux et riches se déploient dans tout leur éclat; les marchands de jouets d'enfants étalent sur leurs devantures mille fantaisies bizarres, qui font la joie des mères et des braves pères de famille, heueux de rentrer chez eux, soit avec un polichinelle de fabrique française, soit avec des jouets de Nuremberg, ou encore avec de charmants joujoux chinois apportés par les caravanes. Les Chinois sont le peuple du monde qui comprend le mieux ce qu'il faut pour amuser les enfants.

GÉRARD DE NERVAL

Manavlar, tathcılar, şekerciler, tavada pişirilmiş şeyler satan seyyar esnaf, anasonlu ve konyaklı içkiler satan Rumlarla dolup taşan bu Fener rıhtımına, gemileri körfezde yüzlerle sıralanan denizciler sık sık gelirler. Şeffaf kâğıtlarla, fenerlerle donatılmış olan meyhane ve kahvelere, civar sokaklarda bir müddet daha rastlanır, sonra ışıklar ve gürültüler yavaş yavaş azalır ve kabuğuna çekilmiş, sessiz sedasız bir sıra mahalleden geçmek icabeder, çünkü şehrin ancak ticaret faaliyeti olan semtlerinde eğlence vardır. Az sonra (Bizans İmparatoru) Valens'in, muazzam taş yapısıyla hepsi de tahtadan yapılmış mütevazı Türk evlerine tepeden bakan, su bendi yüksek kemerleriyle görünür. Yol, bazan kendisini kesen, yahut sırtlara veya denize doğru inip çıkmadan önce kendisini bir müddet takibeden sokağın elli metre kadar üzerinden, etrafa hâkim bir taraça halinde yükselir.

İstanbul hayli ârızalı bir şehirdir, sanat da orada tabiatı düzeltmek için pek az şey yapmıştır. Ana damarı meydana getiren ve büyük çarşılara ulaşan bu uzun camiler sokağının sonuna varınca insan kendini daha iyi bir zemin üzerinde hisseder. Bu sokak, mavimtrak seher aydınlığının müphem ışıkları altında çizgi halinde beliren o muhteşem bahçeler, oyma gibi duran üstü kapalı geçitler, kafes parmaklıkları yaldızlı mermer çeşmeler, kameriyeler, sayısız revaklar ve minarelerle, bilhassa geceleri harikulâdedir; altın yaldızlı kitabeler, lâl boyalar, parlak kabartmalı demir parmaklıklar, yontma mermerler ve renk renk yaldızlı süslemeler, yüksek çardaklardan sarkan asma yapraklarının titreştiği koyu yeşil bahçelerin biraz kasvetli manzarasını canlı renklerle gidererek, yer yer ışıldar. Nihayet ıssızlık biter, havayı neşeli gürültüler kaplar, dükkânlar yeniden parlama başlar. Kalabalık ve zengin mahalleler bütün ihtişamları içinde canlanırlar; oyuncakçılar, annelerle iyi aile babalarını sevindiren binbir çeşit oyuncakçı dükkânlarının önüne sererler, analarla babalar da evlerine, bir Fransız malı kukla, yahut Nuremberg'de yapılmış oyun eşyası, yahut da kervanlarla gelen o güzelim Çin oyuncakları ile dönmekten haz duyarlar. Dünyanın, çocukları ne ile eğlendirmek gerektiğini en iyi bilen milleti Çinlilerdir.

GÉRARD DE NERVAL

Çeviren: Lütü AY

S P L E E N

Quand le ciel bas et lourd pèse comme un couvercle
Sur l'esprit gémissant en proie aux longs ennuis,
Et que de l'horizon embrassant tout le cercle
Il nous verse un jour noir plus triste que les nuits;

Quand la terre est changée en un cachot humide,
Où L'Espérance, comme une chauve-souris,
S'en va battant les murs de son aile timide
Et se cognant la tête à des plafonds pourris;

Quand la pluie étalant ses immenses traînées
D'une vaste prison imite les barreaux,
Et qu'un peuple muet d'infâmes araignées
Vient tendre ses filets au fond de nos cerveaux,

Des cloches tout à coup sautent avec furie
Et lancent vers le ciel un affreux hurlement,
Ainsi que des esprits errants et sans patrie
Qui se mettent à geindre opiniâtement.

— Et de longs corbillards, sans tambours ni musique,
Défilent lentement dans mon âme; L'Espoir,
Vaincu, pleure, et l'Angoisse atroce, despotique,
Sur mon crâne incliné plante son drapeau noir.

CHARLES BAUDELAIRE

S P L E E N

Gök çökünce sıkıntılarla sızlanan
Ruba bir kapak gibi, ağır ve basık,
Dökünce çemberi kuşatan ufuktan
Gecelerden de acı siyah bir ışık;

Dünya olunca bir rütubetli zindan,
Ümit, kanatları ürkek bir yarasa,
Gider duvardan duvara vuraraktan,
Ve başı çarpar çürümüş tavanlara.

Andırınca yağmur, tel tel süzülerek
Loş bir cezaevinin çubuklarını,
Ve gerince iğrenç bir sürü örümcek
Beyinlerimizde tozlu ağlarını,

Çanlar tebevvürle birden havalanır,
Fırlatırlar göğe korkunç bir uluma;
Bunlar, sanki yurtsuz, başıboş ruhlardır,
Koyulup dururlar inatla feryada.

Ve rubumdan geçer upuzun tabutlar,
Sessiz, ağır ağır, ümit ağlamada;
Merhametsiz korku mütebakkim, çakar
Siyah bayrağını eğilen kafama.

Çeviren: Suut Kemal YETKİN

ÉLÉVATION

Au-dessus des étangs, au-dessus des vallées,
Des montagnes, des bois, des nuages, des mers,
Par delà le soleil, par delà les éthers,
Par delà les confins des sphères étoilées,

Mon esprit, tu te meus avec agilité,
Et, comme un bon nageur qui se pâme dans l'onde,
Tu sillonnes gaiement l'immensité profonde
Avec une indicible et mâle volupté.

Envole-toi bien loin de ces miasmes morbides;
Va te purifier dans l'air supérieur,
Et bois, comme une pure et divine liqueur,
Le feu clair qui remplit les espaces limpides.

Derrière les ennuis et les vastes chagrins
Qui chargent de leur poids l'existence brumeuse,
Heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse
S'élançer vers les champs lumineux et sereins;

Celui dont les pensers, comme des alouettes,
Vers les cieux le matin prennent un libre essor,
— Qui plane sur la vie, et comprend sans effort
Le langage des fleurs et des choses muettes!

CHARLES BAUDELAIRE

Y Ü K S E L İ Ő

Üstünde gölcüklerin, derelerin, dağların,
Koruların, denizin, bulutların üstünde;
Güneşten ötelere, esirden ötelere,
Ötelere ardından yıldızlı dünyaların.

Düşüncem! Kıvılcaksın çevik, hafif, hep böyle.
Ve sulara süzölen bir yüzgeç gibi, erkek
Ve sözle anlatılmaz bir hazla ürpererek,
Doldurursun o derin evreni izlerinle.

Bu zehir buğulardan yüksel çok uzaklara,
Yukarı havalarda git temizle kendini,
Ve berrak uzayların o arı ateşini
Tanrı iksiri gibi içiver kana kana.

Ve ağırlıklariyle sisli varlığı ezen
Sıkıntılardan, sonsuz üzüntülerden uzak,
Ne mutlu o kimseye, kanadını çırparak
Atılır aydın ve saf göklere doğru, birden.

Bütün düşünceleri tarla kuşları gibi,
Göklere doğru, erken, hürlükle havalanan
Bakar yukardan yere, anlar güçlük duymadan
Çiçeklerin ve sessiz şeylerin dillerini.

Çeviren: Suut Kemal YETKİN

DE PROFUNDIS CLAMAVI

J'implore ta pitié, Toi, l'unique que j'aime,
Du fond du gouffre obscur où mon coeur est tombé.
C'est un univers morne à l'horizon plombé,
Où nagent dans la nuit l'horreur et le blasphème;

Un soleil sans chaleur plane au-dessus six mois,
Et les six autres mois la nuit couvre la terre;
C'est un pays plus nu que la terre polaire;
— Ni bêtes, ni ruisseaux, ni verdure, ni bois!

Or il n'est pas d'horreur au monde qui surpasse
La froide cruauté de ce soleil de glace
Et cette immense nuit semblable au vieux Chaos;

Je jalouse le sort des plus vils animaux
Qui peuvent se plonger dans un sommeil stupide,
Tant l'écheveau du temps lentement se dévide!

TUSTAV

CHARLES BAUDELAIRE

DE PROFUNDIS CLAMAVI

*Dileyorum Sen'den, tek sevdiğim, merhamet,
Düşüğüm karanlık uçurumun dibinden;
Bu, ufku kurşunlu bir donuk evren,
Gecesinde yüzer korku ve hakaret;*

*Altı ay soğumuş bir güneştir bakan,
Altı ay geçer yeri gece sararak;
Bu bir memleket ki kutuptan da çıplak
Ne hayvan, ne ırmak, ne yeşil, ne orman.*

*Bu donmuş güneşin soğuk vahşetinden
Ve yaşlı Kaos'a denk sonsuz geceden
Daba aşkın korku yoktur yer yüzünde;*

*Ahmak uykusuna dalabilsem ben de
Kıskandığım o en düşük hayvanların.
Ne ağır dönüyor yumağı zamanın!*

TÜSTAV

Çeviren: Suut Kemal YETKİN

DAS UNMÖGLICHE

Einzudringen in das lose Gewebe
Der Welt ist leicht. Denn manches laesst sich ergreifen,
Bevor es welkt. Vieles ergibt sich zum Schein, und
Ruhlose Winde der Hoffnung treiben uns weiter und weiter...
Aber das Eigentliche ist nicht zu vermögen,
Und in dem Irrgarten, wo wir zu leben versuchen,
Ist eine Chiffre versteckt, die bedeutet: «Unmöglich»,
Liest sich wie «Nein» und «Nimmermehr» oder «Vergebens».
Unbewaeltigt für immer liegt uns die dunkle
Grösse des Daseins vor dem versagenden Herzen.
Turmhoch und felsig. Kopfzebrechend undenkbar
Wie die Vierung des Kreises. Jeder Geborne
Ist ein Besiegter, ist an den unaussprechlichen
Widerstand geschmiedet wie Vater Prometheus
An das kaukasische Riff. Knebel des Schicksals
Würgen den Atem der immer verlierenden, immer
An der eigenen Flutung erstickenden Seele.
Alle Hebel des Herzens zerbrechen am traegen
Übergewicht des Seins. Wie sollen wir leben?
Siehe, wir können es nicht, o Herr! Wir treten
Waffenstreckend und wehrlos unter dein Joch.
Wo ist der Grund unsrer Ohnmacht, wenn nicht in dir?
Du bist das Weigernde, Sperrende, bist das Vergebliche,
Bist das uralte Gestein, an dem wir die Haende
Blutig schinden...

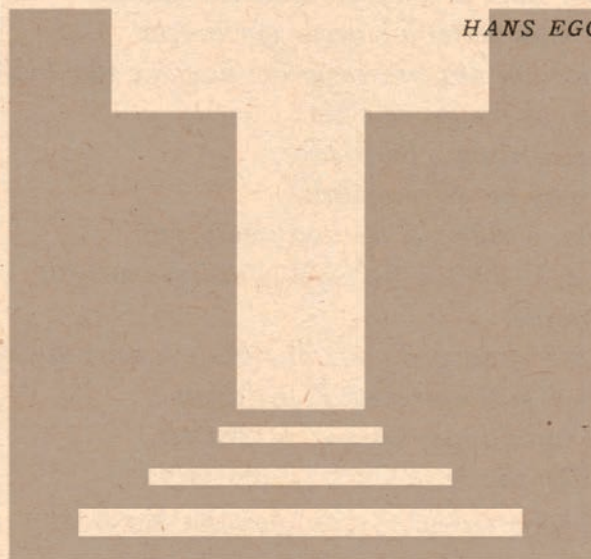
So lass mich ermatten an dir!
Gib mir den Schiffbruch an deinen felsigen Füßen,

İMKÂNSIZ ŞEY

*Gevşek dokusunu dünyanın
Kavramak kolay. Bazı şeyler yakalanabilir çünkü
Solmadan önce. Çök şeyler ele geçer görünüşte
Ve ümidin durmadan dönen rüzgârları boyuna atar bizi ileri...
Ama öz, ama gerçek ele geçmez ki.
Ve yaşamaya savaştığımız lâbirentte
Anlamı «imkânsız» bir şifre gizlidir:
Okunur «hayır!», «aslâl» ya da «boşuna!» gibi.
Durur sonsuza dek dimdik, karanlık yüceliği varlığın
Âciz kalbler önünde.
Yüksek mi yüksek ve sarp. Tasarımı zihinlere durgunluk,
Kareye çevrilmesi gibi dairenin. Her doğan
Bir yenilmiştir, anlatılmaz direnmiye zincirli,
Kafkas kayalıklarında koca Prometheus gibi.
Kader tıkaçları tıkar boyuna yiten, boyuna kendi
Sularının yükselişinde boğulan ruhun soluğunu.
Bütün kaldıraçları kalbin kırılır bantal,
Aşırı ağırlığında varlığın. Nasıl yaşyalım?
İşte başaramıyoruz, rabbim! Teslim olmuş, âciz
Giriyoruz boyunduruğun altına.
Kesikliğimizin sebebi nerde, sende değilse?
Olmaz diyensin sen, kapatansın yolu, sen boşuna çabamız,
Ezelî kayasın sen, ellerimizin
Kanlar içinde doğrandığı...
Bari bitkin düşeyim sende!
Bağışla da sarp eteklerinde paralansın gemim,*

Lass mich das Wrack sein, das von der Brandung geschleifte,
Und der geworfene Körper, das Weisse, der nackte
Arm, der nach deiner steinigen Küste verlangt.
Gib mir, o Herr, am Strande der reinen Entbehrung
Süßsen Zusammenbruch auf den Kieseln der Unbill,
Und meine Seele, veratmend und langsam getröstet,
Möge sich endlich stillen und lösen wie eine
Beere im dunkelnden Wein der Geduld.

HANS EGON HOLTHUSEN

TÜSTAV

*Döküntüsü fırlatılsın dalgalarla:
Ve atılmış ak bir gövde, çıplak bir kol olayım,*

Çeviren: Behçet NECATİGİL

*Kayalık kıyıları özleyen.
Bağışla da rabbim, kıyısında katıksız yoklukların
Tatlı yok oluşları bana haksızlığının çakıllarında,
Ve rubum son soluklarla yatışarak yavaştan
Kavuşsun sonunda huzura ve erisin bir üzüm tânesi gibi
Sabrın koyulaşan şarabında.*

HANS EGON HOLTHUSEN (1)

Çeviren: Behçet NECATİGİL

(1) *Hans Egon Holthusen*: 1913'de Rendsburg'da doğdu, yüksek öğrenimini edebiyat tarihi üzerine yaptı, edebiyat doktoru, eleştirci, şair ve bağımsız yazar

Eserleri: "Klage um den Bruder" (Şiirler), 1947; "Hier in der Zeit" (Şiirler), 1949; "Der unbehauste Mensch" (Denemeler), 1951; "Labyrinthische Jahre" (Şiirler), 1952; "Das Schiff, Aufzeichnungen eines Passagiers" (Roman), 1956; — "Bellibaşlı eserlerinde İkinci Dünya Savaşı'nın ve bugünkü kültür krizlerinin anlamını hıristiyanlığa dayanan existencialiste görüşle açıklamaya çalışan" Holthusen'in "Yurtsuz, yuvasız insan" adlı eserinin özeti, Bayan Zahide Gökberk tarafından yayımlandı: *Yeni Ufuklar* dergisi, Mayıs ve Haziran 1959.

VARIATION ÜBER ZEIT UND TOD IV⁽¹⁾

HANS EGON HOLTHUSEN

Heute noch haben wir Welt vor Augen. Wir haben
Herbst, ein Gaeren im Blut von verlornen und kommender
Zeit und gelbe Kastanienblätter im Hof.
Alle stimmen darin überein, dass es schön ist, hinauszugehn.
Kinder, vier Jahre alt, kosten für eine Sekunde,
Was sie ein Leben lang suchen werden und niemals besitzen:
Herbst und Heimat, die Heimat im Staube, das Wohnen
Dicht an der Rinde der Erde, die vorgeburtliche Landschaft,
Bergland, Marsch oder Geest und schwaerzlich gesprenkelten
[Sand,
Kopfsteinpflaster, Wacholder und Birken, eine einsame Strasse
Quer durch die Heide, eine Magd in schwarzen, wollenen
[Socken,
Die Schürze voll Ziegengeruch... Man nennt es im Alter die
[Kindheit.
Spaet ist, nach durchregneter Nacht, die Klarheit des Morgens,
Süsser Moder, geklaert in der Luft, Oktober, Ariadne und
[Theseus,
Golden, ein Rondo von Mozart, eine goldene Figurine in Moll.
Dies ist die Zeit, in der eine Freundin aus einer anderen
Stadt, eine Freundin, deren letzten Brief du nicht beantwortet
[hast,
Sich von einer steinernen Brüstung hinab auf die Strasse stürzt.
Niemand wird es erfahren, wie der Himmel sich damals
[verfaerbte,
Wie alle Fenster sich glasig und frostig verschlossen,
Niemand wird wissen, wie an diesem Sonntag es möglich
Niemand wird wissen, wie, an diesem Sonntag es möglich war,
Dass aus dem goldenen Rondo der Tod erklang.

(1) Bu şiir, şairin *Labyrinthische Jahre* adlı kitabından alınmıştır: Piper Verlag, München, 1952, s. 12-13.

ZAMAN VE ÖLÜM ÜZERİNE VARIATION (IV)

Bugün henüz gözümüzün önünde dünya. Güzdeyiz,
Bir kaynama kaybolmuş ve gelen zamandan kanda
Ve avluda sarı kestane yaprakları.
Herkes aynı düşüncede: dışarı çıkmak ne hoş!
Dört yaşında çocuklar bir an için tadarlar
Bir şeyi ki ömür boyu arasalar bulamayacakları:
Güz ve yurt, tozlara gömülü yurt, yer kabuğunun hemen yanı
başında
Oturmak, biz doğmadan da var olan o yerler:
Dağlık, çorak ya da sulak arazi ve hafif kara benekli kum,
Kaldırım taşları, ardıçlar, buş ağaçları, bozkırda boydan boya
Issız bir yol, bir hizmetçi kız, yün çorapları kara,
Önlüğü keçi kokar... Yaşlanınca çocukluk denen şey.
Çok geç, bütün gece yağan yağmurdan sonra, sabahın
berraklığı,
Baygın çürüyüş, havadaki durulma, Ekim ayı, Ariadne ve
Theseus,
Altın, Mozart'dan bir rondo, altın ışıklarda yaşlı bir kostüm.
Zamandır bu: bir başka şebirde, sevilen bir kadının,
Son mektubunu cevapsız bıraktığın, sevilen bir kadının, kendini
Sokağa fırlattığı zamandır bu, taş korkuluktan.
Öğrenmiyecek kimse o anda nasıl karardı gökyüzü,
Pencereler donuk, donmuş nasıl kapanıverdi;
Bilmiyecek kimse, hiç mümkün mü o pazar
Altın Rondo'da ölüm nasıl çınlardı.

Çeviren: Behçet NECATİGİL

DIE WÖLFE

Mit wildem Geripp, mit harten mageren Flanken,
das struppige Fell von Bissen und Rissen zernarbt—
wenn die Strünke der Wälder in flaumigen Neuschnee
[versanken,
haben die Wölfe wie hilflose Kinder gedarbt.

Die Pranken verkrallt, die Ruten gestraeubt, die Nasen im
[Wind,
bis der Hunger zu lauten begann wie ferne Schlittenschellen,
dann rannten sie Tage und Nächte von Schnee und
[Erschöpfung blind,
und jeder hörte den Tod aus den Mäulern der andern bellen.

Einer ritt auf drei Läufen, der vierte blieb im Eisen.
Einer hustete Blut, einem fehlte das Ohr.
Viele waren von Raude, Pelzecken und Lausen
fürchtbar enthaart, dass das Fleisch auf dem Rückgrat gefror.

Fiel einer, stürzte das Rudel aufjohlend über ihn her,
mit schnappenden Kiefern, und riss ihm, noch eh er verreckte,
die ledernen Muskeln und schlaffen Gedärme vom Leibe, der
bald lautlos und graesslich lag, bis der Schnee ihn bedeckte.

Mit den Nebelschwaden wie Treibschollen im gelben Fluss
kamen die Kühnsten hinab und umstrichen des Nachts die
[Farmen,
manchen hetzten die Hunde zu Tod, manchen streckte ein
[Schuss,
denn das Leben der Wölfe und Menschen ist gross und ohne
[Erbarmen.

CARL ZUCKMAYER

KURTLAR

Sert tüylü postları sıyrık ısırk içinde,
kemikleri fırlamış, böğürleri göçük katı—
ormanlarda kütükleri kuştüyü kar örtünce
kurtlar açlığın kıldığı yoksul çocuklardı.

Pençeleri gergin, kuyrukları havada, burunlarında rüzgâr —
derken uzak kızak çingirakları gibi açlık duyuldu:
bitkinlikten, kardan kör, günlerce gecelerce koştular
ve her biri ölmün öbür ağızlarda duyduğu ululuğunu.

Öksürüğünde kan kiminin, kiminde kulaklar kopuk.
Kimi üç kez sıçramış, dördüncüde saplanmış tuzağa.
Uyuz, bitler, keneler... tüyler öylesine yoluk
ki sırtlarında etler donuyordu çoğunda.

Çullanıyordu sürü üstüne her yıkılanın,
gebermeden daba, işlek çenelerde kopuyordu
kayış gibi kaslar, pörsük bağırlar; ve karın
sessiz ve iğrenç, kar örtünceye kadar, yerde duruyordu.

Bulanık sularda sürüklenen buzlar gibi sislere gömülü,
en ataklar iniyordu gece çiftliklere ıssız;
kimi köpeklere yem, kimi bedef tüfeklere — çünkü
güçlüdür ve insafsız, kurtların hayatı ve bizim hayatımız.

CARL ZUCKMAYER (1)

Çeviren: Behçet NECATİGİL

(1) Carl Zuckmayer: 1896'da Nakkenheim'de doğdu, Birinci Dünya Savaşı'na subay olarak katıldı, Kiel'de dramaturg olarak çalıştı, Berlin'de bağımsız yazar oldu, 1925'de Kleist armağanı'nı, 1928'de Georg-Büchner armağanı'nı aldı. Avusturya, İsviçre, Amerika'da yaşadı, 1945'de Amerika'dan dönerek İsviçre'ye yerleşti, 1952'de Frankfurt şehrinin Goethe armağanı'nı aldı. Şiir, roman, hikâye, dram türlerindeki eserlerinin sayısı yirmiyi bulur.

Auf deine Lider senk ich Schlummer,
Auf deine Lippen send ich Kuss,
Indessen ich die Nacht, den Kummer,
Den Traum allein tragen muss.

Um deine Züge leg ich Trauer,
Um deine Züge leg ich Lust,
Indes die Nacht, die Todesschauer
Weben allein durch meine Brust.

Du, die zu schwach um tief zu geben,
Du, die nicht trüge, wie ich bin...
Drum muss ich abends mich erheben
Und sende Kuss und Schlummer hin.

TÜSTAV GOTTFRIED BENN

GOTTFRIED BENN'DEN BİR ŞİİR

*İndiririm kirpiklerine uyku,
Gönderirim dudaklarına buseler...
Oysa derdine, düşüne, tün boyu,
Yapayalnız katlanması bana düşer.*

*Gamlı yüzüne dokurum kederi,
Gülümseyen yüzüne sevinçler dokur...
Oysa gece, ölüm ürpertileri
Yalnız benim yüreğimden işler durur.*

*Sen, gücü yetmiyen candan vermiye,
Sen, bilmiyen aldanmasını ben gibi,
Onun için kalkarım geceleri,
Sana buse, sana uyku göndermiye.*

Çeviren: Afif OBAY

TÜSTAV

ANDRE GIDE'İN GÜNLÜĞÜNDEN (1905)

F. CLAUDEL'İN PORTRESİ

1 Aralık

Fontaine'in evindeyiz. Claudel, genç iken tiğ gibi idi; şimdi ise bıçakla yontulmuş gibi bir şahmerdana benziyor. Daracık bir alın, ama oldukça uzun; bıçakla yontulmuş gibi ince farkları olmayan bir yüz; ihtirasın kanı derhal beyine sevkettiği hissedilen dümdüz bir boğa ensesi üstünde bir baş. Evet, en bâriz tesirin bu olduğunu sanıyorum: baş gövde ile bir bütün teşkil ediyor.

Önümüzdeki salı günü, onu daha iyi seyredeceğim (öğle yemeğine bize gelecek); kendimi savunmakla fazlaca meşguldüm; bana yaklaşmak arzularına yarı mukabelede bulundum. Bende, hareketsizleşmiş bir kasırga tesiri bırakmaktadır. Konuştuğu zaman, onda, bir zemberek boşanmış, bir şey harekete geçmiş gibi olur. Meramını sert ve ânî bir ifadeyle anlatır; onunla aynı fikirde olsanız bile insana çatar gibi bir sesi vardır.

Fontaine'le konuştuğum sırada, Beaudelaire'e olan hayranlığını açıklayan sözleri kulağıma geliyor. Mithouard, Clandel'e ayak uydurarak beceriksizce, Beaudelaire'in "sağlığından" bahsediyor ve onda "sağlığı yerinde" bir dehâ gördüğünü söylüyor. Ona hayran olmak yetkisini kendisinde bulmak için buna lüzum var mı?

Âdeta pek açığa vurulmak istenmeyen bir öfke ile Paul Claudel, "Poe ile Beaudelaire'in biricik modern tenkidçi" olduklarını açıklıyor, sonra da Beaudelaire ile Poe'nun tenkit zekâlarını pek maharetle övüyor. Ama bunu son zamanlarda aynı konu üzerinde Rémy de Gourmont'un kullandığı ifadeye o kadar benzer bir tarzda yapıyor ki, buna işaret etmemek için kendimi zor tutuyorum; Gourmont'un adını anacak olsam ateş püsküreceğinden korkuyorum. Tıknaz ve hantal gösteren çok kısa bir caket giyiyor; keçiboynuzu rengindeki gevşek düğümlü kıravatı hem dikkati çekiyor, hem de insanı rahatsız ediyor.

Birlikte okuduktan sonra Francis Jammes'in bazı şiirleriyle Verlaine'in "Sagesse"si arasında bir yaklaştırma yapınca, Claudel, derhal "L'Eglise habillée de Fenilles", "Yapraklara Bürünmüş Kilise"nin daha üstün bir eser olduğunu "En iyi parçaların bile kıymetini düşüren, Verlaine'in, cambazlığa varan maharetinin hiçbir zaman beğenmediği "Sagesse"te daha fazla göze battığını söylüyor.

Dediklerinin doğruluğuna emin bir insan gibi alçak sesle konuşuyor; daha bir defa gerçek ihtirasın kolay bir hitabet sağlayamadığına dikkat edi-

yorum. Evvelki gün görmeğe gittiğim Léon Blum, yüksek, kuvvetli bir sesle, kolaylıkla konuşuyordu; onu tâ bekleme odasından duymak mümkündü.

5 Aralık

Paul Claudel öğle yemeğine geldi. Caketi çok kısa; uzunluğuna bağlanmış kıravatı garibaldi renginde; yüzü evvelki günden daha fazla dörtgen biçiminde; sözleri hem benzetmelerle dolu, hem kesin; sesi kesik, kısa ve emredici. Konuşması çok canlı, zengin konulu ve önce hazırlamadan hiçbir şeyden bahsetmediği hissediliyor. Sabırla hazırlayıp tertiplemediği hakikatleri ezberden söylüyor. Bununla beraber şakalaşmayı da biliyor. Ama bir an için kendisini şöyle bir bırakırsa bayağı sevimli olacak. Gene de sözlerinde neyin eksik olduğunu arıyorum... İnsanca biraz şefkat mi? Hayır, bu bile değil; onda daha mükemmeli var. Şimdiye kadar duyduğum en heyecanlandırıcı ses diye düşünüyorum. Ama, insanı büyülemiyor; zaten büyülemek te istemiyor; ya inandırıyor, ya kendini zorla kabul ettiriyor. Ona karşı koymağa çalışmıyordum bile; yemekten sonra da Allah'tan, katoliklikten, imanından, saadetten bahsederken, kendisini ne kadar iyi anladığımı söyleyince (sert olmanın bir ifade ile, gülümsemeden) şunu ilâve etti: "Peki Gide, öyle ise neden ihtida etmiyorsunuz?" Sözlerinin zihnimi ne kadar alt-üst ettiğini gizlemedim, gösterdim.

Onun yeni tamamladığı *Traité de la Connaissance au monde et de soi-enemé* adlı eserinde, söylediklerini bulmayacak olsaydım onları burada tekrar etmeğe çalışırdım; yine, bir gün bu insanın şöhrete ulaşmayacağını düşünseydim hayatının bazı noktaları hakkında yaptığı açıklamaları burada yazardım. 1900 de başladığı *Ode aux Muses* eserinin yarıda kaldığını söyledi. Onu "nasıl tamamlayacağını" bilmiyordu. Ancak 1904 yılında Erato'ya yakarıyla sonunu ekledi.

"Uzun zaman, iki yıl, yazmadan durdum; sanatı dine feda etmem lâzım geldiğini düşünüyordum. Sanatı mı? Bu fedakârlığın azametini ancak Allah takdir edebilirdi. Sanatla dinin, benliğimizde, birbirine karşıt davranmaması gerektiğini anlayınca kurtuldum. Bunlar birbirine karıştırılmamalı idi. Âdeta biri ötekine göre dikey durmalı idi; hattâ onların savaşı hayatımızın gıdasıdır. Burada İsa'nın sözü hatırlanmalıdır: "Barış değil, ama kılıç." İsa'nın demek istediği budur. Saadeti barışta değil, ama mücadelede aramalıyız. Bir azizin ömrü başından sonuna kadar mücadeledir; en büyük aziz sonunda en çok yenilgeye uğrayandır."

Öğle yemeğimizi yerken, "vasitasız bir kavrayış duygusu"ndan bahsediyordu ki, okumadan, önceden, iyi veya kötü bir kitabı ayırt etmeğe yarayan, ve onu, daima Auguste Comte'u okumaktan alıkoyan bir duygudur. Aynı zamanda Rousseau'yu da devirmemiş olsaydı, Bernardin'i yermesini dinlemek beni eğlendirirdi. Daha bir çoklarını öyle yeriveriyor. Bir çırpıda bütün edebiyatımızı harabeye döndürüyor.

Thomas Hardy ile Joseph Conrad'tan övgüyle; genel olarak — sanatta ilk şartın "lüzumsuz hiçbir şey" bulunmaması gerektiğini aslâ anlamamış olan — İngiliz yazarlarından küçümseyerek bahsediyor.

Claudel, çok konuşuyor; onda, teşbihlerin ve fikirlerin içten dürtüşü

hissediliyor. Ne vesile ile ve kimin için olduğunu pek hatırlamıyorum; hâfızanın zamanla azalmasından söz edecek oldum. Derhal "Hâfıza azalmaz. Yaşla insanda hiçbir meleke azalmaz. Bu kaba bir yanlışır, İnsanda doğuştan ölüme kadar devamlı olarak bütün melekeler gelişir" diye seslendi.

Konuşması tükenmiyor; başkasının düşüncesi onunkini bir an için olsun durdurmuyor; top patlısa onu yolundan uzaklaştıramaz. Onunla konuşabilmek, daha doğrusu konuşmağa yeltenmek için, onu susturmak zorunda kalırsınız. Cümlelerin bitmesini nezaketle bekler, hiçbir şey söylememişsiniz gibi bıraktığı yerden, aynı kelimededen tekrar konuşmağa devam eder.

Eskiden (1900 yılında) Francis Jammes'a, onun iç sıkıntısına cevap olarak: "Ben mi, benim Allahım var!" diyerek çileden çıkarıyordu. (Sanatçı için, bir dinî inanca sahip olmanın en büyük faydası ona *sonsuz ve ölçüsüz* bir durum sağlamasıdır.

Yanımdan ayrılırken de bana günahlarını çıkaran rahibin adresini bırakıyor. Şunu da söylüyordu: "Eserimin edebî değerine aslâ önem vermiyorum. Düşüncemi ilk defa buna yönelten, dramlarım ile hidayet yolunu bulmuş ve onlarda dinin her şeye hâkim olduğunu görmüş olan Frizeau'dur. Demek oluyor ki boş yere yazmamışım. Eserim edebî güzelliğinin benim için taşıdığı önem, görevimi başarıyla yerine getiren bir işçinin verdiği önemden farklı değildir. Ama marangoz olsaydım bir tahtayı aynı itina ile rendelerdim. İşimi sadece en iyi şekilde elimden geldiği kadar yaptım; yazınca da en iyi şekilde yazmağa itina ettiğim gibi."

18 Aralık

Yıllarca doğuda kaldıktan sonra modern medeniyetimize dönen Paul Claudel'i en çok isyan ettiren karşılaştığı israf olmuştur.

"Bu ne hal! diyordu; aziz François d'Assise, yolun çamurunda, ayaklar altında çiğnenmiş bir parça parşömen bulduğu zaman onu saygı ile yerden kaldırmış, avucu içine almış, ihtimam göstermişti. Çünkü, üzerinde yazı görmüştü — *Yazı*, bu kutsal şey —, ama biz! Bugün yaptığımız nedir? Bir gün için matbaa harfleriyle doldurulan sonra çöp tenekesine atılan muazzam kâğıt yığınına düşünmek benim için gerçekten iskenecedir... Başkalarının yazılarına saygı göstermek şöyle dursun, kendimizinkilere karşı da öyle davranıyoruz..."

Çeviren: Fuat PEKİN

JEAN BAROIS

ROGER MARTIN DU GARD

İki yıl önce ölen Roger Martin du Gard, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Fransa'da varlığını hissettiren, savaş boyunca gelişerek olgun eserlerini 1918 yılından sonra vermeye başlayan edebî neslin bellibaşlı romancılarından biridir. Martin du Gard'ın eserleri yalnız Fransız sınırları içinde kalmamış, bu sınırları aşarak, dünya ölçüsünde bir başarı kazanmıştır. Kendisine 1937 yılı Nobel edebiyat armağanının verilmesi eserlerinin dünyaca takdir edildiğine bir delildir.

Yazarın ikinci romanı olan Jean Barois, 1910 yılından 1913 yılına kadar aralıksız bir çalışma sonunda meydana getirilmiştir. Roman, karşılıklı konuşmalar şeklinde yazılmıştır. Eserde tasvirler, kısa, canlı, kırık cümlelerle yapılmıştır.

André Maurois, Etudes littéraires'inde Martin du Gard'ın bu romanı hakkında şunları söylemektedir: "Jean Barois, mükemmel bir sanat eseri olmamakla beraber bütün bir Fransız neslini son derecede heyecana getirmiş bir romandır; çünkü kitap zamanımızın bellibaşlı meselelerini ortaya koyuyor. Martin du Gard romanının başına Michelangelo'nun Zincire Vurulmuş Esir adlı tablosunun bir kopyasını koymuştu. Gerçekten Barois zincirlerini kırmayı, esirlikten kurtulmayı, hayatına hâkim olmayı deneyen bir insandır. Onun iki mücadelesi vardır: birincisi dinî buhran, Katolik olarak doğmuş ve büyümüş olan Barois, dinî inançlarından kurtulup ilmin kurallarına sığınmak ister. İkincisi, Dreyfus meselesi. 1885 yılından 1905 yılına kadar bütün Fransız cemiyetini derinden derine sarsan, hattâ Fransa'yı ikiye bölen bu mesele Jean Barois'da roman haline getirilince okuyucuların hâtıraları canlandı ve eser, o günleri yaşamış olanlarda bir heyecan yarattı..."

Jean Barois'nın annesi genç yaşta ölmüştür. Çocuk, dindar bir büyük anne ile dinî inançlarını kaybetmiş ve kendini ilme vermiş olan doktor bir babanın arasında büyümüştür. İlk gençlik çağına kadar dinî inançları kuvvetlidir. Lise tahsili sıralarında bu inancını kaybetmeye başlar. Jean Barois, Buis-la-Dame (Oise)'da bakkaloryasını verdikten sonra yüksek tahsilini yapmak üzere Paris'de

bulunan doktor babasının yanına gider. Sorbonne'a girer. Üniversitedeki dersler ve konferanslar onun zaten sarsılmaya başlayan din inançlarını hüsübütün yok etmek üzeredir. Bu sırada hayatı kimya üzerine doktorasını yapmak için Paris'e gelen rahip Schertz ile tanışır ve onunla arkadaş olur. Barois, bu bilgin papaza iç buhranlarını, din inançlarında beliren sarsıntıyı, benliği ile yaptığı mücadeleyi anlatır. Schertz, aydın bir Hıristiyanın din konusunda nasıl hareket etmesi gerektiğini izah eder ve ona bir takım tavsiyelerde bulunur.

Okuyucularımıza sunduğumuz bu parçayı romanın birinci bölümünden aldık. Karşılıklı konuşmalar, romanın hemen hemen her bölümünde yer yer beliren tez ve karşı-tez diyebileceğimiz fikirlerin nasıl bir ustalıkla işlendiğini pek iyi göstermektedir.

KATOLİK DİNİNİN GÜÇLÜKLERİ ÜZERİNDE BİR KONUŞMA

Doktor Barois'nın yemek odası.

Akşam yemeği henüz bitmiştir.

DOKTOR (yerinden kalkarak). — “Beni mazur görürsünüz değil mi mösyö Schertz?” (Rahiple Jean ayağa kalkarlar.) “Bir konsültasyon için Passy'de bulunmaya mecburum... Bu akşamı sizinle beraber geçiremediğime üzülüyorum: sizi tanıdığım için son derece bahtiyarım...Hadi akşamın hayırlı olsun, yavrurum. Sizi tekrar görmekten zevk duyacağım mösyö Schertz...” (Gülümseyerek.) “İnanın ki, şu söz kafamı çok meşgul ediyor: ilk önce hareket etmeli sonra düşünmeli; bugünkü gençlik çok düşünüyor, hareket etmediği için de yanlış düşünüyor...”

Jean'ın odası.

Rahip alçak bir koltuğa oturmuştur, bacaklarını birbirine üstüne atmış, dirseklerini koltuğun kenarına dayamış, elleri çenenin altında birbirine kenetli bir vaziyette duruyor.

Rahip Schertz: yaşı otuz bir.

Cübbenin içinde örtülü kalmış uzun yassı bir vücut.

Pek ölçülü hareketler yapan adeleli, uzun kollar.

Kemikli ve kuvvetli bir baş. Beyazımtırak bir ten. Geriye doğru taranmış, tepede büyütülmüş kara saçların tabii halini aşırı bir hale soktuğu basık arkaya doğru yassı bir alın. Ustura ile traş edilmiş yüz, kaşların azlığından daha tüysüz görünüyor. Karanlık içinde, kavislerin düzgün çıkıntısı altında, berrak duru bir çift göz. Kara kirpiklerin arasında bakır yeşili göz bebekleri. Hareketli iki büküntü ile çene kemiklerine yapışmış uzun bir burun. Zaman zaman sarkık gibi duran, rengi uçuk ince dudaklar.

Tesrifata bağlı sevimli bir ciddiyet.

Ağır, tok, azıcık genizden gelen bir konuşma. Uzun cümleler, az kullanılan ifadeler: düşündüğünü fransızcaya tercüme ettiği hissolunuyor.

Jean, yazı masasının üstüne oturmuş ayaklarını sallıyarak sigara içmektedir.

JEAN. — “Beni memnun ediyorsunuz. Babamı çok severim...” (Gülümseyerek.) “İnanır mısınız? Ondan uzun zaman korkmuştum.”

SCHERTZ. — “Mümkün mü?”

JEAN. — “Bana bir çekingenlik veriyordu. Beraber yaşadığım şu birkaç ay içinde onu gerçekten tanıdım... Ah, onun mesleği gibi bir meslek insanı yükseltir.”

SCHERTZ. — “Böyle manevî bir zenginlikte sadece mesleğin payı yoktur. Çünkü bu olmadan bütün doktorlar...”

JEAN. — “Şüphesiz; babamda tabii bir kabiliyetin bulunduğunu kabul ediyorum.

“Yani... onun dinden bir şeyler ummadığını söylemek istiyorum.”

SCHERTZ. — (birden ilgilenerek). — “Öyle mi? Bundan şüphe ediyordum.”

JEAN. — “Evet... Babamın ailesi pek sofu bir katolik muhitti. Kendisi de tepeden tırnağa kadar dinî bir terbiye almıştı. Bununla beraber uzun zamandır ibadeti bırakmış.”

SCHERTZ. — “İnancı da bırakmış mı?”

JEAN. — “Tahmin ederim. Benimle bu meseleyi hiçbir zaman açıkça konuşmamıştır... Fakat, ne bileyim, aldatmayan bir taraf da var... Zaten...”

Jean susar, rahibe gözlerini dikerek bir an derin derin düşünür; sonra masadan aşağıya atılarak kararsız adımlarla odada dolaşır. Bir sigara yakar ve rahibin karşısında duran maruken koltuğa kendini salıverir.

SCHERTZ. — “Peki zaten?”

JEAN (birkaç saniye tereddütten sonra). — “Zaten babamın tuttuğu mesleğin, eninde sonunda, dinî inancı için çok tehlikeli olduğunu söylemek istiyordum...”

Schertz'de bir hayret hareketi.

JEAN. — Sebep de hastahane... Hayatının her gününde, sabahtan akşama kadar ıstırabın üstüne eğilmekten başka bir vazifesi olmayan bir kimsenin edinebileceği kanaati düşününüz bir kere. Onun Tanrı hakkında nasıl bir anlayışı olabilir?”

Schertz cevap vermez.

JEAN. — “Sizi incitmiyorum ya?”

SCHERTZ. — “Hiçbir suretle. Merakımı tahrik ediyorsunuz. Bu, kötülüğün eski bir itirazıdır.

JEAN. — “Ne müthiş bir şey.”

SCHERTZ (gevşek gevşek). — “Müthiştir.”

JEAN. — “Üstelik ilâhiyatçılarımız şimdiye kadar bunu toptan hiçbir zaman red ve cerh etmediler.

SCHERTZ. — “Hiçbir zaman.”

JEAN. — “Bunda hemfikir misiniz?”

SCHERTZ (gülümseyerek). — “Ama başka türlü nasıl düşünebilirdim?”

Jean sigarasından sessizce birkaç nefes çeker. Sonra sigarasını birdenbire atar ve rahibi cepheden inceden inçeye tetkik eder.

JEAN. — “Bu hususta hemfikirim, dediğini işittiğim ilk papaz sizsiniz...”

SCHERTZ. — “Başka birisine bu meseleyi sordunuz mu?”

JEAN. — “Evet, arada sırada.”

SCHERTZ. — “Peki ne dediler?”

JEAN. — “Bana muhtemel bütün cevapları verdiler... Benim pek hasas olduğumu... Mağrur bir âsi gibi hareket ettiğimi... Kötülüğün, iyilik için bir şart olduğunu... Bu denemelerden geçmenin, insanın nefsinin terbiye etmesi için zarurî bulunduğunu... Kaynak günahattan itibaren kötülüğün Tanrı tarafından irade edildiğini ve kötülüğü onunla beraber istemekte bir zaruret olduğunu...”

SCHERTZ (gülümsüyerek). — Peki sonra?”

JEAN (omuzunu silkerek). — “Bir takım sözler... Delillerin dış görünüşleri.”

Schertz: Jean'a keskin bir bakış fırlatır. Sonra yüz ifadesinde bir değişiklik olur, ciddileşir, gözlerini kaldırmaktan çekinir.

JEAN. — “İnsan, hâdiselerin aslında bir safсата bulunduğunu görüyor: Evrensel düzen savunulurken bana Tanrı'nın iyiliği ve kudreti ispat edilmek isteniyor; sonra bu düzenin mükemmel olmadığına dikkati çekmek istedim mi de bana bu kâinat hakkında karar verme hakkı tanınmıyor, doğrusu da bu imiş, çünkü kâinat Tanrı'nın eseri imiş. (Birkaç adım atar, sesini yükseltir.) “O kadar ki, hiçbir zaman şu iki iddianın nasıl uzlaşacağını bana söylemiyorlar: bir yandan Tanrı'nın bütün mükemmelliklerin toplamı olduğunu, öte yandan şu mükemmel olmayan dünyanın onun eseri olduğunu.”

Jean rahibin önünde durur ve onun bakışı ile karşılaşmaya çalışır. Fakat Schertz başını çevirir. Bir sessizlik. Gözleri birbirine takılır: Jean'ın bakışları sıkıntılı ve soruşturucu bir ifadeye bürünmüştür.

Rahip kendini tamamiyle gizleyemez.

SCHERTZ (cesaretsiz bir gülümseme ile). — “Böylece zavallı dostum, büyük meselelerin tasası sizi de sarmış bulunuyor...”

JEAN (hararetle). — “Elimden ne gelir ki? Sizi temin ederim, olduğum gibi kalarak bunların beni rahatsız etmemesi için her şeye çoktan katlanırdım.”

Elleri ceplerinde, sanki münakaşaya içinden devam ediyormuş gibi başını sallıyarak gidip gelir. Şiddet ifade eden yüzü daha da sertleşmiştir. Gizli kalan heyecan alnını kırıştırır ve ağzında mütereddit fakat inatçı bir kıvrım belirir.

JEAN. — “Bakınız azizim, demin babamdan bahsediyordunuz... Beni her zaman belli belirsiz bir şekilde sarsan, hattâ çocukluğumdan beri sarsan bir şey var: din namına onun gibi bir adamı, sadece Paskalya yoğurtusunun icaplarını yerine getirmedi, hiç kiliseye ayak basmadı diye mahkûm edebiliyorlar. Orada, yani Buis'de hakkında pek ciddi olarak hüküm veriyorlardı.”

SCHERTZ. — “Onu anlamadıkları içindir.”

JEAN (şaşırmış). — “Ama kendiniz de bir papaz olduğunuza göre onu suçlandırmak zorunda değil misiniz?”

Schertz'in ihtiyatlı bir hareketi.

JEAN (büyük bir heyecanla). — “Bana gelince, ben, bütün bunları içimden gelen bir duygu ile reddettim. Babamın hayatı gibi bir hayat, asil ve büyük olan şeye doğru ardı arası kesilmeyen bir ilham kaynağıdır. Böyle bir hayat, söyleyin Allah aşkınıza, perişan edilir miydi, mahkûm edilmeli miydi?

Hayır, hayır... Bilirsiniz ki, onun hayatı gibi bir hayat bambaşka bir şeydir... Her şeyin üstündedir..." (Birkaç adım atar ve rahibe üzüntü ile bakar, sonra mahzun bir eda ile) "Hem sonra azizim, insan ciddi olarak inceden inceye düşününce ne müthiş bir şeydir bu: benim babam gibi bir insan *inanmıyor*... onun gibi bir insanlar *inanmıyorlar*... Bununla beraber bunlar bir takım bilgisiz insanlar değildir. Dinimizi iyice öğrendiler, hattâ ibadetlerini canla başla yaptılar. Fakat düşünüp taşındıktan sonra günün birinde onu fırlatıp attılar... Nasıl oluyor bu? Sonra insan kendi kendine şöyle diyor: "Ben inanıyorum, *ya onlar, onlar da inanmıyorlar*... Hangi taraf haklı?" sonra istemiye istemiye şunu ilâve ediyor: "Sonra görürüz..." O günden itibaren insan huzurunu öyle kaybediyor ki. "Sonra görürüz"... İşte melun eşik, işte dinsizliğin baş düstürü."

SCHERTZ (ciddiyetle). — "Ah, affedin... Burada anlaşılmayan öyle esaslı bir noktaya temas etmektesiniz ki! Babanız ve babanıza benzer insanlar Hıristiyan dininin bugün yürürlükte olan ibadetini kabul etmiyorlar... Fakat emin olunuz ki onları büyük yapan kuvvet doğrudan doğruya yine tabiatın kendisidir, en iyi papazın kuvveti, hem de en iyi papazın."

JEAN. — "Öyle ise Hıristiyan olmanın iki tarzı var."

SCHERTZ (istediğinden daha fazla ileri giderek). — "Mümkündür."

JEAN. — "Bununla beraber yalnız bir tarzda olabilir, öyle olmalıdır da."

SCHERTZ. — "Şüphesiz... Fakat hakikî olmaktan ziyade zahirî olan görüş ayrılıkları daima aynı şeydir, yani vicdanın iyiliğe ve sonsuz adalete doğru aynı hamlesi."

Jean rahibi dikkatle sessiz sessiz süzer.

Uzun bir duraklama.

SCHERTZ (canı sıkkın). — "Bakınız tütün kokunuz beni gıcıkıyor: yaptığım perhize karşı bir çıkış hareketi yapacağım... Teşekkür..." (Her ne olursa olsun konuşmanın gidişini başka tarafa çevirmek için.) "Benden istediğiniz hazırlık derslerine ait notları getirdim..."

Jean defterleri alır sayfaları dalgın dalgın çevirir.

Birkaç gün sonra.

Saint-Suplice meydanında bir aile pansiyonu.

Rahibin odası.

SCHERTZ (birdenbire ayağa kalkarak). — *Akh*, hoş bir ziyaret..."

JEAN. — "Ders saatine kadar sizinle lâf atmaya geliyorum."

Rahip oturmaktan bıktığı koltuktan kalkar.

Jean gülümsüyerek odada dolaşır. Bir küçük yazıhane; büyük bir tecrübe masası; hep aynı işlerde kullanılan bir yığın şişe ve porselen kap; bir mikroskop; duvarlarda bir İsa heykeli, Berne şehrinin bir umumi görünüşü, Pasteur'ün bir portresi, anatomi levhaları.

JEAN (gülerek). — "Bu hava içinde nasıl yaşıyabildiğinizi kendi kendime soruyorum."

SCHERTZ. — "Kullandığım sülfirik asit yüzünden mi?..."

JEAN. — "Hayır mecaz mânada söylüyorum. Bir papazın şu ilmi hava içinde nasıl yaşıyabildiğini sık sık kendime soruyorum."

SCHERTZ (ona yaklaşarak). — "Neden yaşamazsın?"

JEAN. — Çünkü ben. —papaz olmıyan— ben burada güçlkle nefes alıyorum... nefesim daralıyor."

Jean gülümser, ama yüzünde bir ıstırap belirtisi vardır.

JEAN (oturarak). — “Ah, sizinle bir gün uzun uzadıya konuşmaya, içi-
ri dökmeyle öyle bir ihtiyaç duyuyorum ki...”

SCHERTZ (dalgın). — “Buyrun.”

Rahibin bakışı odada gezinir. Jean'ın bakışına takılır ve birden-
bire bu bakışın derinliklerine sokulur. Sonra tereddüt eder, gözlerini
yere indirir ve birkaç saniye koyu düşünür.

SCHERTZ (dalgın). — “Buyrun.”

Her ikisi şaşkın ve sessiz, birbirine bakar. Onlar dostlukla ha-
zırlanmış ruhlarının kendiliğinden kucaklaştığı ve birbirinin içini
okuduğu o tam içi dökme saatlerinden biri olduğunu sezerler.

SCHERTZ (tatlılıkla). — “Eee, söyleyin bakalım?”

JEAN (kendini salıvererek). — “Epey zaman oluyor ki, manevî bakı-
mdan berbat bir durumdayım...”

SCHERTZ. — “Manevî bakımdan mı?”

JEAN. — “Daha ziyade dinî bakımdan.”

SCHERTZ. — “Ne zamandan beri?”

JEAN. — “Ah, uzun zamandan beri, sandığımdan çok uzun zamandan.
Zaten yıllar oluyor ki, mahiyetini anlamadan dinî inancımı muhafaza etmek için
çırpınıp duruyorum.”

SCHERTZ (hararetle). — “Hayır, bu dinî inanç için olamaz. Olsa olsa
bu, çocukların kolayca almaya elverişli oldukları şu din inancı için olabilir:
yoksa aynı şey için değil.”

JEAN (tamamiyle kendi düşüncesi içine gömülerek). — “Bunu ger-
çekten kendimde birkaç aydan beri farkettim... Belki Paris... Paris'in muhiti.
Bilhassa Sorbonne muhiti. Tanrı'nın adı hiç ağza alınmadan büyük kanunların
tahlil edildiği şu dersler...”

SCHERTZ. — O'nun adı ağza alınmaz, alınmaz ama durmadan da O'n-
dan bahsedilir.”

JEAN (acı bir eda ile). — “Bundan daha açık bir şekilde bahsetmeye
kendimi alıştıırıyorum.”

SCHERTZ (cesaret verici bir gülümseme ile). — “Yeter ki anlaşalım.”
(Tereddüt ederek.) “Belki size bir yardımım dokunabilir; aziz dostum, fakat
din hayatınız hakkında bildiklerimin pek azı hafızamda kalabilmiş. Gerçekten
bu konunun neresine varmış bulunuyorsunuz?”

JEAN (cesareti kırılmış). — “Bunu kendim de hiç bilmiyorum. Fakat
artık iyi durumda değil...”

Rahip oturur, ayak ayak üstüne atar, belden yukarı kısmı öne
eğiktir; çene, bir birine kenetlenmiş parmaklar üstüne dayanmıştır.

JEAN. — “Birbirine zıt temayüller arasında bocalayıp duruyorum. Hele
sükûneti, huzur verici imanı, içten duyulan o hayırlı ateşi tattıktan sonra daha
fazla ıztırap veren, korkunç bir muvazenesizlik... Size yemin ederim ki şu ha'e
düşecek hiçbir şey yapmadım: bilâkis karşı koydum. Uzun zaman aklıma, bu
meselelere bel bağlama hakkını tanımadım. Fakat şimdi önliyemiyorum. İtiraz-
lar etrafımda yağılıp duruyor; hemen hemen gün geçmiyor ki bu itirazlardan
birisini önüme dikilmesin. Katolik dininde bugün sayısız itirazlara maruz kal-
mayan bir tek noktanın bulunmadığını ister istemez farketmiş bulunuyorum...”
(Cebinden bir derginin fasikülünü çıkararak.) “Bakınız, bunu biliyor musunuz?”

Brunois'nın bir makalesi: "Akılla imanın münasebetleri." (Schertz'ın hayır diyen hareketi)" tesadüfen gözüme ilişti, üzerinden pek o kadar zaman geçmemişti. Bu makaleyi okuyuncaya kadar tahlilin ne olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu, bu yazıların tarihî tenkidin hücumları olduğuna hiç şüphe etmiyordum... Benim için ne büyük bir ilham!

"Bu makalede ilk defa olarak şuna benzer meseleleri öğrenmiş oldum: İncillerin İsa'dan sonra 65 ile 100 yılları arasında kaleme alınmış olduğunu ve bu itibarla Hıristiyan dininin onlar olmadan kurulmuş olduğunu, mevcut bulunduğunu ve mevcut bulunabileceğini. Demek İsa'dan sonra altmış yıldan fazla bir zaman geçmiş! İnsan sanki Napolyon'un sözlerinin ve antlaşmalarının yazılı bir vesika olmadan, ancak hâtıraların ve ne idüğü belirsiz şahadetlerin yardımıyla kaydedilmek isteniyormuş gibi bir hisse kapılıyor... Kesinliği hakkında hiçbir katoliğin şüphe duymaması gereken temel kitabın hali işte bu!"

(Sayfaları çevirerek) "Hayatının sonuna doğru tilmizlerindeki sâkalb-liliğin verdiği sarhoşluk olmasaydı İsa'nın Tanrı olduğuna da, peygamber olduğuna da, din kurucusu olduğuna da hiçbir zaman inanılmıyacağını; pek uzun zamandan beri Teslis akidesinin kurulmaya, belirli bir şekil almaya başladığını, İsa'nın iki taraflı mahiyetini tesbit etmek, insanlığını ve tanrılığını ikiye ayırmak için birçok ruhanî toplantıların yapılmasına zaruret duyulmuş olduğunu... Sözün kısası: bu akidenin teşekkül etmesi ve bu akidenin İsa tarafından söylenmiş sözlere bir ihtimalle bağlanması için birçok tartışma yıllarının gerektiğini; akaidin daha ilk derslerden itibaren İsa'nın bizzat kendisi tarafından ortaya atılan ve pek basit, ilkel bir gerçek olarak bilinen bu Teslis akidesine, açık olması sebebiyle, kimsenin hiçbir şekilde itiraz etmemiş olduğunu."

(Başka sayfalardan.) "Ya şu! Hemen hemen yeni bir buluş! XII. yüzyılda iki İngiliz papazın mistisizmle dolu dimağında doğmaya başlamış olan XIII. yüzyılda tartışılıp düstur haline getirilmiş bulunan... şu Meryem'in erkeksiz gebe kalması... Bütün katolikler İsa'nın anasının "erkeksiz gebe kalması"nı gözlerini kırpmadan kabul ediyorlar. Neden mi? Çünkü bir Yunan mütercim İbranicede *genç kadın* anlamına gelen bir kelimeyi Yunancada *genç kız* anlamına gelen *παρθένος* kelimesiyle tercüme etmek hatasına düşmüş de ondan... "Neden gülüyorsunuz? Bütün bunları bilmiyor muydunuz?" (Hayal kırıklığına uğrayarak.) "Öyle ise okuduğum bu çeşit şeylerden neler duyabileceğimi iyice anlayamazsınız... Yalnız şuna dikkatinizi çekerim ki henüz bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum." (Schertz doğrudur, diye işaret eder) "Brunois gibi ciddi ve ihtiyatlı bir ilim adamının imzasıyla, geniş bilgi verilerek yazılıp basılabilsin! Çok garip bir şey! Hele makalenin yazılış tarzı pek şaşırtıcıdır: orada itirazlar, tezi, gerek bugün elde edilen hakikatlarla, gerek kesin olarak aydınlığa kavuşmuş tarihî olaylarla desteklemek maksadıyla, münakaşaya bile lüzum görmeden istitrat kabilinden kaydedilmiştir. Benim gibi bu işin cahili olanların, bu iddialardan her birinin akla uygun bir delilini bulabileceğini işaret etmek üzere sadece bir haşiye konmuş. Yeni okuduğum için yalnız bu makaleden bahsediyorum. Halbuki her tarafta, her alanda karşıma hep bu red ve inkârlar dikiliyor. Acaba bütün yeni zaman bilgisi imanımızla taban tabana zıt mıdır?"

SCHERTZ (muhabbetle). — "Sizin Buis'de bir rahiple, bilgili bir papazla ahbaplık ettiğinizi sanıyordum..."

JEAN. — “Bırakın canım... O, aslâ bir şüphe duymamış olan, zaten duysa da hareketle bu şüpheyi derhal yenecek olan faal bir din adamıdır.” (Kin dolu bir gülümseme ile.) “Bana ödünç olarak bir takım ilâhiyat kitapları vermişti.”

SCHERTZ. — “Peki?”

JEAN (omuzlarını kaldırarak). — “Bu kitaplarda sanki hiç itiraz edilemez bir şey olarak gösterilen fakat en ufağ bir muhakemede, şişirilmiş bir tulum gibi, patlayıveren bâtil ve bir takım söz kalabalığından ibaret vesikalar buldum. Bunlar ancak imanı bütün insanları inandırabilir... Sizi incitmiyorum ya?”

SCHERTZ. — “Hayır, hayır, hiçbir suretle. Çok iyi anlıyorum sizi.”

JEAN. — “Doğru mu?”

SCHERTZ. — “Sandığınızdan çok daha iyi...”

Jean, Schertz’in eliyle durdurduğu bir işaret yapar.

SCHERTZ. — “İstiyorsanız? devam edin.”

JEAN. — “Ama işte... Hepsi bu kadar... Dinî inancımı kuvvetlendirmek için ne zaman muhakeme etmek istesem veya endişemi ne zaman tahlil etmeye kalkışsam her defasında inançlarıma yeni bir darbe indiğini hissediyorum... Bu hal, sarsılmaz imanını tekrar bulmağa çalışan bir insanın hissettiği haldir: bunu tecrübe ettim, tecrübem boşa çıktı; her şey yıkılıp çökmekte...”

SCHERTZ (şiddetle). — “Hayır, hayır.”

JEAN. — “Size şunu temin edeyim ki, bundan kaçınmak için neler yapmazdım. (Tevekkül ve ıstırapla.) Belki dinden vazgeçecek insanlar vardır. Bana gelince hayır. Benim yemek yemek, uyumak gibi ihtiyacım var ona, ihtiyacım. Din olmadadan... ne bileyim... kökleriyle artık toprağını, aradığı gıdasını bulamayacak bir ağaç gibi... bir şey olurdu ben. Her şey tek bir darbe ile mahvolup gidecek... Ah, azizim, bu ne müthiş bir şeydir; ben kendimi iliklerime kadar katolik olarak hissediyorum. Önümde bunca mücadele edilecek mesele olduğundan beri bunun daha iyi farkına varıyorum: bütün istediğim, bütün düşündüğüm, bütün yaptığım şey içimde tabiatın bir parçası olarak bir katolik duygusunun yerleşmesidir. Eğer bu duyguyu kaybedersem bütün hayatım devamlı olarak abes bir tezadın üstüne oturmuş olacaktır.”

SCHERTZ. — “Fakat bu manevî buhran size nöbet nöbet mi geliyor? Tanrı’ya yaklaştığınız günler de olmuyor mu?”

JEAN (şaşıarak). — “Size nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Esasen bende Tanrı’dan ayrıldım itibai, tam mânasiyle, uyanmıyordu... Ondan şüphe ettiğim anlarda bile...” (Gülümseyerek.) “Nasıl izah edeyim bilmem ki...”

Rahip bunu pek iyi anladığını işaret eder.

JEAN (düşündükten sonra). — “Sözün kısası, insanı üzen mesele şudur: Katolik dininde herşey var: iman, akide, ahlâk, ibadetin içten duyulan heyecanı, her şey.” (Schertz, Jean’ın dikkat etmediği bir hareket yapar.) “Onun bir parçacığı bile atılırsa geri kalan her şey elden uçup gider.”

Rahip ayağa kalkar, ellerini arkasında bağlayarak birkaç adım yürür.

SCHERTZ. — “Akh, dostum, insanların dinî hayatının öyle feci bir ânını yaşıyoruz ki...”

Jean’ın önünde durur, onu vekar ile süzer.

SCHERTZ (ölçülü bir sesle). — “Bakın meseleyi şöyle hülâsa edelim: bir tarafta akidenin iğneleriyle yaralanan, onu kabul etmeği reddeden *aklınız*, öte tarafta, doğru söylüyorsam, Tanrı'nın zevkini tadan ve ondan bir türlü vazgeçmeyen pek kökleşmiş bir dinî duyarlık.”

JEAN. — “Tamam. İçgüdüden gelen bir korkuya ehemmiyet vermeden kökleri ta soyumdan ve çocukluğumda bulunan bir şey: imanını kaybetme dehşeti.”

SCHERTZ. — “Evet... Tamam. Benim duyduğum şeyin hemen hemen aynısı.”

JEAN. — Ya! Sizde mi? Peki ne zamandan beri?”

SCHERTZ. — “Manastır okulunu terkettiğim sıralarda.”

JEAN (sabırsızlıkla). — “Peki... şimdi?”

SCHERTZ (cübbesini gösterip gülümsüyerek). — “Görüyorsunuz...”

Jean'ın sorusuna eliyle mukabele eder.

SCHERTZ. — “Müsaade eder misiniz kendi misâlimi anlatayım?”

Jean minnet ifade eden bir gülümseme ile bakar.

Rahip koltuğa yerleşir, başını birbirine kenetlediği ellerinin üstüne koymuş, göz kapakları kırışmıştır. Bakışı uzaklarda.

SCHERTZ. — “Rahiplik payesi verilmek için yapılan törene kadar ilimleri pek öyle incelememiştim, fakat uzun zamandan beri bir merakım vardı. Papaz olur olmaz araştırmalarım başladı. Olan şeyleri zamanla, daha iyi anlıyordum. İnsana sık sık ârız olur. (Saygı dolu bir eda ile). Buna ilim disiplini derler, insan onu birden bire keşfeder, ihtirasla bağlanır; o sizi avcunun içine almıştır; bu ilim disiplini, sizde yeni bir dîماغ yaratır. Ve bir gün maziye dönüp bakınca artık hâdiseler değişmiştir: vaktiyle alışkanlık haline gelmiş hareketlere bakılır, sanki insan onları ilk defa görüyormuş gibi bir duyguya kapılır; insan onları yargılar... O günden itibaren iş işten geçmiştir. *Artık hüküm de verilmez. Doğru değil mi?... İşte buna İlim disiplini denir.*”

JEAN. — “Evet, insan görmekten artık kendini alakoyamaz...”

SCHERTZ. — “Ne yapacağımı bilemiyordum, geri dönebileceğimi sandım. Bütün kitapları kapadım ve Brügen manastırına gittim.” (Tereddüt ederek.) “Bir...”

JEAN. — “Bir riyazet mi?”

SCHERTZ. — “Evet bir riyazet. Beş ay, bütün kış boyunca... İlk önce büyük papazların fikirlerini almaya yeltendim. Çoğu bilgili adamlardı. Fakat onlar iddia ediyorlardı, ben ise muhakeme ediyordum; daima aynı anlaşmazlık. Neticede gülüyorlar ve durmadan: Tanrı için hiçbir şey imkânsız değildir, diyorlardı. Buyurun bakalım buna nasıl cevap verirsiniz?”

“Birgün biri bana: “Böyle düşüncelerle din inancınızı kaybetmediğinize şaşıyorum...” dedi. *Akh*, bunun üstünde çok düşündüm. Doğru idi bu: din inancım hiç zayıflamamıştı. Tıpkı demin kendiniz için söylediğiniz gibi. İçimde hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu anlatan bir inanç — âdeta bir katiyet vardı. Bir vicdan azabı duymak imkânsızdı. İrademden çok daha kuvvetli ve aynı zamanda pek yüksek, pek saygıya lâyık olan bir şeye bağlı olduğumu hissediyordum...”

“O halde ne yapmalıydım? Uzlaşma yolunu aradım.”

JEAN (başını sallıyarak). — “Tehlikeli bir yol...”

SCHERTZ. — “Pek açık ilmi deliller önünde mücadelenin boş olduğunu ister istemez anlamış bulunuyordum. Bazı bilgin papazlar gibi tatminden uzak yarı imtiyazlar vermemeğe. Hayır: vicdanın ta derinliklerinde Tanrı’yı tasdik ve kabulle, samimî olmaktan gelen bir gururla, cesaretimi toplayıp geri çekilmek.” (Bir zaman geçer.) “Bu hal içinde Brügen’i terkettim ve Berne’e döndüm. Kitaplarla, düşünme ile bütün bu soruları derinleştirmeğe çalıştım.” (Neşe ile) “*Akh*, dostum insan bakıyor da her iki alanın arasında gerçekten öyle bir eşitsizlik görüyor ki. Bir yandan Hıristiyanlığa muhalif — bunlardan bahsederken ancak eser vermiş gerçek âlimlerden bahsediyorum — öte yandan ağlayıp sızlanan, değerini kaybetmiş eski delilleri bir yaprak gibi sallayan ve sonunda afaroz etmekle göz dağı veren katolikliği savunularımız. Bunun karşısında kime gidip güvenebilirsiniz? Roma’nın davranışında gerçekten anlaşılabilir bir hal var; insan bu davranışa kendini inandırabilmesi için işi yakından incelemek zorundadır. Yaşadığımız şu günlerde geçen hâdiselerden habersiz olarak yeni zaman ilmine çatıyor. En iptidai metoda varıncaya kadar bilgisizlik göstermektedir; münakaşa imkânsız. Hattâ bunun için, işi daha fazla destekliyelim diye tezini mesnetsiz bir hale getiriyor. Bu inancı kazanabilmem için iki yıl gibi bir zamana ihtiyaç duydum. Fakat üzülmiyorum: şu çalışma yılları sayesinde devamlı bir iç huzuruna tekrar kavuştum.”

JEAN. — “İç huzuruna öyle mi?...”

Rahip, dikkat kesilmiş olan Jean’a soruyormuş gibi ileri doğru eğilir.

SCHERTZ. — “Dostum, neticede şu esaslı ayırmayı yapmak zorunda kaldım: din duygusunda, mahiyetleri bakımından birbirinden tamamiyle ayrı iki unsur vardır. Birincisi, ilâhî kuvvetle kararlaşmış, aynı zamanda dindar ruhlarla Tanrı arasında kurulmuş, hususi ve mahrem münasebetler diyeceğim, *kendi sâflığı içinde kalmış bulunan bir din duygusu*. Tamam. İkincisi *akideye bağlı* diyebileceğim Tanrı hakkında nazari iddialar ve Tanrı ile insanlar arasında mevcut — artık mahrem olmayan *ibadete ait* — münasebetlerden ibaret unsur... Bunu anlıyor musunuz?”

JEAN. — “Evet.”

SCHERTZ. — “İşte benim dini duyarlığım için esas olan bu unsurlardan yalnız biridir, yani birincisi: Tanrı ile şahsen uzlaşma.

JEAN. — “Bugün ki duyarlığım, diye nasıl söyleyebiliyorsunuz? Din modaya tâbi değildir ki.”

SCHERTZ. — “*Akh*, bu arada söylenmesi gereken bir şey var. Din modaya tâbi değildir, değildir ama hiç değilse o insanlığın manevî gelişmesine tâbidir. Bakınız: Orta çağ’da büyük kuvvetler, akidenin lûgat mânası içinde idare edilmiyor muydu? Bu gün olamaz: bu bir vakıdır. Katoliklere, gerçekten bir iç hayatı olanlara bakınız bir kere: onlar arasında birçoğunun nazari din konusunda bilgisizlikleri tamdır. Onlar bu hususta şüpheye kapılmadıkça akide onlar için ikinci plândadır. Artık buna ehemmiyet de verilmez.”

“Devam edelim... Diyorum ki, sizin, benim, çağdaşlarımızın çoğu için birinci unsur yani şahsi iman sarsılmamıştır. Asıl muvazenesini kaydeden, akideye bağlı inançtır. Bu sahada elimizden hiçbir şey gelmez. Roma dini, bu gün kendisinin tesbit ettiği gibi, kültürle yuğrulmuş zihitler, derin bilgilere sahip kafalar için kabule değer değildir. Bize sundukları Tanrı’nın insanî ta-

rafı pek azdır: sadece bu gün şahsi Tanrı'ya, hükümdar bir Tanrı'ya, kâinatı kurup işleten bir Tanrı'ya karşı olan inançla günaha ve cehenneme karşı olan inanç vardır, *akh*, hayır. Bu din artık bizim ölçümüze göre değildir. Artık — nasıl diyeyim... — bizim kemâl için duyduğumuz susuzluğu gideremez.”

“İnsanın inançları, bütün hâdiseler gibi, gelişmeye boyun eğmişlerdir. Hiç değilse iyiye daha da iyiye doğru yürüyerek ilerler. İşte din her ihtiyaç karşısında olduğu gibi bu günkü anlayışa kendini uydurmak zorundadır. Roma bu intibaka karşı koyduğu için hatalıdır.”

JEAN (şiddetle). — “Fakat sizin yaptığınız gibi çağdaş Hıristiyanlığı mahkûm ederken acaba gerçekten haklı mısınız?... Sadece ne halde olduğunuzu...”

SCHERTZ (Jean'ın sözünü keserek). — “Şunu iyice anlayınız: İnsanların inançlarında, hattâ menşinin ilâhî olduğu farzedilse bile, ister istemez insana ait bir unsur bulunmaktadır. İşte şimdilik bu husus göz önünde tutuluyor. Şöyle ki, din esaslarına sıkı sıkıya bağlı bulunanlar Tevrat'ta ve İnciller'de bulunan bazı masalların mecazi hikâyeler olduğunu yakın zamanlarda itiraf etmişlerdir. Size misaller vereceğim: yer yüzünün alt tabakalarına inen İsa... veya şeytan tarafından dağa götürülen İsa... artık hiçbir ciddi ilâhiyatçı: “evet, bu iniş maddeten vaki olmuştur. Evet, bu dağ maddî olarak mevcuttu” diye iddia etmeye cesaret edemez. Bugün bunların mecazi oldukları itiraf ediliyor.

“Dış görünüşü bakımından timsalî olan bu şeyin namuslu bir hareketle timsalî olduğunu kabul etmek, işte sizin ve benim gibi insanlar için işin hayırlı tarafıdır. Bu anlayışı tatbik etmeli ama dine sıkı sıkıya bağlı olanların yaptığı gibi, tatmin etmekten uzak ve yalnız gerçekten adı hikâyeler şeklinde değil. Dinin iddia ettiği *fakat yeni zaman düşüncesinin kabule değer bulmadığı* bütün hâdiselere tatbik edilmelidir. Böylece bütün güçlükleri halletmiş olursunuz.”

Uzun bir sessizlik.

Jean gözlerini rahibin şiddet ifade eden yüzünde, ayırmadan düşünür.

SCHERTZ. — “Zaten, sevgili dostum, birkaç yıl geçmeden bütün ilâhiyatçıların bu noktaya varacaklarına inanmak gerekir. XIX. yüzyılın katolikleri bütün bu şiir dolu hikâyeleri uzun zamandan beri lûgat anlamıyla kabul edebildiklerine hayret edeceklerdir. Şöyle diyeceklerdir: bunlar görüntüler, mâna dolu fakat *ideal* olan bir takım hikâyelerdir. İncili yazarlar, tıpkı fikir terbiyesinden mahrum, üstelik sâf olan eski insanlar gibi hareket ederek bu hikâyeleri tenkid süzgecinden geçirmeden kabul etmişlerdir.”

JEAN. — “Fakat bir vakıa ya vardır veya yoktur. Akideler ya doğrudur veya bir hiçtir.”

SCHERTZ. — “*Akh*, hakikat ve gerçek bunların ikisi de ayrı şeydir. Yaptığınız itiraz sık sık yapılagelmiştir. Fakat *hakikat* diyorsunuz ve *doğruluk*'u düşünüyorsunuz. Bunlar aynı şey olmaz. Hakikatı, yani vakıanın bizzat kendisini değil de daha ziyade bu vakıanın manevî anlamını görmeğe gayret etmeli... Tanrı'nın İsa'da tecessüs edişinin veya İsa'nın dirilişinin sırrını ihtiva eden esas anlam, Sedan teslim muahedesi veya Cumhuriyetin ilânı gibi tarih bakımından doğru, muhakkak hâdiseler olduğunu kabul etmeden olduğu gibi benimsenebilir.”

Rahip ayağa kalkar, masanın etrafında dolaşır ve Jean'ın dalgın dalgın oturduğu iskemlenin önüne gelip dikilir. Rahip heyecanlanmıştır. Yüzünün zevahire ehemmiyet vermeyen ciddiyeti içinde Jean'ın şüphe etmediği iç alevin şiddetle meydana çıkmasıyla kaybolması bir olur.

SCHERTZ (büyük bir el hareketiyle haçını göstererek). — “Şuraya, şu haçın önüne diz çöküp de İsa'ya karşı duyulan şu aşkın bir dalga halinde benliğimin en derin yerinden yükseldiğini hissetmem ve dudaklarımın *Ey kurtarıcım!* diye kımıldaması, *ahh* sizi temin ederim, büyük bir kurtuluş gününün o sofuca akidesini, akait kitabını okuyan bir çocuğun hareketiyle, düşündüğüm için değil, hayır... ama İsa'nın insanlık için yaptıklarına son derece ehemmiyet verdiğim içindir. Bugünün insanında gerçekten iyi olan her şey, yarının insanında gelişip açılmasını vadeden her şey ondan gelmektedir. İşte o zaman tamamiyle tatmin edilen bir ruhla kurtarıcımızın önünde, feragat ve fedakârlığın timsali olan o insanın önünde, insanı tertemiz bir hale getiren o manevî büyük ıztırabın önünde eğiliyorum.”

“Artık sabahleyin tapınağın üstünde kuvvetimi tazeleyen, bütün bir gün için kalbimi yükselten ve İsa ile her günkü beraber olma ibadetimi yaptığım zaman duygularım o kadar şiddetleniyor ki, işte o zaman Tanrı'nın ruhum üstünde devamlı ve belirli tesirinin bir timsalinden başka bir şey olmadığını anlıyorum. Fakat ruhum bu tesiri çağırıyor, hemen hemen heyecanla çağırıyor.”

Jean derin derin düşünür. Buna karşılık rahibin heyecanı onun sükûtunu, itiraz ihtiyacını çoğaltmaktadır.

JEAN. — “İştirak ediyorum. Bununla beraber Tanrı'nın İsa'da tecesüm etmesi ve ekmek şarap âyini vakıasına inanan basit bir katolik, dualarına, İsa ile beraber olma âyinine, sizin kayıtlarınızla hiçbir zaman katamiyacağınız şeyleri katabilir.”

SCHERTZ (şiddetle). — “Hayır. Asıl mesele hepimiz için hayırlı olabilecek ölçüde hakikatı ortaya çıkarmaktır.”

“Bunu ameli alana tatbik edelim: aklımız akideyi kabul edemez. Bu bir vakıadır. Bilâkis bundan çekip çıkardığımız timsal açıktır. Aklımızı tatmin eder. Sonra da nefsimizi islahaya yardım eder. O halde neden tereddüt etmeli?”

JEAN. — “Akideyi gelenekçi şekillerden sıyrıp ayırmak, onu zayıf düşürmek değil midir? Hıristiyanlık bir akide idi ve bir akide olarak kalmalıdır. *Gidiniz bildiklerinizi kavimlere öğretiniz...* İşte Hıristiyan denen insanı vücuda getiren şey, bu akideyi eksiksiz kabul edıştır.”

SCHERTZ. — “Fakat akideyi bütün olarak ayakta tutmak içindir ki, bugün onun değiştirilmesini lüzumlu kılıyor. Tarih bize akidelerin yüzyıllar boyunca umumi tekâmüle tâbi bulduklarını, şekil değiştirebildiklerini, gelişebildiklerini, hâsılı yaşayabildiklerini öğretiyor. Şimdi onların gelenek içinde, tıpkı mumyalar gibi hareketsiz kalmasına neden müsaade edilsin? Şimdiki din, çağdaş vicdanların ihtiyaçlarına artık cevap vermediğine göre bizden önce gelmiş bulunan ilâhiyatçıların çalışmalarına bizim de bir şeyler katmak neden hakkımız olmasın?”

Saint-Suplice'de saat dördü çalar.

Rahip ayağa kalkar. Bakışları kararsızlık ifade eden Jean'ın omuzlarından yakalar.

SCHERTZ. — “Bütün bunları tekrar konuşuruz.”

JEAN (rüyadan uyanıyormuş gibi). — “Ah, artık bilmiyorum, ben... Uzun zamandır gelenekçi şekillere mutlak bir değer vermeye kendimi alıştırdım... Bu şekilde anlaşılan bir dinde beni rahatsız eden bir birlik noksanı var.”

SCHERTZ (pelerinin kopçalarını ilikliyerek). — “Eşitsizlik her yerde vardır. Birbirinden bu kadar farklı olan insanların elinde, aynı Tanrı'ya tapmak için neden değişebilen düsturlar bulunmasın?” (Gülümsüyerek.) “Artık gitmeli.”

“Dostum, onu şöyle bir tarafa bırakın da veli Paulus'un şu itirafını hatırlayın: “Biz şimdi aynada sadece bir esrar görmekteyiz... *Videmus nunc per speculum, in aenigmate...*”

Sokağa iniyorlar.

Yanyana sessizce birçok dakikalar geçiyor.

JEAN (birdenbire). — “Mantıkî hareket etmek lâzım: eğer bu dinî amellerin sadece temsili bir önemi oldukları artık gerçekleşmiş bulunuyorsa onları niçin tatbik etmekte devam ediyorsunuz?”

Schertz birdenbire durur, çenesini yakasından dışarıya çıkarır. şaka edip etmediğini anlamak için Jean'a bakar. Çehresi derhal ıstıraplı bir hal alır.

SCHERTZ. — *Akh*, demek beni anlamadınız?”

Birkaç saniye içinde kendini toplar.

SCHERTZ (kelimelerin üstüne basa basa). — “Çünkü *amel edilen* bu dinin şırl şırl akan bu pınarından vazgeçmek akılsızlık olurdu. Derinlemesine... gerçek olduğu için, bütün teferruatta sanki gerçekmiş gibi dinle haşır neşir olmak gerekir. Meselâ bizim katolik duamıza bir bakınız: buna benzer bir hamle nerede bulunur?”

JEAN. — “Düsturlara artık ihtiyacınız yoktur ki sizin.”

SCHERTZ. — “Buna inanmayınız. Hayatımıza Tanrı, ancak kendi düsturlarıyla nüfuz eder. İbadet şekillerinin hepsini fark gözetmeden kabul etmeliyiz. Fakat herkes *kendi vicdanına göre* ondan işe yarar bir tefsir yapsın ve kendi ihtiyaçlarına göre kullansın.”

JEAN. — “O zaman protestanlığa karar kılıyor demektir...”

SCHERTZ. — Hayır, hayır. Ferdietçi ve eni konu anarşist bir din olan protestanlığa bakınız bir kere: gerçekten bizim tabiatımıza uymamaktadır. İçtimaî, ne bileyim ben, şu iştirakçi olan katolikliğin şekli... İnsan tabiatı budur işte.”

JEAN. — “Peki, öyle ise insan istediği gibi düşünsün.”

SCHERTZ. — “Hayır dostum, katolik olan bizlerin böyle bir kesip atışa hakkımız olamaz.”

JEAN. — “Hakkımız olamaz mı?”

SCHERTZ. — “Kendimizi başkalarından tecrit etmeye hakkımız yoktur. Din, münakaşa götürmez içtimaî meziyetlerini, yavaş yavaş nasıl edinmiştir? Herkesin gayretiyle. Şu halde kenarda kalmak ferdietçi gibi hareket etmek demektir.”

JEAN. — “Fakat davranışınız tamamiyle bir ferdietçinin davranışdır.”

SCHERTZ (sıçırarak). — “Hiç de değil. Şahsi gelişmesine göre kendi timsâllerini seçmek: evet; ama bizim için timsâlin ne gibi bir şey olduğunu, ve onun daha yaygın düsturlar içinde kendi benzerinin bulunduğunu daima ha-

tırlayarak. İnsan böylelikle kendisinden başka herkese bağlı kalır. İşte iyi ferdiyetçilik de budur."

Jean cevap vermez.

SCHERTZ. — "Dostum, bu dinin ne olduğunu düşününüz bir kere. Birçok insanlar için kendi manevî hayatları üstüne açılmış olan biricik pencere olduğunu düşününüz. Hayalden daha öteye gidemiyecek ne kadar insan vardır? Onları kendinizden ayırmak gibi kötü bir hareket mi yapmak istiyorsunuz? Fakat her din duygusunda aynı mahiyette bir tohum vardır: ruhun sonsuzluğa oldukça kuvvetli bir hamlesi gibi, bir iniltisi gibi bir şey... Tanrı'nın huzurunda hepimiz birbirimize benzeriz!"

"Benim gibi yapınız. Bugünkü dinde bazı mahzurlu tarafların bulunduğunu bilmiyorum değilim. Fakat buna ehemmiyet vermem. *Ora patrem tuum in abscondito* (*)... İnsanların bütün teşkilâtında birtakım aksaklıklar bulunduğunu düşünüyorum. Katoliklik, terimin tam mânasıyla, çoğunluk içinde gerçek ten bir iştirak olduğu için öteki mezheplerden daha üstün olduğunu düşünüyorum ve din amellerini, ilk önce başka hiçbir yerde bulamayacağım kuvvetleri elde etmek için, sonra o ameller olmadan birçok ruhun muhtaç olduğu katolikliğin din sağlamlığını kaybedeceği için, kabul ediyorum.

Rahip susar.

Üniversite öğrencileriyle dolup taşmakta olan Sorbonne'un dehlizlerine girerler.

Jean, fikirlerine biraz çekidüzen vermeye çalışır:

— "Evet muhakkak olan bir şey varsa o da aramanın gerçek olduğudur... Şimdiye kadar düşünmekten vazgeçmek için elimden ne geldiyse hepsini yaptım, eskiden düşünmekle hiçbir şeyin kazanılamayacağına inanıyordum... Bu bir hatadır: insan geri gidemez, tekrar kendi çocukluk din duygularına gayret edelim: onu ihya etmek için bir çare var. Mademki Schertz..."

"Fakat bütün bunların ilk kelimesini bile anlamadığımı fark etmiş bulunuyorum... En mühim nokta şu: *bilmek*... Buna çalışalım... Akideler... Ben daima dış tarafı yani ibadete ait konuyu ele aldım. Rahip esastan, şekil altında bulunan esastan bahsediyor. Şimdiye kadar şekil benden esası gizledi... Akidenin mânasıyla aklın ilcalarının birbiriyle uzlaşacağı noktaya kadar işi derinleştirmeli: işte..."

"Bana kalan biricik muvazene şansı budur..."

Çeviren: Nebil OTMAN

(*) *Ayrı bir yerde babana rica et.*

AMERİKALILARA MEKTUP

JEAN COCTEAU

Amerikalılar,

Size, beni Fransa'ya götüren uçaktan yazıyorum. New-York'ta yirmi gün geçirdim. O kadar çok şey yaptım, o kadar çok insan gördüm ki, memleketinizde yirmi gün mü, yoksa yirmi yıl mı yaşadığımı tâyin etmekte güçlük çekiyorum. Siz bana herhalde, bir memleket hakkında bir şehre göre, Amerika hakkında New-York'a göre hüküm verilemeyeceğini ve Amerika'da böyle bir hüküm veremeyecek kadar az kaldığımı söyleyeceksiniz. Fakat, bâzan öyle olur ki, insan, bir çehreye ilk defa şöyle bir bakmakla, onun gizlediği şeyler hakkında, uzun bir incelemeden daha iyi bilgi edinir. Yine bâzan öyle olur ki, insan, zamanla, bir kimse hakkında ne diyeceğini şaşırır, ilk bakışta onun hakkında verdiği hükmü tekrar gözden geçirir. Bir kimseye ikinci defa bakmakla verdiğimiz hüküm de bizi aldatır. İnsanları üçüncü defa görebilmek ve daha sonra birçok defalar göz göze gelebilmek için, onlarla mutlaka beraber yaşamak icabeder, bu itibarla tekrar tekrar görmek suretiyle onlar hakkında kötü bir hüküm vermiş oluruz, çünkü insan bir kimse hakkında ancak dışarıdan iyi hüküm verebilir. İnsanlarla birlikte yaşadığınız zaman, şekilsiz bir hamur meydana gelir ve bu şekilsiz hamur içinde iki insanın dış çizgileri birbirine karışır. Bâzan da öyle olur ki, diğer şehirleri iyi aksettiremediğini zanneden bir şehir, muazzam memleketleri bile aksettirir ve bu memleketlerin saatleri artık birbirine uymaz, o suretle ki, bu memleketlerin bir kısmında gece olduğu zaman, diğer kısmında gündüz olur, ve bu memleketlerin bazıları uyanık durdukları halde, diğerleri uyurlar. Şunu demek istiyorum ki, diğer memleketler faaliyette buldukları ve rüya görmedikleri sırada, bazı memleketler de mantıksız ve enfes rüyalarla meşgul olurlar. Bu vaziyet, hiç kimse farkında olmadan, zıt bir dalga cereyanı doğurur, ruh bu zıt dalgaları kaydeder, halbuki akıl bunların sırrını çözemez, bu dalgaların devrettikleri ve kendilerini meçhul bir işe verdikleri de aynı derecede doğrudur. New-York'ta oturanların, onları kendi dünyalarından ayıran bir dünyaya karşı duydukları zevkin, bu rüyaların birçok defalar alçalıp yükselmesinden doğması, yine bu New-York'luların, bu başka dünyayı devamlı bir şekilde sorguya çekmelerinin, bu dünyanın içine batmalarına mâni olan bir müdafaa silâhı, bir duvar ve bir baraj husule getirmesi mümkündür.

Çünkü, muammâların doğurduğu bu câzibe ve muammâlara karşı duyulan bu müthiş korku, Amerikan ruhunun meşgul olduğu başlıca iştir.

New-York'ta her şey acayıptır. Orada oturanlar hem yenilik isterler, hem de hiçbir şeyin değişmemesini isterler. Bütün yüksek teşebbüslerin, ilk tecrübeye geçici bir başarısızlığa uğraması sizce anlaşılabilir bir şeydir, bu başarısızlık ancak katı bir şekil aldığı vakit, gözünüze çarpar. Orada muvaffak olmağa mecbursunuz — bu vaziyet sinema sanayiinde bir facia meydana geti-

riyor, çünkü bütün sanat tanrıçaları beklemesini biliyorlar, onların bekleyiş vaziyetinde resmedilmeleri ve temsil edilmeleri icabeder, onlar zamanla ihtiyarlıyacak yerde gençleşiyorlar, bir resim, bir heykel, bir musiki ve bir şiir bekliyebilirler ve kendilerini yaratan şahsın ölümünden sonra, yâni pek geç zafere kavuşabilirler ama, bir film bekliyemez, beklerse fazla pahalıya malolur ve ilk anda muazzam bir başarı kazanması icabeder.

Bunlardan tekrar bahsedeceğim. Şimdilik kendimi, uçağın pervanelerinin ritmine ve içimizde yaşayan hâtıraların o garip tesirine bırakıyorum. Hâtıralar, deniz altında bulunan otlar gibi hareket ediyorlar, birbirlerine temas ettikçe başka bir istikamet alıyorlar.

New-York sağlam (ve oturaklı) bir şehir değildir. O boylu boyunca uzanan bir şehir değildir. New-York ayakta dimdik duran bir şehirdir, buna sebepte, (New-York'u mahveden) rakkamların âdeta birer karınca yuvasına döndürdüğü gökdelenler değildir. Ayakta duran bir şehirden bahsediyorum, çünkü, eğer bu şehir yere uzanmış bir halde dursaydı istirahat edecek ve düşünceye dalacaktı, eğer bu şehir uzanıp yatsaydı uyuyacak ve rüya görecek, halbuki bu şehir ne düşünmek, ne de rüya görmek istemiyor, fakat, annesinin, birisi kendisine alkol veren, diğeri de süt veren iki memesi arasında ayakta ikiye bölünmek istiyor. Bu şehir, yorgunluğun tesiriyle ve içki içen kimselerin hissedilmez bir şekilde sallanışı ile ve kaideleri hareketsiz olan, fakat, en üst katları dalgalanarak hafifçe sarsılan gökdelenlerin o hissedilmez sallanışı ile, ayakta durmak, unutmak (ama neyi?), kendi kendisini unutmak, yorulmak, biy-tap düşmek, kaçıp kurtulmak istiyor, evet, bu şehir, insanın kendi kendisine sorduğu, size sorulmasından korktuğunuz ve bunun için de devamlı bir şekilde başkalarına sorduğunuz sorulardan kurtulmak istiyor.

Bu şehirde, zifiri bir karanlık, ve derin muntakalardaki ejderler insanın bütün varlığını kaplamıştır. İnsan bu derin muntakalara inemez, fakat, bu şehrin simsiyah gecesi, insana oldukça dehşet veren sefirleri, şairlerin aracılığı ile, bazan baştan savmağa imkân verir. Bu sefirler sizi güç bir duruma sokarlar. Onlar sizi hem çekerler, hem de iterler. Onların dillerini anlamaya çalışırsınız, ve anlamayınca da şairlerden onların dilini tercüme etmelerini istersiniz. Ne yazık ki, şairler de onların dilini sizden fazla anlamazlar ve, bu sefirlerin mütevazî hizmetkârları olmakla, sizi tâciz ve rahatsız eden, ve bir sendikaya üye yapmayı tercih edeceğiniz ve ismi var cismi yok kabilinden olan bu ferdîyetçi taslaklarına aracılık yapmakla yetinirler.

New-York *sırdan* nefret eder. Bu şehir başkalarının sırrı üzerine eğilir. Bu şehir, iyimserlik metodu vasıtasıyla defettiği cansıkıntısını hiçte kendisine maletmez.

New-York, açık, hem de ardına kadar açık bir şehirdir. Orada kollar herkese açıktır, çehreler açıktır, kalbler açıktır, orada, sokaklar da kapılar da, pencereler de açıktır. Bu vaziyet, ziyaretçide fizyolojik bir refah duygusu yaratır ve fikirlerin olgunlaşamadıkları, sararmış ve ölgün yapraklar gibi kasırga hâlinde döndükleri bir hava cereyanı doğurur (1).

Tekrar ediyorum. Bu şehirde ne bekiemek, ne de bekletmek istemezsiniz. New-York'ta herkes randevularına erken gelir. Bu şehirde, gelenek te, yenilik

(1) New York'ta ağaç yoktur. Çünkü, ağaçların rüya görüyormuş gibi şüpheli bir tavırları vardır.

te sizi tiksindirir. Daha ziyade, *bir an süren bir geleneği* kendinize ideal yapardınız. Yenilik ancak bir müddet için okulda mevcuttur. Fakat, okuldan çıkıldığı dakikadan itibaren, yenilik artık mevcut değildir. Yeniliği tasnif edersiniz, ona bir etiket yapıştırırsınız, ve bir sanatkârın bir şey hakkında tecrübeler yapmasını kabul etmediğinizden, onun aynı şeyi tekrar etmesini istersiniz ve sizi bıktırdığı vakit te onun yerini siz alırsınız ve siz tekrar edersiniz. Bu suretle bu tufeylileri öldürürsünüz.

Modern Sanat müzesinde, unutulmaz bir manzara gördüm (2). Çocuklara mahsus çok temiz bir evde elli tane küçük kız, üstleri fırçalarla, mürekkeplerle, boya tüpleri ile ve zamklı sulu boya ile dolu masalar üzerinde resim yapıyor. Bu küçük kızlar, dillerini çıkarmış ve bakışları mütereddit ve gagaları ile bir çingırağı çalan mârifetli hayvanlar gibi, başka tarafa bakarak ve dillerini çıkararak resim yapıyorlar. Mürebbiyeleri de, abstre sanatın bu genç yaratıcılarına gözkulak oluyorlar ve resmettikleri şey enkaza bir şeyi temsil ederse (yani bir şeye benzerse) ve tehlikeli bir şekilde realizme doğru kayarsa, onların ellerine bir şamar indiriyorlar. Anneler bu eve kabul edilmiyorlar (halbuki, Picasso resminde annelere yer vermişti.) Salonlarda, Rousseau'nun, Matisse'in, Picasso'nun, Braque'ın, Bonnard'ın, Vuillard'ın şaheserleri yanına genç ressamlarımızın kirli bezlerini, bizim Rotonde'da ve Dôme'da dokunan eski bezlerimiz üzerine yapılmış mürekkep ve şarap lekelerimizi asıyorlar. Zira, New-York, derisi pencerelemler ve mukaddes emanetlerle benek benek olmuş uzun boylu bir zürafeden farksızdır.

Cüretin, mutlaka pervasızlığın vasıflarını taşımadığını (ve bunun icabetmediğini), bu cüretin bir isyan zihniyetinden başka bir şey olmadığını, bu cüreti şimdi tekzip etmemiz lâzımgeldiğini ve gençliği, bir gerileme sandığı yeni cüretler vasıtasıyla yolundan da döndürmek lâzımgeldiğini, sağ tarafında bazı notlar alan bu gençlere nasıl anlatmalı?

Çehresi sakala benziyen ince ve uzun kıllarla kaplı olan ve yarı uyur yarı uyanık bir vaziyette bulunan sağumdaki hanıma bakıyorum. *Life Magazine* dergisi dizleri üzerinde açık duruyor. Bana öyle geliyor ki, bu dergi, Amerika'nın tirajı en fazla olan dergilerinden biridir. Ben de, şu anda, gözlerimi kapıyarak orada geçirdiğim günü ve pazar gecesini tekrar görüyorum. *Life Magazine* dergisi eksantrik fotoğraflarımı çekmeyi benden rica etmişti. Ne yaşımın, ne de şairlik durumumun (yani işçi oluşumun) eksantrik fotoğraflarımı çekirtmeme müsaade etmediğimi söylediğim zaman gazeteciler bana cevap olarak bunun bir âdet olduğunu ve okuyucularının ancak böyle fotoğraflarla ilgilendiklerini söylediler. New-York'un misafiri olduğum için, onların arzusuna boyun eğdim ve hem onları tatmin etmeğe, hem de haysiyetimi ve şerefimi ancak kabul ettiğim nisbet dahilinde ihlâl etmeğe elverişli birkaç poz onlara telkin ettim.

Öğleden sonra, saat üçten yediye kadar çalıştık. Yemeği Jacques Maritain ile birlikte yedim. Ondan sonra, saat onbirden sabahın beşine kadar tekrar çalıştık. Saat ikiye doğru çalışmaya ara verdik. Sandviçlerimizi yedik

(2) Bu müze Monroë Weeler sayesinde bir intizam ve güzellik nümunesidir. Burada, diğer hârikalar arasında, Rousseau'nun Bohémienne endormie (Uyuyan Çingene Kızı) adlı tablosu, ve Picasso'nun Guernica'sı bulunuyor. Picasso'nun bu eseri, yeni bir İspanya'da yerini almayı bekliyor.

ve ginger ale'mizi içtik. İşte, *Life* gazetecileri, şu hayret verici şeyi bana o vakit söylediler: "Massachusetts'lerin en uzak bir yerinde, bir berber dükkânında, *Life Magazine*'e bakmakta olan bir insan, bu fotoğraflardan ne anlıyabilecektir? Bu fotoğrafların onu hayal kırıklığına uğratacağından korkmuyor musunuz? — Fakat, bu tuhafıklar benden gelmiyor, diye cevap verdim, bunlar sizden geliyor." Onlar, ancak bu nevi fotoğrafların makbul olduğunu kesin olarak biliyorlardı, bunun için, benim sözlerim onları üzüyordu. Bunun üzerine, izah edilmesi imkânsız olan şeyin ne tarzda izah edilebildiğini bana sormak suretiyle, mevzuumuza ait ciddi bir problem ortaya attılar. Çektikleri fotoğrafların çok normal olduklarını, fotoğraf makinesinin kendilerine bir oyun oynadığını söylememelerini, bu hiyleden dolayı özür dilemelerini, makinelerin insan gibi tehlikeli bir hale geldiklerini yazmalarını onlara telkin ettim. Onlara, Rolleiflex (3) için bir reklâm ilâve ediniz, dedim. Meselâ, Rolleiflex düşünüyor, diye yazınız.

Bu fıkra, Amerikan acayıplığı hususunda tipik bir örnektir. Sizin memleketinizde insan, cüretle ve cüret korkusu ile, devamlı bir şekilde burun buruna gelir. O derecede ki, tiyatrolarınızda, ihtirasın hastalıklı olması, tedavi edilebilmesi, veya aksi takdirde, en sonunda cezalandırılması icabeder. İhtirasın, kendisini bir mazaret ile birlikte göstermesi icabeder. İhtirasın, deliliğin veya alkolün tahri ettiği bir düzensizlikten doğması icabeder. Muhayyeleye, filmlerde, rüyanın hesabına yer vermek lâzımdır. Eğer, bir insan, filmin başında uyuklarsa ve filmin sonunda uyanırsa, sinema sanatkarı kendisini mevzua gelişigüzel bırakabilir.

Eğer, size birtakım mazeretler lâzımsa, nasıl suçlu olabilirsiniz? Kendinizi suçlu olarak kabul eder misiniz hiç? Size göre ar ve hayaya dokunan, aşkı ve rüyayı yâni, size musallat olan ve dehşet veren bu iki şeyi temsil eden bir mobilyadan ibaret acayip *yatak* psikozuna bağlı bulunan sansürünüz, benim *Korkunç Anababalar* filmimde oğul ile anne arasında geçen sahneden dolayı beni ayıpladığı vakit, — siz ki asil bir milletsiniz — bu sefil düşünceden utanmıyor musunuz, ve hangi içe tepmenin (röfulmanın) zarafeti ve masumiyeti bu kadar kötü tefsir etmeğe sizi mecbur ettiğini hissetmiyor musunuz?

Van Gogh'u tanımlıyorsunuz ve ben bu hareketinizi doğru buluyorum.

Fakat, Van Gogh, sefalet içinde ölen sanatkarın tipik bir örneği değil midir? New-York'un en çok küçümsediği şey budur.

Bu hususta siz de bütün dünyayı taklidediyorsunuz, zira, eğer Jeanne d'Arc yakılmasaydı, o bir kahraman olmazdı ve onun filmi çevrilemezdi (4).

"Siz" diye yazıyorum ama, ey Amerikan milleti, ben sizden bahsetmiyorum. Ben, para sahibi oldukları halde tehlikeyi göze almaktan korkanlardan, yalnız, tehlikeyi göze almak ancak zamanla yani pek geç gelir getirdiği için böyle bir durumda gülünç bir mevkie düşenlerden bahsediyorum. Para âleminde ve süratli randımandan bahsediyorum, demir perde kadar insanfıssız olan altın perdesinden, Amerika'yı Amerika'dan, Amerika'yı Avrupa'dan ayıran altın perdesinden bahsediyorum.

(3) Bir fotoğraf makinesinin adı (Çeviren).

(4) Size kısaca hatırlatayım ki, boks dâhisi ve dünya şampiyonu Al Brown gimdi tek başına ve unutulmuş bir halde Harlem'de sürünüyor.

New-York halkı, dünyada mevcut olabilecek en iyi halktır. New-York halkının çok itinalı bir nezaket gösterdiğini, dikkatli davrandığını, taşkın bir heyecana kapıldığını, (eserde veya filmde) bir maksat ve gaye aramadığını sadece hoşuna giden sanatkârları alkışladığını gördüm. Fakat, sinema prodüktörü bu halkı küçümsüyor. Bu seyircilerin yüksek eserleri anlamaktan âciz olduklarını bildiriyor ve onlara aşağı eserleri takdim etmenin zaruri olduğuna inanıyor. Eğer, halka gösterdiği eser yüksek bir eserse, sinema prodüktörü bu eseri yer yer keser, düzeltir, bozar, bayağulaştırır, ve bu eseri, kendi ölçüsüne göre hüküm verdiği fakat hakikatte mevcut olmayan bir seyirci seviyesine indirmeğe çalışır. Seyirci elbette bazan aldanır. Orada seyirciyi uzun zaman danberi aldatıyorlar ve seyirci bu hususta mâzurdur. Seyirciyi terbiye etmeğe çalışmıyorlar. Fakat, içgüdülerinden doğan yerinde bir sezisiz hareket eden bu seyircilerin bâzan aldanmadıkları ve sinema prodüktörünün yaptığı büyük kötülüğün gayet pahalıya malolduğu da görülüyor.

Hollywood'da, bitip tükenmiyen münakaşalardan sonra ve film için müzik bestelenmekten nefret etmesine rağmen Strawinsky, Mr. G... ile bir anlaşmaya varmak üzere idi.— Mr. G..., müziği düzeltene de para verilmesi icabettiğini söyledi. Strawinsky: — Hangi düzelticiye? diye sorar. — M. G...: — Sizin müziğinizi düzeltecek olan adama, diye cevap verir.

Bu her şeyi düzeltmek alışkanlığı sizin metodunuzdur. Size göre, bir eser, hiçbir suretle olduğu gibi kalmamalıdır. Hollywood bu hâdisenin kaynağıdır. Sinema sanatkârlarından —teknisyenlerden ve artistlerden ibaret bir aristokrasinin renksiz kanı bu hâdiseyi çok iyi izah ediyor — bu sanatkârların kurduğu kırallık artık dışla temas etmiyor ve bunların soyu tükeniyor.

Kanı gittikçe renksiz bir hale gelen bu aristokrasi gayet esrarlı bir hayranlıkla çevrilen fertleri saf dışında bırakıyor. Greta Garbo ile Charles Chaplin, bu empyalist zümrenin takdire değer iki kurbanıdır.

Amerikalılar, insanlık meziyeti tehlikededir. Ne iseniz o olunuz. Çocukluğunu muhafaza eden bir millet olunuz. Genç ve namuslu bir millet olunuz. İçinde usare dolaşan bir millet olunuz. Bir neticeye varın. Başkalarını daha az ve kendinizi daha fazla sorguya çekiniz. Dostlarınıza güveniniz. Birbirine hiçbir şey söylemeden içki içilen o rastgele buluşmalarla yetinmeyiniz. Boşuna hareketlerle kendinizi avutmayınız. Radyonun ve televizyonun öldürücü serabına kendinizi kaptırmayınız. Televizyon, aklın, yumuşak ve önceden hazmedilmiş bir gıdayı artık çiğnememesine ve oburca yemesine yardım eder. Halbuki, aklın sağlam dişleri vardır. Hâdiseleri bu kuvvetli dişlerle çiğneyiniz. Bu sağlam dişlerin, sadece yıldızların tebessümünün bir süsü olmasına müsaade etmeyiniz.

Bana cevap vereceğinizi çok iyi biliyorum: "Siz ihtiyar Avrupa'ya mensup bir insansınız, bize ne karışıyorsunuz?" Kendime tavsiyede bulunulmasını hak ettiğim halde, bizzat tavsiyede bulunmamın gülünç bir şey olduğunu çok iyi biliyorum. Kendi kusurlarımızı, sizinkilerden daha iyi tanıyorum. Fakat, doğuma ve sürprizlere imkân veren bir düzensizlik ve horozumuzun ayaklarını içine saptığı bir gübre yığını bizim memleketimizde hâlâ mevcuttur, fakat, bu gübre yığını bir süprüntü yığını ile karıştırmamak lâzımdır, bu uğursuz hataya düştüğü için hükümetimiz kendisini hemen her zaman suçlu görmüştür.

Bizim bir kümeşte oturduğumuzu, sizin de bir banyo odasında oturdu-

nuzu bilmiyor değilim. Fakat, kümeşte oturan bir kimsenin bir banyo odasına gitmesi, bir banyo odasında oturanın da bir kümeşe girmesi hoş bir şey olmaz mı, ha, ne dersiniz? İşte, size bir mübadele kaidesi. Ben ki eski Fransız kümesine mensup bir insanım, ben ki, bir şeyi elleri ile imal eden ve bunu kolunun altına sıkıştırarak sizin sehrinize götüren bir el işçisiyim, benim çok arzu ettiğim şey işte böyle bir mübadele yapmaktır.

Sizin de ihtisaslaşmaktan bir parça vazgeçmeniz ve o mütehassıslar elinden çıkan reçetelerinizi bize öğretmeniz lâzımgelmez mi ha, ne dersiniz? Makinelerinizi insanlaştıırıp insanlaştııramıyacağımızı anlamak için onları bir müddet bize emanet etmeniz, makinelerinizin imtiyazlarını azaltmak suretiyle sizin de insanlaşmanız, kısaca, hep birlikte elele vererek, yalancı ahlâklara ve kötü itiyatlara karşı ayaklanmamız için, bizim ferdiyetçiliğimizi yumuşmanız (yani, munis bir hale getirmeniz), ve kendi ferdiyetçiliğinizi de teşvik etmeniz zarurî değil midir?

Richard Wright, birkaç gün önce Fransızlarla konuştu, onlara söylediği sözler hiçbir kimsenin dinlemekten hoşlanmıyacağı şeylerdir. İncil'de boşboğaz ve gevece bir adaman bahsedildiğini ve zenci milletin bu adama çok değer verdiğini biliyorum. Louis Armstrong yüksekten atıp tuttuğu vakit, gevezeliği, perde perde yükselerek bir meleğin feryadı haline geliyor. Bu haykırışın mânası nedir? Bunun mânası, size sövlemeğe çalıştığım şeydir. Bu mânâ benim New-York'a yaptığım ziyaretten çıkan neticedir. Bu haykırış, endişeve aşk feryadıdır.

Benim sözlerimde belki de, bir nevi bencil bir korku ile bir nevi muhafazakârlık içgüdüğü vardır. Çünkü biz Fransızların kaderi sizin kaderinize bağlıdır, eğer sizi tehdit eden değerler galip gelirse, sizinle beraber mahvolduk demektir.

Amerikalılar, ne günah çıkaran papazlar, ne de akıl hastalıkları müte-hassısları, vicdanlarımızın feraha kavuşmasına kâfi gelmezler. Tövbe eden, sonra tekrar günah işliyen ve tekrar tövbe eden bir kimse ile, akıl hastalıkları doktorunun önünde içini boşaltan, içinin boşaldığına emin olan ve sonra tekrar içi komplekslerle dolan ve tekrar içini boşaltmağa giden bir kimse, kendilerini kovan bir dünyaya varlıklarını zorla kabul ettirirler.

Ne günah çıkartmanın, ne de psikanalizin bir yardım telâkki edilmesi icabeder. Papazlarla ruh doktorlarından yardım beklemek, onlara hakaret etmek ve zamanlarını kaybettirmek demektir. Kendilerini sırf tedavi etmek için tedavi edenlere ve şifa bulmak istemiyenlere acırım, bu şekilde hareket eden insanlar sayılamıyacak kadar çoktur.

Sizin istatistiklerinize fazla inanmam. İçinizden bir kişi olsun, seçimden bir gün önce, başkan Truman'ı tekrar seçilmiş olarak göreceğini ümit ediyor muydu? Kinsey raporunu hazırlıyan müfettişler de biçare insanları tedavi eden ruh doktorları değil midirler, o ruh doktorları ki, New-York'ta, Chicago'da, San-Francisco'da bir cinayet meydana çıktığı vakit, binlerce insanın kendi kendilerini bu cinayetle itham etmesi gibi, hepimiz, onların karşısında derdinizi anlatabilirsiniz, kendinizi fazlasiyle övebilirsiniz, bir şeyler uydurabilirsiniz, kendi kendiniz hakkında aslı astarı olmıyan kötülüklerle donatılmış hür bir benlik icat edebilirsiniz.

Amerikalılar,

Şunu kabul ediniz ki, fazlalık ruhu hafifletir. Lüks, konforla karıştırılmaması lâzımgelen bir vasıftır. Siz konfora sahipsiniz. Fakat, lüksten mahrumsunuz. Paranın lükste rol oynadığını sakın bana söylemeyiniz. Benim methini yaptığım lüksün para ile hiçbir münasebeti yoktur. Bu lüks satın alınmaz. Bu lüks, konforsuzluktan korkmuşların mükâfatıdır. Bu lüks bizi, kendi kendimizle karşı karşıya bulundurur. Bu lüks, ruhun gıdasıdır. Bu lüks, genç bir adamın, sabahleyin, en küçük bir üzüntü ve sıkıntı hissetmeden, derin bir ke-yifsizlik içinde uyanmasını temin eder.

Amerikalılar,

Şimdi size minnettarlığımı ifade etmem icabeder. New-York beni bir misafirden daha iyi bir şekilde dostça karşıladı (5). Şehre ayak bastığım dakikada, gökdelenlerin birer tül gibi asıldıkları ve içlerinden bal renginde bir ışığın aktığı arı kovanları gibi yükseldikleri havanın (ve göğün) o hafifliğini hissettim. Tekrar ediyorum, New-York'ta herşey ardına kadar açıktır. Bunun sebebinin, New-York'un ıztırap çekmemiş olmasından ileri geldiğini (bu bir nezaket cümlesidir) bana söylemeyiniz. ıztırap hiçbir insanı aslâ güzelleştirmemiştir. ıztırap Fransız'ları da güzelleştirmemiştir. ve yaramız ancak çirkin olduğu için kabuk bağlayacaktır. Hayır, hiç de böyle değil, sizin lütüfkârlığınız bir kaynaktan akar gibi akıyor. En çeşitli çevrelerle yaptığım temaslarda; herhangi bir kimsenin başka bir insanı çektiğini hiç işitmedim. New-York'ta çekiştirme diye bir şey mevcut değildir, mevcut olsa bile, kendisini bir temaşa mevzuu hâlinde göstermez.

New-York'ta gündüz ışığı bir deniz memleketini andırır. Rüzgâr, kar, güneş, ve mavi gök orada büyük bir süratle birbirini takibederler. İnsan orada soğuktan veya sıcaktan çatlar. Broadway geceleyin, mücevherler takınmış ve asabi tiklerle ürperen bir kadına benzer. Sizin sokağınız sarı renkli tak-silerle tıklım tıklım doludur, bunlar, elektrikle bir taç gibi donatılmışlardır ve birbirleriyle içiçe geçecek şekilde birbirlerini takibederler ve yerden yükselen buğularla bir buhurdan çıkan tütsülerle sarılmış bir alay hâlinde ağır ağır ilirlerler. Geçen akşam, *l'Aigle à deux têtes* adlı filmimi takdim edeceğim sine-maya kadar yalpa vurarak ve adımlarımı santimetre hesabıyla atarak yürürken şehrinizin gece manzarasını seyrediyordum. Sokakta engellerin birbiri üstüne yığılmasını temenni ediyordum. Bana surat asmakta çok haklı idiniz. Çünkü, İngiltere'de adapte edilen, Amerika'da değiştirilen, süratle ve kötü bir şekilde monte edilen ve çıkarılan parçaların hakikatte bir piyesi kısaltmaktan ziyade uzattığını bilmiyen sanatkarlar tarafından vaziyete uygun bir biçim vermek maksadiyle bazı parçaları çıkarılan bu piyes, New-York'ta büyük bir başarı-sızlığa uğramıştı (6).

(5) Daha sonra Paris'te, Paul H. Buck'tan bir telgraf alıyorum. Bu telgrafta Paul H. Buck Harvard Üniversitesinde 1949 dan 1950 ye kadar Fransızca öğretmenliği yapmamı istiyordu.

(6) Gazetecileriniz beni, İki Başlı Kartal adlı piyesimi bahane ederek, hakikatten uzaklaşmakla itham ettikleri sırada, New-York polisi kaybolan iki erkek kardeşi arıyordu. Polis onları, mahzen delikleri ve çocuk kızakları vasıtasıyla artık yalnız geceleri girdikleri o iyice kapatılmış

Mesleğimin beni tesbit etmeğe mecbur ettiği anlatılması güç nüansları ifade edemeyecek kadar İngilizcem fakirdir. Bu itibarla, sahneye çıkmam ve Fransızca konuşmam gerekiyordu. — Jean Pierre Aumont'a benimle beraber sahneye çıkmak ve sözlerimi tercüme etmek lütfunda bulunmasını rica ettim. İlk dakikadan itibaren artık en küçük bir sıkıntı bile hissetmiyordum. Salon beni sürüklüyor ve kendimden geçecek derecede heyecanlandırıyordu. Salondakiler söyliyeceğim cümleleri öyle büyük bir teccüssle keşfediyorlardı ki, alkışlar tercümanı lüzumsuz bir hale getiriyordu. Bazan, Jean Pierre'den sözlerimi tercüme etmesini istiyordum. O bana: "Lüzum yok" diye cevap veriyordu. O vakit, salonda bulunanlar gülüyorlardı. Bir Amerika'lı erkek şöyle bağıriyordu: "Evet, evet, tercüme ediniz!" Bunun üzerine, bir Fransız kadını koltuğundan kalkarak, söylediklerimi tercüme ediyordu. Salonda öyle bir hava vardı ki, seçkin seyircilerin çekingen davrandıkları ve kendileri ile alay edilmesinden korktukları Fransa'da bu havanın her zaman görülmesi temenni edilebilir.

Eğer, New-York sizi iyi karşılarsa, artık size öz evladı gibi muamele eder. Ben de, bundan böyle, yalnız nezaketle (hem de kelimenin hakiki mânasında bir nezaketle), yardımlarla, bana hizmette bulunmak için çırpınan insanlarla, âni dostluklarla, dikkatli bir teccüssle, ve şefkatli bir saygı ile karşılaştım. Hediyelerle çiçeklerle odamı dolduruyorlardı. Hiçbir yerde cüzdanımı çıkarmağa muvaffak olamıyordum, Amerika'lıları yemek masama davet ettiğim zaman da, metrdoteller uzattığım hesap puslalarını yırtıyorlardı ve para vermeme mâni oluyorlardı.

Bu filmim, *la Belle et la Bête* adlı filmim kadar başarı kazanmadı. *New York Times*'in münekkidi bu filmi anlamadığını ve bu husustaki fikrimizi izah etmem gerektiğini yazınca, bu gazeteye bir sürü mektup geldi, bu mektupların hepsi de, tenkid sanatının anlamaktan ibaret olduğunu ve bir misafire böyle yakışıksız muamele etmenin kabul edilmesine imkân olmadığını bildiriyorlardı. New-York'ta gazeteler, bu nevi mektupları neşrederler ve resmî münekkitleri güç bir duruma sokmaktan korkmazlar.

L'Aigle adlı filmimin anlaşılmasındaki sebebin nereden geldiğini çabuk anladım. New-York'un etikete taptığını daha önce söyledim. Amerika'lılar bana acaplık etiketini yapıştırmışlardı. *Le Sang d'un Poète* adlı filmim, New-York'ta on senedenberi gösteriliyor. *La Belle et la Bête* adlı filmimde, Amerikan seyircileri, eski filmimin acaplığını çok daha kabule değer bir şekil altında tekrar buluyorlar. Bu itibarla, bu seyircilerin bu filmden hoşlanması tabii bir şeydir. *L'Aigle* filmi ise, benim uydurduğum ve anlattığım bir hikâye olduğu için onun hakkında hüküm veren Amerika'lılar, onda hakikatte bulunmayan gizli mânalar arıyorlar, bundan dolayı bu film onları bir bilmeden daha fazla hayal kırıklığına uğratiyor. Bu film, onlar için, tatsız bir bilmece haline geliyor.

Otelde, *Le Sang d'un Poète* filmimi bana çeşitli şekillerde tefsir ettiler. Ondokuz sene önce çevrilen bu film, Amerikan sinema sanatkâr-

evlerinde ölü olarak buldu. Birisi ihtiyarlıktan ölmüştü. Diğeri, evindeki mahzen deliklerinden birisinin kurbanı olmuştu. Binanın her katını birbiri üzerine konmuş otomobillerle, çöp kutularıyla ve binlerce tubaf eşya ile tika basa doldurmuşlardı.

ları arasında klâsik bir film hâline gelmiştir. Bu filmi tahlil ettiler, psikanalizini yaptılar, bir doktor gibi her yanını yokladılar ve dinlediler, bütün dikiş yerlerini evirip çevirdiler. Bu filmi anlamıyorlar, fakat bu film, spiritizmacıların ellerini kendisine çeken ve onların sorguya çektikleri bir masadır. Profesör Wolff'in bu film hakkında yaptığı inceleme, onun büyük çapta bir hatâyâ — fakat, teferruatı tehlikeye düşürmeyen bir hatâyâ düşmesine rağmen, bana en aydınlatıcı bir inceleme gibi görünüyor. Gerçekten, bu profesör, benim *Opium* adlı kitabıma dayanarak, filmin konusunu meydana getiren gizli tertip ve hiyleyi düzenliyen vasıtasız tedâileri bu afyona mal ediyor. Halbuki, bu ritim, bana has bir ritimdir, bu ritim, âdeta aklımın bir nevi çalışma ve gülünç bir hareketidir, tıbbî bir ilâç olarak ve en küçük bir sarhoşluk eseri göstermeden yuttuğum afyonun, bir eser yazmağa karar vermez kendimi bütün vücudumla ve bütün ruhumla terkettiğim tedâilerin cmeydana gelmesini ve bunların parçalanmasını kolaylaştırması mümkün olmakla beraber, bu madde, artık ilâç kullanmadığım uzun senelerdenberi sadık kaldığım, — hattâ bu göze batacak şekilde vazıh olarak görülmediği vakit bile, sadık kaldığım —, bir mekanizmadan katiyen sorumlu değildir.

Bana, *Sang d'un Poète*'den bahsettikçe "sürrealist" terimini kullanıyorlar. Bu terim, belki de elverişli bir terimdir, fakat yanlışdır. O devirde sürrealizm mevcut değildi, yahut da eskidenberi mevcuttu da buna bir ad verilmişti.

Bunuel'in *L'Age d'Or* adlı filmi ile benim *Sang filmimin* çevrilmesi aynı zamanda başlamıştı, Bunuel'in filmi bir tarafta çevrilirken, ben de diğer tarafta kendi filmimi çeviriyordum. İkimiz de filmlerimizi ancak bitirdikten sonra gördük. *L'Age d'Or* filminden daha önce çevrilen *le Chien Andalou* filmi ise ancak daha sonra görebildim. Bu itibarla, Bunuel'in tesirlerini benim filmimde aramak bir hatâdır. Birbirine benzeyen dalgaların bazı ruhlar tarafından aynı devirde kaydedildiklerini ve yazıldıkları devirde birbirine oldukça şiddetli bir şekilde muhalif olan, fakat, zamanın gerilemesi ile birbirine akraba görünen eserler arasında tehlikeli bir surette meydana gelen yanılmayı bu dalgaların mâzur gösterdiklerini anlatmak mühim ve zarurî bir şeydir.

Amerikan tenkidçileri, şuur ile gayrişuur arasında derin bir birleşmeye insanın bir zemin teşkil edebileceğini güç tasavvur ediyorlar. Fakat, gayrişuur hakkında bir kitabın ve *l'Île de Pâques* hakkında bir kitabın müellifi olan profesör Wolf, aksine, bize mahsus olan bu dünyanın içinde, yani, ne uyku halini ne de uyanıklık halini göstermeyen ve insanı büyüleyecek şekilde türlü mânalar ifade eden ücübelerle dolu bulunan o dünyamızda hayret verici bir hafiflik ve çeviklikle hareket ediyor. Bu profesör, sembolleri, — yani, seyircilere emniyet ve sükûn veren ve onların, hiçbir izaha muhtaç olmamak gibi bir imtiyaza sahip olan teşebbüslere bir izah şekli bulmalarına imkân veren o sembolleri aslâ araştırmıyor. Bu profesör, bazı cinsiyet bilmececelerinin sırrını aslâ çözmeğe çalışmıyor. Hattâ o, benim basarı lisanımı tercüme eden diğer müelliflerin aksine olarak, filmimin bu açıdan bakmak

suretiyle tahlil edilemeyeceğine, çünkü bu filmin konusunun cinsiyete dayanmadığına, buz gibi soğuk ve metafizik olduğuna dikkati çekiyor (7).

Zaten, 1949 yılında, Amerikan sinemalarının, programı sadeleştirmek için, şüphesiz bu filmin hiçbir şey anlatmak istemediği ve bir "digest"ten farksız olması sebebiyle programda hiçbir değişiklik yapmayacağı fikrinde oldukları için parçaladıkları, benim bile iyice anlayamadığım bir filmi, iyi anlamıyor diye herhangi bir kimseye sitemde bulunabilir miyim? Halbuki, bu film benim için çoğu zaman bir muammâ olarak kaldığı gibi, hareketlerimizin büyük bir kısmı da aynı şekilde bana birer muammâ gibi görünüyor. Fakat, hareketlerimiz (veya fiillerimiz) ne gevşetebildiğimiz, ne de kısaltabildiğimiz kırmızı bir iple birbirlerine bağlıdır. Ama işte Üniversiteli genç kızlar, artık buna benzer filmler çevirmediğim için bana sitemde bulunuyorlar, benim de bunun sebebini onlara şu şekilde izah etmem lâzım geliyor: 1 — Sinamacılığın bir sanayi haline gelmesi ve filmlerin pahalıya mal olması hem gençliğin hem de benim, bu günah çıkartma vasıtasından faydalanmamıza mani oluyor. 2 — Başlangıçta gülünç bulunan bu nevi film artık mukaddes bir kitap değerini kazanmıştır, bu itibarla, tekrar böyle bir film çevirmek, yeni şansların peşinden koşacak yerde, bir tek şansın faydalanmak olur ve bu filmi, görülmesi daha imkânsız bir cüret ihtiva eden teşebbüsler dolayısıyla seven — çünkü, bu gözle görülmeyen cüret, cüretin görünür bir şekilde (ve gösteriş yaparcasına) ilân edildiği bir devri tekzip etmeğe çalışıyor — seyircileri şaşırtmak olur.

Ey New-York'lular ve Paris'liler, eğer siz benim uyanık ruhuma sahip değilseniz, ve, kırk senedenberi ruhumun, ip cambazlarının vücudu kadar iyi teşekkül etmesine çalışıyorum diye bana bir ip cambazı muamelesi yapıyorsanız, bu benim kabahatim mi? Benim ismimi gayet iyi ve eserlerimi gayet az tanıdığınız için de kendi kendimi tebrik ediyorum, çünkü, aksi takdirde, eserlerimi iyi tanımanız, sizi, uyurgezerlerin dolıştıkları ve sizde bir serap tesiri yapabilecek olan bundan dolayı da beni affetmeyeceğiniz yollara sürüklerdi.

Amerikalılar,

Avrupa'nın artık anlamadığı şeyi sizin anlayabilmeniz için kıl kadar bir şey lâzımdır. Her şey sizi bunu anlamanıza elverişli bir hale getiriyor, New-York'a yaptığım ziyarette, sizin, pirinç hamurundan yapılmış bir kâğıttan ibaret olan bu (gayet ince) duvarın önünde enine boyuna yürüdüğünüzü bana ispat ediyor. Mücizenin meydana gelmesi için muammâlara karşı duyduğunuz açlığın sizi, bu çok ince ve çok ehemmiyetsiz duvarı delmeğe sevketmesi için size pek az bir şey lâzımdır.

Bu takdirde artık, birtakım sorular sormazdınız ve kendi kendinize: Demek buymuş, ha! derdiniz ve gülerdiniz — ve bu gülüş eski dünyayı hayrette bırakırdı, atom bombası da, bu çocukça gülüşün yanında, çocukça bir şey görünürdü.

Nietzsche bu hususu şöyle ifade etmiştir: Dünyanın yüzünü değiştiren fikirler güvercin ayakları ile gelirler. Patlayıcı bir madde ne kadar müthiş olursa olsun, bizim, kalbin içinde patlayan sinsi bombalarımıza nisbetle pek küçük bir şeydir. Şeytan ile mukavele yapmağa yanaşmadıkları ve insanları aldatan rakamlara iştirak etmek istedikleri için, — evet, rakamlar insanları alda-

(7) Halbuki, Fransa'da filmin ancak cinsiyete hitabeden tarafına ehemmiyet veriliyor.

tır, çünkü, iki kere iki dört etmez, şairlere göre iki kere ikinin beş etmesi hususunda hiçbir şikâyetle bulunmadan, Rothschild'in hususî bir alâmeti olan iki kere ikinin yirmi iki etmesi meselesi üzerinde düşünmeyi iş adamlarına bırakıyorum — zulmedilen doğu ırklarını bir örnek olarak alınız.

Amerikalılar,

Siz hakikî dünyaya hafifçe dokunarak geçiyorsunuz. Tarikatleriniz, gizli ve kanuna aykırı dinleriniz, fantomalarınız, hırsızlarınız, acılarınız, endişeleriniz, cinayetleriniz, kısacası, güzel dansları ile meşhur olan Harlem'e karşı duyduğunuz müthiş korkuya kadar her şeyiniz, arzunuz hakkında bana bilgi veriyor. Siz işe bu arzunuzdan utanıyorsunuz. Ve onu gizliyorsunuz. Bir yandan da, sizi gizlice besliyen müphem ve karışık tiyatro temsillerinden bu arzunuzun korkusunu almağa gidiyorsunuz.

Amerikalılar, Tennessee Williams tarafından yazılan *A Street Car named Desire* piyesinin temsilinin sonunda, mahcup ve arzusunu tamamiyle tatmin etmiş bir halde yerlerinizi terkettiğinizi gördüm, çünkü, sizi hissettirmeden gözümün ucu ile gözettim, bu suretle, karılarınızla kızlarınızı, harikulâde aktör Marlon Brando'nun kolları arasında arkaya devrilmiş bir halde gördüm. Gıdanızı, Picasso'nun büyük günahlarının önünde aradığınızı gördüm. Amerikalılar, maskelerinizi düşürdüğünüzü ve meşhur barlarınızda gramofon plâklarının işletilmesi gibi, bu maskeleri makine vasıtasıyla tekrar tamir ettiğinizi (ve yerlerine) taktığınızı gördüm. Eğer bu otomatizmi kabul ederseniz, öyle bir gün gelecek ki, yemeğinizi bu barlardan birisine sipariş edeceksiniz, bu yemeğin parasını vereceksiniz ve bu yemeği sizin yerinize başka birisi yiyecek, bu suretle, eti çiğnemek mecburiyetinde kalmadan siz de karnınızı doyurmuş olacaksınız. Bu, sizin dünyanızın sonu — aynı zamanda bizim dünyamızın sonu — ve asırların yokluğun içinden çıkardığı dünyanın da sonu olacaktır.

Amerikalılar.

Vazifeniz, hem çok sert, hem de çok yumuşak olan, sizi seven ve sizin de sevdiğiniz eski dünyayı kurtarmaktır. Vazifeniz, insanın meziyetini kurtarmaktır. Vazifeniz, kabul etmek değil, mücadele etmektir. Vazifeniz, (beyaz ırkın) ruhunun beyaz kanını ve damarlarınızda dondurulan kırmızı kanı akıtan birkaç kahramana bütün muazzam kuvvetleriyle yardım etmektir. Vazifeniz, bir zemberekten ibaret olan ve evlerinizin merdivenlerini indirmek suretiyle eğlenceli bir vakit geçirten o oyuncağın tehlikeli soğukluğu ile dünyanın basamaklarından inen canlı ölümü yenmektir.

Bunun için, sarsılmanız, uyanmanız, ve şuurlanmanız lâzımgelcektir. Artık, sanatı vakit geçirmeğe yarıyan bir eğlence vasıtası değil, fakat, ruhânî bir vasıta telekki etmeniz lâzımgelcektir. Sanatkârın önce bulduğuna, sonra da aradığına sizi ikna etmek lâzımgelcektir. Eğer bu safhaya ulaşırsanız, eğer, aşırı derecede hür olmanın boyunduruğunu sarsarsanız can sıkıntısının dışında kalacaksınız ve onun hâzin çehresi ile alay edeceksiniz. Kendi kendinize: Bana dehşet veren, yolumu kapayan ve içimi boşlukla dolduran şey demek bu kasvetli çehreymiş, diyeceksiniz. Bu suretle, can sıkıntısına bir isim vereceksiniz, bir isim verdiğiniz için de o sizin üzerinizde artık tesir yapmıyacaktır.

Sizi muammâlardan ayıran duvarda bir delik açacaksınız, muammâların içine yerleşeceğiniz için de onlar size alışacaklardır, artık korkmayacaksınız, onlarla artık meşgul olmayacaksınız ve sfensle mülâkat yapmak ihtiyacını duymadan bu muammalara kolayca sahip olacaksınız.

Amerikalılar,

Bana bu satırları yazdıran şey, size karşı duyduğum sevgidir. Beni dostça karşılamazdan dolayı size karşı duyduğum minnet hissi beni, bu yazdığım şeylere dikkat etmenizi, bunları dalgınlıkla okumamanızı, bir gazete makalesiyle estet biri tarafından yazılmış bir eserle karıştırmamanızı sizden çok rica etmeğe sevk ediyor. Radyonuz: "Okurken dinlemek için" adını taşıyan bir müzik programını çalarken beni okumanızı rica ediyorum.

Uçak şimal fecirleri arasından geçiyor. Hostes bunu bize haber veriyor. Fakat ben, yazdığım bu satırlardan başımı çevirmiyorum, zira, ümit ettiğim şimal fecri bence, gökteki şimal fecirlerinden daha ehemmiyetlidir.

Amerikalılar,

Sözleri iş kuvvetine (ve değerine) sahip olan Avrupalı birkaç insanı dinleyiniz. Küstahlığımdan dolayı beni ayıplamayınız. Bu küstahlığı ben bilhassa kendi şahsıma karşı yapıyorum, yaptığım ve artık yapmayacağım hatalar için hiçbir mazeret aramıyorum.

Öğündüğüm tek şey, dalgın olmamak, baktığım şeylere hırsla (ve yutarcasına) bakmak ve bunların teferruatını aklımda tutmaktır. Ruha karşı işlenen günah, söylenen sözlerin doğru olmamasıdır. Bu, zekânın hayret verici iyiliği, kötülüğün dayandığı itibari zekâyâ daima galip geldiği halde, ahmakların, zekânın kötülük yapmayı icabettirdiğine, ve iyiliğin budalalıkla aynı mânaya geldiğine inanması gibi, yalanın tesir kudretine inanan modern matbaacılığın yaydığı bir günahdır.

İşte size, öğüt vermekten çekinmeyeceğim tek nokta budur. Bu tek nokta hakkında büyük ve uzun bir tecrübem vardır. Bu tek noktada kötülük bana ulaşamaz, çünkü, şahsın hakkında aldanır ve bana dair, zerre kadar zarar vermeyen bir suret meydana getirir.

Dikkatli olunuz, Amerika'lılar. Yani, öğrencilere has olan dikkatinizden biraz uzaklaşınız, demek istiyorum. Size varlıkların parçalarını gösteren teşebbüslerden ziyade varlıkların derin çizgilerine dikkat ediniz. Hareketlerimiz ancak süreklilik ve onların doğmasına sebep olan safhalarla bir değer kazanırlar. Size ulaşan bazı pek nâdir görüşlerimizin size, bizim sık sık fikir değiştiren insanlar olduğumuzu zannetmesi tabii bir şeydir. Bu, iyi teşkilatlanmış olan mübadelelerin, acemice tercümelerin, eserlerimiz arasında tek tük görüldüğümüz ve aralarında hiçbir münasebet olmadan, bir geminin enkazı gibi, size ulaşmış olan o çorak cansız eserlerin doğurduğu bir hatâdır.

Size deniz yolu ile gelen başlıca eserlerimiz arasında bulunan bu ikinci derecedeki eserleri kabul edebildiğiniz vakit, bu enkaza herhangi bir değer vermeniz, size minnettarlığımızı ve hayretimizi ifade etmemize kâfi gelir.

Bu itibarla, sizden, dikkat etmenizi değil, fakat, milletlerimiz arasındaki gidiş-gelişlerin halledilemez bir mesele olmaktan biraz kurtulması için, yardım etmenizi istiyorum, bizzat dikkat etmenizden ziyade, sizi idare eden insanların dikkatini, kültürün, gümrüklerin ve Kambiyo Ofisinin meydana getirdikleri en-

gele çarpmayan serbest bir yol getirmenin ehemmiyeti üzerine çekmenizi istiyorum.

Fransa, ancak kitaplarımızla ilgilenir, hattâ ,sizin pek takdir etmediğiniz yazarları bile ihtirasla okuyacak derecede ilgilenir, halbuki, New-York'ta bazı kimselerin, bizde daha şimdiden birer alışkanlık hâline gelen son Amerikan modalarından haberleri bile olmadığını biliyorum. Siz de bize aynı şekilde mukabele ediniz. Aradaki engelin büyümesine müsaade etmeyiniz ve benim yaptığım seyahat gibi süratlı bir seyahat ile Fransa'yı sâdece karşıdan koklamakla yetinmeyiniz. Sizde kitap satışı bir buhran geçiriyor. Peki, ya bizdeki kitap satışına ne buyrulur? Bununla beraber, kitaplarımızla şairleriniz tercüme ediyorlar ve Fransa'nın her tarafında elden ele dolaşıyorlar.

Bizim hakiki edebiyatımızın bir oda müziği, masanın altında elden ele geçmeğe elverişli olan gizli bir müzik olduğu bir hakikattir. Sizin aynı mahiyetteki teşebbüslerinizin gelişmek ve gerçekleşmek hususunda dünyanın bütün zorlukları ile karşılaştığı, Amerika'nın hakiki bir yaratmaya imkân verebilecek bir miktar paradan ziyade, büyük bir felâkete sermaye yatırmak için milyarderler bulduğu da bir hakikattir. Güzelliğin, bütün şekilleri altında lânete uğramış bir şey olarak kaldığı ve (memleketinize) kaçak bir eşya olarak girdiği, devamlı olan şeylerin ise, devam etmeyen şeyler gibi kolayca doğmadıkları bir hakikattir. Fakat, siz, Avrupa'nın zarar vermesi muhtemel olan teşebbüslerini tasdik eden ve devam ettiren bir milletsiniz. Kudretiniz sınırsızdır. Bu itibarla, birtakım tecrübelerden ve imtihanlardan geçmeyen yeniliğe karşı dikkatli olmanızı ve yirmi senede meydana getirilmiş olan nefis budalalıklarımızı müzelerinizin duvarlarına astığınıza göre, bizim son zamanlarda yaratılan nefis budalalıklarımızın, Nietzsche'nin asker kıtalarının ve topoların gürültü ve patırtısına zıt olarak ifade ettiği güvercin ayakları ile, Amerika'ya sessizce girivermesine müsaade etmenizi sizden son olarak rica ediyorum.

Amerikalılar,

İlk defa çevrilen filmleri gördüm. İlk fonografları dinledim. Rolland Garros ile havada ilk akrobasi hareketlerini yaptım. O vakittenberi, yapılan ilerlemeler icadın yerini almışlardır, yalnız atom bu hususta bir istisna teşkil eder. Her şey değişiyor. Bir dünya sona ermektedir. Yeni bir dünya başlıyor. Bu dünyanın karanlık mı yoksa aydınlık mı olacağını tâyin etmek sizin elinizdedir. Kaybedilecek bir dakika bile yoktur.

Size soruyorum, o ayakta uyuyan şehrinizin gördüğü kâbus nedir? Bu kâbus, tabii, atom bombasıdır. Atom bombası mevcuttur, siz ise onun mevcut olmamasını istiyorsunuz. Yemek masanızda, atom bombasından, herhangi bir kimseye, onun kabahatlarının anlatılmasından daha az bahsediliyor. Atom bombasının mevcut olmasını mazur gösterecek sebeplere sahip olmanız lâzımgeldiğinden, (atom bombasının tırmandığı bu zirveden), bu modern temayülden, gayrişuûri olarak, cansız düşünceye doğru iniyorsunuz (8). Zira, eğer, düşünce ölseydi, patlayıcı maddeler ancak boşluğu tahribederler ve artık hiçbir şeyi öldürmezlerdi.

(8) Jestlerin kelimelerin yerini tutmağa çalıştığı New York'ta balelerin başarı kazanmasının sebebi budur.

Ben, bir ırkı sâdece ırk olarak takdir etmem. Bir ırk ne kötüdür, ne de iyidir. Ben bir ırkı ancak zulüm gördüğü takdirde severim. Zira, bir ırk, eğer zulüm görüyorsa, kalabalık bir nüfusa sahip olsa bile, bir azınlık meydana getirir. Halbuki, azınlık, benim nazarımda, çoğunluğa daima galip gelecektir, çünkü, bir çoğunluk bir azınlığa, ona olan herhangi bir üstünlüğünden ve onun kendisine verdiği vicdan azaplarından dolayı zulmeder.

Bu sebepler yüzünden başka bir ırka zulmeden bir ırk nefret edilmeğe lâyıktır. Eğer, zulüm gören ırk ta zulmederse, bence o da nefret edilmeğe hak kazanır. Eski Avrupa'nın vasiliği altında bulunan bizlerin, ebedî olarak, barikadın kötü tarafında bulunduğumuzu ve kötü tarafın, sizi rahatsız eden şu zamanda — evet, rahatsız oluyorsunuz, çünkü siz, neticeye ve başarıya meftun olduğunuz için, hâlin içindeki âni yaşamak istiyorsunuz —, bu eski Avrupa'yı sürükleyip götürdüğünü bilmiyor musunuz?

Sizi ne silâhlar ne de servet kurtaracaktır. Sizi düşünen kimselerin meydana getirdiği azınlık kurtaracaktır. Siz, gizli ruhlarınız, küçük sermayeleriniz, Edgar Poe'nun hulâsa ettiği çılgınlığınız, kısaca, kullandıkları mürekkep ne olursa olsun, — sinema makinelerinizin mürekkebi, kullandığımız en az mürekkep değildir, sinema makinesi, yalancı ahlâkların sulandırdığı ve inkişaf etmesine mâni olduğu bir ışık mürekkebidir — şairleriniz vasıtasıyla kurtulacaksınız.

Amerika'nın her yerinde bir azınlık daimî bir heyecan ve endişe içinde bulunuyor ve sunî bir hürriyetin esiri olarak yaşıyor.

Komplekslerinizin, protestanlığın bir neticesi olan ihtiyatlı davranışınızın, ve korkularınızın yok olması için, ruhunuzun, hiçbir kontrole lüzum kalmaksızın, Cenup kırlarınızdaki ilkbaharın müthiş erotizmi ile filizlenip inkişaf etmesi, süratle çoğalması ve kaynayıp taşması için, küçük bir tesadüf yetişir.

Dünya, sizin göğsünüz gibi nefes alıp nefes veriyor, ciğerleri bir genişliyor, bir daralıyor, dünyanın ritmi bundan ibarettir, bunu unutmayınız. Biz, ciğerlerin boşaldığı bir devrin kurbanlarıyız. Dünya, nefes alamadığı için ölüyor. Dünya, artık düşünmüyor, ısraf ediyor. Dünyanın nefesi, mahsullerini harabediyor. Dünyanın, ciğerlerini yeniden doldurmasını bekleyiniz.

Amerikalılar,

Millî soru listeniz, eğer aldanmıyorsa, şu cümle ile başlıyor: "Amerikan kadını hakkında ne düşünüyorsunuz?" New-York'ta çok az kaldığım için, buna cevap verecek halde değilim. Fakat, eğer, soru listeniz bu soru ile başlıyorsa, bunun sebebi, şüphesiz, kadının Amerika'da büyük bir yer işgal etmesi ve erkekler alayının, adımlarını, bir borazanbaşı olan kadına göre atmalarıdır.

Fransa'da, bir erkek, hiçbir intikal safhası olmadan, kollej öğrencisi hâlimden ihtiyar bir insan hâline geçer. Amerika'da, çetin bir mücadele bir erkeği, çocukluğundan itibaren ölümüne kadar, annesinden kurtularak orta yaşlı bir adam hâlinde yaşamağa mecbur eder. Bu suretle, Amerikan erkeği evlilik hayatında, bir anneye kavuşur ve onun önünde başını eğer.

New-York'ta, bir aile bizi davet ettiği ve asansör bizi bekleme odasına

bıraktığı vakit, ev sahibi kadın karşılamaya gelir. Erkek, biraz iki büklüm olmuştur, silik bir halde karısının arkasına gizlenir.

Fransa'da, 1900 senesinden önce kadın, yemek pişirmekten ve çocuk doğurmaktan ibaret olanı zaruri ihtiyaçlara tâbi oluyordu. Kadın bir âletti ve henüz bir sanat mevzuu haline gelmemişti. 1900 senesi bizde kadının zaferini gösterir. Paris'li kadın, heykeli Sergi binasının büyük kapısına hâkim bir yere konmuştur. Büyük saray ile Küçük sarayda, taştan ve bronzdan yapılmış çıplak kadınlar atların üzerine binmişlerdir, dizginleri tutan birer seyis hâline gelen erkekler ise onları sevkederler. Empresyonizm, kadın üslûbunun en yüksek zaferi olacaktır.

Kızıl, vahşî ve sert renkler kullanan ressamlarla kübistler, karmakarışık renklerle boyanmış ve gazete kâğıdından birer zırh giydirilmiş şövalyeleri ile kuvvetli cins mevkiini iade ettikleri vakit, zayıf cins, kendi mevkiinden zerre kadar fedakârlık yapmamağa karar vererek, bir erkek çocuk şekline giriyor, saçlarını kesiyor ve kendini spor ekzersizlerine veriyor.

Sizin New-York'unuz, sanat mevzuu olan kadınların, erkeğin servetini göstermek ve gösteriş yapmak gayesiyle bağlandığı kadınları, birer put gibi tapılan ve yenilen düşmanın ganimetleri ile örtülen kadınların ve o sporcu kızların — bir kollejde verilen bir piyes temsilinde gördüğüm ve bu piyeste, endamları ile, eteklikleri ile ve el falına bakan çingene karıplarının muhteşem tavrı ile, bizi erkek çocuklarından daha müthiş bir şekilde büyüleyen ve kendilerine hayran olduğum o kızların — birbirine karışmasından meydana gelmiş bir manzara gösteriyor.

Sansürünüz, kadınların meydana getirdiği hâkimler heyetine dayandığına göre, bu hal beni, verdiğim hükmü tekrar gözden geçirmeğe, ve her engel neticede lükse karşı bir meyil doğurduğuna, engelleri yenmeğe mecbur ettiğine ve bazı şeyleri söylemenizin imkânsız olması Sturges'un filmlerinde olduğu gibi sizi başka engeller icadetmeğe — bu filmlerde Sturges, hâkimlerinizin arasına bir dansörün küstahça zarıflığı ile şeytanca sokulur — sürüklediğine göre, sansürün her halde size karşı müsait davrandığını farzetmeğe sevk ediyor. Çalışmanın güçlüklerden hoşlandığımı, ve Kilise sansürünün, İtalya'da Rönesans ressamlarının, gizli yollara ve bilmecelere müracaat etmelerine — ki bu gizli vasıtalar ve bilmeceler, hiylesiz bir şekilde ifade edilmelerinden bin kere daha telkinî ve mâna taşıyorlar — sebep olduğunu unutmamak lâzımdır.

Sizin Edgar Poë'nuzu bize tanıtan Charles Beudelaire onu takdim eden önsözünde, "décadence"dan en yüksek bir medeniyetin delili olarak bahsediyor. Eski Avrupa'ya mesubolan ben, dekadan olan ve böyle olmaktan gurur duyan ben, size kötümser görünmeyi göze alarak (sizin memleketinizde kötümser bir insan, işaret parmağı ile gösterilen tehlikeli bir insandır), evet, kötümserlikle suçlandırılmak tehlikesini göze alarak — evet, son derece iyimser olmam ve hâdiselerin olduklarından daha iyi görünmemelerinden korkmam dolayısıyla, bâzan kötümser oluyorum — bu önsözü okumanızı size tavsiye ediyorum.

Bu önsözün bir paragrafını alıyorum:

.....
Fakat, inatçı profesörler şunu hiç düşünmediler ki herhangi karışık bir birleşme veya herhangi âhenkli bir birleşme, hayatın hareketi içinde, onların

öğrencilere mahsus aklın dışına çıkmıyan akılları için, tamamiyle beklenmedik bir şekilde, meydana gelebilir. O vakit, bu profesörlerin kifayetsiz dilleri, bir milletin dekadansla başlaması ve diğer milletlerin sona ermesiyle (yaşamağa) başlaması hâdisesinde olduğu gibi — ki bu hâdiseler belki de birçok şekillerde her tarafta kendisini gösterebilir — aciz içinde kalır.

İçinde yaşadığımız asrın muazzam kalabalıkları içinde yeni edebiyatlar meydana gelince, pek tabii olarak bunlarda, okul zihniyetini şaşkına döndürecek mâhiyette mânevî ârızalar görülecektir. Hem genç, hem de ihtiyar olan Amerika, insanı hayrette bırakan bir çabukluk ve kolaylıkla gevezelik ediyor ve saçmasapan şeyler söylüyor. Amerika'da kaç tane şair bulunduğunu kim söyleyebilir? Amerika'da sayılamıyacak kadar çok şair vardır. Amerika'nın mavi çorapları kaç çeşittir? Dergiler baştanbaşa çorap resimleri ile doludur. Ya Amerika'da kaç tane tenkidçi vardır? İnanın ki Amerika'da, antik güzelliği hiç ara vermeden sanatkâra hatırlatmak, bir şairi veya bir romancıyı ahlâkî gayelerinin ve maksatlarının ne olduğu hakkında sorguya çekmek bakımından bizimkilere taşçıkartan ukalâ tenkidçiler vardır. Orada da — fakat buradakinden daha fazla olmak üzere — imlâ bilmiyen edebiyatçılar vardır; çocukça ve lüzumsuz bir faaliyet mevcuttur; seçme parçaları bir araya toplayarak bol bol eser meydana getirenler, insanı bıktırınca kadar tekerleme yapanlar, intihalcilerin intihalcileri ve tenkidçilerin tenkidçileri orada fazlasıyla mevcuttur. (Orta seviyeli, kudretsiz) ve âdi insanların kaynaştığı bu yerde, maddî mükemmelliklere meftun olan bu dünyada, — ki bu dünya bu hususta tembel ve avare milletlerin büyüklüğünü anlamamızı temin eden bir nevi suiistimal gösteriyor — insanı hayrette bırakan şeylere düşkün olan, hayata âşık olan, fakat bilhassa, tahrik edici şeylerle dolu bir hayata âşık olan bu cemiyette, yalnız metafizik inceliği telâkkilerinin uğursuz veya gönül çekici güzelliği, ve kuvvetli tahlili bakımlarından büyük olmakla kalmayan, fakat aynı zamanda karikatür olarak ta aynı derecede büyük olan bir adam meydana çıktı. — Düşüncelerimi itina ile izah etmem lâzımdır; zira, son zamanlarda, ihtiyatsız bir tenkidçi, Edgar Poë'yu gözden düşürmek ve benim hayranlığımın samimiyetsizliğini hafifletmek için, asıl şair hakkında bir methiye olarak sarfetmiş olduğum hokkabaz kelimesini kullanıyordu.

.....
Dekadan muamelesi yapılan bizler, Charles Beudelaire'in önsözünden alınan bu heyecan verici metni, bir müdafaa vasıtası olarak kullanabiliriz. Bu metin, meramınızı anlatmanıza yardım edecektir. Bu metni yazan insanın tuttuğu parlak ışık altında, hokkabaz ile mütefekkeri, uyanık bir düşünce ile bir hokkabazın hareketini bıkıp usanmadan birbirine karıştırmanın ne gibi bir değer taşıdığını göreceksiniz.

Eğer bu şairi dikkatli bir kulakla dinlerseniz — ki bundan şüphe etmiyorum —, ister Picasso, Paul Eluard, André Breton, Aragon, Sartre, Jean Genet bahis mevzuu olsun, isterse ben bahis mevzuu olayım (faaliyetleri birbirine zıt olan bu insanlardan hususî bir kasıtlı bahsediyorum), bir sanatkârın acayip (ve münferit) bir hareketinin, meramını ifade etmesine yarıyan ve onu başkalarından ayrı gösteren görüş açısının, değersiz (ve hafifmeşrep) insanlara niçin, derhal, bu sanatkârın çalışmasının verdiği sıkıntıları kolayca bertaraf

etmesini sağlayan sihirli bir usul olarak tanındığını anlıyacaksınız. Kısacası, her gerçek gayretin verdiği kolaylık intibasını herkesi niçin aldattığını, niçin herkesin, eserin dış yüzünde kolaylıktan başka bir şey görmemesine sebep olduğunu bu şair size anlatacaktır.

Bir insan ne kadar çok kabiliyetli ise, kendisine o nisbette hâkim olur, mürekkebinin gayet kolayca akmasını önceden temin eden bu kabiliyeti ile o nisbette mücadele eder, bu mürekkebi itaat altına almağa ve durdurmaya gayret eder.

Fransa kendi kendisi ile devamlı bir mücadele halindedir. İşte benim dikkatimi çeken şey budur. Büyük Fransız geleneği bir anarşi geleneğidir. Bu gelenek, bütün geleneklerin en sağlamıdır. Düzen, diğer milletlere nasıl lüzumlu ise, düzensizlik te aynı şekilde Fransa'nın yaşamasına imkân verir. Fransa'nın bir köy haline gelmesinden korkan kimseler beni oyalamaktan başka bir şey yapmıyorlar. Fransa her zaman bir köy olmuştur. Bundan sonra da, daima bir köy olarak kalacaktır. Fransa, XIV. Louis'nin idaresi zamanında bir köydü.

Fransa, Tüccarlar Heyetinin toplandığı kahvesi ile, gazete satan küçük barakası ve içinde herkesin birbiriyle çektiği ve ağız kavgası ettiği inhisar tüütününü satış şubesi ile bir köydür.

Fransa'ya yumuşak ve kudretli ışığını — ki Guillaume Apollinaire, gözün, hiç yorulmadan bu ışığa sonuna kadar derin derin baktığını söylüyordu — kazandıran ateş, işte bu devamlı münakaşadan doğuyor.

Dışarıdan bakılınca bu ateş, insanı yese düşürür ve müphem bir sisi andırır. Yabancı bir insan, birbirine muhalefet eden gruplardan, birbirini tekzip eden insanlardan, birbirine hakaret eden fertlerden başka bir şey görmez. Fakat, bu ateşin kaynayan bir su olduğunu ve bu suyun kabarcıklarının — ki bu kabarcıkların renkli parıltıları başka hiçbir yerde görülemez — bize ulaştığını acaba fark ediyorlar mı?

Bizim memleketimizde herkes düşünür. Hattâ budalalar bile düşünür. Herkes sahneyi işgal eder. Salonu işgal edenlerse azdır ve bizim seyircilerimizin bizlerden (yani biz tiyatro sanatkarlarından) daha iyisini yapabileceklerine hükmetmemesi pek az görülen bir şeydir. Fakat, bu hayret verici disiplinsizliğin faydaları vardır. Bugünkü Fransa, gazeteciler bir piyesi mahkûm ediyor diye ona halkın başarı kazandırabildiği o müstesna memleketlerden birisidir. Hiç kimse kimseye inanmaz, hattâ, ifrata vardırılan bu itiraz zihniyetinin, halkı kendisine verilen öğütlerin taban tabana zıddını müdafaa etmeğe ve ıslık çalanlara karşı piyesi alkışlamağa sevkettiğini cesaretle söyleyebilirim.

Yaratma fikrinin, en yüksek şekli altında tezat fikrinden başka bir şey olmadığını sık sık yazdım. Gerçekten, büyük bir eser, daha önceki esere muhalefet eder ve onu tekzip eder — bu hal, daha önce yaratılan bu eserin yaşamasına, nefes almasına, kök salmasına ve muayyen zamanlarda inkişaf etmesine mani olmaz. Ve bu vaziyet böylece devam eder. Şu ibranice atasözünü her zaman hatırlamak lâzımdır: "Müvazene hareketsizlik doğurur. Mübadeleler müvazenesizlikten doğarlar."

Bu, en meşhur mimarilerin sırrıdır. Versailles, Venedik, ve Amsterdam mimarilerinin sırrıdır. Bir çehrenin eşitsizlikten ibaret lâtif manzarasını gösteren bina cephelerinin o insana has hayatını şakul öldürmüştür. Bu cephelerden her biri bir ifade taşıyordu ve ilâhî bir şekilde aksıyordu.

Düzen istemekte ve ruhun, ölü çizgiler içinde kuruyacak yerde, meharetle kurtulduğu bir nevi düzensizliği tatbik etmemekte büyük bir tehlike vardır.

Köyde, Goncourt kardeşlerin yazdıkları *Journal*'ın eski bir nüshasına rastladım Bu *Journal*'ı açıyorum ve orada şu nota rastlıyorum: "Bir dost New-York'tan geliyor ve bize katıyen inanamayacağımız ve dünyanın sonuna delâlet eden bir haber getiriyor. Orada lâvaboları duvarlara tutturuyorlarmış." Şu anda, böyle bir yazı insanı güldürür. Ama insan, biraz sonra, bu hususta düşünüyor ve bazı felâketlerimizin buradan doğmasından korkmağa başlıyor.

İnsan, lâvabonun kendisine verdiği düzene, yani, bir öküz nasıl ahıra gidiyorsa ve bir at ta nasıl yemliğe gidiyorsa aynı şekilde lâvaboya gitmekten ibaret olan düzene itaat etmeğe mecbur oluyor. İradesi teslim oluyor ve onu hastalıklı (ve malûl) bir hale getiriyor. Vaktiyle, bize su, ışık ve yiyecek getiriyorlardı, bu suretle yer değıştirmeğe mecbur olmuyorduk. Koltuğumuzu ve kitabımızı terketmemekte serbest idik. Sayısız ve zarif elişleri mevcuttu. Herkes bu elişlerinde kendine göre bir menfaat buluyordu. Fakat, elişciliği kayboldu. Onun yerini makine alıyor. Musluk seyyar sucuyu öldürdü. İşte bugünkü dram bundan doğdu. Musluk Amerika'da iyi aksa bile Fransa'da gayet kötü akıyor.

Bu itibarla, disiplinli ve düzenli milletleri kıskanmak ve taklidetmek bizi zayıf düşürecektir. Disiplinsizliğimizi ve düzensizliğimizi kabul etmek ve bunlardan birtakım imkânlar çıkarmak bize kuvvet verecektir.

Bu suretle, düzenin hüküm sürdüğü bir memlekette, yani işin ihtisaslaştığı, gözlere (ve bölmelere) ayrıldığı ve sendika kanunları vasıtasıyla şu veya bu kimse arasında insafsızca paylaştırıldığı bir memlekette, sinema makinesinin faaliyeti hakkındaki fikrimi ifade etmem — bu faaliyet, bence, her saniye yapılan ve en küçük teferruatla ilgilenen bir elişciliği olduğu için — imkânsız olurdu. Ya tiyatro sahnesinden çekilmem veya tiyatro ekibimi grev yapmağa mecbur etmem icabederdi. Beni, sendikalizmin şiddetle tatbik edildiği Hollywood'un tekliflerini reddetmeğe teşvik eden, bu vaziyettir.

Bahsettiğim düzensizlik, burada, yani Fransa'da, bir filme her zaman el sürmeme ve engelelerin arasına sokulmama imkân veriyor. Bundan başka, eğer herhangi bir şey, bizim eski materyalimizin eksik (ve kusurlu) olması yüzünden, kullanılması imkânsız bir hale gelirse, onu işçilerime veririm. Onların arasında bulunan en ehemmiyetsiz bir işçi bile, imkânsız mümkün bir hale getirmeğe çalışır. Bu işçiler, kendilerine has olan o beceriklilik dehâsi sayesinde, buna hemen her zaman muvaffak olurlar, ve ekseriya bir elektrikçi bir makiniste yardım eder, veya bir makinist bir elektriciye yardım eder. Bazan öyle oldu ki, Christian Bérard ile birlikte figüranlarımı makinistler arasından seçtim ve onların beni iyi karşılamalarından, gayet sıkı kaidelere tâbi olan bir memlekette tasavvur edilmesi imkânsız bir haksızlığa uğradıklarımı anladım.

Devlet tahsisatı ile polis, sanat bakımından istidatlı (ve meharetli) bir memlekete her şekilde mani oldukları, hattâ mantıksızlığı bile zorla kabul ettirdikleri ve ona bir tuzak kurdukları vakit, bu memlekette meharetin (ve kabiliyetin) dolandırıcılık şekli altında israf edilmesi ve orada dolandırıcıların âdeta birer şair kesilmeleri, ne yazık ki, gayet tabii bir şeydir. Rakamları kul-

lanan şairin metodlarına benzer metodlarla insanlara karşı koymak için onları aldatmak ve alışkanlıklarından faydalanmak hususunda Fransa'da her gün ne kadar çok deh sarfedildiği tasavvur edilemez. Şairlerin, dolandırıcıların esrarlı lirizminin ilk kurbanları oldukları tahmin edilebilir, b u itibarla, ekseriya gafil avlandığımız, beni aldatan hırsız takdiâr ettiğim ve kendi kendime şöyle dediğim olmuştur: vermektan ibaret olan eserime, almaktan ibaret olan bir işin süratle harekete geçen başarı vasıtaları kadar süratli vasıtalar bulmam gerekirdi.

Bunu, dolandırıcıların methiyelerini yapmak maksadiyle söylemiyorum; fakat, görüyorum ki Fransa, kötü bir tarafa meylettiği vakit bile bunu henüz muayyen bir dehâ ile yapıyor, ve kendisine has olan ve dünyayı daima hayrette bırakmış olan eski bir mekanizmayı aksi istikamette hareket ettirmek çaresini buluyor.

Amerikalılar,

Bizim kâinatımız, dalgalar ve düğümler (veya mânevi bağlar) halinde inkişaf ediyor. Eğer, bir düğüm varsa, tabiatıyla dalga da mevcut olacaktır. Bu bir sabır işidir, bunun için, yaralı bir memeleketin, ve ıstırap veren bir yaranın öyle birkaç haftada iyileşeceğine inanamam. Bu itibarla, Fransa'nın sukûta yaklaştığını iddia etmek mânasız bir şeydir. Fransa, ıstırap çektikten sonra hâlâ kapanmıyan bir yaradır. Bu terim, bir yaranın sıhhate delâlet ettiğini göstermek için tıbbın kullandığı bir terimdir. Bu hal, yaranın çirkin olduğu ve gangrene çevirdiği anlamına gelmez. Aksine, ıstırap vermeyen ve sızlamıyan bir yara tehlikelidir ve iyenin ancak dış görünüşünü ifade eder. Böyle bir yara, durgunluk ve müvazeneden sükûn ve emniyet bulan ve nebatların, usarelerin ve ağaç kabuklarının müthiş faaliyetini müşahede etmiyen kimseleri aldatır.

Serge de Diaghilew, rengârenk ve meşhur Rus Bale trupunu dünyada dolaştırıyordu. Bu adam, bana, Paris'ten başka hiçbir yerde, o ana kadar, aslâ hakikî bir temaşa eseri gösteremediğini söylüyordu. Paris'in, eserlerin aşk münakaşaları doğurduğu biricik başşehir olduğunu söylüyordu.

1949 senesinde siyasetin çok büyük bir rol oynadığını ve parti münakaşalarının aşk münakaşalarını yendiğini çok iyi biliyorum; fakat, lâf aramızda, bu parti münakaşaları, âşıkların birbiriyle yaptıkları münakaşaların ayırıcı birer vasfı olan haksızlık ve itimsizlik manzarasını göstermiyorlar mı? Bu da iyi bir düzensizliktir, karşılıklı olarak yapılan faydalı bir tâviz şeklidir, faydalı bir fırtınadır, zengin bir gübredir, nebatların, sağda, solda, aşağıda, yukarıda çatlamalarını ve tohumlarını, nereye olursa olsun, herhangi bir yere saçmalarını temin eden verimli bir gübredir. İşte mühim olan şey bu "nereye olursa olsun, — herhangi bir yere" tâbidir.

Propaganda bu metodu kullanır, fakat şuurlu bir şekilde kullanır, halbuki, bu tohumlar ancak gayrişuurlu bir surette saçıldıkları vakit, zamanla başarı sağlarlar.

Fransa'ya şeref veren ve ona hakikî bir imtiyaz temin eden şairler arasından birkaçının isimlerini size söylemem gülünç bir şey olurdu, bu şairler, Fransa'nın polisleri vasıtasıyla takip ettiği veya küçümsemediği insanlardır: Racine, Villon, Baudelaire, Rimbaud, Ducasse, Nerval, Verlaine... gibi şairlerdir, görülüyor ki bunları takibetmek çok kolay bir şeydir. Bu şairler, birçok defalar sukut ediyorlar, hastanelere düşüyorlar, inzivaya çekilerek ümitsiz

bir manastır hayatı yaşıyorlar, firar ediyorlar, intihar ediyorlar, nice felâketlere uğruyorlar.

Eğer, bu vaziyet değişseydi, Fransa'nın sahip olmadığı — bunu bir defa daha tekrar ediyorum — ve onun mahvına sebep olabilecek olan disiplin, düzen, korku ve rahat yaşama endişesi gibi bütün vasıflar mevcut olacaktı. Fransa girinti ve çıkıntılarla ve sivri tepelerle örtülmüştür. Dümdüz bir Fransa tasavvur edilemez. Zaten, Fransa, dümdüz (ve yamyassı) bir hale getirilmek istense bile buna muvaffak olunamaz. Eğer, buna teşebbüs edilirse, Fransa, tüylerini kabartan bir kirpi gibi dimdik olur. Fransa'yı dümdüz bir hale getirmeyi istemek te gayet iyi bir şeydir. Zira, düzensizliğini görebilecek ve ona teveccüh gösterebilecek olan bir memleket ölü bir memleket haline gelirdi. Bu suretle, bu memleketin tesadüfî hareketleri haksız yere birer prensip şeklini alırlar ve burada yaşayan insanlar, bahçivanlığa ait eserleri okumakta olan nebatlara benzerlerdi.

Fransa, kendisine has olmiyan imkânlarla kavuşmayı istemek — meselâ çok büyük bir endüstriye göz dikmek — suretiyle, her şeyi kaybetmeğe mecbur olurdu. Fransa'ya has olan imtiyazlar, el sanayii, icat, buluş ve rastgele hareketlerdir. Bilhassa, düzensizliğin mahsulü olan, doğru çizgiyi kıran, ve Fransa'nın sâfça birer mucize adını vermekte devam ettiği ve hâdiselere hiç kimsenin daha önceden kestiremediği bir istikamet veren o sürprizlere sebep olan rasgele hallerdir.

Amerikalılar,

Fransa'da kendi kendimizi itibardan düşürmek gibi bir iptilâ, hâlâ bizim gizli silhlârimizden birisini meydana getiriyor. Eğer, Fransa kendi mahsullerini küçümsemeseydi, kendini en beğenmiş ve en tahammül edilmez bir millet olurdu. Fakat, Fransa, evlerine çiçek koymıyan çiçekçileri, güzel koku-lardan korkan parfümcüleri ve kendi diktikleri elbiseleri giymiyen kadın terzilerini taklidediyor. Bu vaziyet, Fransa'ya ihtiyatlı bir görünüş veriyor, eğer kambiyo ofisi bu harekete karşı koymasaydı, Fransa'nın mahsullerinin dış memleketlerde inkişaf etmesine imkân verirdi.

Fransa, birçok asırlardanberi, sevildiğini sanıyordu. Halbuki, hiç sevilmiyordu. Fransa, şimdi sevildiği halde, küçümsendiğini zannediyor.

Fransa'nın ehemmiyet vermediği bazı mahsullerin onun büyük şöhretini dış memleketlerde devam ettirdikleri bir hakikattir. Fransa'nın torbasındaki tohumların döküldüğü, başka yerlere saçıldığı ve Fransa farkında olmadığı halde ona hizmet ettiği haller sayılamıyacak kadar çoktur.

Memleketler arasındaki mübadeleler, artık hazır para sistemine bağlı olmadıkları anda, hemen hemen imkânsız bir hale gelir, bu itibarla, sinema makinesi belki de, göz vasıtasıyla ifade tarzının (bu, sinema makinesinin hakikî sentaksıdır, yani hakikî ifade tarzıdır) bir nevi dehşet yarattığı tek saha olarak kalıyor.

İşte o vakit, ancak pek az postane tarafından kaydedilen, başarının veya başarısızlığın resmî kontrolüne karşı koyan, tahlil edilmesi imkânsız ve sınırsız bir tesir yapan o dalgalar bir sarsıntı meydana getirmeğe başlar. İnsan, bu dalgalara hiç dikkat etmemekle ve onlara karşı itimatsızlık göstermemekle çok haksızlık etmiş olur, zira bu dalgalar, günlük meselelerin şamataları ara-

sına sessizce sokulurlar. Bu dalgalar nelere ulaşırlar? Bu dalgalar, diğer kulakların hiç işitmedikleri şeyleri her yerde işiten nâdir kulaklara ulaşırlar. İşte asıl mühim olan bu kulaklardır, hakiki Fransız ağızları ancak bu kulaklar için konuşurlar. Nietzsche'nin bizim oda müziğimiz olduğunu söylediği şey her halde budur. Tarihimizin her çağında, sanatın öldüğünü ve artık hiçbir şeyin cereyan etmediğini söyleyen şey her halde budur.

Bu şekilde, insanın burnunun ucundan ötesini görememesi, iyi görmek için geriye çekilmemesi, her devri kurtarır, çünkü, sanat, güneşte inkişaf edemez, hattâ sanatkâr tehlikeli bir şekilde itibar kazansa ve gözde olsa bile, sanatı, gölge içinde gizlice büyüme ve inkişaf etmek için, esrarlı bir surette kendi kendisine bir düzen verir. Bu takdirde, yazarın adı yazılarını maskeler ve onu dorifora'ların zararından korur.

Sanatın bu mekanizmaları hakkında yapılacak bir incelemenin tenkidçileri cezabetmesi gerekirdi. Tenkidçiler o vakit, bu mekanizmaları birer kronikçi gibi anlatacak yerde, onların kimyagerleri olurlardı.

Bu sözlerime bir şey ilâve etmeden geçemem, çünkü, bir Fransız, muhatabını terketmekten hiçbir zaman vazgeçmez ve gerçek bir sebebe dayanmayan vesilelerle ve "allez, au revoir" cümlesi ile — ki Akdeniz memleketlerine has olan bu cümle, merdiven basamakları üzerinde buna benzer başka bir cümlenin söylenmesine sebep olur ve bu böylece devam eder — muhavereyi geciktirir, bu itibarla, sözlerime şunu da ilâve etmem lâzımdır: katı olarak şu kanaata vardım ki, — bu kanaat bana has bir kanaattır ve hiçbir kimsenin bu kanaatımı paylaşmasını istemem — içinde oturduğum seyyarenin mensub olduğu sistem, katı bir cisimden başka bir şey değildir, her katı cismi meydana getiren mekanizma yıldızları meydana getiren mekanizmanın aynıdır, ve katı cismin molekülleri de aynı mesafelerle ve o aynı esir ile — ki bizim küçüklüğümüz bize bu mesafelere ve bu esir tabakasına nüfuz etmenin imkânsız olduğunu zannettirir — birbirlerinden ayrılmışlardır. Aynı şekilde, dünyamızın mensub olduğu bu astronomik sistem, herhangi bir parçanın, herhangi bir objenin, bir maddesinden, bizim dünyamızdan üstün olan ve bizzat, diğer sistemlere göre çok mütevazî bir durumda bulunan — ve bunun hiç sonu yoktur — herhangi bir dünyanın bir maddesinden başka bir şey değildir. Kısaca, Allah bizi hem düşünür, hem de düşünmez. Bu itibarla, dünya düzenine ve âdeta kıtalar düzenine ait problemler üzerinde ne kadar ihtiyatlı bir şekilde münakaşa ettiğimi ve bu esnada, insanın vazifesinin kendi ölçüsünde yaşamaktan ve kendisini ilgilendiren şeylere karışmaktan ibaret olmasından (ki insanı ilgilendiren şeyler onu ilgilendirmediğini zannettiğimiz şeylerin de âmilidir) başka hiçbir şeye en küçük bir ehemmiyet vermediğimi size itiraf etmem dürüst bir hareket olur. Bu suretle, en korkunç atom bombalarının, bir gergedanın derisi üzerinde patlıyan bir kestane fişğinden başka bir şey olmamaları ve ancak bizim küçük (hayat) ölçümüz üzerinde dehşet yaratmaları icabeder, hattâ, bu bombalardaki patlayıcı maddeler, bizim gök sistemimizi bir zincir gibi koparıp dağıtacaklarını kabul etsek bile, büyük bir tahribat yapamazlar ve bizi ihtiva eden objenin maddesi üzerinde ancak bir pas meydana getirebilirlerdi.

Bundan dolayı, madem ki, insanın yaptığı iş ona verdiği ehemmiyetten başka bir ehemmiyet taşıyor, o halde, diktatörlerin ve şöhret düşkününü her insanın meşguliyetlerini ciddiye almam güçtür, Fransa, düzen, düzensizlik, eski dünya, yeni dünya, tiyatro ve sinema makinesi hakkında size biraz önce anlattığım düşüncelerin, Michelangelo'nin kendi eseri olan makine tavşan hakkındaki düşünceleri kabilinden, hemcinslerimin, hepsini ölüme doğru götüren trende kendilerini oyalamak için sarfettikleri baş döndürücü zekâ inceliğine karşı gösterilmiş büyük bir nezaket ve saygı ifadesi olarak anlaşılmalı icabeder.

Dünya, her halde, umumiyetle düşünülmediğinden çok daha gençtir, yıkmaktan veya yapmaktan hoşlananların ise önlerinde, şiir kıtaları ve felâketler icadetmek için, daha çok zaman vardır.

Dünya bize ihtiyar görünüyor. Fakat, dünya her halde, bir insan ömrüne göre ancak onaltı yaşındadır. Bu çağ, kollej bahçelerinde gürültülü ve patırtılı bir şekilde oyun oynandığı, el şakalarının hem de âdi şakaların yapıldığı bir çağdır. Şüphesiz, eski Mısır zamanında dünya, deniz kenarında kumdan tepelikler yaparak eğlenen çocukların yaşında idi. Filozofların yetiştiği Yunanistan devrinde ise, dünya, çocukların anababalarına birtakım sorular sordukları yaşta idi. Bizim talihimiz, akıl çağına ulaşacağı zaman dünya üzerinde yaşamamak olacaktır. Bu en modern bir çağdır.

Tehlikeli devirlerde yaşamamanın can sıkıcı bir şey olduğunu çok iyi biliyorum. Harp devrinin bittiğine ve dünyanın elele yaşamak niyetinde olduğuna inanacak kadar sâf değilim. Vaziyetin böyle olmasındaki hata hiç kimseye yüklenemez. Hâdiselerin bu mâhiyette olmasının doğurduğu sorumluluk da, insanın sükûn ve emniyet bulmasına ve gururunu beslemesine yarıyan bir vasıttır. İnsanlar, hayvanlar, nebatlar ve mikroplar misali birbirleriyle doğuşuyorlar. Fakat, bir harbi başka bir harbin takibetmesinden korkmak hususunda bir temayül gösterilmesine teessüf ederim. Bu korku, harbin lekelediği (ve berbadettiği) bir dünyaya şeref veren teşebbüslere uğursuz bir tesir yapar. Bu korku, tembelliğe karşı bir mazeret vazifesini görür ve birçok kimseler kendi kendilerine şöyle derler: madem ki, yaptıklarımız sonradan tahribedilecek, çalışmak ve yaratmak neye yarar?

Sizin iyimserliğinizi alkışlarım. Benim kötümserliğim, bir nevi iyimserlikten başka bir şey değildir. Hâdiselerin şimdikinden başka türlü cereyan etmesini isterdim, bu yüzden, harabeler önünde gözyaşı döktüğüm oluyor, Ağladıktan sonra da, harabelerin hayret verici büyük bir güzelliğe sahip olduklarını ve insanları, beklenmedik bir sanat istikametinde yürümeğe teşvik ettiklerini düşünüyorum. Her halde, kumların altında som altında yapılmış şehirler uyumaktadır. İlk çağlar belki de, en yüksek medeniyetlerin son izleridir. Bu anlaşılmalı (ve havsalya sığmıyan) mekanizmanın karşısında mütevazi olmağa alışalım, ve madem ki, meleklerin seviyesine erişemiyoruz, o halde, bizim olan ve en yüksek basamağına kadar çıkmamız gereken şu seviyeyi tevekkülle kabul edelim.

Bundan başka, dekadandan doğan bir dünyada dekadandan bahsetmek pek gülünç bir şeydir. Gerçekten, ışık bir parçalanmadan doğar. Bir yıldız nebülöz hâlimden uzaklaşır uzaklaşmaz, parçalanır ve alev çıkarır. Bir yıldız, ateşi pek azaldığı ve bir yumak gibi büzüldüğü vakit, kabuk bağlar. Yıldız o

vakit dekadans halindedir ve üzerinde hayat meydana gelir. Bunun üzerine, yıldız haşeratla kaynaşır. İşte biz böyle birer haşereyiz.

Amerikalılar,

Yazıyorum, durmadan yazıyorum, yolcular işe, loşluk içinde, iki büklüm olmuş, uyuyorlar. Yazmak için herhangi bir arazi üzerinde değil, fakat henüz hür bir muntakaya sahipmiş gibi görünen karanlık bir gökte bulunuşumdan faydalanıyorum. Âdeta gevezelik edercesine, sanki yakınımdaya oturan kadın beni dinliyebilirmiş ve bana cevap verebilirmiş gibi istiyeye istiyeye yazıyorum. Yazdıklarımı kendi kendime tekrar ederek, kendi kendimi tekzip ederek ve ancak modern temerküz vasıtalarının yani: siyasetçinin veya filozofun kanalizasyon vasıtalarının arasından güçlkle sıyrılan (ve kurtulan) o ince ve süratli fikirleri tesbit etmeğe çalışarak yazıyorum. Doktrinden sakınıyorum, bu itibarla hiç şüphe yok ki sözlerimden nasıl bir netice çıktığını görmekte güçlük çekeceksiniz, çünkü, sözlerimden hiçbir netice çıkarılmamasını bizzat ben temenni ediyorum, çünkü, sözlerimden bir netice çıksa bile, bu kendiliğinden çıkıyor.

Hükümetin şahsî teşebbüsün yerini alarak evrensel ve güdümlü bir ekonomi manzarası göstermesi bizim Fransız'lara has hürriyetlerimizi daraltıyor. Bizi henüz ne gibi şeylerin himaye ettiğini, öyle sanıyorum ki, iyi izah ettim. Fakat, eğer siz, hürriyetinizin, hür olmamakta serbest olmanız ve bu şekil altında sevk ve idare edilmeyi ve hürriyetten mahrum edilmeyi kabul etmeniz mânasına geldiğini görseydiniz, bizlere katî bir misal vermiş olurduunuz.

Size bunları söyleyen kimse, en son kalan hür insanlardan birisi olan, yalnızlığı ve seçmen yokluğunu ihtiva eden bir hürriyetle hür olan bir insandır. Hiçbir grup, hiçbir okul, hiçbir kilise ve hiçbir parti tarafından müdafaa edilmek iddiasında bulunamam. Benim hitabet kürsüm, uçağın pervaneleri ile delip geçtiği şu esir muntakası içindedir ve bu kürsünün etrafı, zalim yıldızlarla ve uyumakta olan ve hepsi de, onlar için bir inek ahırından farksız olan şu uçakta, kendilerine mahsus bir çevreye ve bir kanaate sahip olan insanlarla çevrilmiştir. Ben ne bir kanaate, ne de bir çevreye sahibim. Ben daima ümitsiz bir şekilde hür olmağa çalışanlara ve kendilerine iltifat edildiği vakit, herhangi bir suç işleyip işlemediklerini kendi kendilerine soracak derecede, benim gibi her yerde bir tokat yemeyi beklemeleri gereken kimselere hitabediyorum.

Amerikalılar,

Uyumağa ve rüya görmeğe çalışacağım. Rüyalarımı yaşamayı ve uyanınca unutmayı severim. Çünkü, içinde bulunduğum rüyalar ülkesi, henüz kontrolün mevcut olmadığı bir dünyadır. Eğer siz, bu rüyalar ülkesine kadar uzanırsanız, orada bir kontrol mevcut olacaktır. Bu suretle, rüyalar kontrol edilecektir — fakat bu, ruh doktorlarının kontrolü değil, polis kontrolü olacaktır. Evet, rüyalar kontrol edilecekler ve cezalandırılacaklar. Rüyada yapılan hareketler cezalandırılacaktır.

Hayırlı akşamlar.

Paris - New York (Fransa Hava Hattı), 12 - 13 Ocak 1949.

Çeviren: Mehmet TOPRAK

RENKLER

ERNST JÜNGER

Ernst Jünger, XX. yüzyılın modern Alman yazarlarından biridir. İkinci Dünya Savaşından sonra, birçok merhaleler geçirdi. Önce savaşa taraftar bir kahramanlığın öncüsü olarak savaşın idealizmini savundu, ama sonra tamamiyle aykırı düşündü ve gerçekleri aramaya başladı. Din alanında da hıristiyanlığın ne dereceye kadar gerçeğe dayandığını araştırdı. Onun duyuş ile düşünüşleri, devrinin adamı olarak eserlerinde yankısını buldu. Bunun için de eserleri edebî olduğu kadar fikir yazılarıdır.

Jünger, 20 Mart 1895 yılında Heidelberg'de doğmuştur. Çocukluğu Hannover'de geçmiş; onaltı yaşında okuldan kaçmış ve Marsilya'da Afrika'ya sefer yapan bir yabancı orduya katılmak istemiş, ama geri çevrilmiştir. 1914 yılında gönüllü olarak vatandaşlarının yanında savaşmış ve birçok yerinden ağır surette yaralanmış. Mertliğine karşılık, kendisine Pour le Mérite madalyası verilmiştir. Yazarlığa, ancak 1923 yılında, subaylıktan çekildikten sonra başlamış, bitki ilmi ve zooloji ile meşgul olmuş, seyahatlar yapmış. 1933 yılında, Edebiyat Akademisine üye seçilmiş ama düşünceleri, devletin national-sosyalist idaresine karşı yöneldiği ve muhalif çevrelerle birleştiği için az kalsın mahkûm olacakmış. Kurtuluşu bir tesadüf eseri olmuş. Eserlerini Hitler devrinde bastırılmamış. Onları önce yabancı ülkeler tanımış ve korumuş. Kendisi şimdi Württemberg'in Wilfingen şehrinde yaşıyor. Bu yıl 65 yaşına basmıştır ve yalnız Almanya değil, bütün Avrupa milletleri onun bu doğum yıldönümünü kutlamaktadırlar.

Jünger'in üslubu, onun modern nesrin ustası olduğunu gösteriyor. Eserleri birçok dillere çevrilmiştir. Hepsinde son yılların gerçekleri büyük bir titizlikle tasvir edilmiş, mânalandırılmış, zamanın ruh ve fikir hayatı incelenmiştir. Şekil bakımından çoğu 'gün ve geceden notlar' halinde hâtıra defteri tarzındadır. Şimdi onun, empresyonizmin inceliğiyle mânalandırdığı bu hâtıralarından, hayallerinin ve düşüncelerinin kitabı olan 'Das Abenteuerliche Herz' ('Macera sever kalb') adlı eserinden, Jünger'in bu 65. doğum yıldönümü münasebetiyle renkler üzerindeki görüş ve düşünüşlerini okuyalım.

KIRMIZI VE YEŞİL

Alaca karanlık çökerken huzursuzluk veren bir renk oyunu, şehri deşirtiriverdi. Sarı ile kırmızılar uyanmağa, kımıldamağa başladı. Frenk terelerindeki yaprak çiçekler gibi, çeşitli renklerin ayrıntularıyla bezendi. Eski kiremit çatılar, al tebeşir minderlere, bol bol ışık yansıtan aynalara benziyordu. Manzara plâstikleşivermişti. Binalar, parklar kuvvetle belirdi. Sahne, sanki gün gün batısında, şehrin ışığını, akşamın kırmızı bulutları arasında asılı ampullerden aldığı göstermek istiyordu.

Gün doğarken de, ilk önce, yeşilin gene aynı şekilde canlandığını gördüm. Yeşiller bu saatte, her şeyin içine gümüş inceliğiyle, iyileşmek üzere bulunan bir hasta vücuda, hayat kuvvetinin aktığı gibi akmağa başlar. Burada, ağaçlıklı bir yolun, yahut da bir grup ağacın boyanıp da henüz kurumamış sulu boya resmin tesiri var.

Bu olayların, bütün bir yıl içinde, hep tekrarlanan bir kanuna dayandığı görülüyor. Burada renkler, baharın açık yeşilinden, ağır, ışıklı maden parıltısına kadar arka arkaya yayılıyor. Böyle bir bahçe, sonbaharda som altındır. Aynı şey, meyveler için de söylenebilir. Bunların olgunluğu, yeşilden sarıya yahut da kırmızıya geçişte görülebiliyor. Menekşe rengi, mavi ve siyahta gene bu anlamda sadece daha kuvvetli bir kırmızıdır.

Bana bu ışıklar öylesine güzel geldi ki, sokakta yürüyen insanların yüzlerine baktım. Onlar, hiç de huzursuz değillerdi. Buna çok şaşıtm. Böyle mânalı bir sahnenin insanın sadece kendine bir şeyler söylediğini bilmek biraz da korkunç oluyor. Öte yandan tamamiyle aykırı şeyler de gene, meselâ: halkın, şehir kapısı önünde durup la olmadık konular üzerinde konuşmaları bile gene aynı tesiri yapıyor. Bu gibi hallerde bana sanki çatılar ardında bir kuyruklu yıldız varmış gibi gelir. (s. 41-42).

KIRMIZI

Kırmızıyı ihtiyatlı kullanmamızın sebepleri var. Bu renk, hayatın akan selinde az görülür ama, kuvvetli olunca da alev saçar, gizli olana, gizlenmesi yahut da insanın kendisini koruması gereken, hele ateşe, karşı cinse ve kana işaret eder. Taş kırılan yolları, yahut da ateş açılan meydanları kapamak için kullanılan al bayrakçıklar gibi kırmızı; nerede gözükürse bir telâş yaratır. Bu renk en çok tehlikeyi gösterir. Bunun için de taşıtların son durak ve trafik ışıkları kırmızıdır. Yangın kutuları ve muslukları hep kırmızıya boyanmıştır. İçinde kolaylıkla tutuşabilecek akaryakıtlar ve patlayıcı maddeleri taşıyan arabalar da gene kırmızıdır. Yakıcı ve yürütücü maddelere olan ihtiyaç arttıkça, dünya, alev kırmızısı kulübelerle doluyor — yalnız bu manzara bile, bir yabancıya, onun patlayıcı bir çevrede, Uranos'un hâkim olmağa başladığı bir devirde bulunduğunu öğretiyor.

Semboller dünyasının canlandırdığı bu iki türlü garip oyunu, bu rengin aynı zamanda korkutucu ve kışkırtıcı bir etkisi olduğunu gösterir. Kırmızı, değerini, çilek ve böğürtlen gibi meyve tanelerinde bulmuştur. Kuş avcıları, bu yemişleri tuzaklarına korlar. Hindi, yahut da boğa gibi çabuk kabaran ve kızan hayvanları yakalamak için de gözleri önce kırmızı ile kamaştırılır. Ateş kırmızısı bir lâle cinsi ile başları dönen mizaçlar vardır.

Kırmızının bu çekiciliği, en çok, eşyaların dikkati çekecek özelliklerini

belirtmesi bakımından çok elverişli görülüyor Çoğunlukla burada da gene, içlerinde yaralar için ilâç ve sargı bezleri bulunan kutular, can kurtaran simitler, yahut da imdat freni gibi tehlikeyi bildiriyor. Ara sıra da postahanenin, acele gitmesi gereken mektupların üzerine yapıştırdığı kırmızı küçük kâğıt parçaları gibi soyut bir mânada kullanılıyor.

Bu rengin hem korkutucu, hem de yaklaşıtııcı karakteri, en çok erkek ile kadın münasebetlerinde beliriyor. Burada, soluk parıltılar içinde, adı kötüye çıkmış bir evin avlusundan oyun ve zevk mağralarının merdivenlerindeki yol halılarının ve perdelerinin, acı, utanç veren et rengine kadar sadece duyular için ayarlanmış, çok ince nüanslı bir dereceleme var.

Dudak kırmızısında, burun deliklerinde ve tırnaklarda, deri altının rengi görülüyor. Elbise astarlarını da biz kırmızı olarak tasarlar ve bu parlak rengin, kumaşın üstü yırtık veya üstüne kıvrılmış olduğu yerde dışarıya vurması hoşumuza gider. Kırmızı kapakların, pervazların, yakaların, şeritlerin ve düğme deliklerinin altında bulunan her türlü kırmızılar, kılıflar altındaki kuştüyü yatakların içleri bile hep kırmızıdır. Bu düşünce, belli yerlerin ve evdeki sofaların, hem de, ihtişama olan ilgileriyle yaygındır. Bu türlü muhteşem salonlara, kırmızı perdelerle girilir ve kabul törenlerinde yukarıya çıkıncaya kadar kırmızı halılar serilir. Mücevher saklanan kutuların veya astarlı mahfazaların içleri de daha çok kırmızı ipekli ile döşenir.

Başka renkler arasında sarı renk, kırmızıdan saçılan huzursuzluğu arttırır. Kırmızı ve sarı motifler, rahatsız edici, ateşli duygular uyandırır. Kırmızı siyahla birleşince kötü tesir eder. Yeşil ise onu yumuşatır. Çim gibi yeşil zemin kırmızıyı, kırmızı bir boyun atkısı da yeşil avcı ceketlerini canlandırır. Burada da gene kırmızının kan ile olan ilgisi eksik değildir. Kurşun rengi de yaşıtııcıdır. Kırmızının kan tarafı, beyazın yanında, meselâ allık ile pudra, yara ile sargı, kan ile kar arasındaki münasebetlerde kuvvetle belirir. İhtişam ve kudret, kırmızının altınla birleşmesiyle artar. Buna katılan beyaz, sevimliliğe, siyah da gurura ve melankoliye götürür. Saf kırmızının çeşitli âhenginde hafifliğin boşluğu vardır. Bunlar kalbleri, yangın ve çağlıyanlar karşısında olduğu gibi, durduruverirler. Siyah çiçek yetiştirmek kaygısı çok gariptir. Bu çiçek yetişirken, içindeki kırmızı son damlasına kadar süzülür, sonra da bahçenin bilge taşı olur. Gerçekten de ilmin her çeşidi kırmızıya düşmandır.

Kırmızı kullanmak, her bakımdan bir cesarettir. Bu da insana çoğunlukla deliklerden, yarıklardan, yıpranmış kenarlardan, düzen bozulduğu için görülüyormuş gibi gelir. Kırmızıyı, baş yargıçlar, prensler ve kumandanlar gibi bol bol, açık açık, düpedüz taşıyanlar, ölümün avucundadırlar. Ellerine kurbanlık verilen cellâdlar da bunlar arasındadır. Cellâdın siyah mantosu, benliğine uygundur. Kırmızı astarı ise işi sırasında görülür.

Al isyan bayrağı, düzenin içyüzüne, yahut da ham malzemesine işaret eder; işaretin kendisi değildir. Bu bayrak, her yangın ateşiyle ve akan her kanla, dokunmuş kılıfların yırtıldıkları yerlere dikilir. Ara sıra da bu kırmızı ham madde, gizli bir çeşmeden, yahut da yanardağın kraterinden fıskırır ve dünyayı kaplamak istiyormuşcasına yayılır. Ama sonra, kendisini de yiyerek gene arka

plâna geçer ve sâdece Caesar'ın Toga'sında kalır (S. 76 - 79).
KIRMIZI ÜZERİNE NOTLAR

Rio de Janeiro'da bir ara bir bahçeden geçiyordum. Burada terasta, tüle bürünmüş kızlar, kendilerini teşhir ediyorlardı. Demir parmaklıklı kapılarını kırmızı giyinmiş Herkülümsü zenciler bekliyordu; ateş renginde bir yol halısı, iki yanı palmyeler arasından sokağa kadar uzanıyordu. Kuvvetli bir hayat gücü olarak zevkin bu zaferi, yoksulların oturduğu bir mahallenin tam ortasında bir seyir meydanının yükseldiği yerdeki kalabalığa kadar, bütün açıklığıyla görülyordu.

Avrupamızda böyle çirliçiplak ancak savaş topları gösterilir. Kırmızının etkisi, onun yeşil ile en iyi yolda yumuşaması, birçok sebeplerle beraber, ölçülü, sıcak hayat renkleri arasında bir uygunluk yarattığından ileri gelir. Hayatın, sessiz daireler içinde döndüğü bitki dünyasının rengi, yeşildir. Cins organlarında, çiçeklerde, yemişlerde ve tohumlarda kırmızı daha da kuvvetle belirir. Yeşil ve kırmızının bol bol girdiği yerlerde, çiçekleri açmış gül bahçelerinde olduğu gibi, zayıf ama gururlu bir hayatın varlığı görülür. Ağaçlıklı yollardan başlayarak, barutlu kiremit tozu ile kaplı Çin parklarının güzel, neşeli ve ışıklı olduğu söylenir. Koyu şakayiklerde kırmızı ve yeşilin dağılışı eşsizdir.

Kırmızının, en yüksek kalitede görülebilmesi için, arka plânda bir mavi gerekmektedir. Küçük, kırmızı bir nesneye mavi bir düzlük üzerinde bakılınca, bu çok güzel aydınlanır. (s. 80-81).

MAVI

Bizler kırmızı rengimizle ana toprağa vurgun küçük ardıç kuşlarıyız. Onun yeşil etekliği, buzullarla dokunmuş akça dantelâları ve açık denizlerin kıyılarını çerçeveleyen kurşun rengi farbelâları altında sakladığı iç maddesi kırmızıdır. O kırmızı sırları, analarımızın bize azıcık olsun açmasından pek hoşlanırsınız. Fafnir (1) mağarasının parıltısını severiz, savaşın kızıştığı günlerde akan kanları severiz; bize çevrilmiş yarı açık olgun dudakları severiz.

Yaşamak için dünyaya bağlı maddemiz de kırmızıdır. Bizi baştan aşağı o giydirir. Kırmızıyı bu yüzden kendimize yakın buluruz; hem o kadar ki, onun ile bizim aramızda, düşünmek için yer kalmaz. O, günün öz rengidir. Onun aracılığıyla biz konuşmadan da anlaşırız.

Ama bu renge, aynı zamanda da, şifa bulmamız için kuvvetli mühürler basılmıştır. Bunu biz sevinçle karşılarız. Öte yandan da gene önünde irkiliriz. O, bize çabuk çabuk ama ürküterek nefes aldirtir. Yoksa dünya, Mavi Sakal'ın odası gibi bir manzara verir ve sonu gelmiyen yangınların ister istemez içe süzülen ışıklarından bir sahne gibi aydınlanır. Bundan bizi, bizlere hüküm giydiren kuvvetlerle hükümdarlık mantosu ve kutsal ocakların alevleri korur.

Bizlere ün veren bu idareli kullanma, arada, mavi rengin bağlı olduğu

(1) Efsanevi varlık.

yüksek, kanun vazeden zekâ prensibini şart koşar. Mavi renkte, zekânın her iki kanadı: büyüğü olanla hiç olan görülür. Esrarlı derinliklerin ve sonsuz uzaklıkların aynasıdır bu mavi.

Böylece biz maviyi her şeyden önce göğün rengi olarak biliriz. Ölgün, soğuk, çok defa da kurşun rengine veya yeşile bakarak, çevremizde, boş ve sınırsız bir mekân duygusu uyandırır. Ancak hatt-ı üstüvaya yakınlığında gerçekten bir çadır diyebileceğimiz sonsuz, neşeli atlantik mavi parıldar. Ama yeryüzünün boğuk havasının ortasında gökyüzü, derin, siyaha bakan parıltısı içinde ışıklanır ve hiçliğin gücünü orada, gözle görülebilecek bir hale getirir. Onun için yıldızlar, kristalin su içinde yüzdüğü gibi yüzercesine parıldar.

Engin denizler bu rengi içlerine alırlar ve gene çeşitli şekilde, donuk maviden ışıklı gök rengine kadar yankı verirler. Koyu ipekli kumaşların, yahut da kıymetli zafir taşının parıltısını andıran deniz yüzleri vardır. Sonra da gene, aydınlık zemin üzerinde kristal parlaklıkta düzlükler vardır, ve kaya diplerinde, derinliklerden kaynakarak, çiçek kâsecikleri rengine, gözbebekleri ışıltısında, büyü kudretiyle yayılan girdaplar vardır. Sonra da bu türlü manzaralar karşısında herkes, denizi sevmiyenler bile, içine atılmak isterler. Bu sevinci veren su değil, suyun sonsuzluğa da değildir. Aksine, bu sevinci veren şey, dalgacıklardaki tanrısal, Neptunümsü kudretidir.

Olmiyacak yerlerin, hayatta görülmedik kuvvet derecelerinin rengi mavidir. Hiçliğin içine düşen dumanlar mavidir. Üzerinde kayılan buzlar mavidir, alev dillerinin özü mavidir. Gölgelelerin, alaca karanlıkların ve ufkun uzak çizgileri içine de gene aynı şekilde girer bu mavi. Hareketsiz durana yaklaşır, hareketli olandan da uzaklaşır.

Kırmızı göründü mü, biz bir yaklaşma sezeriz; ilgilerimizin çabuklaştığını duyarız. Buna karşılık mavi renk, uzaklaştırır ve geciktirir. Mavi çiçeklerle bezenmiş bir bahçeye bunun için rahat rahat bakılabilir. Duvarları mavi olan bir oda da, bize daha büyük, daha sessiz ama daha soğuk gelir. Mavi rengin, insanın içine huzur veren bir etkisi vardır. Halk dilinde, hava rengi olarak, garip, gerçek olmiyan, sarhoş durumları belirtir. Sonra da gene büyüğü ve sadık, değişmez olanın sembolüdür. Gerçekten de mavi, onun tam aksi olan kırmızıya karşı, bağların en uygun rengi, evrene bağlı renk olarak görünür. Aynı şekilde de gene ruha bağlı olana ve mor nüanslarıyla etin verimsiz hayatına işaret eder.

Mavi, zekâ durumlarını gösterir. Yalnız kırmızının nüanslarında ve en kuvvetli derecesinde olduğu gibi asıl olana işaret etmez. Mavi, istisnalara katılmaz — yerinin, hüküm sürdüğü yerde değil, kanun ülkesinde olduğu sanılıyor. Mavi ile kırmızının ilgisi yüksek düşüncelere malzeme verir: evrende gök-le yer, insanlık meselelerinde de din adamları ile kıralların kuvveti üzerine düşündürür.

Çeviren: Prof. Melâhat ÖZGÜ

KIZKARDEŞLER

— 1 perdelik oyun —

Yazan:
RICHARD HUGHES

Çeviren:
Orhan BURİAN

Rejisörün hatırlaması rica edilir ki bu eser her ne kadar Londra Grand Guignol Tiyatrosu'nda oynanmışsa da, aslında Grand Guignol tarzında bir oyun değildir; iyi oynanmazsa maskara olabilir. Hele Lowrie'ye düşen rol büyük bir itidal istemektedir. Her rol için ayrı bir zirve vardır: Philippa için, Owen'in acısı; Charlotte için, sondaki o tek "John!" feryadı; Lowrie için de o son sözler. Rol sahiplerinin her biri kudretlerinin hiç değilse yarısını bu zirve için saklamalıdır.

S a h n e: Kızkardeşlerin evinin holü (Gal dağlarında Victoria'nın ilk yıllarından kalma büyük bir ev). Şimdi burası oturma odası olarak kullanılmaktadır. Geride, sağda, ön kapı vardır, solunda da bir pencere; solda bir ocak, önünde seyircilere dönük bir koltuk, onun ardında bir tane daha, onun arkasında da bir kapı; ortada, üstünde dikişler filân duran bir masa. Duvarlar tahta kaplıdır. Şurada burada karanlık yüzlü yağlı boya portreler asılıdır. Kimi yırtılmıştır, çoğu eğri durur. Ocağın önündeki postun tüyleri dökülmüştür. Hersey evin eskiden iyi günler gördüğünü, şimdi artık dağınıklaştığını, eşyanın ilk alındığı maksatlar için kullanılmadığını gösterir. Süs cinsinden ne varsa Victoria tertibidir.

Z a m a n: Sonbahar, hemen öğleden sonra.

Ş a h ı s l a r: Hiç birinde zariflik yoktur; köylü asıldan gelen, fakat hiç değilse bir nesildir fakir düşüp herkesten uzak, tahsilsiz kalan bir aile hissini verirler.

PHILIPPA: Yirmisekizinde kadardır. Güzel bir tarafı yoktur, haşın ifadeli bir ağzı vardır. Köye uymıyacak şekilde süslü giymiştir ama, ne derlitopludur, ne de modaya uygundur.

OWEN: Yirmidördünde kadardır. Uzun boyludur, çok zayıftır, kör-sağır-dilsizlere mahsus dalgın, huysuz bir hali vardır. Yalnız hırıltı halinde bir ses çıkarır (Buna "Owen'in sesi" derler) istediği bir şey olursa kendine dikkati böyle çeker, sonra ne istiyorsa işaretle anlatır. Çenesi sarkıktadır.

CHARLOTTE: Ondokuzundadır. Sevimli, güzelce bir yüzü vardır. (Ama serttir. Sağlam bir seciye göstermez.) Eğer iyi gi-

yinip doğru dürüst hareket etmesini öğrense güzel görünecektir. Üstünde asker işi bir külotla yırtık bir ipekli buluz vardır. Saçı dağınıktır.

LOWRIE: Onüçünde kadardır. Çelimsiz, minik bir şeydir. İlk bakınca Charlotte'a benzer ama, okadar sevimli değildir; yalnız, çok daha duygulu ve heyecanlıdır. Civarın dindarlığı hepsine işlemiştir; ama bu dindarlık, kuvvetli muhayyalesi, garip işleyen kafasıyla birlik olarak, bilhassa Lowrie'de bir tehlike halini alır.

JOHN: Aşağı yukarı Charlotte'un nişanlısıdır. Kızkardeşlerden daha aşağı bir tabakadan olduğu görülür, ama onlar farketmemiş gözükkürler; her şeyin dağınıklığını bu da belli eder. John'daki bayağılık ancak, oyunun sonundaki gibi kuvvetli bir heyecan karşısında kendini meydana vurur. Lowrie ile aralarında geçen ilk şahnedede oldukça şaşkın bir hali vardır, ama iyi huyludur, kızı da sever görünür. İlk edinilen intibaa bakılırsa, Charlotte onu sevmekten ziyade o Charlotte'u seviyordur.

Philippa pencerenin yanındadır. Dışarı bakar, bir eline örmek için bir çorap geçirmiştir.

PHILIP. — Öldür, Charlotte, öldür!

CHARL (*Dışardan sınırlı sınırlı*). Öldüremiyorum.

PHILIP. — Allah aşkına, daha fazla azap çektirme.

CHARL (*Dışardan*). — Ben öldüremiyorum, sen gel.

PHILIP. — Kendini koyverme Charlotte, kulağının arkasına iskarpininle vur. Kuzum, çabuk ol, haykırıyor. (*Vurulan bir şeyin sesi gelir, sonra koşuşan ayak sesleri.*)

LOWRIE (*Dışardan*). — Charlotte, hain seni, ne yapıyorsun?

CHARL (*Dışardan*). — Vuramadım, boşa gitti.

LOWRIE (*Dışardan*). — Dur, dur! Vurma! Belki yaşar: (*Bir vuruş daha.*) Hain!

CHARL (*Dışardan*). — Artık öldü. Zavallı hayvan! (*Kapıdan girer, üstünde eski bir külot, yırtık bir ipekli buluz vardır. Ter basmıştır, ama sarıdır. Eşikte isparpinini ayağına geçirir.*) Artık öldü. Aman ne berbat iş! Keşke orada olmasaydım da bu iş bana düşmeseydi, nasıl olsa birazdan kendi kendine ölecekti. Rasgetirip yerine de vuramadım; rüyalarındaki gibi. Sersemliğimden. Şu kediler de ne canavar şeyler.

PHILIP (*Yerine oturur*). — Bir türlü sonunu getiremeyeceksin diye korkuyordum.

CHARL. — Herhalde küçük Jones'ların tavşanı olacak, kaçtı mı ne? Yaban olsa Ginger dünyada yakalayamazdı. Ne diye göz kulak olmazlar da, sanki ehliymiş gibi bahçeye salıverirler? Zavallı Ann'cık şimdi nasıl üzülür...

PHILIP. — Bu ona ders olsun da yabani hayvanlara okadar düşmesin. Doğru değil.

CHARL. — Eh, istersen kendisine sen söyle; bu işte benim artık bir alış veriğim yok. Kızcağız ağılyacaktır. Lowrie de deli gibi oldu: bak. (*Kapıdan Lowrie girer. Kucağında bir şey vardır. Başı öne doğru eğiktir, uzun, dağınık saçları yüzünü örter. Hızlı hızlı yürür.*)

PHILIP. — İçeri getirme, Lowrie! Gömmeli.

LOWRIE (*Philippa'ya*). — Hain, ona öldürsün diye sen söyledin! Gözlerindeki kana bak! (*Charlotte'a*) Canavar Charlotte, kaatil, hâin! Ablamsın ama... (*Birden ağlamaya başlar, vuracaktıymış gibi ona doğru atılır.*)

PHILIP (*Haşin bir sesle*). — Lowrie! (*Lowrie birden durur.*) O tavşanı yere bırak! (*Lowrie söyleneni yapar.*) Ablana el kaldırıyorsun ha! Böyle yapmağa utanmıyor musun?

LOWRIE. — Hayvanı o öldürdü.

PHILIP. — Eziyet çekmesin diye öldürdü.

LOWRIE. — Öldürmek kaatilliktir.

PHILIP. — Sersem kız, acı çeke çeke haykırması daha mı iyiydi?

LOWRIE. — Belki iyi ederdik.

CHARL (*Kızgın kızgın*). — Bel kemiği kırılmıştı.

LOWRIE. — Öldürmek bazen yerinde bir şeydir mi demek istiyorsun?

PHILIP. — Bir hayvanı acı çekmekten kurtarmak elbette yerindedir, küçük ahmak — eğer yaşamak onun için bir yük haline gelmişse.

LOWRIE (*Sinirli*). — Bilmem. Belki de sersemlik ettim. Öldürmenin bu türlü olmaz sanıyordum; her türlü fenadır sanıyordum. Ama sahiden doğru mu? Allah ne diyordu, hani...

PHILIP. — Tabii doğru, eğer temiz niyetle olursa. John düşmanlarımızı öldürürken yanlış bir iş mi yapıyordu sanıyorsun?

LOWRIE. — Elbette yapmıyordu, ama düşman başka şey. Bu bir tavşandı. Hem o zaman öldürmek John'un vazifesiydi.

CHARL. — E, hayvancağızı ben de keyfim için mi öldürdüm? Pek mi hoşlanmış görünüyordum. Benim de ne kadar fenama gittiğini düşünsene. Öyle bir şey yapmak hiç istemedim. Sen böyle söyledikçe büsbütün üzülüyorum.

LOWRIE (*Ona döner, yüzünün ifadesi değişmiştir*). — Charlotte'cuğum, darılma. Ben hayvanlık ettim. Hiç aklıma getirmedi. Bana darılma. O tarafını hiç düşünmedim, sana olmayacak şeyler yaptım. Bunların hepsini iyice düşünmeliyim.

PHILIP. — Pekâlâ öyle ise, mademki düşüncesizliğin için özür diledin, şimdi uslanıncıya kadar odana git. (*Lowrie çıkar, Charlotte da rastgele tavşanı eline alır, tüylerini okşamaya başlar; oturur.*)

CHARL. — Çok şükür, geçti.

PHILIP. — Artık rahatsız etmiye kalkmaz. Böyle aksilikleri vardır, ama bir defa "pişman oldum" dedi mi, yatıştır.

CHARL. — Biliyor musun, çok mantıklı düşünüyor: yeni bir fikir edinmiyegörsün, üzerinde günlerce duruyor.

PHILIP. — Keşke durmasa! İyi ile kötü hakkında, yaşına göre lüzumundan fazla fikri var. Ona söylenenleri yapsa da zihninde evirip çevirmese daha iyi eder.

CHARL. — Her neyse, bu fırtınayı atlattık galiba.

PHILIP. — Hem zannetmiyorum. O kıza pek güven olmaz, ama inşal-

lah atlatmışızdır. O sırada buralarda bulunması fena rastladı. Ama ergeç böyle şeylerle karşılaşacak.

CHARL. — John'a tavşanın derisini yüzdürelim mi? Bir tane daha vursa ne güzel bir çift terlik olur.

PHILIP. — Charlotte, nasıl için elveriyor!

CHARL. — Ne olmuş? Sen de Lowrie'den aşağı kalmıyorsun ya!

PHILIP. — İnsanın öldürdüğü şeyden faydalanmaya kalkması hoş kaçmıyor da.

CHARL. — Ben bir sebep görmüyorum.

PHILIP. — Aman, daha iç açacak bir şeyden bahsedelim.

CHARL. — Neden?

PHILIP. — John'dan.

CHARL. (*İsteksiz bir sesle*). — İstiyorsan peki.

PHILIP. — Onunla ne zaman evleniyorsun?

CHARL. — Bilmem. Hiç evlenmiyeceğim.

PHILIP. — Sersem kız.

CHARL. (*Sabırsızlanarak*). — Nesıl evlenirim, abla? Buradan nasıl kurtulurum ki?

PHILIP. (*Soğuk*). — Sersemsin diyorum ya. Owen'e bakmak için ben varım ya, yetişir.

CHARL. — Ben nasıl gider, John'a varırım da, seni bütün ömrünce ona bakmaya bırakırım? Vazifemi yapıyorum diye, çok geçmeden herkes günlerini zehir etmiye başlar. Ben onları bilirim!

PHILIP. — Lâf! Sen de gider, başka yerde oturursun.

CHARL. — Hem, sen ne olacaksın? Ona sen ne diye hayatını feda edecekmışsin?

PHILIP. — Allah öyle dilemiş.

CHARL. — Üç yıldır bir gece bile sokağa çıkmadın.

PHILIP. — Ne diye çıkayım? Alıştım. Owen'siz bir tuhaf olurdum herhalde; her neyse, ben evlenecek değilim.

CHARL. — Hiç gönlünden geçirmedin mi?

PHILIP. (*Duralar*). — Hayır (*Evet demek ister*).

CHARL. — Öyle ise, zâhir o türlü yaratılmışsın da sana iyi geliyor. Kendini feda etmek, demek istiyorsun. Ama ben öyle değilim: sırası gelince gitmek, uzaklaşmak istiyorum.

PHILIP. — Öyle ise hemen git! Niye gitmiyorsun?

CHARL. (*Hırsla*). — Daha demin sana gidemem demedim mi?

PHILIP. — Benim için üzülme! Ben vazifemi yapıyorum. Pişman olacak değilim bu dünyada. Mükâfatımı da öbür dünyada görürüm. Bütün hayatımı Owen'e vakfetmek istiyorum ki Allah da benden râzı olsun.

CHARL. — Anladım: misyonerler gibi bunaltıcı bir ormanda ömrünü tüketmektense rahat rahat evinde ölüp aziz olmak istiyorsun; fena fikir değil.

PHILIP. — Charlotte! Nasıl dilin varıyor? Unutuyorsun, böyle işlerde insan kendini düşünmemeli, gayesini düşünmeli. Ben de Owen'i düşünüyorum. Benim vazifem bu evde; o küçük lütfâ hamdederim, ama elbet büyük mükâfata

olan hakkım kaybolmaz. Vezifenden seni kurtarayım diye uğraşırken, senin tutup hareketime böyle bir mâna vermem kalbsizlik doğrusu, insafsızlık.

CHARL. — Beni vazifemden değil, vicdanımdan kurtarmıya çalışıyorsun.

PHILIP. — Sana azap veren vicdanın mı? Yoksa herkes ne der diye düşünmen mi? Yoksa öbür dünyada ne olurum diye endişe etmen mi?

CHARL. — Aman abla, sus, münasebetsiz! Gitmek istemiyorum demedim mi? Daha ne istiyorsun? Hem, belki Owen elimizden alınır, o zaman evlenebilirim, seni de vicdanın Somali'ye yahut daha başka berbat bir yere sürüklesin istersen.

PHILIP. — Eğer John'u altmışına kadar bekletmek niyetindeysen o başka... *(Lowrie soldaki kapıdan girer. İki kızkardeş onu farketmezler. Ama çocuk bütün bu sahne zarfında kendini seyircilere unutturmamalı, geçenleri dalgın bir dikkatle seyretmelidir. Eline bir kitap alır, fakat okurken zihni orada değildir.)*

CHARL *(Birdenbire)*. — Abla, günah doğrusu! Sana nasıl ömür törpüsü olduğunu gördükçe Owen'den âdeta iğreniyorum!

PHILIP. — Öyle şeyler söyleme Charlotte: bilmezsin beni ne kadar incitiyorsun. Owen'in eski halini sen hiç görmedin, ama ben gördüm. Daha yedi yaşındaydı. Onu ömrüm oldukça seveceğim.

CHARL. — Ne olursa olsun. Hepimize de günah doğrusu. Niye senin de, benim de, John'un da, hayatlarımız Owen'in hatırı için berbâdolsun, hem de hayatı yaşamıya değmez bir hayatken? Zaten kendine de kimbilir kaç kat fena gelir; doğuştan kör sağır olacağına, öyle birdenbire yedi yaşında iken kızamağa tutulup o hale gelmek, sonra üstelik konuşmayı da unutmak, büsbütün unutmak! Abla, söylemesi çok ağır ama, Allah böyle şeyler yapar da âdil, rahim olur mu?

PHILIP. — Acı bizi uslandırmak için gönderilmiş, diyorlar.

CHARL. — Diyorlar! Evet, az demiyorlar!

PHILIP. — Öf, sus, tahammülümü büsbütün azaltıyorsun, zaten Allah biliyor ya, nerdeyse sonuna geldim. Ama sen o türlü hissediyorsan, ne diye üzülüyorsun? Sana eskiden beri "ne zaman gitmek istersen gitmekte serbestsin" demez miyim? Zihnin o halde iken kalmakla ne kendine faydan dokunur, ne başka kimseye.

CHARL. — Ya sen?

PHILIP. — Benim dayanacak kuvvetim var. Ben bunun için yaratılmışım.

CHARL. — Gidemem! Biliyorum, hâinlik diyeceksin ama, Owen ölsün diye âdeta dua ediyorum. Zaten hayatın onun için mânası ne ki? Kendi yaşıyor sayılmaz, üstelik seni yiyip bitiriyor. Allahın gözündeki bile olsa herhalde senin hayatın onunkinden daha kıymetlidir.

PHILIP. — Böyle şeyler söyleme!

CHARL. — Böyle şeyler düşünmekten kendimi alamıyorum.

PHILIP. — Günah, günah. Hem, faydası da var mı? Allahın buyurduğu-nu değiştirmeye kalkacak sen misin? Owen'i kendi dilediği yoldan, bizim hiç bilmediğimiz, hatırıma bile getirmedığımız bir vasıtayla kendine kavuşturmayı

belki kararlaştırmıştır bile. Tanrı, kulunu unutmaz. Öyle şeyler dua etmeyeceğini vâdet bana.

CHARL. — Vâdedemem.

PHILIP. — Etmelisin, yoksa yüreğim rahat olmaz.

CHARL. — Peki öyleyse, ama yine de aklımdan geçecek.

PHILIP. — Şimdi nerede? Sen gördün mü?

CHARL. — Hayır. Ama nerdeyse gelir. (*Lowrie yerinden kalkar, sahnenin önüne doğru yürür, kitap elindedir. Philippa ile Charlotte'un hâli birdenbire değişir.*)

PHILIP. — Kitap mı okuyorsun?

LOWRIE (*Maksatsız dolaşarak*). — Hııı!

PHILIP. — Ne?

LOWRIE. — Bir masal; saçma bir şeydi.

PHILIP. — Öyleyse ne diye daha iyi bir şey okumuyorsun?

LOWRIE. — Daha iyi şeylerden hoşlanmıyorum da ondan. Bir porsüen başından geçenleri anlatıyor. İşte öyle bir hikâye. Hayvanların ruhu var mıdır?

PHILIP. — Nerden esti?

LOWRIE. — Aklıma geldi de. Meselâ o tavşan da: Cennete gider mi acaba?

PHILIP. — Hayır, bir yere gitmez, sade ölür, o kadar. Ama onun için o halde kalmaktansa yok olmak daha iyiydi.

LOWRIE. — Ama hıristiyanların cennete gitmesi daha iyi, değil mi? Yani, burada ne kadar rahat olurlarsa olsunlar, oraya gidince daha rahat ederler, değil mi? İhtiyar Mrs. Rhys romatizmadan öldüğü vakit sen "Allah acıdı da kadını kurtardı" dedindi, Ellen'e "Ninen çok güzel bir yere gitti" dedindi, değil mi abla? Hıristiyanlar ölünce yok olup karanlığa katılmazlar, değil mi?

PHILIP. — Ne diye böyle şeyler soruyorsun?

LOWRIE. — Her vaftiz olan hıristiyan mıdır?

PHILIP. — Elbette.

LOWRIE. — Bunların hepsinin doğru olduğundan emin misin?

PHILIP (*Sert*). — Tabii.

LOWRIE. — Herhalde haklı olacaksın, olman lâzım. (*Philippa ile Charlotte bakışırlar.*)

CHARL. — Lowrie, bugün kuşun yemini verdin mi?

LOWRIE. — Hayır.

CHARL. — Ya dün?

LOWRIE. — Aklımda kalmadı.

CHARL. — Böyle üstüne vazife olmanın şeylere kafa yoracağına ne diye günlük işlerine bakmıyorsun? Şunun bunun ölümünü münakaşa edeceğine, hadi git de bak, daha sağ mı bakalım. (*Lowrie soldaki kapıdan çıkar.*) Sual sormak dedin mi, hanzır, bir tâne! Aklındaki neydi acaba?

PHILIP. — Bilmem ki. Zihninden bir şeyler geçirdiği belli. İşin fenası, bir kere bir şeyi aklına doğrudur diye koydu mu, onu yapmaya kalkıyor; yoksa aldırmazdım.

CHARL. — Owen'in ölmesine bundan sonra o da dua eder mi dersin?

PHILIP. — Zannetmem, ama hiç bilinmez. Bir sırasını getirip onunla

konusmalı. Hatırında mı, bir defa et yemeye içi elvermemiştii, hani? Ne diye mütemadiyen şunu buna ekler de, her şeyi Allahın koyduğu gibi yerli yerinde bırakmaz? Bu onda fena bir âdet, bazen beni çok meraka düşürüyor. John bu gün gelecek mi?

CHARL. — Galiba. Atla gezintiye gidecektik. Şimdiye kadar gelmediyi bile: ben unuttum.

PHILIP. — Unuttun mu?

CHARL. — Ne olmuş?

PHILIP. — Charlotte... O buluzu değiştirmeyecek misin?

CHARL. — Yo! Neden değiştireyim?

PHILIP. — Sonra John ne der.

CHARL. — Aman, o aldırmaz. (*Lowrie tekrar girer.*) Hâlâ sağ mı?

LOWRIE (*Yerinden sıçrayarak*). — Kim? Neden?

CHARL. — Kuş.

LOWRIE. — Kuş mu? Ha evet, beslemişim ama unuttum.

PHILIP (*Charlotte'a*). — Ben senin yerinde olsam değiştirirdim.

CHARL. — Niye? Adam sen de, ne olacak? (*Dışardan nal sesleri gelir, sonra biri "Charlotte" diye seslenir.*)

PHILIP. — Merhaba! İçeri gelsene. (*John girer.*)

CHARL. — Peki, geliyorum.

PHILIP (*Yavaşça*). — Bari sökülen yerini dikivereyim. (*Philippa ile Charlotte soldan çıkarlar.*)

JOHN (*Ellerini ısıtarak*). — E bakalım, Lowrie; ne var ne yok?

LOWRIE. — John, arabayı sürerken tekerlek yolunda küçük bir şeyi çiğnese, pek fena ezse, ama öldürmese ne yaparsın?

JOHN. — Yufka yürekliyimdir; işim pek acele değilse kırbacımın sapiyle yahut bir taşla vurur, hayvancağızı eziyet çekmekten kurtarırım.

LOWRIE. — Böyle yapmanın doğru olduğuna emin misin?

JOHN. — Neden, elbette.

LOWRIE. — Hem hayvanların ölümünden sonrası da yoktur, değil mi? Bir hayvanı öldürmek bir insanı öldürmekten daha büyük bir öldürmektir, değil mi?

JOHN. — Ne demek istiyorsun?

LOWRIE. — Bilmem... John, Charlotte ablamla evlenmeyecek misin?

JOHN (*Sertçe*). — Kim dedin?

LOWRIE. — Ne diye evlenmeyecekmişin?

JOHN (*Ağır ağır*). — Evlenmeyeceğim demiyorum.

LOWRIE. — Öyle ise ne diye evlenmiyorsun? Owen yüzünden mi?

JOHN. — Niye?

LOWRIE. — Keşke ölse.

JOHN. — Öyle şey söyleme, Lowrie, günahdır.

LOWRIE. — Sen istemiyor musun?

JOHN. — Söylemeyi aklıma getirmem.

LOWRIE. — Ben ikisi arasında bir fark göremiyorum. Yaşamaktan bir zevk aldığı yok, hem ölse cennete giderdi, Charlotte ablamla sen de evlenirdiniz. Bunun fenalık neresinde? Cennette gözü görüp kulağı da işitirdi.

JOHN. — Onun için iyi olmazdı demiyorum.

LOWRIE. — Öyle işe kimin için iyi olmazdı? Owen'in bu dünyada işi ne ki?

JOHN. — E, Philippa'nın kendini feda etmesine imkân veriyor, böylesinden daha dindarca bir hayat da olmaz.

LOWRIE. — Kendini feda etmek doğruyu yapmak, öyle mi?

JOHN. — Tabii, insanları Allah nezdinde kıymetlendirir.

LOWRIE. — Öyleyse, demek ki Owen, ablam için feda oluyor, ablam Owen için değil? Çok çapraşık bir şey. (*Soldan doğru Owen'in gürültüsü duyulur, sonra kapıyı bir el yakalar, Lowrie koşar, kapıyı açar, Owen'in koluna girer, onu ateşin yanındaki iskemleye götürüp seyircilere karşı oturur. Bu hareketler ağır ağır, itina ile olacaktır. Sonra John'un yanına döner.*)

LOWRIE (*John'a*). — Kolunu tutsun. (*Tutturur.*) Odada kimin olduğunu bilmek ister de. John, Charlotte ablamı razı et de seninle çabuk evlensin; sonra Owen'i de bir hastaneye koyun. Çekmek Allah nezdinde makbuldür demesi kolay; ama ablalarım için öyle değil, onları huysuz ediyor; çoğu kimseyi öyle eder, huysuzlaştırıp aksileştirir, hem bazen öyle ısrırgan oluyor ki, belki de sonunda cennete gitmez. John, onları çok seviyorum, onları bahtiyar etmek için ne olsa yaparım, ama kimseye bir faydam dokunacağı yok. Ama bir kere Owen ölse, sen Charlotte ablayla evlenirdin, Philippa ablam da dinlenir, birden gençleşirdi. (*Owen ses eder, iki parmağını dudaklarına götürür, ağzını emer gibi yapar. Lowrie bir sigara yakıp eline verir.*)

LOWRIE. — Biraz daha büyüdüğüm zaman Owen'e ben kendim bakardım, çünkü onu da çok seviyorum, ama biliyorum ki Philippa dünyada razı olmayacaktır, onun için bundan da bir fayda yok. Philippa abla böyle bedbaht olmasın da canımı veririm. Onun hatırı için Allah benim ruhumu cehenneme göndersin, zararı yok. Bu kendisini feda etmek, değil mi?

JOHN. — Lowrie, günaha giriyorsun! Sen iyi bir kızsın, ama böyle şeyler yapmana lüzum yok. Sen günlük işlerini yapmaya bak, Philippa ablamın üzüntülerini gidermiye çalış, yetişir.

CHARL (*Girer*). — Hazırım.

JOHN. — Âlâ.

LOWRIE. — Peki, öyle yapacağım. Onun bütün üzüntülerini gidermiye çalışacağım. Evet, öyle yapacağım. (*John ile Charlotte çıkarlar. Lowrie pencereye gider.*) Charlotte abla, aman suya dikkat et; Fly bugün çok haşarı, yemini verirken bana çifte atmağa kalktı, binerken ürkerse sonra... Ay, dikkat et!

JOHN (*Dışarda*). — Yavaş ol, yavrum!

CHARL (*Dışarda*). — Oldu! Önüne bir çit yaptırmalı, kapıya pek yakın, sonra bir kaza çıkacak. (*Atların uzaklaştığı duyulur. Lowrie pencerededir: duraklar, odaya bakınır, sonra bir yastık alır, yavaşça Owen'e doğru gider: yastığı iki eliyle tutmaktadır. Owen hiçbir şeyin farkında değildir. Mızızlanır; sigarası sönmüştür. Lowrie yastığı bırakıp sigarayı yakar, sonra yastığı tekrar alır, ama birdenbire genç adamın ayaklarının dibine yığılıp dizlerine kapanarak ağlamaya başlar.*)

LOWRIE. — Ah, beni affet, Owen ağabeyciğim; bilirsin seni ne kadar severim, yoksa bu işi yapabilir miydim? Senin iyiliğin için, Philippa ablamın iyiliği için yapıyorum. (*Owen muhabbetle kızın saçlarını okşar, yüreği tama-*

men rahattır.) Çırpınacak mısın? Acaba insan boğulurken acı duyar mı? Pek mi korkunç bir şey acaba? Owen ağabey, Owen ağabey, beni affet! (*Elinde yastıkla tekrar kalkar. Genç adam sigarasını atar, yenisini versinler diye mız-mızlanır.*) Peki, başka bir tane vereyim; sonra üç sayar, işi yaparım.

LOWRIE (*Bir sigara verir, genç adam kızın elini tutup okşar, o da onu öper.*) — İçime öyle geliyor ki sen benim ne dediğimi anlıyorsun, hem doğru da buluyorsun, Ah, canım benim! Seni gönderdiğim yerde tekrar işiteceksin de, göreceksin de. Belki meleklerin arasına katışınca yine minicik bir oğlan olursun. Allah babamız da orada olur, daha kimbilir ne güzel şeyler vardır: melekler vardır, meleklerin sazları vardır... (*Kız gittikçe daha isterikleşir.*) Altın sazları vardır... Bir! İki!... (*Soldan Philippa girer.*)

PHILIP. — Lowrie, makasımı gördün mü? (*Lowrie şaşkın şaşkın yutkunur, yastık elinden düşer. Philippa etrafı araştırır. Owen'in yanından geçerken durup omuzunu okşar. Owen kızın elini tutar, sonra bırakır.*) Ne tuhaf, değil mi? Artık her işini senin görmeni istiyor; eskiden, benden başka kimseyi kendine dokundurmadı. Neden acaba?

LOWRIE (*Hâlâ çok heyecanlıdır.*) — Bilmem ki.

PHILIP. — Zavalıcılık. Belli, yanında hep senin olmanı istiyor. (*Soldan çıkar.*)

LOWRIE (*Masanın örtüsünü alır.*) — Ya tam biz işi yaparken yakalaysaydı! Ne yapardım, Owen ağabey? Bu daha iyi olacak. Belki de artık birbirimize büsbütün allahısınlarladık diyoruz: öyle ya, sen cennete gidiyorsun, halbuki beni Allahın cehenneme göndermiyeceği ne malûm. Ama zarar yok, gönderirse göndersin, Philippa ablamın iyiliği için ya. Ah, şimdi artık yapmam lâzımgeldiğine iyice inanıyorum, ama acaba yapabilecek miyim? Ah yarabbi; ne olur, bana yardım et! Daha küçüğüm, kuvvetim az, bile bile cehenneme gitmeye râzı olamıyorum. Ama ne olur, bana kuvvet ver de yapayım; Philippa ablam için, Charlotte ablam için. Âmin... Üç! (*Örtüyü Owen'in boynuna dolar, deli gibi sıkıya başlar. Owen iskemlesinden fırlar, kızı kolundan yakalar. Örtü boynundan çözümlüp yere düşer; genç adam solmaktadır, yüzü kıpkırmızıdır, hayvani bir korku içindedir. Lowrie iskemlenin arkasına yığılır; ama genç adamın iskemlenin üstünden doğru uzanan kolu kızın bileğini bırakmaz; kız çılgın gibi sıçrar; adam, el yardımıyla ona yaklaşmaya çalışır. Birden kız elinden kurtulur, bir an yerde hareketsiz uzanıp kalır. Owen heyecanla sızlanır, kızı araştırmaya başlar. Lowrie kalkıp duvara dayanır, nefes nefesedir.*) Yarabbi! yardımına gel! yapamıyorum! Rüyadaki gibi oluyor, onu öldüremiyorum! Yarabbi, yardım et! Owen kapıyı bulur, tokmağı araştırır, korkudan titremektedir. Kapı açılır, Philippa girer.)

PHILIPPA. — İyi biliyorum, burada bıraktımdı. Aa, Owen'in de nesi var?

LOWRIE (*Sakin ve tabii olmaktan uzak bir sesle, gözleri fal taşı gibi açık.*) — Bilmiyorum.

PHILIP. — Saçına bak! Sataştı mı yoksa?

LOWRIE (*Bir kahkaha atar, sinirli bir sakinliği vardır.*) — Owen mi sataşacak? Ne münasebet! Zavalıcığın kime dokunacak hali var ki! (*Philippa genç adamın omuzundan tutar, yatıştırılmaya çalışır.*) Uyuya kaldı, fena bir rüya mı gördü nedir, birdenbire korku ile yerinden sıçırarak uyandı. (*Philippa genç adamı tekrar iskemlesine götürür. Owen oturur ama hâlâ titremektedir.*

Philippa'nın gideceğini anlar anlamaz büyük bir korkuyla tekrar sızlanmaya başlar.)

PHILIP. — Bukadar korkması neden acaba?

LOWRIE. — Ben de kestiremiyorum.

PHILIP (*Owen'in elinden sıyrılır*). — Bir şey olursa beni çağır.

LOWRIE. — Peki. Ona ne oldu böyle, bilmiyorum. (*Philippa çıkar.*) Geçti artık, şimdi yapmalıyım, yoksa bir daha bana güveni kalmaz, onlar da belki anlarlar. Şimdi yapmalıyım, mızımlılığın sırası değil artık. Ama bu sefer sersemlik edip kuvvet denemiye kalkmıyacağım. (*Pencereye bir göz atar.*) Havuz! (*Ön kapıya gider, açar, öteki kapıyı kilitlet; sonra örtüyü birdenbire Owen'in başına atıp geri sıçrar. Owen yerinden fırlar, örtüyü çekip atar, rastgele soldaki kapıya doğru gider. Onu kilitli bulunca duvara tutuna tutuna ön kapıya gider, sendeliyerek dışarı çıkar. Lowrie arkasından kapıyı kapar, pencereye gider.*)

LOWRIE. — Allah vere, çabuk boğulsun da deminki gibi çırpınmasın. (*Pencerenin yanına diz çöker, onbeş saniye kadar sesini çıkarmadan, kımıldamadan taş gibi durur. Sonra yarım bir feryat koparır, sıçrayıp geri çekilir. yüzünü kapar. Öylece seyircilere döner, hâlâ solumaktadır.*) Aman bağırmiyayım, aman bağırmiyayım, aman bağırmiyayım. (*Ellerini iki yana indirir, etrafına görmeyen gözlerle bakar.*) Aman bağırmiyayım, yoksa gelir kurtarırlar. Bekliyeyim. (*Bir dakika kımıldamadan durur, soldaki kapıya gidip kilidini açar; masanın örtüsünü yayar. Philippa gelir.*)

PHILIP. — Nihayet çıktı, sepetim... Aa! Owen nereye gitti?

LOWRIE (*Deminki gibi hiç tabii olmanın bir sakinlikle*). — Dışarı çıkmak istedi, ben de yüzünü atın gezindiği çayıra çevirip bıraktım.

PHILIP. — Pekâlâ. Yalnız, biraz merak ediyorum. Bu gün üstünde bir tuhaflık var da. Bu entariyi bir kış giyer misin, şekerim?

LOWRIE. — Entari mi? Ha, evet, entarim iyi.

PHILIP. — Yok, yok, iyice kısaldı. Şu üstümdekini boyundan alıp sana uydurmak daha iyi olacak.

LOWRIE (*İkide bir, pencereye bakarak*). — Peki.

PHILIP. — Gel de boyunu ölçeyim. Ne oluyor, nen var? Nedir o heyecan?

LOWRIE. — Heyecanlı filan değilim. Galiba... galiba Owen ağabey biraz korkuttu da. A, bak, Charlotte ablamlar John dönüyorlar bile.

PHILIP. — Zavallıcık!... Acaba nesi var? Her zaman kuzu gibi usludur.

LOWRIE. — Yo, bir şey yapmadı ama.. At, ablamın yedeğinde, sendeliyor. Kapaklanmış olacak, herhalde ondan döndüler. İnşallah hayvancağıza bir şey olmamıştır.

PHILIP (*Olduğu yerden dışarı bakarak*). — Pek bir şey olmuşa benzemiyor.

LOWRIE. — Yok, bir şey olmamıştır. Elbet bir şey olmamıştır. (*Gülmiye başlar.*) Ben de ne sersemim, gülecek bir şey yokken gülüyorum. Elbet bir şey olmamıştır.

JOHN (*Dışardan*). — İmdat! İmdat!

LOWRIE. — Ne var?

PHILIP. — Birine bir şey mi oldu ne?

LOWRIE (*Çabuk çabuk*). — Belki de.

PHILIP (*Ön kapıyı açar, bir çığlık koparır*). — Dışarı çıkma Lowrie, pencereden de bakayım deme! Söz ver bana, pencereden bakmıyacaksın! (*Çıkar, kapıyı çeker. Lowrie ilerleyip durur, gözlerinde bir damla yaş yoktur. Az sonra dışardan ayak gürültüleri, sesler gelir.*)

PHILIP (*Dışarda*). — Olmaz, içeri götürmeyin, Lowrie orada.

JOHN (*Dışarda*). — Yavrucak, kimbilir ne hale girer.

PHILIP (*Dışarda*). — Evet, ama Owen hesabına insan üzülemiyor, Allah çekmekten kurtardı.

JOHN (*Dışarda*). — Orası öyle.

PHILIP (*Dışarda. Kendini bırakır*). — Ah, Owen, Owen, Owen'ciğim benim! Kimse onu benim bildiğim gibi bilmez. O ketenden tulumunla ne güzel bir çocuktun. İkimiz beraber değirmene gelen suyun boyunca keşiflere çıktık! Sana hiç iyi ablalık etmedim, hâin bir abla oldum, ablalık şefkati gösteremedim. Şimdi artık bitti, ona bir daha bir şey yapamıyacağım! Owen, seni ne kadar sevdiğimi bilmiyormuşum. (*Lowrie birdenbire yere yığılıp hüüngür hüüngür ağlamaya başlar.*)

JOHN (*Dışarda*). — Duydu! Bari artık içeri götürelim. (*Kapı açılır; Charlotte ile John, ikisi de sakın ve kendilerine hâkim, Owen'in cesedini kısa bir merdivenin üstüne uzatmış, içeri getirirler. Cesedin yüzüne John'un ceke-ti örtülüdür. Doğruca öbür kapıdan çıkarırlar. Philippa, Lowrie'nin yanına gelir, diz çöker.*)

PHILIP. — Ninem, bana şimdi bir sen kaldın: Charlotte evlenip gidecek, seninle ben kendi başımıza kalacağız. Ama Owen için ağlama: şimdi rahat artık, cennette. Allah ona acıdı da çekmekten kurtardı. O haliyle yaşamasını istemek insanın içinden gelmezdi; yaşamak onun için bir yükü, Allah merhamet etti de bu yükten kurtuldu. Hiçbir zaman Allah'tan ümit kesmemeli Lowrie, âsi gelip onun emirlerine karşı koymamalı. Allahın dilediği şey, Allahın dilediği zaman yerine gelir. Bazen en zayıfımızı kendine vasıta eder, onun işine karışmak bizim haddimiz değil. İsteddiğini yerine getirmek için onun bize ihtiyacı yoktur. (*Charlotte ile John girerler.*)

CHARL. — Benim de sersemliğim: ağlamadan edemiyorum. Halbuki herkesin selâmetine olan bir işti... Ama keşke öyle lâflar etmemiş olsaydım: dilimi birazcık tutsaymışım bir şey söylemeye lüzum kalmıyacaktı. (*Gözlerini siler.*)

JOHN (*Sinirli sinirli*). — Kayıbnıza ben de üzülüyor değilim, başınız sağ olsun; ama, doğrusu, hepinizin selâmetine oldu.

PHILIP. — Evet John, hakkın var, onun için en iyisi buydu.

LOWRIE. — Abla?

PHILIP. — Ne var, yavrucuğum.

LOWRIE. — Seni çok seviyorum. (*Durur.*) En iyisi buydu, değil mi?

PHILIP. — Evet.

LOWRIE. — Abla, çok fena oluyorum. Bir şey hem doğru olur, hem insanı böyle fena eder mi? Charlotte ablam da böyle mi oldu?

PHILIP. — Nasıl oldu mu, yavrum?

LOWRIE. — Allah beni sanki hiç sevmiyormuş gibi oluyorum, neden

bilmem, bu histen kurtulamıyorum. Öyle fena oluyorum ki ablacığımı, dayanamıyorum.

PHILIP. — Nene var?

LOWRIE (*Gayret eder*). — Hiç! Söyliyemem.

PHILIP. — Söyle, ne olur.

LOWRIE. — Olmaz, söyliyemem. Allah o kadarını dünyada affetmez... Dayanmalı. (*Ayağa kalkar.*) Dayanacağım. Sana söylemeyeceğim. (*Sahnenin aşağısına doğru yürür.*)

CHARL. — Nesi var, kuzum?

PHILIP. — Şşş! Birazdan söyler. Şimdi çok üzüntülü; aldırış etmiyorum gibi yap.

JOHN. — Gideyim mi Charlotte? Bana görecektir bir iş var mı?

PHILIP. — Olmaz John, gitme, biraz dur.

CHARL. — Philippa?

PHILIP. — Efendim?

CHARL. — Nasıl oldu? Öğleden sonraları pek çıkmaz, hem yüzü çayıra çevrildi mi başka tarafa sapsamaz. Yalnız mıydı?

PHILIP. — Bilmiyorum Charlotte; bu gün öğleden sonra pek heyecanlıydı, bir tuhaftı, Lowrie çıkarmış, yolu göstermiş.

CHARL. — Acaba...? (*Durur, intihar etmesin demek ister. Lowrie birdenbire haykırır.*) Onu yatmaya göndersen daha iyi edersen Philippa, Yoksa hasta olacak.

PHILIP. — Öyle değildir inşallah. (*Lowrie tekrar haykırır.*)

CHARL. — Havuzun orada olduğunu biliyordu, onun için pekâlâ öyle yapmış olabilir. Sen de zaten çok heyecanlıydı, bir tuhaftı diyorsun.

PHILIP. — Aman Charlotte, öyle şey yapmamıştır inşallah. Öyle olduğuna bir kere inanırsam ömrümde bir daha mesut olamam. Ah, benim zavallı Owen'ciğim!

JOHN. — İnanmak için ortada bir sebep yok zaten Philippa, iyi tarafını düşünelim herhalde kendi hayatına zorla kıyacak kadar zalimlik edemedi.

CHARL. — Lowrie'ye soralım, daha iyi.

PHILIP. — Hayır olmaz, büsbütün sınırları bozulur.

CHARL. — Başka çare yok ki... Lowrie! (*Lowrie onlara doğru biraz gider, ama yüzü seyircilere dönüktür.*) Bahçeye çıkarken sen gördün mü?

LOWRIE. — Dosdoğru havuza gittiğini gördüm; bacaklarını oraya buraya fırlattı ama yüzemedi, sade havuzda döndü durdu. Sonrasına bakamadım.

PHILIP. — Lowrie!

JOHN. — Düşüğünü gördün, öyle mi?

PHILIP. — Niye beni çağırmadın? Niye bana haber vermedin? Ah Lowrie, belki kurtarırdım!

LOWRIE (*Başını hayır der gibi sallar*). — Sana haber veremedim.

PHILIP. — Ah Lowrie, belki de kurtarırdık!

LOWRIE (*Dönerek*). — Hayır ablacığımı; en iyisi buydu demedin mi? Şimdi daha bahtiyardır, Allah da böyle istemiştir, dedin; onun için, ne diye kurtaracaktın?

PHILIP. — Bu hâince sözleri nasıl da söylüyorsun!

LOWRIE. — Böyle hânce sözleri nasıl söylüyorsunuz, anlatayım. Onu ben öldürdüm de ondan! Öldüreyim dedim, öldüreyim dedim, olmadı, çünkü o kuvvetliydi, halbuki ben çelimsiz bücürün biriydim. Suda boğmayı önce düşünmüş olsaydım kolayca yapacaktım; ama nihayet korkuttum, o da nereye gittiğinin farkına varmadı. Senin için yaptım ablacığımı: senin ömrünü zehir ediyordu, Charlotte ablam evlenemiyordu, kendi de eziyet içinde yaşayıp gidiyordu, gönlüm razı olmadı. Belki ölmekten memnun olur dedim, ama abla, olmadı; hiç istemedi. Bunu söylemeyecektim, saklıyacaktım, seninle Charlotte ablam kurtulup rahat edecek, bir şey de bilmeyecektiniz; Allah beni bulup cehenneme bile gönderse belki hiç haberiniz olmayacaktı. Ama, işte, zavallı kızın biriyim, dayanamadım, ağızdan çıkarmadan edemedim; şimdi artık bir faydası kalmadı, çünkü öğrendiniz, bedbaht olacaksınız. (*Jhn ona doğru gider, bir vuruşa yere devirir.*)

JOHN. — Kaatil! kaatil! Kendi kör ağabeyini öldürdün ha! (*Lowrie bacağına sarılır.*) Yılan seni, etrafıma dolanma! (*Ayağını silkip kıızı atar.*)

LOWRIE (*Boğuk boğuk.*). — Philippa abla!

PHILIP. — Daha seninle konuşacak halde değilim, Lowrie. (*Soldan acele acele çıkar.*)

LOWRIE. — Ama ne yaptıysa senin için, Charlotte ablam için, John için yaptım. Charlotte ablam için yaptığımı anlamıyor musun? Siz.. evlenin... diye...

JOHN. — Kaatil çıkan evden kız alır mıyım sanıyorsun? Asılacak bir kızın ablasıyla evlenir miyim sanıyorsun?

LOWRIE. — Asılmak mı?

JOHN. — Evet, gidip polise haber verir vermez, gelip seni asacaklar. Allah ruhuna acısın. Acıması lâzım mı, onu da bilmiyorum ya.

CHARL. — Haber verecek misin?

LOWRIE. — Ben de seninle giderim John; sessiz sedasız polise giderim. Onların gelip tutmasını bekliyeceğime kendim giderim.

JOHN. — Öyle şey yok! Bu türlü pis, lekeli bir işe adımı karıştırır mıyım sanıyorsun? Bir yere kimıldiyamazsın! Aman Allahım! Yanımda ol da, başıma yıldırım insin, değil mi. (*Ön kapıya gider; Lowrie arkasından gelir.*) Gir içeri! Allaha dua edip büsbütün gazaplandırmaya kalkma! (*Çıkar; Lowrie bir sandalyeye kapanır.*)

CHARL. — John! (*Birdenbire adamın arkasından seslenerek koşup çıkar, kapıyı açık bırakır.*)

LOWRIE. — Yalan! yalan! Ben yapmadım! Dünyada! Biliyorum, yapmazdım zaten, yapamazdım ki. Başka neyi olsa öldürürdüm, Ah, Owen ağabey! Şimdi gidip yalanlar uyduracak, polis de gelip beni asacak. Halbuki hepsi yanlış, hepsi rüya, ben bir şey yapmadım, sade rüya gördüm, hepsi rüya! (*Diz üstü doğrulur, ellerini kavuşturur.*) Yarabbi, rüya, değil mi? Ne olur Allahım, artık uyanayım. Rüya gördüğüm yetişir. Yarabbi, ne olur, yardım et de, uyanayım, bir daha uyumıya cesaret etmem artık, dünyada etmem, dünyada! Ne olur, uyanayım. (*Elinin üstünü ısıtır, biraz bekler, kaskatı kesilmiştir, bir şey ummaktadır, gözleri yumuludur, sonra birden açar.*) Şimdi uyandım, şimdi uyandım. Ne olur söyle, söyle, Owen'e olanların hep rüya olduğunu söyle, yatağım-

da olduğumu söyle; ona bir şey olmadığını söyle! Allahım, elbet ona bir şey olmamıştır, elbet bir şey olmamıştır, biliyorum ki birşey olmamıştır... Ben de gülüyorum, ne sersemlik! (*Kalkar, odaya bakılır.*) Owen! Owen! Neredesin? Gittiğin yerde işitecekmışsin, görecekmışsin dediler: beni işiteceksin, ölüp karanlığa katılmadın, değil mi? (*Kapının yanındaki suyun yanına düşer.*) Ah melûn su! Sadece rüya olduğunu biliyorsun. Rüyasın değil mi? Yoksa senin ondan sızıp aktığını görmedim... Ah melûn su, bırak da oynayım, niye bırakmıyorsun? Owen! Owen! Ona bir şey olmadı, sade beni işitiyormuş, tutmuş John'da yalanlar uyduruyor, halbuki hepsi rüyaydı! Ne olur Owen, gel beni kurtar: Owen! (*Ayakta taş gibi kesilir, dinler. Beş saniye kadar bir şey duyulmaz. Lowrie koşar, kapıyı açar; ortada bir şey yoktur. Hafif bir sevinç çığılığı koparır, kolunu tıpkı evvelki gibi kıvrır; ağabeyini ateşin yanındaki iskemlesine getiriyormuş gibi geri döner.*) Ben zaten rüya olduğunu biliyordum.

S O N

TÜSTAV

İNCELEMELER

FRANSIZ EDEBİYATINDA SON ŞİİR AKIMLARI

Tahsin SARAÇ

Romantik şiirden modern şiire geçmek, hem dil, hem dünya değiştirmek demektir. Bugünkü şiirin hazırlayıcıları şüphesiz ki Rimbaud ve *Les Fleurs du Mal* ile Baudelaire'dir. Önce bu iki ozan, romantik ve klâsik şiirdeki o nesir dilinin yerini bir şiir diliyle, yani, anlatım dilinin ('Langage d'expression') yerini bir yaratma dili (langage de création) ile doldurmayı düşünmüş, böylece öz şiire varma yolunu bulmuşlardır. Onlardan sonradır ki, artık şiirin özü şekil ve muhtevasında değil, dilinde aranmağa başlanmıştır. Mallarmé "şiir sözcüklerden yapılmıştır" diyordu. Yalnız bu sözcükler alışıldıkları anlamlar ötesinde kullanılmalıdır. Valéry de dil konusunda aşağı yukarı aynı düşüncüyü paylaşır. Ve "Dil içinde ayrı bir dil" tanımı temelleri üzerine kurar şiirini.

Yirminci yüzyılda görülen teknik ve bilimsel ilerlemeler, birçok kavram ve değer hükümlerini değiştirdiği gibi edebiyat alanına da birçok yeni anlayışlar ve görüşler getirmiştir. Yalnız her değişim başlangıcında görülebilen anarşi bu alanda da kendini göstermiş ve synthétisme, integralisme, subjectivisme, druidisme, futurisme, intenséisme, simultanéisme, unanimité v.s. gibi çıktıkları gibi kaybolan kısa soluklu edebiyat okulları ortaya çıkmış ve ilerde doğacak sürrélisme akımına ortam hazırlamak üzere âdeta çukur doldurmuş olmakla kalmışlardır. Bu akımlar toz bulutu arasında, kısa bir süre için bile olsa, biraz seslerini duyurabilmiş olanlar ıgıtı de İtalyan ozanı Marinetti'nin kurduğu futurisme okuluydu, 1909 da Belçikalı büyük ozan Emile Verhaeren'in temsil ettiği Unanimité okuludur. Toplumsal bir mistisizme dayanan bu sonuncu okul, daha çok romantizm, sembolizm, Baudelaire, Whitman ve Durkheim'in etkisinde kalmış ve kendisine konu olarak çoğu zaman "insanlığın ilk adımları", "uygarlığın gelişimi", "aile ve insan sevgisi", "Evrensel bir cumhuriyet", gibi geniş çaplı ve genel konuları almıştır.

Birinci Dünya Savaşı, birçok ocakları söndürmüş, milyonların açlık ve ölümüne sebep olmuş, bu yüzden, genç kuşakları tedirgin ve mutsuz kılmıştır. Bu kişiler gözünde artık her türlü değer hükümleri iflâs ederken, eski edebiyat anlayışının değişmemesi gibi bir şey söz konusu olamazdı. Bu toplumsal denge-sizliğe, bu alışılmış ve yanlış kurulu düzene, bu haksızlık, bu mutsuzluk sebeplerine karşı toplu bir ayaklanmayı hazırlamak üzere yer yer baş kaldırmalar görülmeye başladı.

8 Şubat 1916 saat altıda, Zurich'te Café Terrasse'ta Tristan Tzara, Hans Arp ve Georges Ribemont Dessaignes ile beraber Larousse'un rasgele bir sayfasını açıp buldukları DADA sözcüğüyle adlandırılacak olan bir akımla edebiyata karşı ilk isyan bayrağını çekiyordu.

Dada akımı, bireyin, sanat, töre ve topluma karşı sürekli ve kesin bir ayaklanması olmuştur. Amacı, kişiyi, dogmalar ve yasalar ötesinde, usun tut-saklığından kurtarmak, ona gerçek kimliğini kazandırmaktır. Usa hiç, ama hiç değer vermediğinden, dehâ ile aptallığı bir tutar. Vücuttaki başka organların da en aşağı beyin kadar değer taşıdıklarını savunur. Bütün alışılmış şeylere bütün değer hükümlerine, bütün kurulu düzene karşıdır. Bu yüzden hiçbir sanat kaygısı yoktur, ve onca sanat, karton şatolar gibi çokerttiği dil, biçim, uyak v.s. gibi kaygılardan kurtulduğu andan itibaren başlar. Onun için bi-rinci manifestosunda "Artık ressam, edebiyatçı, heykeltci, müzikçi, din, cumhuriyetçi, kralcı, sömürgeci, anarşist, sosyalist, bolşevik, politikacı, prole-ter, demokrat, burjuva, aristokrat, ordu, polis, vatan, istemiyoruz, bütün bu aptallıklar yeter olsun artık; artık hiç, ama hiç, hiç, hiç, hiçbir şey istemiyoruz" diye bağırıyordu. Zaten istenilen sadece bütün değerlerin yıkılması, toptan inkârına gidilmesiydi. Herhangi bir dogmaya bağlı bütün sanatların yok edil-mesi gerekiyordu. Ama bütün bunları duyurmak için Dada'nın kendisine bir anlatma yolu bulmaya çalışması da tabiiydi. Bu yol, yeni gerçeği gerçek üstüyle anlatmak yoluydu. Demek söz konusu olan, gerçek yerine gerçek üstünü oturt-maktı. Bu bir bakıma, Tanrının eserini, onu pek ciddiye almadan, gizlemek de-mekti. Bayağı gerçeğin verdiği tiksinti, günlük yaşantıdan kaçma özlemini do-ğuruyor, böylece, somuttan alınan araçlarla soyut bir evren yaratma yoluna gidiliyordu. Oysa, bunun güzel veya çirkin oluşu da pek önemli değildi. Zaten daha önceden Apollinaire "Biz çirkin arıyoruz. İlhamda imtiyazlı bölgeler yoktur. En bayağı değerler de en yüksekler kadar beğenilebilir" diyordu. Böy-lece veba gibi kaçılan alışılmış, düzenli ve güzelden yana olmamış olmak için, her türlü anlamsızlık, gülünçlük, kabalık ve bayağılığa karşı aşırı bir eğilim gösteriliyordu.

Oysaki, bu yıkıcı ve toptan inkârcı oluşu yüzünden DADA akımı sürüp gidemezdi. Çünkü "Gerçek dada, dadaya da karşıdır" sorunu söz konusuydu. O halde yeni, ama yapıcı bir yol bulmak gerekiyordu. Bu yüzden Dada, hiçbir kalıcı eser bırakmadan, yerini, daha köklü ve ilkeleri daha belli Surréalisme (Gerçek üstücülük) akımına bıraktı.

Tristan Tzara 1919 da Paris'e gelince, orada daha önceden hazırlanmış bir ortam içinde A. Bréton, Soupault, Aragon, Eluard gibi birçok genç ozanlar-la tanışıp kendileriyle işbirliği etti. Yalnız daha önce Apollinaire (1880-1918) kurulacak okulun isim babalığını yapmış, ve şiirde yenilerin yapmak istedikleri ne , büyük bir ön seziyle, en güzel örnekler vermişti. Bunun için kendisi, kim-liğini henüz kazanacak olan surréaliste okulun hem öncüsü, hem en güçlü ozanı olarak düşünülür. Surréalisme, tam olarak, Breton'un Tzara ile bozuşup arka-daşlarıyla *Littérature* dergisini çıkarmağa başladığı 1922 yılında doğdu, ve ilki 1924 te olmak üzere 1930 ve 1942 de üç manifesto çıkardı. Çıkış noktası Dadais-me olduğundan, o da usa karşı ayaklanmakla işe başladı. En kısa şekilde "Alt bilincin sesi" olarak tanımlanabilir. Amacı alt bilincin bütün derinliklerini ışığa çıkarmak, kişiye, us ötesi bir mutluluk sağlamaktır. Breton, Surréalisme'i "Her türlü estetik ve töresel kaygı dışında, usun her türlü kontrolünden uzak, sözlü yazılı veya herhangi bir şekilde düşüncüyü açıklayacak psişik bir otomatizm" olarak tanımlar. Son yüzyılın başlangıcından bu yana durmadan yayılan Freud'un psikanaliz metodu, Surréalistlere, alt bilincin derinliklerine inme imkânlarını sağlıyor. "Alt bilincin manyetik alanlarını keşfetmek" te en çok

kullanılan yol bu psikanaliz metodudur. Böylece, düşlerin yorumlanması, otomatik yazma, sayıklamalar, kendinden geçmeler ve çeşitli saplantı ve birsam- lar, ozanını usun bütün zincirlerinden kurtulmuş olarak, kendini gerçek yaşantı- ya en çok yaklaştıracak olan anlatma araçları oluyor. Kişiyi gerçeğe en çok yaklaştırabilecek ikinci bir şey de, çocukluğa özgü o safliktir. Ve mutluluğa ancak, bu bakışlarla evrene bakmakla erilebilir. Yukarda sözü geçen alt bilincin derinliklerine inmek, deneysel ruh tahlilleriyle, psikanalitik laboratuvar deneyleriyle mümkün oluyor. Böylece şiir ilk defa olarak deneysel ve bilimsel bir yön kazanmış bulunuyor. Surréaliste akımın yönlerinden biri de toplumsal yönüdür. Lautréamont "Şiir herkes için ve herkes tarafından yazılacaktır" diyordu. Eline kâğıt kalem alan herkes, kendinden geçebildiği ve usun etkisinden kurtulabildiği oranda başarılı şiir yazabilir, demek oluyordu bu. Bütün amaç, alt bilinci dile getirmek olduğuna göre, bir bakıma en büyük şiir susuştur. Bu yüzdendir ki, akıma en bağlı ozanlardan biri, gece saat on ikiden sonra uyuma- dan önce kapısına "Ozan uyuyor, rahatsız etmeyiniz" levhasını asmakla akımın amacına uygun en büyük gerçeği açıklamış oluyordu. Akımın yönlerinden biri de evrensel oluşudur. Çünkü ancak şiir yoluyla kişisel kimlikten sıyrılıp, usun zorla kabul ettirdiği sınır ve kurallardan kaçmak, dolayısıyla usun tutsaklığı- ndan kurtulmak mümkündür.

Surréaliste akımın amacı yalnız dili yenilemek değil, aynı zamanda kişi ve evren anlayışını da yenilemek, yaşantıyı değiştirmektir. Bu yolla şiire bir din kimliği verilmek isteniyor, ve ozanın, görülmeyeni görececek, söylenmiyeni söyleyebilecek, bir çeşit peygamber veya batılı anlamda bir falcı, bir büyücü olması isteniyor. Bu yüzdendir ki, başlangıçta kendileriyle eğlenmek isteyenlere "Sizler ki körsünüz, göremiyorsunuz, görebilenleri düşünün bâri", "Ve siz ozanlar, tanrılar gibi olacaksınız" diyorlardı. Böylece şiir artık yaşantı denen bilmecenin doğrudan doğruya bilincine ermek olarak çıkıyor karşımıza; ve amacına aykırı bütün zorunluktan sıyrılarak, evreni kişi ölçüsüne indirme- ye çabalamak yerine, kişiyi evren ölçüsünde bir bilinçliliğe yükseltmeye çalışıyor.

Surréaliste akım, anlatım yolu olarak eşyanın görüntüsünü vermeyi şiirin esas ögesi olarak kabul ediyor. Buna göre, olaylar arasındaki bağıntı ancak duygularla yakalanabilecek bir görüntü kıvılcımı ile kurulabilir ve bu kıvılcım etkili ve güçlü olabildikçe, yakalanan gerçek te o oranda doğru ve güçlü olur. İşte bu konuda ozanlar arasında bir anlaşmazlık çıkıyor. Us kontrolünden uzak ve ancak duygular yardımıyla elde edilecek bir görüntü ve dolayısıyla gerçek, çoğu zaman kişiyi yanıltabilir diyor bazıları. Onun için Reverdy bu anlayışın yanında ayrı bir anlayış sesini yükseltiyor ve 1927 de yayınladığı *Le Gant de Crin*'de yeni bir görüntü ve dolayısıyla şiir anlayışını savunuyor. Reverdy'ye göre gerçek, yalnız duygularla değil, aynı zamanda usun gerçekle teması sonucunda elde edilir. Duyguların egemen olduğu yerde us silinir. Doğru sorununa gelince, neyin doğru olduğu pek bilinmez, bugünün doğrusu yarının yanlışdır. Onun için ozanlar doğruyu değil, gerçeği, yani yeni bir gör-üntüyü ararlar. Görüntü ise salt usun bir yaratmasıdır; o, bir kıyaslamadan değil, birbirinden uzak bulunan iki gerçek arasında bir yakınlık kurulmasın- dan doğar. Bu düşüncüyü yapışan Max Jacob da "Bugünkü ozan, kişi içindeki evrendir, yoksa evren içindeki kişi değil" der. "Ozanlar için bugün görüntülere

yeni bir biçim, ve yeni bir organik bünye vermek mümkündür" demekle surréaliste akımın açıkça tersini savunmuş oluyor.

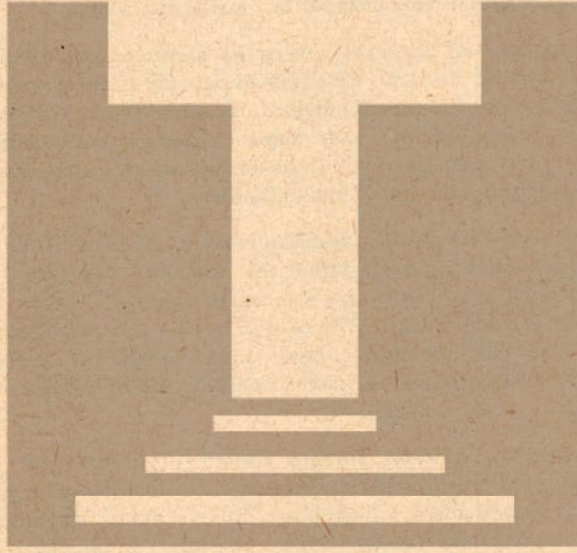
1922 den İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar süren ve bugün de henüz sönmüş sayılamıyacak olan surréaliste akım, aslında pek bağdaştırılamıyacak olan fikirleri, ancak hepsinde ortak olan kurulu düzen ve alışılmışı karşı ayaklanma yönüyle, göğsünde barındırmıştır. Ama akıma katılmış sanatçılar aşağı yukarı üç büyük kolda toplanabilir: a) Faşizme karşı cephe almış angaje ozanlar (Eluard gibileri); b) Dâvaya ihanet edip surréaliste sanatı kapitalist züppelik ve zevklere uygulamak isteyenler (Salvader Dali gibiler); c) Dâva-ya sonuna kadar bağlı kaldığını söyleyip troçkist ve anarşist olarak kalanlar (Breton gibiler).

Surréalisme yanında, gene kökünü dadaisme'den alan ve yalnız kurulu düzene ve alışılmışı karşı değil, aynı zamanda sözcükler ve anlamlarına karşı da ayaklanan bir akım yer alıyordu. Lettrisme denen ve Romen asıllı Isodere Isou'nun temsil ettiği bu akım, harfleri ve onların seslerini esas tutuyor, böylece ses taklitleriyle (onomatopée) müzikal bir etki yaratmak suretiyle gerçeği bulma yoluna gidiyordu. Böylece alfabelerde bulunmayan yeni harfler ve hiçbir dilde anlamı bulunmayan yeni sözcükler yaratılıyor ve bunlardan şiirler meydana getiriliyordu. Ama Isou ne derse desin, ses taklidi yolu belirli bir âhenk yaratmış olmaktan ileri gidemeyecek ve hiçbir zaman bir şey anlatabilmiş olmayacak, hiçbir şey yaratmak imkânı bulamayacaktı. Onun için Lettrisme akımı hoş veya eğlendirici birkaç örnek bırakmaktan ileri gidememiş ve bugün artık tamamen ortadan silinmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Surréalisme akımını gözden düşürdü. Us yeniden ağır basıyordu. 1940 ta artık havaya rasgele kurşun sıkmanın anlamı yoktu. Onun için Breton ve diğer birkaç surréaliste ozan, merkezlerini Paris'ten Filipin ve Antil adalarına naklettiler. Geri kalanlar durum değiştirip yeniden aşkı ve elden çıkmakta olan vatani, şiirlerinde konu olarak işlemeğe başladılar. Aragon artık dünkü Aubigné gibi Fransa'dan bahsediyor, Eluard apaydın bir özgürlük özleminden söz açıyordu. Daha çok etki yaratmak için vezin ve kafiye de başvuruluyordu. Ama bu eşkiye dönüş çok değil, ancak birkaç mevsim sürdü. Bundan sonra şiirde gene şiirin öz kaynağına giden bir tutum başladı. Valéry'nin "Dil içinde ayrı bir dil" düşüncesi yeniden değer kazanmış, yeniden "anlatım dili" yerine "yaratma dili" ne gidilmişti. Artık şiirin özü iç veya biçiminde değil, kendine özgü ve köklü bir yaratma olmaya çalışan dilindedir. Gene alt bilinç ve görüntü kaynaklarından yararlanan şiir, bu sefer ancak dilinin özelliğiyle kimlik kazanıyor ve böylece yeniden anlaşılmasız ve kapalı oluyordu. Bunu en iyi örneklerini, Valéry'nin bir devamı sayılabilecek ve şiirini usa, ve matematiksel bir orantı içinde, iz düşünüm ve görüntüye dayandıran René Char'da görüyoruz. Ancak mutlu ozanlar azınlığının anlayabildiği bu şiir anlayışının yanında, gene René Char gibi sürrealist akıma katılmış ve buna gene bağlı kaldığını iddia eden bir Jacques Prévert, Char'ın aksine, en alışılmamış ve en içli duyguları, herkesin anlayabileceği bir şekilde anlatıyor ve şiirlerinde âdeta günlük yaşantıyı ve bütün sorunlarıyla sokaktaki insanı dile getiriyor.

Sonuç olarak sunu söyleyebiliriz ki, Birinci Dünya Savaşından bu yana, Fransız edebiyatında doğan çeşitli ve sayısız akımlar içinde ancak surréaliste

akım bir etki uyandırabilmiş ve hiç olmazsa şimdilik kalıcı gibi görünen, bazı eserler verebilmiştir. Yalnız bütün bu süre içinde, geniş halk tabakalarıyla ozanlar arasındaki bağ kopmuş, ozanlar sanki sadece birbirleri için yazmış, halk, yazılanlardan bir şey anlamadığı için, bunlara ilgisiz kalmış, buna karşılık bir şey anlamadığını açıkça söylemek cesaretini gösterenler, kendilerini dâhi sanan ozanlar tarafından aptallık, anlayışsızlık ve bilgisizlikle suçlandırılmışlardır. Ve doğrusunu söylemek gerekirse şiir, şiir alanı ötesinde, roman, hikâye ve tiyatro eserlerinde kendini daha çok gösterebilmiştir. Bütün bunlara rağmen, bunca çaba gene de yararlı olmaktan geri kalmamış, güçlü ve gerçek şiire gebe yeni bir akıma ham madde ve ortam hazırlamıştır.

TÜSTAV

DEVİRLER BOYUNCA TERCÜME

“Traduttore, traditore”

THEODORE SAVORY (1)

Tercüme hemen hemen telif kadar eskidir ve edebiyatın diğer herhangi bir dalı kadar şerefli ve karmaşık bir tarihe maliktir.

Avrupa'da ismi edebiyata geçen ilk mütercim, âzad edilmiş bir köle olan Yunan'lı Livius Andronicus'dur. İsa'dan 240 yıl önce Odyssea'yı manzum olarak Lâtince'ye çevirmişti. Kendisinin tercüme yapan ilk yazar olmaması çok mümkündür, fakat eserinin uzun zaman yaşaması bakımından çalışmaları ilgi çeker. Horatius onun eserini biliyordu ve ondan faydalanmıştır. Bugün bile eserinden bazı parçalar hâlâ okunmaktadır.

Daha sonra, ilk Lâtin yazarları Naevius ile Ennius Yunan piyeslerinden, bilhassa Euripides'in piyeslerinden, bir kısmını tercüme ettiler. Yunan şiir vezni olan hexameter'i Roma'ya getirenler onlardı. Çiçeron çok tercüme yapıyordu, bu bakımdan Catullus da ondan geri kalmaz. Gerçekten Yunancadan Lâtinceye daha mahdut ölçüde Lâtinceden Yunancaya tercüme, çevrilmeye lâyık edebiyat ve çevrilenlerin değerini takdir edebilecek bir ilim muhiti mevcut olduğu müddetçe devam etti.

Birkaç asır atlarsak, Avrupa ilmine yaptıkları tesir dolayısıyla, tarihî önemi olan tercümelere geliriz. Sekizinci ve dokuzuncu asırlarda Arap âleminin doğması ve gelişmesi, hiç şüphesiz, Yunan ilminin temelleri üzerinde olmuştu. Yunan yazarlarının eserleri Suriye bilginleri tarafından çevrilmişti. Bunlar Bağdat'a gelerek Aristo, Eflâtun, Galien, Hippokrates ve diğerlerinin eserlerini Arapçaya tercüme ettiler. Bağdat şehri âdeta bir tercüme okulu haline geldi. Arap ilmi bu faaliyete çok şeyler borçludur.

Bu tercümelemin önemi zaman ve mekân sınırlarını aştı. Vakti gelince Arap ilmi de geriledi. Onun yerine Avrupa'da zihni çalışmalara karşı bir ilgi uyandı. Üç asır sonra bile Arap metninin İspanya'da hayatîyetlerini kaybetmemiş olduklarını görüyoruz. Bağdat'ın yerini Toledo aldı. Bir mütercimler heyeti hiç durmadan Arapçayı Lâtinceye çevirmekle uğraşıyordu. Bu sebeple, onikinci asırda bir yazar Aristo'dan bahsederken gerçekte onun Yunancadan Süryaniceye, Süryaniceden Arapçaya, Arapçadan Lâtinceye yapılan tercümesini düşünmektedir. Bu çeşit ameliye doğruluğun bir garantisi olamaz ve birçok yanlış ve anlaşılmazlıklara sebeb olmuştur.

Toledo bir asırdan fazla müddetle bilginleri çalışmak üzere kütüphanelerine çekti. Bu maksatla gelenler arasında Euklides'in “İlkeler”ini Arapça

(1) The Art of Translation, London, Jonathan Cape.

tercümesinden Lâtinceye çeviren İngiltere'nin Bath şehrinden Adelard, 1141-43 de Kur'anın ilk tercümesini veren Robert de Retines de vardı. İ. S. 1200 yılında esas Grek metinlerinin kopyaları Toledo'ya gelmeğe başladı. Bunları üçüncü bir dilin aracılığına hacet kalmadan doğrudan doğruya tercüme etmenin daha doğru olacağı düşüncesi belirdi.

Toledo'da yayınlanmamış olmakla beraber, Josephat'ın *Liber gastarum Barlaam* diye tanılan meşhur tercümesi bu devirde yapılmıştır. Esas Grekçe metinde Buda'nın masalımsı hal tercümesi, bir Hıristiyan hikâyesi şekline sokularak anlatılmıştı. Bu kitap birçok Avrupa dillerine çevrilmiş, geniş bir okuyucu kitlesi bulmuştu. Barlaam Hıristiyanlar üzerinde öyle büyük bir tesir yaptı ki Katolik Kilisesi onları, tamamiyle uydurma olmalarına rağmen, aziz olarak tanımak zorunda kaldı. Bu belki "tercümenin elde ettiği en garip bir netice"dir.

Onikinci asırda tercüme sanatı öyle bir yüksekliğe erişti ki o zamandan beri belki ona eşit bir durum elde edilmiş, fakat üzerine çıkılamamıştır. Wycliff'in İncilini Tyndale ve Coverdale'in İncilleri takibetti. Fakat bunların hiçbirini tercüme bakımından Martin Luther'in (1483-1564) Almanca İncili ile kıyas edilemez. Bu eserin birçok neticeleri arasında bir Alman edebiyat dilinin kuruluşu da vardır. Biraz sonra "mütercimlerin şahı" Auxerre piskoposu Jacques Amyot'nun eseri yayımlandı. İngiliz edebiyatının ona en büyük borcu 1559 da yaptığı Plutarkhos'un "Meşhur Grekler ve Romalıların Hayatları" adlı eserin tercümesi dolayısıyledir. Çünkü bu çevri Sir Thomas North'un 1579 da yaptığı İngilizce tercümesine kaynak vazifesi görmüş, bu suretle Shakespeare'in Criolanus, Julius Caesar, ve Anthony and Cleopatra adlı piyeslerinin yazılmasına büyük ölçüde yardım etmiştir.

Kıralıçe Elizabeth I devri aynı zamanda İngiltere'de ilk büyük tercüme devri idi. İkinci Elizabeth devri de ikinci bir tercüme çağı olmuştur. Tâbiat dünyasında bir macera ve fetih ruhu olan devrin millî ruhu, kütüphanelerde görülüyordu. Mütercimler aynı ihtiraslarla çalışıyorlar, yeni edebiyat ülkeleri keşfediyorlar, insan tefekkürünün yeni hazinelerini yurtlarına getiriyorlardı. Meselâ, Philemon Holland başardığı işleri birer fetih olarak görüyor ve onları böyle vasıflandırıyor. O ve onun çağdaşları geçmişteki büyük milletlerin siyasî ve içtimâî hareket ve itiyatlarını göstermeğe uğraşıyorlardı. Esas alâkaları yazarların edebî maharetinden ziyade, yazdıklarının mânası üzerinde toplanıyordu. Bu yüzden nadiren doğrudan doğruya asıl metinden tercüme ediyorlardı. Toledo'nun kurduğu bu temel prensibi hemen büsbütün unutmuşlardı. Plutarkhos'un tercümesi için North, Amyot'nun tercümesini kullandı, fakat bu bakımdan North yalnız değildi. Thukydides hiç şüphesiz tarihini Grekçe yazmıştı. Laurentius Vallon onu Lâtinceye çevirdi. Lâtinceden Claude de Seyssel Fransızcaya çevirdi, Fransızcadan Thomas Nicholls İngilizceye çevirdi. Bu zincirleme tercüme ancak tek bir örnektir. Bunun gibi daha birçokları vardı. Nicholls, Londra'da yaşayan bir kuyumcu idi. Elizabeth devri mütercimlerinin çoğu onun gibi akademik iddiaları olmayan, fakat kafaları işleyen uyanık kişilerdi. Aldıkları neticeler pek doğru ve sıhhatli olmamakla beraber, Elizabeth devri hayatının kendisi kadar, neşeli ve hareketli idiler. Her sahaya el atıyorlar, büyük işler başarıyorlardı.

Sir Thomas North belki onların en meşhurlarındandır. Adını etmiş olduğumuz Philemon Holland (1552-1637) bir doktor, aynı zamanda Coventry'de bir okulun müdürü idi. Klâsik edebiyatı iyi bilen, çalışkan bir yazardı. Tercüme-leri asılları ile boy ölçüşebilir. Ksenophon, Livius, Suetonius, ve Plinius'dan tercüme-ler yapmıştır.

Unutmamalıyız ki, George Chapman'ın Homeros'u 1598 ile 1616 arasında yayımlanmıştır, binaenaleyh bu devre aittir. Fakat bugün ancak Keats'in daha meşhur olan sonesinin kaynağı olarak biliniyor. John Floiro (1553-1625) Montaigne'in *Denemeler*'inin bir çevrisini 1603 de ortaya koydu. Eseri North'ın Plutarkhos tercümesiyle hiç olmazsa eşit seviyededir. Shakespeare bunu da ötekisi gibi beğeniyordu. Bu sebeple *Fırtına* isimli piyesinde bazı kısımlarında kullanarak benimsedi. Sonra bu tercüme İngiliz yazarlarına ilk defa deneme (essai)'nin edebî bir şekil olarak mahiyet ve imkânlarını gösterdi. Nihayet Thomas Shelton, 1612 de *Don Quixote* tercümesini neşretti.

On yedinci asır bir bütün olarak başka diyarların edebiyatını tetkik ve tercümede buna benzer bir kudret ve zenginlik asla gösteremedi. Hobbes'in Thukhydides'i ve daha sonra Homeros'u hiçbir zaman beğenilmedi. Sir Roger l'Estrange'in Çiçeron, Juvenalis, ve Seneca'dan tercüme-leri kolay okunabilirlerse de asıllarından çok farklı oldukları için şöhretlerini muhafaza edemediler. Aynı sadakatsızlık ve sıhatsızlık ithamı John Dryden'in Juvenalis (1693) ve Vergilius (1697) çevirilerine karşı da yöneltilebilir, fakat buna rağmen Dryden, devrinin önemli mütercimlerinden biri sayılmalıdır.

Bunun sebebi, seleflerinin aksine olarak, tercüme işi üzerinde çok dikkatle durması, tenkidçi bir zihneyetle hareket etmesi, belki de daha doğru söylemek gerekirse, vardığı neticeleri şiirlerdeki önsözlerin birçok yerlerinde yazı ile ifade etmesidir. Tercümenin bir sanat olduğunu, mütercimnin riayet etmesi gereken belirli prensipleri ve bir temel teorisi bulunduğunu ilk anlayan ve anlatan odur. Onun, meselâ aynen tercüme usulü olan (metaphrase) ile tefsir yolu ile tercüme olan (paraphrase)ı dikkatle ayırması, esas yazarın sözlerine karşı titiz davranışının bir belirtisidir.

Şunu da ilâve etmeliyiz ki tercüme üzerinde düşünme ve yazma meselesinde Dryden'dan önce Lord Roscommon (1633?-85) gelir. Onun manzum "Şiir tercümesi üzerine deneme"sinde bugün mütercimlerin düşünebileceği şeylerin birçoğu vardır.

Tercüme-ler onsekizinci asırda aynı derecede boldu. Burada ilk zikre değer olanlar Alexander Pope (1688-1744) ve William Cowper (1731-1800)'in Homeros'u İngilizce'ye manzum olarak tercüme-yeye teşebbüsleridir. Pope'ın *Ilias*'ı 1715 ve 1720 de, *Odyseia*'sı 1725 ve 1726 da, Cowper'in *Odyseia*'sı ise 1791 de yayımlandı. Cowper, hatırlanacağı üzere, aslına mümkün olduğu kadar sadık kalmış olduğunu iddia ediyordu. Fakat Pope'ın hiç de böyle bir endişesi yoktu. Bu sebeple bir münekkit: "Güzel bir şiir, Mr. Pope, ama buna Homeros diyemezsiniz" demişti. Bu tercüme-ler birbirleriyle ve J. H. Voss'un Almanca tercüme-leriyle mukayese edildikleri zaman önemleri artar. Voss'un *Odyseia*'sı 1781 de, *Ilias*'ı ise 1793 de yayımlandı. Yine bu asrın sonlarına doğru A. W. Schlegel pek başarılı olarak Shakespeare'i Almanaçya çevirdi.

Onsekizinci asrın son on yılı içinde tercüme sanatı üzerine nadir kitapçıklardan biri yayımlandı. Yazarı (Alexander Fraser Tyther) Lord Woodhouselee idi. *Tercüme Prensipleri Üzerine Deneme* adını taşıyan kitabı, 1791 de basıldı. Woodhouselee, Edinburgh'da doğmuştu ve Edinburg Üniversitesinde tarih profesörü idi. 1790 da o şehrin İlim Cemiyeti huzurunda tercüme konusu üzerinde bir tebliğ okudu. Denemesi bu tebliğin genişletilmiş şeklidir. Bir talihsizlik eseri olarak Aberdeen'deki Marischal Koleji'nin Müdürü Dr. George Campell de bir müddet önce *Notlu İncil Tercümesi* isimli bir eser yayımlamış, buna tercüme hakkında tesbit ve tatbik etmiş olduğu teorileri açıklayan bir önsöz de eklemişti. Aynı fikirler biraz daha işlenmiş şekilde isimsiz olarak yayımlanan "Deneme"de görülünce ortaya bir anlaşmazlık çıktı. Fakat Woodhouselee, yazarın kendisi olduğunu ilân ederek Dr. Campell'i intihal bahis konusu olmadığına ikna etti. İşin doğrusu şu idi: iki bilgin aynı zamanda aynı prensipleri ararken aynı neticelere varmışlardı.

Bugüne kadar alâka ve değerinin büyük bir kısmını muhafaza etmiş olan Woodhouselee'nin kitabı bir tercümenin yapılması ve hakkında hüküm verilmesi için üç temel prensip koyuyordu:

1. Bir tercüme, aslındaki fikirleri, tam ve eksiksiz, olduğu gibi vermeli-dir.
2. Yazının üslûp ve tarzı aslınkı ile aynı vasıfta olmalıdır.
3. Bir tercüme, telif kadar, kolay okunabilmelidir.

Woodhouselee bunları ve aklına gelen diğer fikirleri Yunanca, Lâtince, Fransızca, İspanyolca ve İtalyancadan bir sürü örnekler vererek izaha çalıştı. Bu suretle kitabı kendi başına ayrı bir kategori teşkil eder. Onun tenkit fikirleri bugünkü görüşlere uymayabilir. Ama bilgisinin genişliğine diyecek yoktur. Yüz yıl sonra Valery Larbaud, *Sous l'Invocation de Saint Jérôme* adlı kitabında şunları yazıyordu: "Eserimin birgün Lord Woodhouselee'nin eseriyle kıyaslanacağından emin olsaydım, gözlerimi hiç üzülmeden bu dünyaya kopardım."

Ondokuzuncu asır mütercimleri arasında birçok büyük isimler vardır. Bunların içinde ilk akla gelen Thomas Carlyle olmalıdır. 1824 de Goethe'den *Wilhelm Meister*'i tercüme etti. Bu eser, İngiliz okuyucularına Alman yazarları arasında hiç olmazsa bir dâhi bulunduğunu ve Alman edebiyatının okunmağa değer olduğunu ispat etmiştir. Devrin diğer bir özelliği Byron, Shelley ve Longfellow'un aynı zamanda tercüme yayımlamalarıdır. Şiirin şairler tarafından tercümesine örnek olan bunlar, hele Longfellow'da, şiir kabiliyetinin, bu maksatla kullanıldığı zaman, ne kadar değerli olabileceğini göstermişlerdir.

Bütün bunların çok üstünde bir eser zamanla bütün devirlerin en meşhur tercümesi oldu. Edward Fitzgerald (1809-1883) birçok kitapların müellifi iken ansızın İspanyol edebiyatının cazibesine tutuldu, ve 1854 de Calderon'un altı piyesini tercüme ederek yayımladı. Sonra Farsçaya döndü. Dâhiyane bir meharetle rubai veznini İngilizceye uydurdu. 1859 da yayımlanan Ömer Hayyam'ın *Rubaiyat*'ı Fitzgerald tarafından üç defa gözden geçirildi. Bugün hâlâ sevil-mekte ve beğenilmektedir. Dr. Fitzmaurice-Kelly onun hakkında "Mucize de-

necek cür'etli bir meharetle yarı unutulmuş bir İran şairini karamsar bir İngiliz dâhisi kılığına soktu" demektedir.

Fitzgerald, tercüme ederken kelimesi kelimesine tercümeyle değil, okuyucu üzerinde estetik tesiri muhafazayı hedef tutuyordu. Ömer Hayyam'daki büyük başarısı onun Aiskhylos ve Sophokles tercümelerini gölgede bırakmıştır.

Hemen hemen aynı zamanda, 1861 de, Mathew Arnold'un *Homeros Tercümesine Dair* denemesi yayımlandı. Altmış sayfadan fazla tutan bu oldukça büyük denemede Homeros, üzerinde durulan tek konu değildir. Okuyucu için cazip olan birinci nokta şiir tercümesinin bir şair tarafından yazılmış izahıdır. Bu da pek büyük bir değer taşır. Başından sonuna kadar yazısında Arnold'un kendi şiir kabiliyeti, aynı zamanda İngiliz şiiri üzerindeki geniş bilgisi açıkça görülmektedir. Bu sebeple eğer biz "Şiirin Şiire" çevrilmesi esasını kabul edersek Arnold'un bütün fikirlerinin bizim için alâkasını tanımamız gerekir. Şöhret yapmış hiçbir İngiliz şairi, hattâ Dryden bile, tercüme sanatı üzerindeki görüşlerini onun kadar tam ve açık olarak, ifade etmemiştir.

Arnold'un tezi şöyle özetlenebilir: Bir tercüme, aslının ilk işitenlere nasıl tesir ettiği tasavvur ediliyorsa, bize de aynı şekilde tesir etmelidir. Bu demektir ki o da, tıpkı Fitzgerald gibi, estetik netice elde etmek için, lâfzî doğruluğu feda etmek istemektedir. Homeros'un Yunanlılara nasıl tesir ettiğini bugün hiç kimsenin bilmediğini kabul eder ve bu güçlüğü yenmek için pratik bir test teklif eder: tercüme, ona göre, Yunanca bilen ve aynı zamanda şiir zevki olanlara aslının duyurduğu şeyleri duyurmalıdır. Arnold'un nazariyesi, aydınlatıcı örnekleriyle beraber, incelenmeğe değer.

Denemesi, Kardinal Newman'ın kardeşi profesör F. W. Newman'ın Homeros tercümesi üzerinde şiddetli bir tenkid olduğu için bize pek hoş gelmiyor. Newman'ın tercüme hakkındaki fikirleri Arnold'un fikirleri ile taban tabana zıddı. Newman lâfzî doğruluk ve tercümenin tercüme olduğu ve orijinal bir eser olmadığı intibahın devamlı olarak verilmesini istiyordu. Bu sebeple gerek Arnold'un "denemesi", gerek Newman'ın cevabı nahoş bir polemik havası yaratmaktadır. Bu aynı zamanda gayet faydasızdır. Çünkü ayrı ayrı mizaçta iki sanatkar, işlerini nasıl yapmak gerektiğini birbirine öğretemez. İki şairin, hele onlardan biri bir tiyatro eseri, öteki de destanlar yazmışsa, en iyi lirik şiirin nasıl yazılacağını birbirine söylemelerini insan tasavvur bile edemez. Okurken Newman'ın hiçbir şeyi doğru yapmadığı intibah hâsıl olursa, Arnold'un fikirlerinin değerinden kolayca şüpheye düşülebilir.

Yirminci asrın savaşa veya savaşın zararlarını telâfi ile geçmeyen seneler zarfında tercüme her memlekette bilginlerin kalemlerinden geniş ve gürlü ırmaqlar gibi akmıştır. Başlangıçta bu tercüme vasıfları devrin haklı olarak isteyebileceği kadar yüksek değildi; cansız, çok defa para için yapılmış şeylerdi. Sanki bir sürü ikinci sınıf yazar alelâde tercümenin kolayca başarıldığını ve tenkidçi olmayan okuyucuların çoğunu tatmin edebileceğini keşfetmişlerdi, ve bu esef edilecek olayı istismar ediyorlardı. Böyle iken bile, dilleri fazla yaygın olmayan memleketlerde bir edebiyat doğmuş veya doğmakta olduğunu ve edebiyat sevenlerin bundan habersiz kalmak tehlikesinde olduklarını anlayan bu mütercimlere bazı şeyler borçluyuz. En bâriz bir misal alalım. Rusya

yerli romancılar bakımından büyük bir a'naneye sahiptir ve Rusya dışında ancak birkaç kişi Tolstoy'un ve Dostoyevski'nin eserlerini asıllarından okuyabilmişlerdir. Ancak tercüme sayesinde ki Çehov'un, Strindberg'in, İbsen'in piyesleri modern tiyatrodaki aşikâr tesirler yapmışlardır.

Bütün bunlara rağmen yine boşluklar vardı, 1919 da yazar Ritchie ile Moore tercümelere güvenenlerin çağdaş Fransız edebiyatı hakkında pek iyi bir fikir sahibi olamayacaklarını söylemeğe mecbur olmuşlardı. Fakat durum, devamlı olarak düzelmiştir. Bodmer 1934 de "Amerikan ve İngiliz yayınevleri mümessillerinin, yeni yazarların tercüme haklarını almak için bütün Avrupa'yı dolaştıklarını" yazıyordu.

İkinci Dünya Savaşından sonra tercüme hakkında iki olay ortaya çıktı: bunlardan biri artık Ritchie ile Moore'un şikâyetlerinin varid olmayışıdır. Gazetelerin veya dergilerin edebî sayfelerini üstünkörü incelemek bile büyük, ilmi her çeşit tercümenin yayımlandığını bize gösterir. Çağdaş yabancı edebiyat hakkında malûmat edinmek arzusunun gittikçe arttığı inkâr edilemez. Diğeri ise klâsik edebiyata karşı duyulan alâkanın kuvvetlenmesidir. İşçi Partisinin iktidarı devrinde orta öğretim kurullarından yeni nesiller çıktıkça Lâtince okuyabilenlerin sayısı gittikçe azalmakta ve Yunanca bilgisi ancak bir iz halinde yaşamaktadır. Buna rağmen Homeros ve Ksenophon'un, Sezar'ın ve Virjil'in tercümeleri kapışılmaktadır. Bu alâka garip olduğu kadar devrimizin en şaşkıncı taraflarından biridir. Bunun sebebini ilkin İngiliz Radyosunun yayınlarında arayabiliriz. Onun "Üçüncü Program"ı birçok dinleyicilere önce hayal bile edemedikleri güzellikleri olan edebî eserleri tanıttı. Sonra Pelikan Serisinde çıkan hayran olunacak tercümelere arayabiliriz. Bunlar o kadar ucuzdur ki yükselen fiyat helezonunu bir iki halka geriye çevirmiş görünüyorlar. O kadar da mükemmeldir ki başka herhangi bir devrin tercümeleriyle boy ölçüşebilirler.

Çeviren: Prof. Hâmit DERELİ

TÜSTAV

YENİ BİR "FAUST" TERCÜMESİ

Prof. Dr. Melâhat ÖZGÜ

Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak, Goethe'nin "*Faust*"unu yeniden dilimize çevirdi (1). Dünya edebiyatında büyük bir yeri olan Almanların bu şaheserini, millî kütüphanemize kazandırmak için bundan önce de çalışılmıştır. Bu çalışmaların başında Hüseyinzade Ali'nin 1910 yılında yaptığı manzum "*Faust*" tercümesi gelir. Bu tercüme yayınlanmamıştır. Buna ait bilimiz yalnız Adnan Adıvar'ın bir notuna dayanıyor (2). Bu nota göre "*Faust*"dan sadece birkaç parça manzum olarak tercüme edilmiş. Eserin tam tercümesi, 1926 yılında, ilk defa Galip Bahtiyar'ın kalemile "*Hayat*" dergisinin ilâvesi olarak yayınlanmıştır. Sonra da kitap halinde çıkmışsa da, Türkçeye hangi dilden ve hangi basımından çevrildiği bildirilmemiştir. Üstelik, tercüme denilemeyecek kadar da serbest bir şekilde çevrilmiştir. Öyle ki, aslındaki sayfalar bile değiştirilmiş, kıtalar yerlerinden oynatılmış ve birçok parçalar atlanmıştır. Kullanılan dil de çok eski ve ağırdır.

1932 yılında, Goethe'nin yüzüncü ölüm yılı münasebetiyle, memleketimizde bir Faust havası esmeğe başlamıştı. Bu eser üzerine birçok yazılar yazıldı, konferanslar verildi (3). Ama ikinci esaslı tercümeyi 1935 yılında, Seniha Göknil yaptı (4). Göknil'in bu tercümesi, "*Faust*"un Paul Mederow tarafından kısaltılarak sahne için kırılmış, küçültülmüş bir şekliydi. Bunun için de bu tercüme, Goethe'nin "*Faust*" şiiri sayılamadı. Aslında da Göknil, eseri, bu amaçla, İstanbul Şehir Tiyatrosu sahnesinde oynatmak üzere dilimize çevirmişti.

Goethe'nin öz şiirini tanımak isteği ancak 1940 yılına doğru belirdi. Bunun için de Millî Eğitim Bakanlığının desteğiyle bir yarışma açıldı. Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünün açtığı bu yarışmaya gönderilen tercümele arasında Recai Bilgin'in ki birinciliği kazandı (5). Bu tercüme, eserin sadece ilk

(1) Johann Wolfgang Goethe: "*Faust*" (İki bölümü bir arada), İstanbul Kitabevi. Dünya Edebiyatından Tercümele Serisi: 1. 1960.

(2) A. Adnan (Adıvar): "*Faust*, tahlil tecrübesi" (Hulâsa), S. 5, İstanbul. Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1940.

(3) Orhan Sadettin: "*Faust*", İstanbul, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Cilt IX, Sayı 2, S. 374.

(4) Seniha Bedri Göknil: "*Faust*", İstanbul, Matbaacılık ve Kâğıtçılık Türk Anonim Şirketi, 1935.

(5) Goethe: "*Faust*". Tercüme eden: Recai Bilgin, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümele, Alman Klâsikleri: I, İstanbul, 1941-43.

bölümünü veriyordu. İkinci bölümü 1943 yılında tamamlandı. Recai Bilgin'in tercümesi, eserin henüz daha en uygun ve en güzel tercümesi olmamakla beraber, o tarihe kadar yapılmış tercümelelerin en tam olanıydı. Hemen arkasından da Burhanettin Batıman'ın tahlil ve tefsirleri (6), sanki bu dev eseri, bütün dal ve budaklarıyla tanıtmak için yardıma koşmuştu. Gerçi bundan önce A. Adnan (Adivar) da yukarıda adı geçen eseriyle bir "Faust tefsiri" yayınlamıştı, ama bu tefsir sadece ufak bir deneme olarak kaldı. Şimdi de elimize tam tercümenin üçüncüsü olarak Sadi Irmak'ın "Faust" tercümesi geldi.

Sadi Irmak tıp doktorudur. Faust ise XVI. yüzyılda yaşadığı ispat edilmiş, ama kişiliği sonra efsanelere karışmış, bir büyücü kılığına sokulmuş, üstün bir tip, her şeyi bilen bir bilgin, herkesin dardına deva bulan bir hekimdir. "Faust", Sadi Irmak'ı bu bakımdan ilgilendirmiş diyerek eserini aldığım zaman (lütüfedip bana göndermiş, kendisine burada ayrıca teşekkür etmek isterim), sayfalarında bu yönden bir inceleme bulacağımı sandım. Halbuki o, gene aslına uygun bir tercüme vermek istemiş, kitabının önsözünde de tercüme hakkındaki düşüncelerini şöyle belirtmiş:

"Tercümede kelime kelime metin mi, mâna mı, yoksa espri mi ön plânda olmalı? Şüphe yok ki, en önemli nokta, kelime değil, hattâ mâna bile değil, eserin esprisidir. Şu halde tasarruf eden ve sadece espri ve ruhu ön plânda tutan bir tercüme yapmak lâzım. Fakat bu tasarruf hangi hudutlara kadar câizdir? Bilhassa morfolojisi, esprisi, tarihi birbirinden tamamen ayrı iki dil karşılaştığı zaman bu müşkül daha büyür. Nihayet Faust onbin beyitlik bir manzumedir. Bir manzumenin nesre çevrilisinde, ruh ve esprisi ne kadar iyi aksettirilirse ettirilsin, âhenge ve estetiğe ait birçok kıymetlerin ve güzelliklerin kaybolması önlenemez." (s. XV.)

Bu düşüncelerinde Sadi Irmak haklıdır. Tercümede esas olan ruh ve espridir, yani mâna ve eserin genel havasıdır. Bir de eserin aslındaki şekil mükemmelliğine erişilebilirse, o zaman tercüme aslından hiçbir şey kaybetmez. Ama bunun için tercüme edenin, eserin inceliğini kavraması, derinliğini duyması, her iki dili de bilmesi ve şiiri şiirle karşılayabilecek kudrette, yani şair olması gerekmektedir. Bu da herkesten beklenilemeyeceğinden, mütercim, kendi zevk ve anlayışına göre metnin aslını kendi diline çevirir, şiiri nesirle tercüme eder, kelime ve kavramlarla da kendi imkânları nispetinde ana dilinin özelliklerini göz önünde bulundurur. Seniha Bedri Göknil ile Recai Bilgin'in tuttukları yol işte bu yoldur. Onlar mümkün olduğu kadar eserin aslına sadık kalmıya, Türkçenin özelliklerine uymıya, Türkçede yerleşmiş deyimleri kullanıya çalışmış ve aslında manzum olan eseri, nesirle tercüme etmişlerdir. Sadi Irmak ise orta bir yol tutmak istemiş ve bu isteğini kitabının önsözünde şöyle belirtmiştir:

"İtiraf etmeliyim ki *Faust*'u Türkçemize nazmen ve sadece esprisine sadık kalınarak tercüme etmeyi tercih ederdik. — Biz ortalama bir yol tuttuk." (s. XV.)

(6) Burhanettin Batıman: "Goethe, Faust I. ve II. kısım tahlil ve tefsiri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 179, 1942-49.

Bu itiraftan, bugüne kadar yapılmış mensur tercümelerde "Faust esprisi verilemediğinden, kendisi de baştan aşağı eseri mısralarla karşılamadığından olacak, yer yer nazımla, yer yer de gene nesirle tercüme ettiği anlamı çıkıyor. Ama nazımla nesir, başka başka hava yarattıklarından, bu yol, ister istemez karışık bir hava vermiş ve eserin bütünlük havasını parçalamıştır. Bunun için Sadi İrmak da gene, bundan önce yürünen yolları aşmış sayılamaz. Böyle olmakla beraber biz gene onun tercümesini okuyalım ve kendi tercüme anlayışıyla bu eseri ne dereceye kadar kelimelere "tasarruf" ederek çevirebildiği, eserin ruhu ile esprisini ne dereceye kadar verebildiğini belirtmeğe çalışalım.

Eser, Faust dramının ön parçalarından üçüncüsü olan gökyüzü sahnesiyle başlar. Tanrı burada tahtında oturmuş, melekler etrafını çevirmişler, eserlerini övmektedirler. Bu övüş, aslında, bir tören havası içinde geçmektedir. Sadi İrmak bu mısraları manzum olarak çevirmiş olsaydı, belki Faust esprisindeki bu tören havasını çok daha iyi vermiş olurdu. Tercümesi şöyle başlıyor:

Rafael: Güneş, kadim tarzda, kardeş kürelerin yarışan âhengi içinde ses veriyor. Kimse hikmetini anlayamazsa da, onu seyretmek meleklerle kuvvet veriyor. Kavranılmaz yükseklikteki eserler, ilk günkü gibi haşmetli! (s. 24.)

Burada "tören" kelimesinin "ses veriyor" şeklinde karşılanması zayıftır; çünkü ses veren güneştir; bütün gezegenlerin arasında en büyüğü, en muhteşemidir. Her biri birer dünya olan gezegenler, yarışarcasına ses çıkarırken, güneşin sesi, hepsininkinden üstün olmalı değil mi? Çünkü onun ilerleyişi bile gökleri gürleten yıldırım hızıyla oluyor. Antik-Ortaçağ görüşüne göre, güneş, gezegenler sisteminin kaynağı olan "arz"ın, bizim dünyamızın etrafında tam bir âhenk içinde, bütün ihtişamıyla döner. Bu âhenk ve ihtişam o derece büyüktür ki, meleklerden hicbiri, Tanrıya en yakın olan bu üçü bile, bilgeliği kavriyamıyorlar: "*Wenn keiner sie ergründen mag.*" Burada "keiner" kelimesi, "kimse" ile karşılanmış, yani başkaları anlamını veriyor. Halbuki başkaları değil, meleklerden hiç biri. Bununla beraber gene de onlar, bu âhenk ve ihtişam önünde eğiliyorlar. Aslı şöyle:

Die Sonne tönt nach alter Weise
In Brudersphären Wettgesang.
Und ihre vorgeschriebne Reise
Vollendet sie mit Donnergang,
Ihr Anblick gibt den Engeln Stärke,
Wenn keiner sie ergründen mag;
Die unbegreiflich hohen Werke
Sind herrlich wie am ersten Tag. (M. 243-210.)

Türkçesi:

Güneş, yarışan şarkıları içinden kardeş kürelerin,
Yükseltiyor sesini o değişmez ezgisiyle.
Tamamlıyor önüne çizdiği yolculuğunu alinyazısının,
Gökleri gürleten yıldırım hızıyla.
Görünüşü onun kuvvet veriyor meleklerle,

Erişemiyorsa da sırrına hiç biri.
Akıl almayan o yüksek eserler,
İlk günlerinde olduğu gibi muhteşem hepsi.

Faust'un o herkesçe bilinen, mutlak bilgi ve mutlak hakikate varma hırslarını belirten monoloğuna gelince, bu da şöyle tercüme edilmiş:

Ah! İşte, felsefeyi, hukuku, tıbbı, ve ne de yazık, ilâhiyatı da, ateşli bir çalışma ile, esaslı surette, tahsil ettim. Ama, ben zavallı deli, işte yine oyum. Ve eskisinden daha akıllı değilim.

Gerçi bana üstad, hattâ doktor diyorlar ve on yıl var ki çömezlerimi, burunlarından tutup, yalan yanlış, bir aşağı, bir yukarı sürükleyip duruyorum. Ve görüyorum ki, hiçbir şey bilemiyoruz. İşte bu, neredeyse kalbimi parçalıyacak!

Gerçi bütün bilgicilerden, doktorlardan, hocalardan, yazarlardan ve papazlardan daha akıllıyım ve hiçbir çekinceme ve şüphe, içimi kemirmiyor, ne cehennemden, ne de ifritten korkum var, ama buna karşılık, bütün sevinçlerimi yitirmiş bulunuyorum.

Doğru bir bilgi edinebileceğimi, insanları iyileştirecek ve selâmete ulaştıracak bir şeyler öğretebileceğimi hayal edemiyorum.

Ne param, ne malım, ne de dünya şeref ve nimetlerinden payım var.

Bir köpek bile böyle yaşayıp durmak istemez. İşte bunun için, kendimi büyüçülüğe verdim ki, ruh gücü ve ağziyle bazı sırları öğreneyim, soğuk terler dökerek bilmediklerimi saymak zorunda kalmıyayım, âlemi en içinden tutan kuvveti kavriyayım ve bütün yaratıcı kuvvetleri ve tohumları göreyim de kelime oyunlarından kurtulayım. (s. 28.)

Görülüyor ki bu tercüme, mâna bakımından pek yanlış olmamakla beraber, birçok kelime nüansları, monoloğun esprisini koruyamamış. Meselâ: başta "Tor" kelimesi karşılığı "Deli" kelimesi kullanılınca Faust kaçırıldı mı, diyoruz. Halbuki, burada, aklını kaçırmış olduğunu değil, çılgınlık etmiş, akılsızca davranmış olduğunu söylemek istiyor. Nesirle verildiği için de cümleler, haliyle uzuyor, ve monoloğun kendi kendine konuşma havasını bozuyor. Aslı şöyle:

Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medizin
Und leider auch Theologie
Durchaus studiert, mit heissen Bemühen.
Da steh ich nun, ich armer Tor,
Und bin so klug als wie zuvor!
Heisse Magister, heisse Doktor gar,
Und ziehe schon an die zehen Jahr
Herauf, herab und quer und krumm
Meine Schüler an der Nase herum —
Und sehe, dass wir nichts wissen können!
Das will mir schier das Herz verbrennen.

Zwar bin ich gescheiter als alle die Laffen,
 Doktoren, Magister, Schreiber und Pfaffen;
 Mich plagen keine Skrupel noch Zweifel,
 Fürchte mich weder vor Hölle noch Teufel —
 Dafür ist mir auch alle Freud entrissen,
 Bilde mir nicht ein, was Rechts zu wissen,
 Bilde mir nicht ein, ich könnte was lehren,
 Die Menschen zu bessern und zu bekehren.
 Auch hab ich weder Gut noch Geld,
 Noch Ehr und Herrlichkeit der Welt:
 Es möchte kein Hund so länger leben!
 Drum hab ich mich der Magie ergeben,
 Ob mir durch Geistes Kraft und Mund
 Nicht manch Geheimnis würde kund,
 Dass ich nicht mehr mit sauerm Schweiss
 Zu sagen brauche, was ich nicht weiss,
 Dass ich erkenne, was die Welt
 Im Innersten zusammenhält,
 Schau alle Wirkenskraft und Samen
 Und tu nich mehr in Worten kramen.

(M. 354-385)

Tercümesi:

Na yazık, felsefe okudum ben,
 Hukuk okudum, tıp okudum.
 Acınarak söylüyorum, ilâhiyat da okudum.
 Kavramak için hepsini var gücümle çalıştım
 Ve işte, ben, zavallı bir çılgın,
 Gene eskisi kadar ancak akıllıyım.
 Bana hoca diyorlar, doktor diyorlar;
 On yıl var ki çömezlerimi
 Burunlarından tutup aşağı yukarıya
 Eğriye doğruya sürüklüyorum
 Ve hiç bir şey bilemeyeceğimizi görüyorum!
 Bu da işte parçalıyor kalbimi.
 Gerçi bütün o bilgiçlerden, doktorlardan,
 Hocalardan, yazarlardan ve papazlardan daha akıllıyım.
 İçimi de hiç bir kuruntu, hiç bir şüphe kemirmiyor.
 Ne cehennemden, ne de şeytandan korkuyorum.
 Ama buna karşılık sevinemiyorum hiç.
 Doğru bir şey bulabileceğimi de tasarlıyamıyorum.
 İnsanları iyileştirmek, yollarından çevirmek için
 Bir şeyler öğretebileceğimi sanmıyorum.
 Hem benim ne mülküm var, ne de param.
 Ne şerefim, ne de yeryüzünde bir önemim var.
 Bu halde bir köpek bile yaşamak istemez daha çok!
 Bunun için işte kendimi verdim büyüye.
 Ruh gücüyle, ruh ağzından

Belki birkaç sır açılır diye verdim kendimi.
Artık acı terler dökerek
Bilmediğim şeyleri söylemiyeyim,
Dünyayı içten bir arada tutanı öğreteyim,
Yardıma dokunan kuvvetlerle tohumları göreyim
Diye hayatın, verdim kendimi büyüye
Ve araştırmıyorum artık kelimeler içinde.

Sadi İrmak, tercümesinde, manzum olarak da verdiği zaman, aslının havasına yaklaşamamış, şiirin şeklini tamamiyle değiştirmiş, yer yer de metinden ayrılmıştır. Meselâ: Margarethe'nin, her şeyden habersiz olarak, odasında soyunurken söylediği efsanemsi şarkıyı ele alacak olursak, bunu şu şekilde buluyoruz:

Vaktiyle Tule'de bir kıral varmış,
Sadakatiyle ün salmış,
Karısı ölürken onu anmış,
Bir altın kadeh armağan bırakmış!
Kıral hep onunla içermiş şarabını,
İçerken unutturmuş azâbını,
Ve tutamazmış gözlerinin yaşını,
Nihayet bir gün ölüm döşegine yatmış,
Ülkelerini birer birer saymış,
Hepsini çocuklarına paylaşmış,
Ama vermemiş kimseye kadehi, elinde tutmuş,
Bir gün sarayında son toplantısını yapmış,
Şövalyelerini etrafına toplamış,
İçmiş son hayat alevini,
Denize fırlatmış kadehini
Gömülürken kadeh denizin sularına,
Kıral da vermiş ruhunu tanrısına. (s. 89.)

Bu şiir aslında, dörder mısradan altı kıtalıdır. Sadi İrmak, bu kıtalara birleştirmiş, mısraların çoğunu birbirine dolamış, sonunda hattâ birkaçını atıvermiş. Bunun için 4×6 : 24 mısralı şiir 17 mısraa inivermiş. Kafiye yüzünden de aslında olmıyan birçok kelimeler var: *ün almış, anmış, armağan bırakmış,* gibi kelimeler hep *varmış'a* kafiye olmak istemişler. Bunlar mânayı, başka bir nüansla esas anlamından uzaklaştırıyor. *İçermiş şarabını, unutturmuş azâbını, tutamazmış gözlerinin yaşını* gibi deyimler de aslına tamamiyle aykırı. Bunlar mânayı düşürüyor. Sonra *Königsmahl: toplantı değil, kıral sofrasıdır. Buhle* de karısı değil, *sevğilisidir*. Son iki satıra artık tercüme değil, tefsir diyebileceğiz ancak. Bu şiirin aslı şöyledir:

Es war ein König in Thule,
Gar treu bis an das Grab,
Dem sterbend seine Buhle
Einen goldnen Becher gab.

Es ging ihm nichts darüber,
Er leert ihn jeden Schmaus;
Die Augen gingen ihm über,
So oft er trank daraus.

Und als er kam zu sterben,
Zählt er seine Städt im Reich,
Gönnt alles seinem Erben,
Den Becher nicht zugleich.

Er sass beim Königsmahle,
Die Ritter um ihn her,
Auf hohem Vättersaale,
Dort auf dem Schloss am Meer.

Dort stand der alte Zecher,
Trank letzte Lebensglut,
Und warf den heiligen Becher
Hinunter in die Flut.

Er sah ihn stürzen, trinken,
Und sinken tief ins Meer,
Die Augen täten ihm sinken,
Trank nie einen Tropfen mehr.

(M. 2759-2782.)

Tercümesi:

Bir kiral varmış Thule adasında
Mezara kadar gönlü bağlı yaşamış
Sevgilisi ona son nefesinde
Altın bir kupa bağışlamış.

Yokmuş o kupanın üstüne hiç
Yemeklerde hep onunla içermiş
Her içişte de o kupadan
Gözleri kayar, kendinden geçermiş.

Ve artık ömrü tükenince
Ülkesinde bir bir şehirleri saymış
Bağışlamış hepsini mirasçılarına
Ve yalnız kupayı kendine saklamış.

Otururken başında kiral sofrasının
Şövalyeleri de etrafında
Yüksek salonunda atalarının
Orada, sarayda, deniz kenarında.

İhtiyar içken kalkmış ayağa
 İçmiş son hayat alevini,
 Fırlatmış sonra aşağıya dalgalara
 O kutsal altın kupasını.

Görmüş kupayı düşerken
 içi dolarken sularla
 Kapanmış gözleri batarken
 İçemez olmuş bir daha.

Bir efsaneyi anlatan ve bununla Margarethe'nin duygularının bağlılığına işaret etmek isteyen bu şiirde olduğu gibi, onun sadece ruh durumunu veren lirik şiirlerinde de Sadi Irmak, gene şiirlerin kuruluş şekillerini değiştirmiş, mısraları birleştirmiş, kendiliğinden birçok kelimeler katmış, aslında olan birçoklarını da atmış ve böylece kıtaların sayısını düşürmüştür. Bu sebepten de aslının lirik havasını estirememiştir.

Eserin ikinci bölümünün tercümesi de gene birinci bölümden farksızdır. Burada da dramatik bir sahneyi, Faust ile Helena'nın ilk karşılaştıkları sahnenin bir parçasını alalım:

Helena: Birçok hârikatlı şeyler görüyor ve işitiyorum. Hayrete düşünüyorum, ve birçok şeyler sormak istiyorum. Fakat bu adamın söylediği şeylerin niçin bana böyle garip ve dostane geldiğini anlamak istiyorum. O adamın bir sesi, öbür sesini güzelleştiriyor, bir sözü öbür sözünden daha okşayıcı oluyor?

Faust: Bizim halkımızın konuşma tarzı senin hoşuna gidiyorsa, bizim şarkımız her halde seni hayran edecektir. Çünkü, kulağı ve ruhu en derin mânası ile tatmin eder. Ama en iyisi hemen bir mümarese yapmamızdır. Bu karşılıklı konuşma, o mümareseyi teşvik ediyor.

Helena: Öyle ise söyle, sizin gibi güzel konuşmak için ne yapmalıyım?

Faust: Bu çok kolay, söz gönülden gelmeli. Hasret kalbden taşar hale gelince, insan etrafına bakar ve sorar.

Helena: Kimin bu zevke iştirak ettiğini!

Faust: Artık insan, o zaman geçmişe ve geleceğe bakmaz! Yalnız hâlihazır...

Helena: Bizim saadetimizdir!

Faust: O bir hazinedir, büyük bir kazanç, bir mülk ve bir vediaadır. Onu kim teminat altına alır?

Helena: Benim elim. (s. 275-276.)

Güzel konuşmak istediğini bildiren bu sözlerde güzel olmıyan kelimeler ve cümleler var. Helena'nın ağzına "adam" kelimesi yakışmıyor. "Adamın" sözü yerine "yiğidin" sözü denmiş olsaydı belki daha yerinde olurdu; çünkü Helena klâsik bir kadın kahramandır. Ortaçağ şövalyesine klâsik bir edâ ile yaklaşmaktadır. Sonra da "o adamın bir sesi öbür sesini güzelleştirmiyor" bir sözü, öbür sözünden daha okşayıcı olmuyor. Burada, rahat rahat yerleşen sesler; bir ses bir başka sesin yanına yerleşiyor kulakta yer eden de kelime'dir. Bu yer eden kelimenin yanına bir başka kelime, onu okşamak üzere geliyor. Konuşma dili kısadır; kesik kesik de olabilir. Yeter ki, konuşmanın ağzında düşmesin. Aslında da bu parça kısa cümlelidir:

Helene: Vielfache Wunder seh ich, hör ich an.
Erstaunen trifft mich, fragen möcht ich viel.
Doch wünscht ich Unterricht, warum die Rede
Des Mannes mir seltsam klang, seltsam und freundlich:
Ein Ton scheint sich dem andern zu bequemen,
Und hat ein Wort zum Ohre sich gesellt,
Ein andres kommt, dem ersten liebzukosen.

Faust: Gefällt dir schon die Sprechart unserer Völker,
O so gewiss entzückt der Gesang,
Befriedigt Ohr und Sinn im tiefsten Grunde.
Doch ist am sichersten, wir übens gleich:
Die Wechselrede lockt es, rufts hervor.

Helena: So sage denn: wie sprech ich auch so schön?

Faust: Das ist gar leicht: es muss von Herzen gehn!
Und wenn die Brust von Sehnsucht überfließt,
Man sieht sich um und fragt —

Helena: Wer mitgenießt.

Faust: Nun schaut der Geist nicht vorwärts, nicht zurück:
Die Gegenwart allein —

Helena: Ist unser Glück.

Faust: Schatz ist sie, Hochgewinn, Besitz und Pfand;
Bestätigung, wer gibt sie?

Helena: Meine Hand.

(M. 9365-9386)

Tercümesi:

Helena: Mucizeler görüyorum, mucizeler işitiyorum.
Hayretler içinde kalıyor ve çok şey sormak istiyorum.
Öğrenmek istiyorum: neden yığidin sözü
Bana hem yabancı, hem de içten geliyor?
Onun bir sesi, rahatça bir başka sesin yanına yerleşiyor.
Hele bir kelimeyi kulakta yer etti mi,
Bir ikincisi geliyor hemen ilkinin yanına, okşamaya.

Faust: Halkımızın konuşma tarzı hoşuna gitti mi?
Öyle ise şarkılarımızı muhakkak beğeneceksin,
Kulağı doldurur ve gönlü kandırır derin anlamda.
En iyisi, şimdi hemen deneyelim:
Karşılıklı konuşma, çeker, bulur sözleri.

Helena: Öyle ise söyle: Nasıl böyle güzel konuşurum ben?

Faust: Bu çok kolay: sözler içten gelmeli!
İçi özleyişlerle dolup taşı mı insanın,
Etrafına bakınır ve sorar —

Helena: Zevk almağa kim katılır diye.

Faust: Kafa da artık ne ileriye, ne de geriye bakar;
Yaşadığımız ân ancak —

Helena: Saadetimizdir bizim.

Faust: Hazinedir, kazançtır, mülktür, emanettir;
Teminattır, ama kim sağlayacak?

Helena: Ben, işte elim!

Milyonlarca insana yeni bir çalışma alanı açmanın sevinci içinde, hayatı boyunca durmadan isteyen, ama hiç de kanmayan Faust'un sonunda vardığı inancı da Sadi İrmak'ın tercümesinde şu şekilde buluyoruz:

Yaşamağa olduğu gibi hürriyete de ancak onu her gün yeniden fethetmek mecburiyetinde bulunanlar lâyiktir. Çocuklar, büyükler ve ihtiyarlar, ömürlerinin verimli yıllarını burada tehlikelerle göğüs göğüse geçireceklerdir. Ben böyle bir kaynaşmayı görmek ve hür topraklar üstünde, hür bir halkın arasında yaşamak isterdim. İşte o "ân"a "dur geçme; ne güzelsin" diyebilirdin. Benim dünyada yaşadığım günlerin izi asırlarca silinmiyecektir. Bu büyük bahtıyarlığı içimde duyuyor ve ulvi ânın zevkine varıyorum.

(s. 3399.)

Bu satırlarda da gene Faust'un sevinci pek belirmiyor. "Im Vorgefühl" kelimesi üzerinde durulmak gerekirdi. Her şeyin geçici ve ancak insanlık için başarılan işlerin kalıcı olduğunu Faust, hayatının bu son çağında anlamış bulunuyor. Âni bir duygu ile de ancak gelecek günlerde parlayacak olan saadetin yüce ânına "dur gitme" diyor. Gelecek için söylenmiş olan bu sözü Mephisto o ân için alıyor. Onun için bu kelime çok önemlidir. Aslı şöyledir:

Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben,
Der täglich sie erobern muss!
Und so verbringt, umrungen von Gefahr,
Hier Kindheit, Mann und Greis sein tüchtig Jahr.
Solch ein Gewimmel möcht ich sehn!
Auf freim Grund mit freim Volke stehn!
Zum Augenblicke dürt ich sagen:
"Verweile doch, du bist so schön!
Es kann die Spur von meinen Erdetagen
Nicht in Äonen untergehn." —
Im Vorgefühl von solchem hohen Glück
Geniess ich jetzt den höchsten Augenblick."

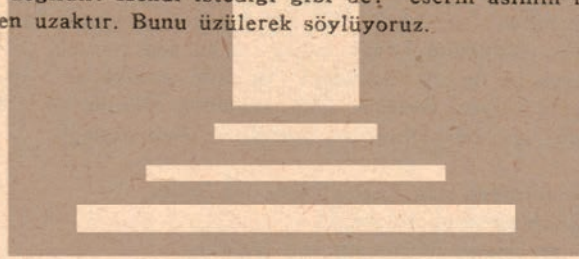
(M. 11575-86.)

Tercümesi:

Hürriyeti, hayatı, her gün savaşarak
Elde eden kazanır ancak.
Ve böylece, kuşatsa da tehlikeler çevrelerini,
Çocuklar, erkekler, ihtiyarlar

Burada geçirirler başartlı ömürlerini.
 Böyle bir kalabalığı görmek isterdim
 Hür toprak üstünde hür halkla beraber olmak isterdim.
 Ve işte böyle bir âna ancak ben
 Dur gitme, ne güzelsin diyebilirim.
 Yeryüzünde yaşadığım günlerin izleri
 Silinmez o zaman—
 Geleceğin bu yüksek saadeti içinde
 Ben şimdi, o yüce ânın zevkini duyuyorum.

Dünya edebiyatının üstün değerinde eserlerinden birinin dilimize kazandırılmak üzere, tekrar tekrar ele alınması, şüphesiz sevinçle karşılanacak bir olaydır. Yalnız şu var ki, bundan sonra yapılacak tercümelemin, yapılmışların üstünde olması ve tercüme anlayışımızı geriye götürmemesi gerekmektedir. Kelimeler katmak, kelimeler atmak, satırları atlamak, mısraları birleştirmek, kıt'aları değiştirmek, tercüme devremizin ilk basamağında kalmıştır. Bugün artık, hâlâ mükemmel bir şekilde tercüme edemiyorsak da, tercüme anlayışımız ilerlemiştir, bunu inkâr edemeyiz. Recai Bilgin'in tercümesi, sırf bu bakımlardan, o zamana kadar yapılmış *Faust* tercümeleminin en iyisiydi. Aradan tam yirmi yıl geçmiştir. Dilimiz bir hayli sadeleşmiş, gelişmiş ve özleşmiştir. Bunun için Sadi Irmak'ın bu tercümesinin üstün bir başarı olması beklenirdi. Halbuki değildir. Kendi istediği gibi de; eserin aslının ruh ve esprisini de vermekten uzaktır. Bunu üzümlere söylüyoruz.

TÜSTAV

TERCÜME SANATI

Fuat PEKİN

Alain'in *Propos sur le Bonheur* (Gallimard, 1928) eserinin 91 parçasının başlığı olan "Mesut Olmak Sanatı", nedense mütercim Muzaffer Reşit tarafından (Varlık Yayınları, sayı 35-94, 1951) bütün kitaba verilmiş!

Bu çevirinin önsözünde belirtildiği gibi "mânaya ve üslûba zarar vermeden serbest tercümeye başvurulmuştur" denilmekte ise de, biz, gelişigüzel aldığımız birkaç parçayı "Tercüme Bürosu" ölçülerine göre incelemek istedik.

BİRİNCİ PARÇA

Başlığı: "Crainte est maladie".

Tercümesi: "Korku bir hastalıktır".

Fransızca metnin daha ilk dördüncü satırında:

"Il s'étaît mis à observer aussi le creux des mains", "El falını da öğrenmiş olacaktır" biçimine girdiği gibi, altıncı satırdaki "tous", "biz" olmuş ve şu parça atılmıştır:

"Au bois Clairs Chaines à la lueur d'une bougie son temple et sa majesté..." Ve biraz ileride "Bazan herkesin yakın ve uzak istikbalini de haber verirdi" cümlesini eksik bırakmış, aslında bulunan "choses qui ne font point rire"i koymamış, "ses prédictions", yalnız "dediklerinden" diye çevrilmiş ve o sözlerdeki kehanet tarafı ihmal edilmiştir.

Mütercimin çevirmeğe lüzum görmediği bir başka bölüme de işaret edelim:

"Thalès, Bias, Démocrite et les autres vieillards fameux des temps anciens avaient sans doute une tension artérielle peu satisfaisante dans les temps où ils commençaient à perdre leurs cheveux; mais ils n'en savaient rien; ce n'étaient pas un petit avantage. Les solitaires de la Thébaidé se trouvaient encore mieux placés; comme ils espéraient la mort au lieu de la craindre ils vivaient très longtemps."

"Mimer", taklid etmek, aynı şeyi, hareketleri yapmak veya hayalen yaptığımızı sanmak mânasına geldiğine göre, bu fiil "göz önüne getirmek"ten farklı bir şeydir. Düşen bir adamın hareketlerini göz önüne getirmemiz yerine, "Kendimizi düşen bir adamın yerine koymamız ve onun ümitsiz hareketlerini yapar gibi olmamız" belki daha yerinde olurdu.

"Hint yağı tesiri yapar", "aussi énergiquement" ile şiddetlendirmek gerekmez miydi? Az aşağıdaki "Korku" da aslında "les mouvements de la crainte"tir. Son dokuz satır da türkçeye çevrilmemiştir. Alain'in "Propos"larının belir-

li bir büyüklükte, her cümlemin hemen hemen aynı uzunlukta olduğunu düşünecek olursak bunları gerek mâna, gerek üslûp bakımından kısaltmağa hakkımız olur mu? Bu hem yazara, hem de okuyucuya karşı bir saygısızlık değil midir?

İKİNCİ PARÇA

Başlığı: "Le Sourire".

Tercümesi: "Gülümseme".

Çeviri, "mauvaise humeur"ün karşılığı olarak "kızgınlık"la başlar. Halbuki "mauvaise humeur" daha çok "neşesizlik, keyfsizlik, hattâ terslik" ifade eder. Hayvanlarda "humeur" bulunmadığı hazfedilmiş. "Inquiétude", "düşünce" değil, "endişe"dir. "Kaşınmak, yalnız insanlara has tehlikeli bir imtiyazdır"dan sonra gelen "par un effet d'imagination et directement par ses passions, exciter son coeur et pousser les ondes du sang ici et là" kısmı çevrilmemiştir. "İntibalarımızı bir kenara bırakalım, bunlardan kurtulmak kolay iş değildir" dedikten sonra, yazarın bu fikri açıklıyan muhakemesine mütercim lüzum görmemiş olacak ki, şu cümleyi de çıkarmıştır: "On ne peut y arriver que par un long détour de doctrine comme celui qui est assez sage pour ne point rechercher les honneurs, afin de ne pas être entraîné à les désirer."

"L'irrité se noue d'une autre manière" de eksik; devamı yanlış... Ardından gelen: "ümitsizliğe düşen insan kendini öyle bir kopup koyuverir ki..." tercüme de yanlıştır.

"Réagir contre l'humeur"de, "humeur" mânevi dertler diye çevrilmiş... "Ama sabırsızlanan adam, düşüncesi ile kayıtsızlığı davet edemez" yerine "Ama sabırsız bir adam, buna benzer bir surette bir ilgisizlik denemeği aklından geçiremez bile..."; "nasıl ki, uykusuzluk çeken adam uyumak taklidi yapamaz" yerine "nasıl ki, uykusuzluktan şikâyet eden bir adamın uyur gibi yapmak aklından geçmiyeceği" denebilir ve daha doğru olurdu.

(Mütercim, bu parçada da sayısız tasarruflarda bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ PARÇA

Başlığı: "Prédiction"

Tercümesi: "Falcılık"

"Falcılık" değil "Kehanet"; "destinée" için "istikbal" yerine "kader" kelimesini kullanmak gerekirdi.

"Buna inanmadan lâf olsun diye yapmış" cümlesinde "à ce qu'il m'a dit" yok...

"Je l'en aurais pourtant détourné" yerine "Sakin ha! Baktırma derdim" denmiş... "alors que rien n'est encore dit" atlanmış... Mütercim, "mage", "prophète" kelimelerini hep "falcı" olarak alıyor. Halbuki Alain, sadece "falcı" demek isteseydi, "diseur de bonne aventure", "sommambule lucide", "voyante" da kullanabilirdi.

"Yalnız o sözler, hafızasına nakş olunmuştur" cümlesinin başında yer alan "Il n'en est pas moins vrai", "Hayallerimize ve rüyalarımıza karışır" da "à l'improviste" hazfedilmiştir.

"En vous troublant tout juste un peu", "sizi ara sıra hakikaten rahatsız

eder"; "ara sıra", "improviste", "hakikaten" de "tout juste un peu" karşılığı olarak kullanılmışa benziyor. Birincisinin "habersizce", ikincisinin de "bir azacık" olması mümkündür. "Vous rirez moins si cette prédiction s'accomplit en partie", "onun da bir kısmı doğru çıksa içinize bir şüphe girer" de serbest bir çeviri. Ashlında, "daha az gülersiniz" yahut "gülmek aklınızdan geçmez, gülmeği düşünmezsiniz" gibi bir şey demek icabederdi. "Bu tesadüf içinizi bulandırmazsa takdire lâıksınız" çevirisinde 'plus que votre intelligence ne le permettra' unutulmuş. Ama böyle kısımları attık mı Alain'i de ortadan kaldırmış oluruz.

DÖRDÜNCÜ PARÇA

Başlığı: "Hommes d'Action"

Tercümesi: "İş Adamları"

İş adamı denince aklımıza, tuttuğu işi başaran kimse ile birlikte ticari alanlardaki "hommes d'affaire" gelir. "Action", hem iş, hem hareket ve teşebbüstür. "Action" adamı daima hareket halinde, bir gaye peşinde koşmaktan zevk alan, faal, atılgan, çalışmaktan yılmayan insandır. Çoğu yerlerde, karşılık aranmadan, "aksiyon" dendiğine de şahit oluyoruz.

Bu parçayı biraz yakından gözden geçirelim:

1 —

Aslı: "Tantôt contre l'écrasement..."

Tercümesi: "Kâh kamyon kazasına..."

Not: Neden "kamyon kazası" denmiş, başka motorlu vasıta adı kullanılmamış? İnsanları yalnız kamyon mu çığner?

2 —

Aslı: "Aussi contre la boue..."

Tercümesi: "Çok kere çamura..."

Not: "Aussi" "çok kere" mi demektir?

3 —

Aslı: "Enfin souvent contre la colère..."

Tercümesi: "Nihayet zaman zaman öfkeye..."

Not: "Souvent", "zaman zaman" olunca, kelimelerin çeviride köşe kapmaca oynadığı anlaşılıyor.

4 —

Aslı: "Qui exige une action bien déterminée"

Tercümesi: "Belli hareketler isteyen..."

Not: Çoğul halinde "hareketler", kastedilen o belirli müdahaleyi, "aksiyonu" vermiyor.

5 —

Aslı: "Récriminations"

Tercümesi: "Tenkidler"

Not: "Şikâyetler, sitem" olacaktı.

6 —

Aslı: "Lui, il est perception et action"

Tercümesi: "O kavrayış ve iş adamıdır"

Not: "O kavrayış ve harekettir" yahut "aksiyondur" şeklini alıp "adam"ı hafzetmek gerekir.

7 —

Aslı: "Quand ces deux vannes, perception et action, sont ouvertes, un fleuve de vie porte le coeur de l'homme comme une plume légère."

Tercümesi: "Kavrayışla iş bir araya geldi mi, insan bir saadet nehri üstünde tüy gibi yüzer."

Not: Bu cümlede Alain'in başvurduğu teşbihler unutulmuş, "açılan vanalar" bir tarafa bırakılmış, "insan kalbi" yok olmuş, "hayat nehri", "saadet nehri" şeklinde, yazarın arzusu dışında süslenmek istenmiştir.

8 —

Aslı: "Là est le secret des jeux..."

Tercümesi: "Kumar oyunlarının sırrı buradadır..."

Not: Yalnız "oyun" demek kâfi idi. Zaten metinde adı geçen oyunlar, briç ve fubboldur.

9 —

Aslı: "Toute sa puissance de prévoir est en éclaircur"

Tercümesi: "Bütün tahmin kudreti ayaktadır..."

Not: "Ayaktadır" yerine "uyanıktır", "seferberdir" gibi başka bir şey bulunamaz mıdi?

10 —

Aslı: "Cette violence sans égards..."

Tercümesi: "Bu düşüncesiz şiddet..."

Not: "Sans égards"ı burada "kıyasıya" ile karşılamak mümkündür.

11 —

Aslı: "L'action était la conscience."

Tercümesi: "İş şuuru susturur."

Not: İş, "action" halini, kastedilen hareket anını vermiyor.

12 —

Aslı: "Passions viles..."

Tercümesi: "Adi hislerimiz..."

Not: "vile" için daha şiddetli bir kelime kullanmak kabildi. Meselâ: "iğrenç iptilâlarımız" gibi.

13 —

Aslı: "mais aussi s'éteint la justice dans le courant de l'action"

Tercümesi: Yok.

Not: "İşte böylece "action" sırasında adalet de söner, kararır"

14 —

Aslı: "C'est pourquoi il y eut des tortionnaires qui enfonçaient les coins, et les juges qui recevaient les aveux." "C'est pourquoi il y eut des galériens attachés sur les bancs et qui agonisaient là et qui mourraient là, en suivant le mouvement des rames; et d'autres hommes qui fouettaient."

Tercümesi: O yüzdendir ki vaktiyle işkenceler yapılmış, mahkûmlar, tahta sıralar üstünde ölünceye kadar kürek çekmişlerdir; başka insanlar da onları kırbaçlamıştır.

Not: "İşte bu yüzdendir ki, vaktiyle insanların mafsallarına tahta parçaları çakan cellâtlar ve itirafları dinliyen hâkimler vardı; işte bu yüzdendir ki, sıralar üzerine bağlanan kürek mahkûmları vardı ve bunlar, gözleri küreklerin hareketine takılmış, oracıkta can çekişir, oracıkta ölürlendi. Ve bunları kırbaçlayıp duran başka adamlar da vardı." daha tam bir çeviri olurdu.

Bu yazımızın başından beri işaret ettiklerimiz, hep Alain'in felsefesine, düşünce ve ifade tarzına, üslûbundaki özelliğe karşı işlenmiş bir suç sayılmaz mı?

Şimdi, "Tercüme Bürosu"na 1942 yılında yayımlanmış bir eser üzerinde durmak isteriz.

Fransızca metnin ilk 7-8 sahifesine şöyle bir göz gezdirdik. Âdeta 10 sahifelik deneme mahiyetinde havale edilen çevirilerde olduğu gibi mütercimnin lisan bilgisi hakkında bir fikir edinmek istedik. Zaten öteden beri merak ediyorduk. Acaba Proust'u nasıl çevirmişler?

Ele aldığımız eser, "A la Recherche du Temps Perdu" (Gallimard-1919) den, "Du Côté de Chez Swann"ın birinci kısmıdır. "Geçmiş Zaman Peşinde", "Sıvan'ların Semtinden."

Önce şu ciheti belirtiyim: Çevirinin dili Osmanlıca'dır ve üslûp bakımından, kabil olduğu kadar Proust'a sadık kalmıştır. Cümlelerin yapısına, kısalık ve uzunluğuna da hemen hemen riayet edilmiştir.

İlk sahifede, fiillerin zamanı üzerinde bir tereddüt geçiriyorum. Bir misal:

"Je n'avais pas cessé en dormant de faire des réflexions sur ce que je venais de lire, mais ces réflexions avaient pris un tour un peu particulier; il me semblait que..."

Tercümesi:

"Uyuduğum esnada okduğum şeye dair bir takım mülâhazalarda bulunmaktan henüz kendimi alamamışım. Lâkin bu mülâhazalar, karamda epeyce acaip bir şekle girmiştir..."

Acaba, mütercim neden "alamamışım, girmişti..." şeklini kullanmadı?

İlk sahifenin sonlarına doğru:

"...mais pesait comme des écailles sur mes yeux et les empêchait de se rendre compte que le bougeoire n'était pas allumé."

/Tercümesi: "...ve beni, şamdannın henüz yanıp yanmamakta olduğunu görmekten menederdi."

Doğrusu: "... şamdannın henüz yakılmadığının farkında olmalarına engel teşkil ediyordu."

"Auissitôt je recevrais la vue."

Tercümesi: "Derhal görmeğe başlamışım." "başlamışım" şeklini, yukarıda işaret ettiğim gibi biraz yadırgamakta devam ediyorum.

"J'étais bien étonné."

Tercümesi: "Mütehayyirimdir." Bu çeviri de huzursuzluk veriyor.

Şimdi, on satırlık uzunca bir cümleye geldik. Hep birlikte inceliyelim:

"je me demandais quelle heure il pouvait être; j'entendais le sifflement des trains qui, plus ou moins éloigné, comme le chant d'un oiseau dans une forêt, relevant les distances, me décrivait l'étendue de la campagne déserte où le voyageur se hâte, vers la station prochaine et le petit chemin qu'il suit ve être gravé dans son souvenir par l'excitation qu'il doit à des lieux nouveaux, à des actes inaccoutumés, à la causerie récente et aux adieux sous la lampe étrangère qui le suivent encore dans le silence de la nuit; à la douceur prochaine du retour."

Türkçesi: "Kendi kendime saatın kaç olabileceğini sordum. Ve tıpkı bir ormanda, mesafeleri bildiren bir kuş sesi gibi, تنها kırım bütün genişliğini birbirinden daha uzak ve yakın nidâlarla tâyin eden tren düdüklarını işi-

tirdim. Bu trende mutlaka bir yolcu vardır ki, ilk istasyona varmak için acele ediyor. Bu yolcu, biraz sonra bir küçük caddeyi takibedecektir. Ve yeni görülen yerlerden, alışılmamış hallerden, biraz evvelki bir hasbihalden, yabancı bir lâmba altında edilen vedaların, onu, gecenin sükûtu içinde bile yakın bir dönüş ümidinin verdiği hazdan hasıl olma bir heyecanla bu küçük cadde onun hafızasında hakkolup kalacaktır.”

Bu uzun tasvirde bir kalemde düzeltilmesi mümkün küçük yanlışlar yanında oldukça önemli bir anlayış ve tercüme farkı göze çarpıyor.

İlkin, “nidalar” a lüzum yoktu. Trenin düdüklere kâfi idi. Yolcunun takibettiği bir küçük cadde değil, küçük bir yoldur, bir kasaba veya köy yoludur, hattâ sınırsız bir kır yoludur. Bu yol, yolcunun “biraz sonra takibedeceği” yol değil, geçmekte, yürümekte olduğu “le petit chemin qu’il suit” küçük yoldur. Yolcu, tenha kırlarda bu küçük yolu takibederek, acele, yakın olan istasyona ulaşmağa çalışıyor. “...la campagne déserte où le voyageur se hâte vers la station prochaine.”

Eseri okumağa devam ediyoruz:

Üçüncü sahifenin üçüncü satırında, ahşap aksamın kurumaktan veya kuruluştan ileri gelen çatırdısı “organik gıcırta” diye çevrilmiş. Aynı sahifede iki defa geçen “mon grand-oncle”, “büyük babam” olmuş; “c’est minuit” ise “eyvah; bu sabah vakti değil, gece yarısıdır.” şeklinde genişletilmiş...

“Le fil des heures” “saatların ipliği” olunca mânasını kavrayamadık.

“Il les consulte d’instinct en s’éveillant...”, “ve uyurken, enstenkti ile...”: Burada “Il les consulte” bir tarafa bırakılmış... Zarar yok, ama “instinct” için “sevki tabî ile, iç güdüsü ile, hattâ, düşünmeden de denebilirdi.

“Se mêler, se rompre...”, “karışıp çözülebilir” de “çözülmek” iltibasa mahal verdiğinden “bozulabilir, dağılabilir” tercih edilmeliydi.

“Que vers le matin après quelque insomnie...”: “Bütün gece süren bir uykusuzluktan sonra sabaha karşı” tercümesiyle yine küçük bir yanlış yapılmış, “biraz uykusuzluk” bütün geceye teşmil edilmiş. Sonra bir cümle unutulmuş:

“Il suffit de son bras soulevé pour arrêter et faire reculer le soleil, et à la première minute de son réveil il ne saura plus l’heure.”

“Le fauteuil magique”teki “magique”, “afsunlu” yerine “sihirli” diye çevrilseydi daha munis gelmez miydi?

Aslı: “Un grand lit à baldaquin”; tercümesi: “çibinliği kasnaklı.”

Doğrusu: “Tavanlıklı veya kubbeli büyük bir yatak.”

“Bonsoir demeden” yerine “Allah rahatlık versin” kullanılabilirirdi.

“j’aurais trop prolongé la sieste que je fais tous les soirs...”

“Frakımı giymezen önce kestirmeğe alıştığım kuşluk uykusunu lüzumundan fazla uzatmış olacağım.” Giyinmeden önce ve akşam üzeri yepılan bu küçük istirahat, bu hafif uykuya, artık *kuşluk uykusu* demeden “bu defa biraz uzunca kestirmişim” şeklinde bir karşılık bulunabilirirdi.

“Hirondelle de mer”, “kırlangıç balığı” değil, martılara benzeyen bir kuştur.

“Impalpable alcôve”, “elle tutulmaz alkov”; “alcôve” kelimesine de bir karşılık bulmak gerekir. “Belirsiz bir nevi yatak yeri — elle tutulmaz bir yuva” ve saire gibi.

“Contours thermiques”, “termal çevresi.” “Termal” türkçe olmadığına göre “sıcak çevresi” de demek mümkündür.

"vétiver" de aynen bırakılmış. Bu, güvelere karşı kullanılan bir bitki olduğuna göre, acaba "güve otu" denilemez miydi?

Bu tercüme yapılabili yıllar geçti. O zaman, gerçekten bunlara acele ihtiyaç vardı. Tetkikle görevli arkadaşlar da şöyle bir bakıvermişler. Ama bugün bu sekiz sahifalık çeviriye, kılı kırk yaran Tercüme Bürosu üyelerinin nasıl bir not vereceklerini merak ediyorum.

Bu inceleme silsilesine André Gide'in *Les Caves du Vatican-Vatikan'ın Mahzenleri* adlı eseriyle devam ediyoruz. Tahsin Yücel, Varlık yayınlarında bu eseri *Vatikan'ın Zindanları* başlığı altında çevirmiş. (Sayı, 560, Şubat 1959.)

Fransızcadaki metnin 41 nci, Türkçesinin 23 ncü sayfasına kadar karşılaştırdığımız bu çeviri, dil, üslup, mâna bakımından başarılı sayılabilir. Göze batan yanlış anlamlar yok. Ama sözlüğe başvurmağa çekindiği için mütercim, aceleden olacak, kelimelerde tam karşılıkları bulamamış, yaklaşık, bazan da yanlış terimler kullanmıştır. Nitekim "l'un contre l'autre"u (S. Fransızca, 11. Türkçe 4) "karşı karşıya" diye çevirmiş karşı karşıya, l'un en face de l'autre" yahut "vis-avis" demektir. Halbuki burada "birbirine karşıt" demek gerekirdi. — (S. fr. 11, t. 4) "graffiti" "groffito"lar". Bu bir çeviri değildir. "Elle çizilmiş resimler" denebilirdi.

- (S. fr. 12, t. 5): "rat", "fare" değil "sıçandır".
- (S. fr. 12, t. 5): "son goût de mauraude", "Ahlâksızlık zevkini"; doğrusu "bir şey aşırma hevesini veya zevkini".
- (S. fr. 13, t. 6): "de sa voix fraiche", "o serin sesiyle", doğrusu "taze veya körpe sesiyle".
- (S. fr. 13, t. 6): "passereau", "dört parmaklı kuş". Doğrusu "Tarla Kuşu, karatavuk, serçe gibi..."
- (S. fr. 14, t. 6): "heliotrope", "bitki çiçeği": doğrusu "Aygün çiçeği".
- (S. fr. 14, t. 6): "bénignité", "lütuf": burada "tehlikesizlik" ifade eder.
- (S. fr. 14, t. 6): "Trappes", "Mahzen delikleri": deliğin kendisi değil "kapak" olacak.
- (S. fr. 15, t. 7): "dépense", "masraf". Burada enerji "sarfi" kasdolunmaktadır.
- (S. fr. 16, t. 8): "surah", "Hint ipeklisi"; o kadar çeşitli Hint kumaşı olur ki, bunu herkesin anladığı gibi "Süra" olarak bırakmak uygun olurdu.
- (S. fr. 16, t. 8): "satin carmélite" atlanmış.
- (S. fr. 16, t. 8): "foulard", "atkı"; bunun omuz atkısından ayırd etmek için "boyun atkısı" demek gerektir.
- (S. fr. 17, t. 8): "Coques", "Frenk düğümleri": buna Frenk-bağı diyebilirdi, mütercim. Ama daha doğrusu "fiyonga"dır.
- (S. fr. 17, t. 8): "fauve", "arsian rengi"; "ala renk, kızılımsı".
- (S. fr. 19, t. 8): "caraco", "Karako"; "ceket, hırka" denebilirdi.
- (S. fr. 19, t. 9): "forte femme", "Kuvvetli bir kadın"; "doğrusu iri yarı bir kadın".
- (S. fr. 19, t. 9): "bécasse" atılmış.

- (S: fr. 19, t. 9): “faire sostir de mes gonde”, “çileden çıkmak”; zivanadan çıkmak, da olur.
 - (S: fr. 19, t. 9): “grinchue”, “alınan”; daha çok aksi, huysuz, suratsız...
 - (S: fr. 20, t. 9): “à ses pesées”, “düşüncelerine”; “tartılarına”. Mütercim bir “n” ilâvesiyle pesée “yi” pensée yapivermiş. Halbuki bir cümle ileride “Il a déjà pesé, les rats aveugles” yazılıdır.
 - (S: fr. 21, t. 10): “comme avec un stylet” hazfedilmiş.
 - (S: fr. 21, t. 10): “saugrenne”, “garip”, “gülünç derecede garip veya tuhaf” dir.
 - (S: fr. 21, t. 11): “galetas”, “Kümes”, “Tavanarası oda”.
 - (S: fr. 23, t. 11): “circonstances”, “durumları”; “şartları” olacak.
 - (S: fr. 24, t. 12): “sur la pente où sa curiosité...”; “yokusun başında kösteklenmiş”; biraz aşağıda “yokuştan aşağı” denmiş. Burada hem tekrarlama var, hem de yanlış ve vüzuhsuzluk.
 - (S: fr. 24, t. 12): “revers de soie”, “ipek astarlı”; doğrusu “ipek yakalı” yahut “yakaları ipekli”.
 - (S: fr. 25, t. 12): “Compresse”, “baskı olarak tuttuğu”, Kompres olsaydı daha iyi anlaşılabilir miydi?
 - (S: fr. 25, t. 12): “Consterné”, “şaşkın sessizlik”, “consterné” de yeis ve keder var, bu ifade edilmemiş.
 - (S: fr. 26, t. 13): “lampe à réflecteur”, “reflektör lâmbası”: “reflektörü veya “aynalı lâmba”.
 - (S: fr. 28, t. 14): “Une photographie qui la représente”, “fotograf görüyor”; tercümede fotoğrafın kime ait olduğu anlaşılmıyor.
 - (S: fr. 28, t. 14): “A quoi donc peut-il vous servir?”ın tercümesinde “vous” atılmış.
 - (S: fr. 29, t. 15): “...istemedi ki bizimslesin” ö de hâlâ ilâve etmek gerekir.
 - (S: fr. 32, t. 17): “Je pensais bien qu’un tel livre ne pourrait pas vous plaire”, “Böyle bir kitabı beğenmiyeceğinizi sanıyordum”; “biliyordum” demek icap ederdi.
 - (S: fr. 32, t. 17): “...vous en seriez bien fâché”, “...bilseniz çok kızacaktınız” dan mâna çıkmıyor.
 - (S: fr. 32, t. 17): “... ce que lui vaut le prêt...”, “... kendisine sağladığını.”; burası da yanlış, maksat, kendisine şefkatten uzak duyguların neden atfedildiği hususudur.
 - “Monsieur le Principal”, “marche inégale”, “officine”, “maison d’art” “image naïve”, “bedeau”, “triste résultant”, “dérisoire attentat” “Stuc”, kelimeleri de yanlış çevrilmiş.
- 37 nci sahifada yine yanlış mânaya rastlıyoruz: “Que ne s’atterde-til sur la terrasse qu’inonde une occidentale lueur?,” “Bir güney aydınlığında batmış taraçada neden duralıyor?” “Halbuki duralamıyor”, nitekim, aşağıdaki cümle bunu açıkça göstermektedir; “Le seraphique éclairément du soir, apaisant son âme rebelle l’inclinerait peut-être... Mais non: ile échappe au conseil “bu öbütten kaçıyor, yani taraçada durmuyor.

Eserin Fransızcası 300, Türkçesi 185 sahife... Bu inceleme devam edilecek olursa buna benzer yanlışlıklar bulunması mümkündür, Tercümelere daha fazla itina gösterilmesini yazarlar adına, okuyucular adına mütercimlerden rica ederiz.

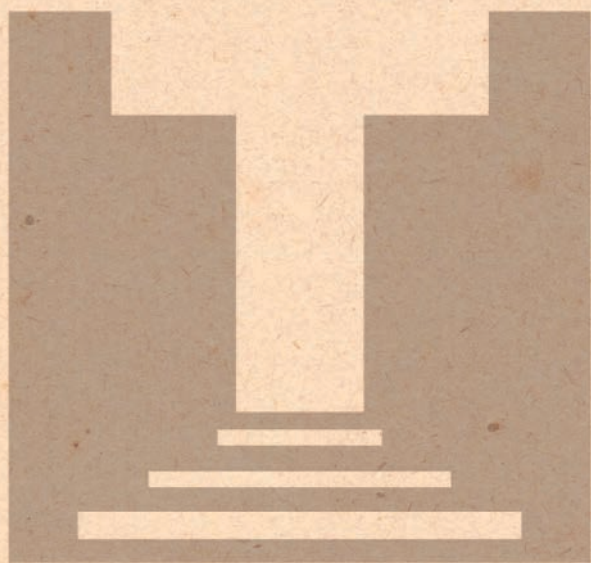
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TARAFINDAN SON
ZAMANLARDA KLÁSİK VE MODERN SERİLERDE
YAYIMLANAN ESERLERDEN BAZILARI:

- Echart Peterich. *Küçük Yunan Mitologyası (yeni baskı)* Yakup Baydur.
Sophokles. *Kral Oidipus (yeni baskı)* Bedrettin Tuncel.
Erasmus. *Deliliğe Methiye (yeni baskı)* Nusret Hızır.
Shakespeare. *Kral Lear (İrfan Şahinbaş).*
La Rochefoucauld. *Özdeyişler (yeni baskı)* Yaşar Nabi Nayır.
Voltaire. *Candide (yeni baskı)* Fehmi Baldaş.
N. Hawthorne. *Yedi Çatılı Ev (Naciye Öncül).*
L. Tieck. *Hayat Bereketi (Arif Gelen).*
Ch. Vildrac. *Sonsuz Yolculuk (Fehmi Baldaş).*
C. Brentano. *Gockel, Hinkel ve Gockelia (Orhan Şaik Gökyay).*
Giovanni Verga. *Seçme Hikâyeler (Dr. Feridun Timur).*
Dostoyevski. *Suç ve Ceza I. II. III. (yeni baskı)* Hasan Âli Ediz.

BASKIDA OLAN ESERLER:

- Knut Hamsun. *Benoni (Behçet Necatigil).*
Oscar Wilde. *Lady Windermere'in Yelpazesi (Hadiye Sayron).*
Moss Hart ve George S. Kaufman. *Öteki Dünyaya Götürecek Değilsin Ya (Lâtifiye N. Erduran).*
Giovanni Verga. *Malavoglialar (Dr. Feridun Timur).*
Colette. *Claudine'in Evi (Vedia Tataragaşı).*
Abbott ve Holm. *Yarış (Melih Cevdet Anday).*

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarıyla bütün kitapçılarda satılmaktadır.

TÜSTAV

№ 2590

F. 550 Kuruş